

ELÇÍN

"KÍTABÍ

ԵԲԵԶ ՉՈՐՉՈՍԵ"

ԱԼԻԼԻՅԻ

Azərbaycan,
ingilis, fransız
rus, alman və
ərəb dillərində

In azerbaijan,
english, french,
russian, germany
and arabian
languages

ELÇİN

“KİTABÍ
مَدَام قورقۇم
ALÍLÍYÍ

***“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının
1300 illik yubileyinə həsr olunur***

**NAZİM
İBRAHİMOV**

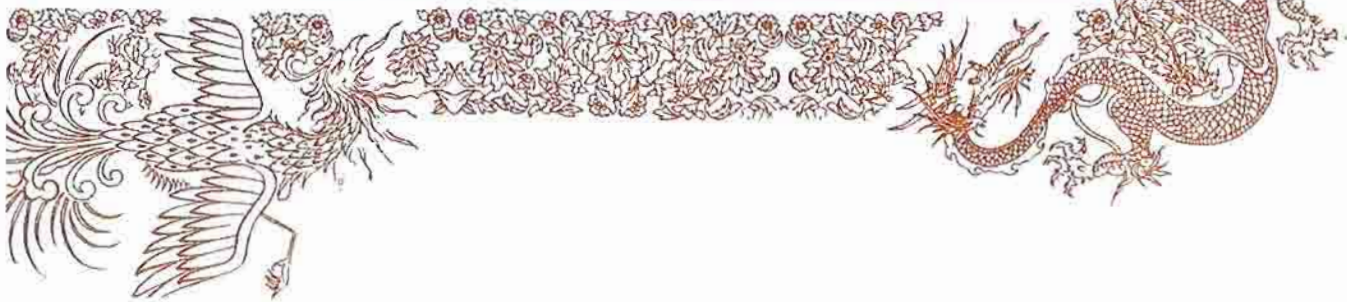
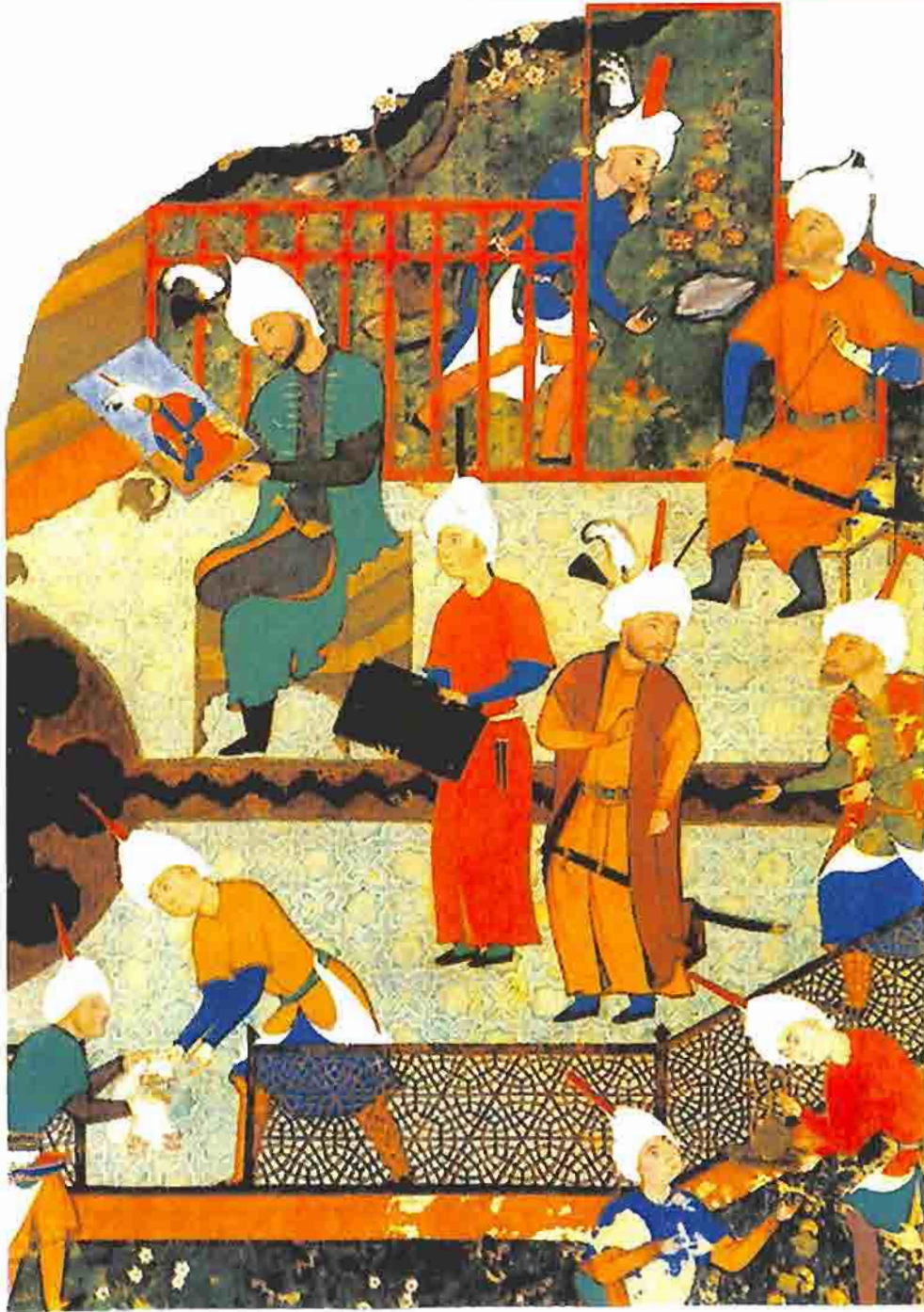
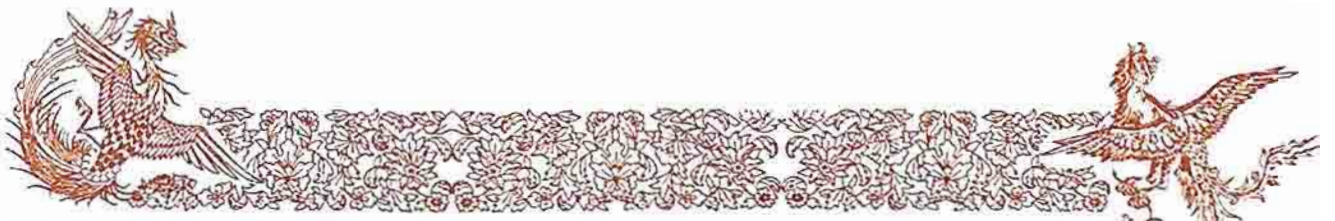
*kitabın layihəsi, dizaynı
və nəşrə hazırlanması*

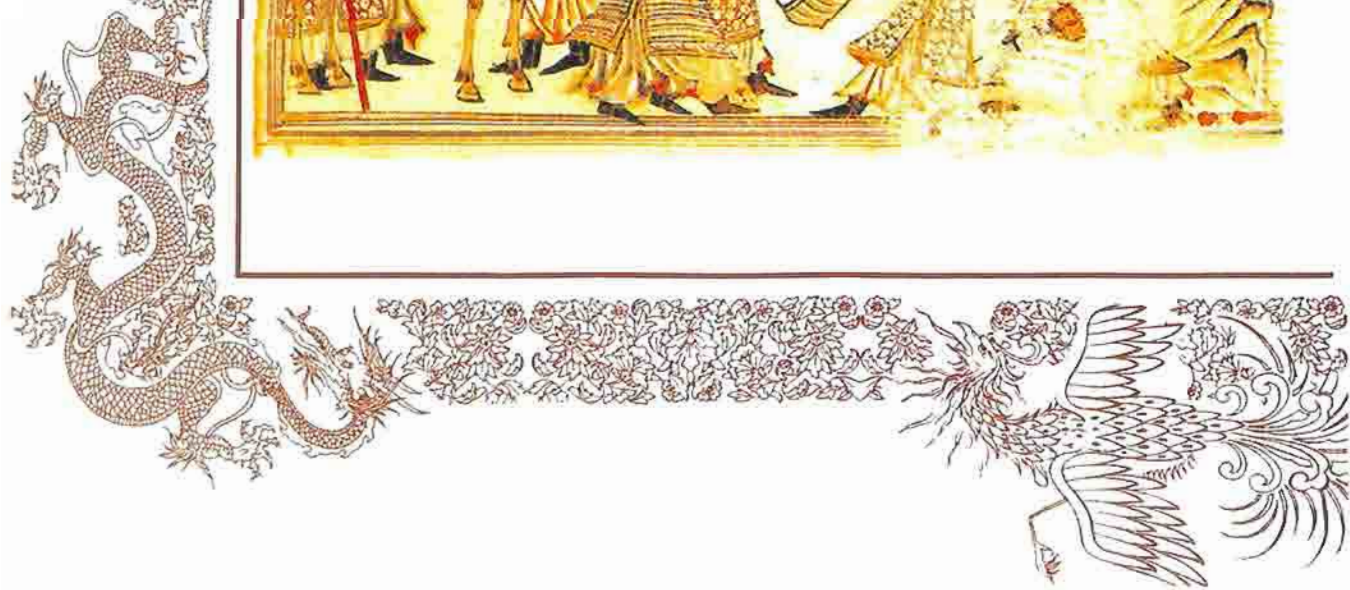
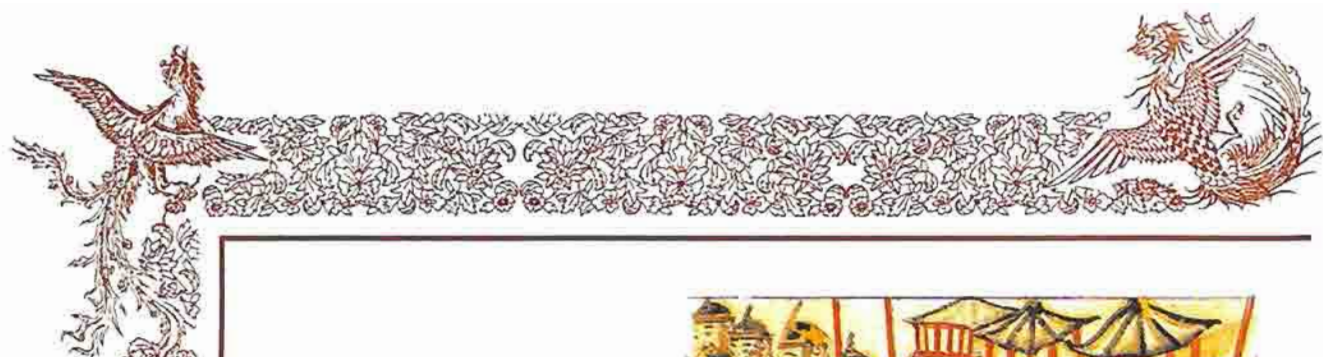

The entire page is framed by a highly detailed, symmetrical golden border. This border is composed of intricate floral and foliate motifs, including stylized flowers, leaves, and scrolling vines, all rendered in a traditional Islamic geometric and arabesque style. The central area of the page is a white, vertically elongated oval shape, which serves as the background for the title text.

**“KİTABİ
DƏDƏ QORQUD”
ALİLİYİ**

1.

"Kitabi - Dədə Qorqud" ən qədim dövrlərdən üzü bəri həyat və ölümdən, vəfa və xəyanətdən, məhəbbət və nifrətdən, igidlik və qorxaqlıqdan, xeyirdən və şərdən demişdir, nəsillər bir-birini əvəz etmiş, epoxalar dəyişmiş, ancaq "Dədə Qorqud soylamış, görəlim, xanım, nə soylamış"-deyəndə, onun söylədikləri həmişəki müdrikliyi ilə bərabər, həmişəki təzə-tərliyi də saxlamışdır.

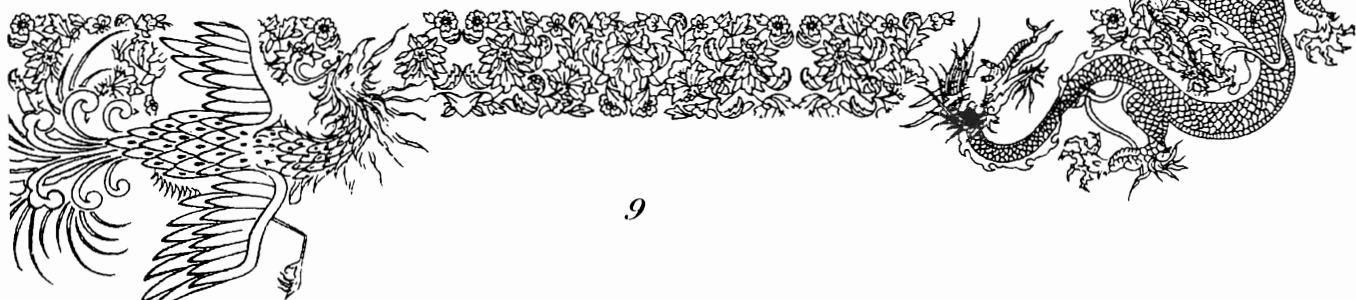
Həç vaxt xatirimdən çıxmıyacaq bir görünüş yenə mənim gözlərimin qarşısına gəlir: Karfagen xarabalıqlarının yaxınlığında, göz işlədikcə uzanan qup-quru səhralıqda nəhəng bir zeytun ağacı var. Bu ağacın yaşı üç min ilə yaxındır və bu üç min illik ağac bu gün də təzə-tər bəhrə verir.

Hərdən gecələr mən "Kitabi - Dədə Qorqud"u varıqladıqca matı-qutu qurumuş dayanıb o üç min illik zeytun ağacının o körpə bəhrələrinə -- o yamyaşıl zeytun dənələrinə baxdığım dəqiqələri xatırlayıram və o əlçatmaz, ünyetməz qədimliklə o yeni doğuş, yeni həyat qarışığının qərribə bir ab-havasını hiss edirəm...

Hələ XVIII əsrdən məlum olsa da, əslində şərqşünaslıq elmi bu eposu yalnız 1815-ci ildə kəşf etmişdir.

Həmin il alman alimi Henrix Fridrix fon Dits "Kitabi - Dədə Qorqud"un Drezden nüsxəsini tapdı və bundan sonra, az qala iki əsrdir ki, dünya şərqşünaslığında tanınmış və qəbul edilmiş Vilhelm Qrim, Teodor Nyoldeke, V.V.Bartold, Fuad Köprülü, Həmid Araslı, Müəllim Rifət, Orhan Şaiq Gökyay, V.M.Cirmunski, A.N.Kononov, Lui Bazen, Məmmədhusəyn Təhmasib, A.Y.Yakubovski, Məhərrəm Ergin, Fəxrəddin Girzioğlu, Ettori Rossi, Əzəl Dəmirçizadə, İohan Hayn, Faruq Sümer, Əhməd Uysal, Əli Sultanlı, Ədnan Binazar, Cofrey Lyuis, Suat Hizarçı, Əhməd Hans Şmiydə və bir çox başqaları "Kitabi - Dədə Qorqud"u tədqiq, təhlil və tərcümə etmiş, nəşrə hazırlamış, şərhlərini yazmış, lüğətlərini tərtib etmiş və bir çox dillərdə, o cümlədən alman, rus, ingilis, fransız, türk, italyan, ərəb, fars, serb, gürcü, türkmən, qazax, latış və b. dillərdə nəşr etdirmişlər.

Bütün bu tədqiqatlar, tərcümələr, nəşrlər ötən bu müddət ərzində dünya şərqşünaslıq elmində, konkret olaraq isə, türkologiyada məxsusi və nüfuzlu bir qol -- qorqudşünaslıq yaratmışdır.

Bu gün dünya kitabxanalarında F.Ditsin öz xətti ilə və V.Bartoldun öz xətti ilə (bunu bəzən T.Nyoldekenin əlyazması da hesab edirlər) köçürdüləri əlyazmaları nəzərə alınmazsa, "Kitabi - Dədə Qorqud"un üç qədim əlyazması məlumdur.

On iki boyu əhatə edən Drezden əlyazması "Kitabi - Dədə Qorqud"un həm dil ilkinliyini saxlaması, həm də bütövlüyü baxımından əsas nüsxədir. Altı boydan ibarət yarımçıq əlyazması Vatikan kitabxanasında, vaxtilə F.Ditsin İstanbulda əldə etdiyi başqa bir yarımçıq nüsxə isə Berlində saxlanır.

2.

F.Dits "Basat Dəpəgözi öldürdüyü boyu bəyan edər, xanım, hey!" boyunu alman dilinə tərcümə edərək elə həmin 1815-ci ildə nəşr etdi və "Kitabi - Dədə Qorqud" boylarının nəşr tarixi də o vaxtdan başlayır.

Bu ilk nəşrdə F.Dits elmi paralel apararaq bir bədii personaj kimi Təpəgözü (Dəpəgözü) Homerin "Odisseyə"sındakı məşhur Siklopla müqayisə etmişdir və maraqlısı budur ki, F.Dits Təpəgözü daha ilkin bədii mənbənin qəhrəmanı hesab etmişdir.

F.Ditsə görə "Odisseyə" özündən sonrakı dövrdə Şərq aləminə məlum deyildi, halbuki Şərq əfsanələri, ədəbiyyatı "Odisseyə"yə qədərki dövrlərdə artıq qədim yunanlara yaxşı məlum idi. F.Dits Təpəgözü Siklop surətinin prototipi hesab edirdi, Təpəgöz bədii surət kimi, Siklopun əvvəli, başlanğıcı, başqa dildə, başqa mühitdə onun yeni ifadəsi idi.

Elə bircə bu faktın özü "Kitabi - Dədə Qorqud"un hansı qədimlərdən gəldiyi barədə, elə bilərəm ki, yaxşı təsəvvür yaradır və onun yubileyini keçirdiyimiz 1300 il rəqəminin şərtiliyindən xəbər verir.

Qorqudşünaslıqda "Duxa qoca oğlu Dəli Domrul boyunu bəyan edər, xanım, hey!" boyu ilə Evripidin "Elektra" əsəri arasındakı oxşarlığa da diqqət yetirilmişdir. Elə bilərəm ki, bu çox maraqlı faktla və ümumiyyətlə, "Kitabi - Dədə Qorqud" və qədim yunan ədəbiyyatı, qədim Roma ədəbiyyatı mövzusu ilə bağlı ciddi tədqiqatlar hələ irəlidədir.

Şərşünaslıq elmi türk xalqlarının bir sıra qədim abidələrinin də "Kitabi - Dədə Qorqud"a gedib çıxmasını sübut etmişdir. Məsəl üçün, özbəklərin "Alpamış", yaxud qazaxların "Alpamış" dastanının öz mənbəyini "Qambörənin oğlu Bamsı Beyrək boyunu bəyan edər, xanım, hey!" boyundan götürmələri, bu dastanlarda həmin boyun süjetinin işlənilib inkişaf etdirilməsi folklorşünaslıqda məlum faktdır.

Yaxud başqa bir misal: onomastika xalqın tarixini öyrənmək, hətta bu tarixi müəyyənləşdirmək işində çox ciddi bir göstəricidir və Azərbaycan

dilçiliyi sübut edib ki, "Kitabi - Dədə Qorqud"dakı Qorqud, Bayandur, Qazan, Beyrək, Qaraca Çoban, Domrul, Burla, Banıçıçək kimi, eləcə də digər (əksər!) personaj-insan adları (eposda personajların adı 70-dən çoxdur!) Orxon - Yenisey kitabələrindəki prinsiplərə uyğundur və buradakı onomastik sistem çox-çox əvvəllərə gedib çıxır. (Bax: Tofiq Hacıyev. Ədəbiyyatımızın qəhrəmanlıq debütü, ADU-nun "Elmi əsərlər"i, 1976,4.)

Ümumiyyətlə, deməliyəm ki, Orxon abidələri qorqudsünaslıqda mühüm və nüfuzlu bir qaynaqdır və oğuz psixolojisindən tutmuş, tarixinəcən "Kitabi - Dədə Qorqud"un öyrənilməsində bir çox tədqiqatların mərkəzində dayanır. (Bax: Muharrem Ergin. Dede Korkud Kitabı, Ankara, 1964.)

Bizim "Əsli və Kərəm", "Aşıq Qərib", "Şah İsmayıl", "Tahir və Zöhrə", xüsusən "Koroğlu" kimi qədim tarixli dastanlarımızın da süjeti, ideya-bədii motivləri, hətta bəzən kompozisiyaları ("Koroğlu"da olduğu kimi) tarixən gedib "Kitabi - Dədə Qorqud"a söykənir.

800 il bundan əvvəl yazıb yaratmış Nizami kimi böyük sənətkarların əsərlərinə bu eposun təsiri isə, artıq tarixilik baxımından təbii bir hadisədir.

1300 rəqəmi, olsun ki, "Kitabi - Dədə Qorqud"un dastanlar toplusu kimi, bir yere yığılması, formalaşması tarixidir, ayrı-ayrı dastan-boyların tarixi isə qat-qat qədim dövrlərdən xəbər verir.

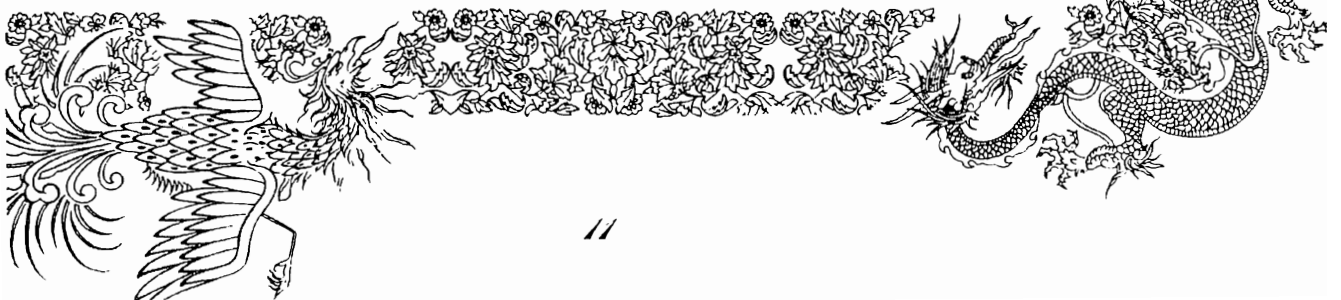
3.

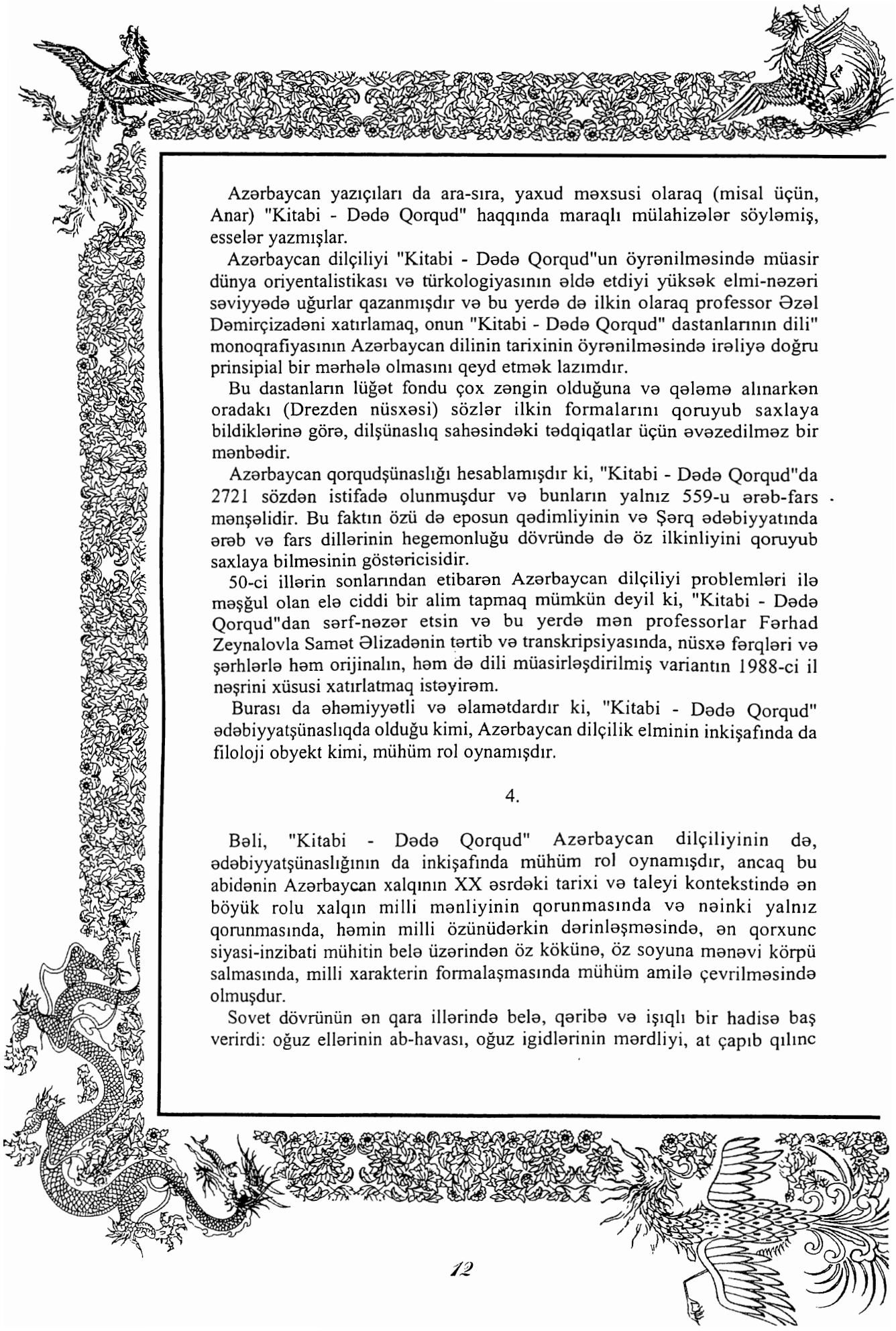
Azərbaycan filologiya elmi əsrimizin ilk onilliklərindən "Kitabi - Dədə Qorqud"la məşğul olmağa başlamışdır. 20-30-cu illərdə İ.Hikmət, A.Musaxanlı, Ə.Abid kimi ədəbiyyatşünaslar epos haqqında tədqiqatlarını çap etdirmişlər, ancaq bu sahədə ən böyük xidmət, şübhəsiz ki, akademik Həmid Araslının adı ilə bağlıdır.

Həmid Araslı "Kitabi - Dədə Qorqud"u müasir Azərbaycan dilində ilk dəfə, həm də bütöv şəkildə 1939-cu ildə nəşr etdirmiş və bundan sonra, ömrünün sonuna kimi, hərgah belə demək mümkünsə, "Kitabi - Dədə Qorqud" elmi yaradıcılıqda onun stolüstü kitabı olmuşdur.

M.H.Təhmasib, Ə.Sultanlı, M.Rəfili, M.Seyidov və bir çox başqa Azərbaycan alimləri "Kitabi - Dədə Qorqud"la bağlı effektiv elmi araşdırmaların fəal iştirakçıları olmuşlar və "Dədə Qorqud" araşdırmaları yalnız qorqudsünaslığın yox, ümumiyyətlə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının inkişafında ciddi rol oynamışdır.

60-70-80-ci illər Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bu eposla bağlı tədqiqatların elmi-nəzəri inkişaf dövrü olmuşdur və bəzi alimlər (misal üçün, Şamil Cəmsidov) hətta bütün ömürlərini yalnız bu abidənin tədqiqinə həsr etmişlər.

Azərbaycan yazıçıları da ara-sıra, yaxud məxsusi olaraq (misal üçün, Anar) "Kitabi - Dədə Qorqud" haqqında maraqlı mülahizələr söyləmiş, essələr yazmışlar.

Azərbaycan dilçiliyi "Kitabi - Dədə Qorqud"un öyrənilməsində müasir dünya oriyentalistikası və türkologiyasının əldə etdiyi yüksək elmi-nəzəri səviyyədə uğurlar qazanmışdır və bu yerdə də ilkin olaraq professor Əzəl Dəmirçizadəni xatırlamaq, onun "Kitabi - Dədə Qorqud" dastanlarının dili" monoqrafiyasının Azərbaycan dilinin tarixinin öyrənilməsində irəliyə doğru prinsipial bir mərhələ olmasını qeyd etmək lazımdır.

Bu dastanların lüğət fondu çox zəngin olduğuna və qələmə alınarkən oradakı (Drezden nüsxəsi) sözlər ilkin formalarını qoruyub saxlaya bildiklərinə görə, dilşünaslıq sahəsindəki tədqiqatlar üçün əvəzedilməz bir mənbədir.

Azərbaycan qorqudşünaslığı hesablamışdır ki, "Kitabi - Dədə Qorqud"da 2721 sözdən istifadə olunmuşdur və bunların yalnız 559-u ərəb-fars mənşəlidir. Bu faktın özü də eposun qədimliyinin və Şərq ədəbiyyatında ərəb və fars dillərinin hegemonluğu dövründə də öz ilkinliyini qoruyub saxlaya bilməsinin göstəricisidir.

50-ci illərin sonlarından etibarən Azərbaycan dilçiliyi problemləri ilə məşğul olan elə ciddi bir alim tapmaq mümkün deyil ki, "Kitabi - Dədə Qorqud"dan sərf-nəzər etsin və bu yerdə mən professorlar Fərhad Zeynalovla Samət Əlizadənin tərtib və transkripsiyasında, nüsxə fərqləri və şərhrlərlə həm orijinalın, həm də dili müasirləşdirilmiş variantın 1988-ci il nəşrini xüsusi xatırlatmaq istəyirəm.

Burası da əhəmiyyətli və əlamətdardır ki, "Kitabi - Dədə Qorqud" ədəbiyyatşünaslıqda olduğu kimi, Azərbaycan dilçilik elminin inkişafında da filoloji obyekt kimi, mühüm rol oynamışdır.

4.

Bəli, "Kitabi - Dədə Qorqud" Azərbaycan dilçiliyinin də, ədəbiyyatşünaslığının da inkişafında mühüm rol oynamışdır, ancaq bu abidənin Azərbaycan xalqının XX əsrdəki tarixi və taleyi kontekstində ən böyük rolu xalqın milli məniyyətinin qorunmasında və nəinki yalnız qorunmasında, həmən milli özünüdərkən dərinləşməsində, ən qorxunc siyasi-inzibati mühitin belə üzərindən öz kökünə, öz soyuna mənəvi körpü salmasında, milli xarakterin formalaşmasında mühüm amilə çevrilməsində olmuşdur.

Sovet dövrünün ən qara illərində belə, qəribə və işıqlı bir hadisə baş verirdi: oğuz ellərinin ab-havası, oğuz igidlərinin mərdliyi, at çapıb qılnc

oynatması, oğuz analarının məğrurluğu, gəlinlərinin vəfası milləti milli köklərindən ayırmaq istəyən Lenin - Stalin represiyalarına qalib gəlirdi, məktəblərdə Marksı, Engelsi, Lenini, Stalini, Kremlin Qızıl Ulduzunu, Moskvanın Qırmızı Meydanını, Budyonninin şaşqasını, Çapayevin qarmonunu mədh eləyən qrafoman məmurlatını öyrənib əzbərləmək məcburiyyətində olan yeniyetmənin (pionerin! komsomolçunun!) gözünü açdı, onun nəzərlərini həmin Qızıl Ulduzdan, Qırmızı Meydandan çəkib öz soyuna, öz kökünə tərəf boylanmağa sövq edirdi, düşündürürdü, ayıldırdı, onu rahat buraxmayan saxta siyasi-mənəvi şüarlar əvəzinə, ona insani hiss-həyəcanlar aşılayırdı və bu mənada "Kitabi - Dədə Qorqud" həqiqətən də, nəhəng bir imperiyanın əsasını təşkil edən leninçi-stalinçi inzibati ideologiya, bir vaxtlar rəsmən elan edildiyi kimi, düşməni idi.

Elə bil ki, Qazan xan bir tərəfdən, oğlu Uruz bəy o biri tərəfdən, Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək bu biri tərəfdən, Duxa qoca oğlu Dəli Domrul, Qanlı qoca oğlu Qantural, Qaraca Çoban... bütün dastan-oğuz igidləri əsrlər keçdikdən sonra, yad, güclü və məkrli bir qüvvə ilə mübarizəyə qalxmışdı, mücadilə aparırdı.

Təpəgöz bir gündə iki adam , 500 də qoyun yeyirdi, ancaq gənc cəsur Basat ona qalib gəldi, onu məhv etdi və elə bil ki, o hakim ideologiya, o stalinizm, KQB-çilik də tarixin və xislətin yetişdirdiyi bir Təpəgöz idi və bu dəfə ona mənən qalib gələn yalnız qəhrəman Basat yox, "Kitabi - Dədə Qorqud"un özü idi.

Hakim ideologiya şagird Pavlik Marozovun kolxoz quruculuğu naminə atasını, babasını satmasını böyük bir şücaət nümunəsi kimi yeniyetmənin beyninə yeridirdi, o yeniyetmə isə atasının, babasının kitabı olan "Kitabi - Dədə Qorqud"u açıb oxuyurdu:

"Bu vaxt Qalın Oğuz bəyləri gəlib yetişdi, xanım, görək kimlər gəldi:

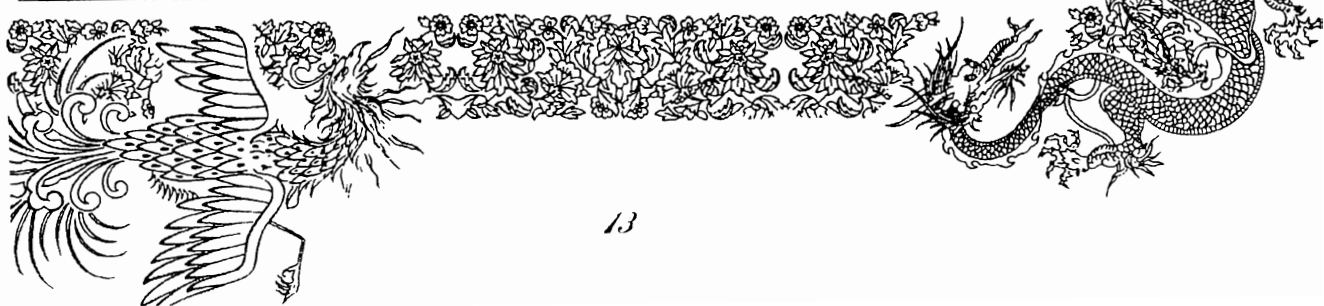
Qaradərə ağzında qara buğa dərisindən beşiyinin yerliyi olan, acığı tutanda qara daşı kül eləyən, bığını boynu dalında yeddi dəfə düynləyən, igidlər igidi, Qazan bəyin qardaşı Qaragünə çaparaq yetişdi: "Çal qılınıcı, qardaşım Qazan, yetdim!"- dedi.

Bunun ardınca, görək kimlər yetişdi:

Dəmir qapı Dərbənddəki dəmir qapını hücumla alan, altmış tutamlıq böyük nizəsinin ucunda igidləri böyürdən Qıyan Səlcik oğlu Dəli Dondaz çaparaq yetişdi: "Çal qılınıcı, ağam Qazan, yetdim!"- dedi...

Bayandır xanın düşməninə basan, altmış min kafirə qan qusduran, ağ-boz atının yalı üzərində qar yığılan Qəflət qoca oğlu Şir Şəmsəddin çaparaq yetişdi: "Çal qılınıcı, ağam Qazan, çatdım!"- dedi...

Sayılaqla oğuz bəyləri tükənməz. Hamı yetişdi. Təmiz suda yuyundular. Ağ alınlarını yerə qoydular. İki rükət namaz qıldılar. Adı əziz Məhəmmədə

salavat gətirdilər. Sakitcə kafirin üstünə at saldılar, qılınc çaldılar. Gümbür-gümbür nağaralar döyüldü. Burması qızıl tunc borular çalındı.

O gün cəsur ər igidlər bəlli oldu. O gün namərdlər gizlənməyə yer axtardı. O gün bir qiyamət savaş oldu, meydan dolu baş oldu; başlar top kimi kəsildi. Şahanə atlar qaçanda nalı düşdü. Böyük-uzun nizələr sancılıb süstəldi. Böyük, iti polad qılıncılar çalındı, dəmir ucluğu düşdü. O gün, elə bil, qiyamətin bir günü idi."

5.

Hakim ideologiyanın 1917-ci ildən başlayaraq inzibati yollarla formalaşdırmağa çalışdığı "sovet ictimai fikri" həmin ideologiyanın təhriki ilə bir vaxtlar "Kitabi - Dədə Qorqud"da "utopik sosialist ideyaları" axtarmağa başladı (Bax: Dədə Qorqud və Nizamidə utopik sosializm ideyaları, "Vətən uğrunda", 1942, 5.), ancaq o süni (və misgin!) "utopik sosialist ideyaları" çərçivələrinə pərçim edilməsi də bu bəşəri abidənin köməyinə çatmadı və XX əsrin ortalarında görünməmiş bir hadisə baş verdi: "Kitabi - Dədə Qorqud" Sovetlər İttifaqında və təbii ki, ilk növbədə Sovet Azərbaycanında həbs olundu (!).

XX əsr və ümumiyyətlə qoca tarix çox həbslər görüb, ən müdhiş edamların şahidi olub, tonqallarda insanlarla bərabər, kitablar da yandırılıb, qədim və zəngin kitabxanalar yerlə yeksan olunub, ancaq böyük bir bəşəri abidənin, eposun həbs olunması, onun tədqiqatçılarının inzibati təqib və cəzalara məruz qalması, elə bilirəm ki, tarixdə analoqu olmayan bir hadisədir.

"Kitabi - Dədə Qorqud" qoca Dədənin qopuzu sinəsinə sıxıb söylədiyi dastanlarda sinfi münasibətləri əsas götürmədiyi (!), türk dünyasının və təbii ki, Azərbaycan xalqının tarixi-psixoloji-etnoqrafik özünüifadəsini əks etdirdiyi üçün, "zərərli bir əsər" kimi ifşa edildi (!) və sosialist dünyagörüşünə, əxlaqına zidd olan pantürkist, panislamist ideyaların mücəssəməsi kimi qiymətləndirildi.

Fantasmaqorik, hətta sürrealist bir mənzərə yaranırdı: ideologiyanın kütlüyü heç olmasa bunu nəzərə almırdı ki, "pantürkizm" ideyaları da, "panislamizm" də yalnız XX əsrdə yaranıb formalaşmışdı...

Həqiqətən, fariseyçilik heç bir hədd tanımır.

1951-ci ildə Sovet Azərbaycanının rəhbəri Mir Cəfər Bağirov "Kitabi - Dədə Qorqud" a belə bir qorxunc ideoloji-inzibati möhür vurdu: "düşmənlər kitab" və həmin zamana qədər, yəni iyirminci, otuzuncu, qırxıncı illərdə dəfələrlə, mərhələ - mərhələ güllələnmiş, Sibirə göndərilmiş, təqib edilmiş Azərbaycan elmi bu yerdə nə edə bilərdi?..

Təbii ki, tarixin gedişatı, "Kitabi - Dədə Qorqud" kimi abidələrin taleyi ancaq bağirovlardan (hətta stalinlərdən belə!) asılı deyil və görünür, "Kitabi - Dədə Qorqud" bioqrafiyası, "Kitabi - Dədə Qorqud" varlığı belə bir sınaqdan da çıxmalıymış...

1953-cü ildə Stalin öldü, Sovet imperiyasının stalinizm əhval-ruhiyyəsi yarımçıq Xruşşov islahatları ilə nisbətən mülayimləşdi və Azərbaycan elmi bundan dərhal istifadə etdi.

1957-ci ilin martında Azərbaycan Kommunist Partiyasının əsas mətbuat orqanı olan "Kommunist" qəzetində Həmid Araslı, Əzəl Dəmirçizadə, Məmməd Arif və Məmmədhüseyn Təhmasibin "Dədə Qorqud dastanları" adlı məqaləsi dərc edildi, bir az keçdikdən sonra, Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutunun xüsusi elmi sessiyası keçirildi, H.Araslının "Kitabi - Dədə Qorqud" Azərbaycan eposudur", Ə.Dəmirçizadənin "Kitabi - Dədə Qorqud" Azərbaycan dilinin abidəsi kimi", M.H.Təhmasibin "Dədə Qorqud boyları Azərbaycan dastanlarının qədim nümunələridir" mövzularında zamanın və siyasi-ictimai hadisələrin kontekstində prinsipial əhəmiyyətli məruzələri söyləndi və "Kitabi - Dədə Qorqud" bəraət (!) aldı.

6.

"Kitabi - Dədə Qorqud" Dərbənddən tutmuş Göyçə gölünəcən, Bərdədən, Gəncədən, Naxçıvandan tutmuş Əlincə çayı və Əlincə qalasınacan bütün Azərbaycan coğrafiyasını özündə ehtiva edir.

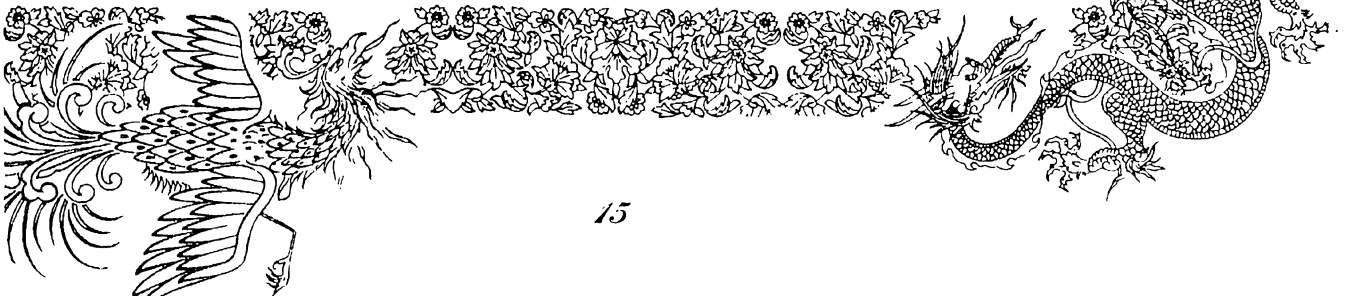
Hələ XVII əsrin əvvəllərində Azərbaycanda olmuş Adam Oleari yazırdı: "Burada (Dərbəndin kənarlarında- E.) biz daha iki müqəddəs müsəlman qəbri ilə rastlaşdıq; onlardan biri -- Muxtar piri -- düzdə, o birisi -- İmam Qorqud -- dağda idi. Qorqud haqqında deyirlər ki, Məhəmmədin dostu olub, həmişə onun ayaqlarının yanında dayanıb, ondan öyrənib və onun vəfatından sonra, daha üç yüz il yaşayıb." (Bax: Adam Oleari. Puteşestvenniki ob Azerbaidjane, tom I, Baku, 1961, str. 296.)

A.Oleari həmin qəbrin qayada oyulmuş mağaranın içində olduğunu yazır və insanların, xüsusən qız-qadınların buranı ziyarətə gəlməsini, etiqad göstərməsini ətraflı təsvir edir.

Nəinki yalnız Dədə Qorqudun özünün, hətta dastan qəhrəmanlarının, misal üçün, Qazan xanın, Burla xatunun, yaxud Qaraçuq çobanın da qəbirlərinin Azərbaycanda olması barədə məlumatlar, əfsanələr, rəvayətlər var.

Övliya Çələbi isə "Səyahətnamə"sində Dədə Qorqudun qəbrinin konkret ünvanını göstərir: Dərbənd. Və xalqın bu qəbri pirə çevirdiyini deyir.

Hələ tələbəlik illərindən başlayaraq uzun ömrü boyu "Kitabi - Dədə

Qorqud"u tədqiq edən, onu Drezden nüsxəsi əsasında ilk dəfə rus dilində nəşrə hazırlamış akademik V.V.Bartold həmin uzun illər tədqiqatının yekunu olaraq belə bir qənaətə gəlirdi ki, bu dastanları yalnız Qafqaz mühiti yarada bilərdi.

1988-ci ildə Bakıda Qorqudsünasların Beynəlxalq Kollokviumu keçirilmişdi və o zaman məşhur türk şərqşünası Osman Fikri Sərtqaya faktlara əsaslanaraq Azərbaycanı obrazlı şəkildə "Qorqud coğrafiyasının əbədi paytaxtı" adlandırmışdı ("Kommunist" qəzeti, 5 avqust 1988).

Bəli, "Kitabi - Dədə Qorqud" böyük Azərbaycan eposudur, ancaq eyni zamanda, o bütün türk dünyasının böyük eposudur.

Bəli, "Kitabi - Dədə Qorqud" Drezden nüsxəsinin sübut etdiyi kimi, Azərbaycan dilində, Azərbaycan türkcəsində söylənmiş və qələmə alınmışdır, ancaq eyni zamanda, o bütün türk dillərinin böyük tarixi abidəsidir.

"Kitabi - Dədə Qorqud" Azərbaycan xalqının ən qədim dövrlərdən gələn və folklorla mayalanmış, folklorda öz ifadəsini tapmış tarixidir, ancaq eyni zamanda o, yalnız Azərbaycan oğuzlarının yox, bütün oğuz ellərinin, oğuz tayfalarının tarixidir və əslində ümumiyyətlə türkün şifahi xalq tarixidir.

Bu eposun fəlsəfəsinin, ideyalar aləminin, hadisələr zənginliyinin, xislət mürəkkəbliyinin dərinlərinə varsaq, o zaman daha ali bir həqiqət meydana çıxır: "Kitabi - Dədə Qorqud" bəşəriyyətə məxsusdur, bəşəri abidədir.

7.

Əsrimizin son illərini yaşayırıq və bu illərdə şair Dilsuz "Kitabi - Dədə Qorqud"dakı qədim oğuz ellərinin hiss-həyəcanlarına söykənərək "Beşik nəğməsi" yazır:

Ərcə balam,
Bircə balam,
Ərcəm, laylay,
Bircəm, laylay!

Dədəm Qorqud
Bir ad versin,
Qoç Koroğlu
Qırat versin...
Körpəm, laylay,
Öfkəm, laylay.

Gecələri buğda boyu böyüyəsən,
Sən böyüyüncə atın böyüsün,
Atın böyüyüncə qılıncın böyüsün,
Qılıncın böyüyüncə igidliyin böyüsün,
İgidliyin böyüyüncə torpağın böyüsün,
Torpağın böyüyüncə sözün böyüsün,
Sözün böyüyüncə ululuğun böyüsün,
Ululuğun böyüyüncə ozan dilinə düşəsən:
Qopuzdan-qopuza,
Yayladan-yaylaya sevgin böyüsün...
Ağca-ağca oğuz qızları
Göycə-göycə yaylalardan gül dərsin,
Oğuz ellərindən arxan gəlsin,
Yağılarn yaman yerdə axşamlasın,
Gündoğandan Günbatana
bayraqların küləkləsin...
Qumral quzu
Yalar duzu;
Quzum, laylay,
Duzum, laylay...

Və mən özüm özümə belə bir sual verirəm: bu gözəl şer necə yaranıb?
Əlbəttə, ona görə ki, şair doğma bir mənbə kimi, "Kitabi - Dədə Qorqud"dan şövq alıb, hərarət götürüb; əlbəttə, ona görə ki, o hiss-həyəcanlar şair üçün, çox məhrəm, çox əzizdir, uzun əsrlərdən bəri genlərlə gələndir və əvəzəlməzdir; əlbəttə, ona görə ki, bu hiss-həyəcanlar eyni zamanda Dilsuz üçün doğma xalqının, el-obasının, ata-baba ruhunun özünüifadəsidir.

Ancaq bütün bunlarla bərabər, həm də ona görə ki, "Kitabi - Dədə Qorqud"un özü əsrin ortalarında (həbs edildiyi vaxtda da!) bu beşik nəğməsinə Azərbaycan yeniyetməsinin, o cümlədən Dilsuzun ürəyinə yazırdı, gizli-gizli, xısn-xısn öz işini görürdü, yoxsa ki, uşaqlığı qatı stalinizm dövrünə, gəncliyi keçilməz sərhədlər çərçivəsinə pərçim edilmiş qapalı bir məmləkətin soyuq müharibə apardığı bir vaxta təsadüf etmiş bir şair bu sətirləri bu cür bir təbiiliklə yaza bilməzdi...

Və bu gün biz də bu şeri bu qədər dərinədən duya bilməzdik.

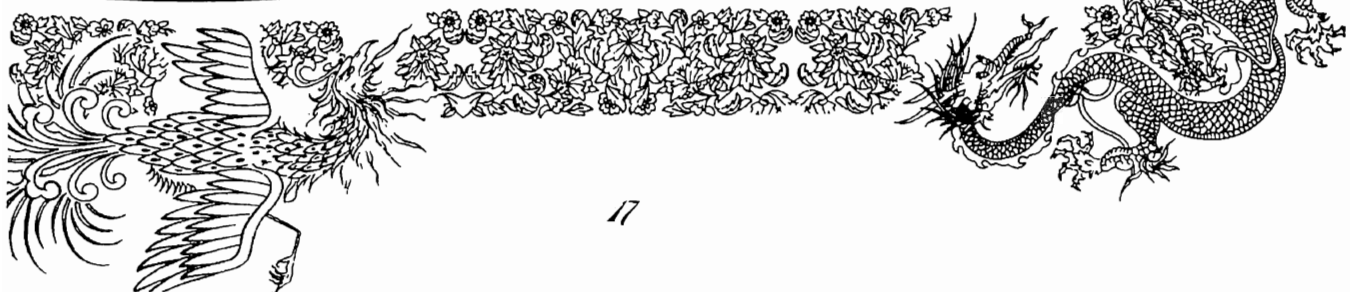
"Vətəndaş" sözünü adətən insana, şəxsiyyətə şamil edirlər.

Bədii ədəbiyyatda "vətəndaşlıq" anlayışı var.

"Vətəndaş" isə nasir olur, şair olur, dramaturq olur.

Ancaq bu yerdə mənim üçün, bax, belə bir anlayış tam həqiqəti ifadə edir:

Vətəndaş "Kitabi - Dədə Qorqud"!

8.

Qorqudsünaslıqda real tarixi bir şəxsiyyət kimi, Dədə Qorqud haqqında müxtəlif fikirlər var: Qorqud həqiqətən olubmu, olmayıbmi, "Oğuznamə"lərin yazdığı kimi, qədim oğuz ellərində yaşayıbmı, yaşamayıbmı, müasir türk torpaqlarında onun adı ilə bağlı qəbirlərdən hansı məhz onunkudur və s.

Ancaq güman edirəm ki, bunun bir o qədər də əhəmiyyəti yoxdur, çünki əslində əsrlər boyu yaşayan, qopuzunu sinəsinə sıxıb söz söyləyən bədii surət Dədə Qorqud elə real Dədə Qorqudun özüdür.

Həmin sualların müqabilində həmişə yaşayan, əsrlərdən əsrlərə öz dastanlarını söyləyən real Dədə Qorqud var.

Dədə Qorqud varlığı bir ömrün gəliş və gediş tarixləri çərçivəsinə sığışmır, zaman vahidlərini tanımır:

Hanı dediyim bəy ərənlər,
Dünya mənimdir deyənlər?
Əcəl gəldi, yer gizlətdi,
Fani dünya kimə qaldı?
Gəlimli-gedimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya!
Ən nəhayət, uzun yaşın
Sonu ölüm, axırı ayrılıq...

- deyir, özü isə yaşayır.

"Gəlimli-gedimli dünya, son ucu ölümlü dünya"- çarəsizliyi yalnız bizim üçün -- ölümdən qaçıb qurtara bilməyən, ölümə məhkum adi bəndələr üçün başlanğıcdan və sondan xəbər verir. Dədə Qorqud isə, adi deyil, o daha yüksək bir varlığın biz adilərin arasındakı nümayəndəsidir, həmişə qədim və həmişə təzə-təkdir...

...O qədim zeytun ağacı kimi və o qədim zeytun ağacının hər il gətirdiyi bəhrə kimi...

EL ÇİN
Xalq yazıçısı

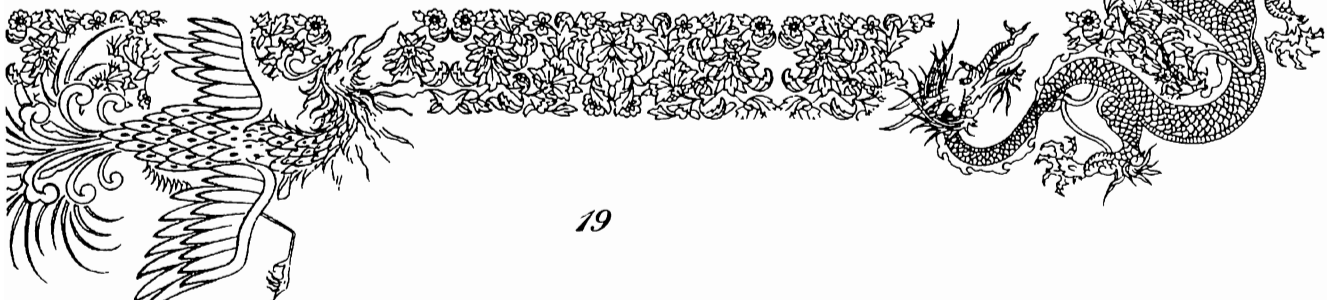
DƏDƏ QORQUD SÖYLƏMİŞ, XANIM, GÖRƏK NƏ SÖYLƏMİŞ...

SEÇMƏLƏR

Məhəmməd peyğəmbərin zamanına yaxın Bayat boyunda Qorqud ata deyilən bir kişi vardı. O kişi oğuzların kamil bilicisi idi: nə deyirdisə, olurdu. Gələcəkdən qərribə xəbərlər söyləyirdi. Allah onun könlünə ilham verirdi... Qorqud ata oğuz xalqının çətin işlərini həll edərdi. Nə olsa, Qorqud ataya danışmayınca iş görməzdilər. O nə buyursa, qəbul edirdilər, sözün tutub gedirdilər...

* * *

Dədə Qorqud soylamış:
Allah-allah deməyincə işlər düzəlməz.
Qadir tanrı verməyincə kişi varlanmaz.
Əzəldən yazılmasa, qul başına qəza gəlməz.
Əcəl vaxtı çatmayınca kimsə ölməz...
Lopa-lopa qarlar yağsa, yaza qalmaz.
Gül-çiçəkli göycə çəmən payıza qalmaz.
Köhnə panıq bez olmaz.
Qarı düşmən dost olmaz.
Qaracığa qıymayınca yol alınmaz.
Böyük, iti, polad qılını çalmayınca döyüş bitməz
Kişi malına qıymayınca adı çıxmaz.
Qız anadan görməyincə öyüd almaz.
Oğul atadan görməyincə süfrə açmaz.

* * *

Berk yüyürək Qazlıq ata namərd igid minə bilməz,
minincə, minməse yaxşıdır!
Çalib-kəsən iti qılıncı müxənnətlər çalınca,
çalmasa yaxşıdır!
Vura bilən igidə oxla qılıncdan bir çomaq yaxşıdır.
Qonağı gəlməyən böyük evlər yıxılsa yaxşıdır!
At yeməyi acı otlar bitincə, bitməse yaxşıdır!
Adam içməyən acı sular sızınca, sızmasa yaxşıdır!
Ata adını ucaltmayan fərsiz oğul
ata belindən enincə, enməse yaxşıdır.
Ata adını yaşatmaqçın ağıllı oğul yaxşıdır.
Yalan söz bu dünyada olunca, olmasa yaxşıdır.
Doğrucul adamlar yüz yaşasa yaxşıdır.

* * *

Ay Dirsə xan, mənə qəzəblənmə!
İnciyib acı sözlər söyləmə!
Yerindən qalx, ayağa dur,
Yer üzündə böyük çadır qur!
Ayğır, buğra, qoç qırdır!
İç Oğuzun, Daş Oğuzun bəylərini üstünə yığ!
Ac görsən, doydur; çılpaq görsən, geyindir!
Borclunu borcundan qurtar!
Təpə kimi ət yığ, göl kimi qırmızı sağıdır!
Böyük şadlıq məclisi qur, allahdan arzunu dilə!
Bəlkə bir ağzı dualının alqışı ilə
Tanrı bizə bir yetkin övlad verə.

Dirse xan arvadının sözü ilə böyük məclis qurdurdu, allahdan istəyini dilədi. Atdan ayğır, dəvədən buğra, qoyundan qoç qırdırdı. İç oğuz, Daş oğuz bəylərini ora topladı. Ac gördüsə, doydurdu. Yalın gördüsə, geyindirdi. Borclunu borcundan qurtardı. Təpə kimi ət yığdı. Göl kimi qırmızı sağırdı. Əl götürüb arzularını dilədilər. Allah bir ağzı dualının alqışı ilə övlad verdi. Arvadı hamilə oldu. Bir neçə müddətdən sonra bir oğlan doğdu.

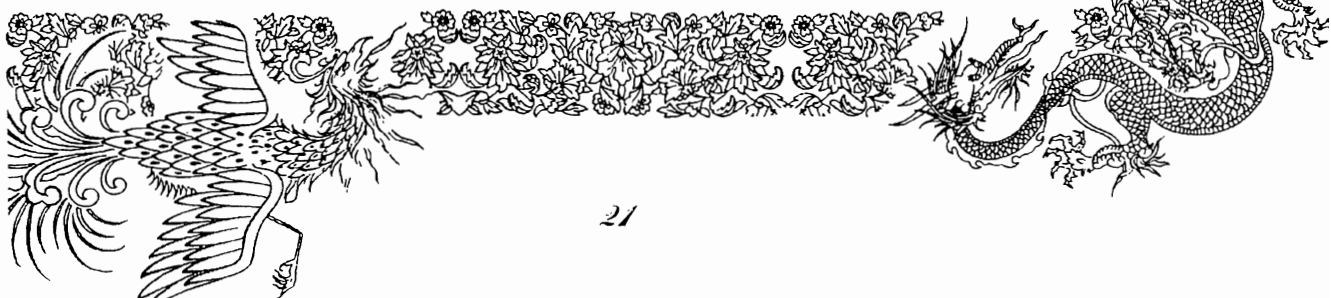
* * *

Dirsə xan oğlana bəylik verdi, taxt verdi. Dədəm Qorqud boy boyladı, bu oğuznaməni düzdü-qoşdu, belə dedi:

Onlar da bu dünyadan gəldi, keçdi.
Karvan kimi qondu, köçdü.
Onları da yer gizlədi, əcəl aldı.
Fani dünya yenə qaldı...
Qara ölüm gəldikdə keçid versin.
Sağlıqla dövlətini allah artırsın.
O öydüyüm uca tanrı yar olub yardım etsin.
Xeyir-dua verək, xanım:
Yerli böyük dağların yıxılmasın!
Kölgəlicə uca ağacın kəsilməsin!
Coşqun axan gözəl suyun qurumasın!
Qanadlarının ucları qırılmasın!
Çaparkən ağ-boz atın büdrəməsin!
Döyüşəndə böyük, iti polad qılıncın gödəlməsin!
Vuruşarkən uzun nizən əyilməsin!
Ağ birçəkli ananın yeri behişt olsun!
Ağ saqqallı atanın yeri cənnət olsun!
Haq yandıran çırağın daim yansın!
Qadir tanrı səni namərdə möhtac eyləməsin,
xanım, hey!..

* * *

Bir gün Tüklü quşun balası, yazıqların ümidi, Amit soyunun aslanı, Qaracığın qaplanı, Qonur atın yiyəsi, Uruz xanın ağası, Bayındır xanın kürəkəni, Qalın oğuzun dayağı, igidlərin arxası Ulaş oğlu Salur Qazan yerindən durmuşdu. Doxsan otaqlı uca evlərini qara yer üzərində tikdirmişdi. Doxsan yerdə böyük ipək xalı döşətdirmişdi. Səksən yerdə küplər qoyulmuşdu. Qızıl qədəhlər-sürəhilər düzülmüşdü. Doqquz qara gözlü, göyçək üzlü, saçı arxada düyünlənmiş, köksü qızıl düyməli, əlləri biləyindən xınalı, barmaqları naxışlı, gözəl kafir qızları Qalın oğuz bəylərinə şərab paylayırdılar.

Ulaş oğlu Salur Qazan içdi-içdi, axırda şərabin təsiri başına vurdu. O, qaba dizləri üstünə çökdü, dedi: “Sözümü dinləyin, səsimə səs verin, bəylər! Yata-yata yanımız ağrıdı. Dura-dura belimiz qurudu. Duraq gedək, a bəylər! Ov ovlayaq, quş vuraq, sığın-keyik yıxaq, qayıdıb otağımıza düşək: yeyib-içək, günümüzü xoş keçirək!”.

* * *

Boyu uzun, beli incə Burla xatun payız alması kimi al yanağını yırtdı Qarğı kimi qara saçını yoldu. “Oğul!”, “Oğul!” deyib, zar-zar ağladı. Uru dedi:

Xanım ana! Qabağımı kəsib nə inləyirsən?
Niyə zarıyırsan, niyə ağlayırsan?
Bağrımı, ürəyimi nə dağlayırsan?
Keçmiş günlərimi nə andırırsan?
Ay ana! Ərəb atları olan yerdə
bir qulunu tapılmazmı?
Qızıl dəvələr olan yerdə
bir köşəki tapılmazmı?
Ağca qoyunlar olan yerdə
bir quzusu tapılmazmı?
Sən sağ ol, xanım ana! Atam sağ olsun!
Bir mənim kimi oğul tapılmazmı?

* * *

Bu vaxt Qalın Oğuz bəyləri gəlib yetişdi, xanım, görək, kimlər gəldi: Qaradərə ağzında qara buğa dərisindən beşiyinin yerliyi olan, acığı tutanda qara daşı kül eyləyən, bığını boynu dalında yeddi dəfə düşünləyən, igidlər igidi, Qazan bəyin qardaşı Qaragünə çaparaq yetişdi: “Çal qılıncını, qardaşım Qazan, yetdim!”-dedi.

Bunun ardınca, görək, kimlər yetişdi:

Dəmir qapı Dərbənddəki dəmir qapını hücumla alan, altmış tutamlıq böyük nizəsinin ucunda igidləri böyürdən Qıyan Səlcik oğlu Dəli Dondaz çaparaq yetişdi: “Çal qılıncını, ağam Qazan, yetdim!”-dedi...

Bayındır xanın düşməni basan, altmış min kafirə qan qusduran, ağ-boz atının yalı üzərində qar yığılan Qəflət qoca oğlu Şir Şəmsəddin çaparaq yetişdi: “Çal qılıncını, ağam Qazan, çatdım!”-dedi...

Sayılaqla oğuz bəyləri tükənməz. Hamı yetişdi. Təmiz suda yuyundular. Ağ alınlarını yerə qoydular. İki rükət namaz qıldılar. Adı əziz Məhəmmədə salavat gətirdilər. Sakitcə kafirin üstünə at saldılar, qılınc çaldılar. Gümbür-gümbür nağaralar döyüldü. Burması qızıl tunc borular çalındı.

O gün cəsur ər igidlər bəlli oldu. O gün namərdlər gizlənməyə yer axtardı. O gün bir qiyamət savaş oldu, meydan dolu baş oldu; başlar top kimi kəsildi. Şahanə atlar qaçanda nalı düşdü. Böyük-uzun nizələr sancılıb süstəldi. Böyük, iti polad qılıncılar çalındı, dəmir ucluğu düşdü. O gün, elə bil, qiyamətin bir günü idi.

* * *

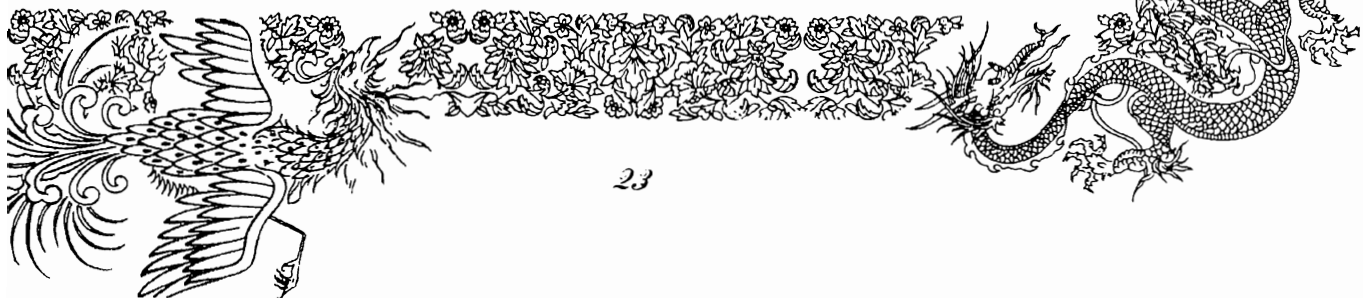
Tacirlər gəldilər. Baş endirib, salam verdilər. Gördülər ki, o baş kəsən, qan tökən igid Bayböyrə bəyin sağında oturur. Tacirlər yanaşib igidin əlini öpdülər.

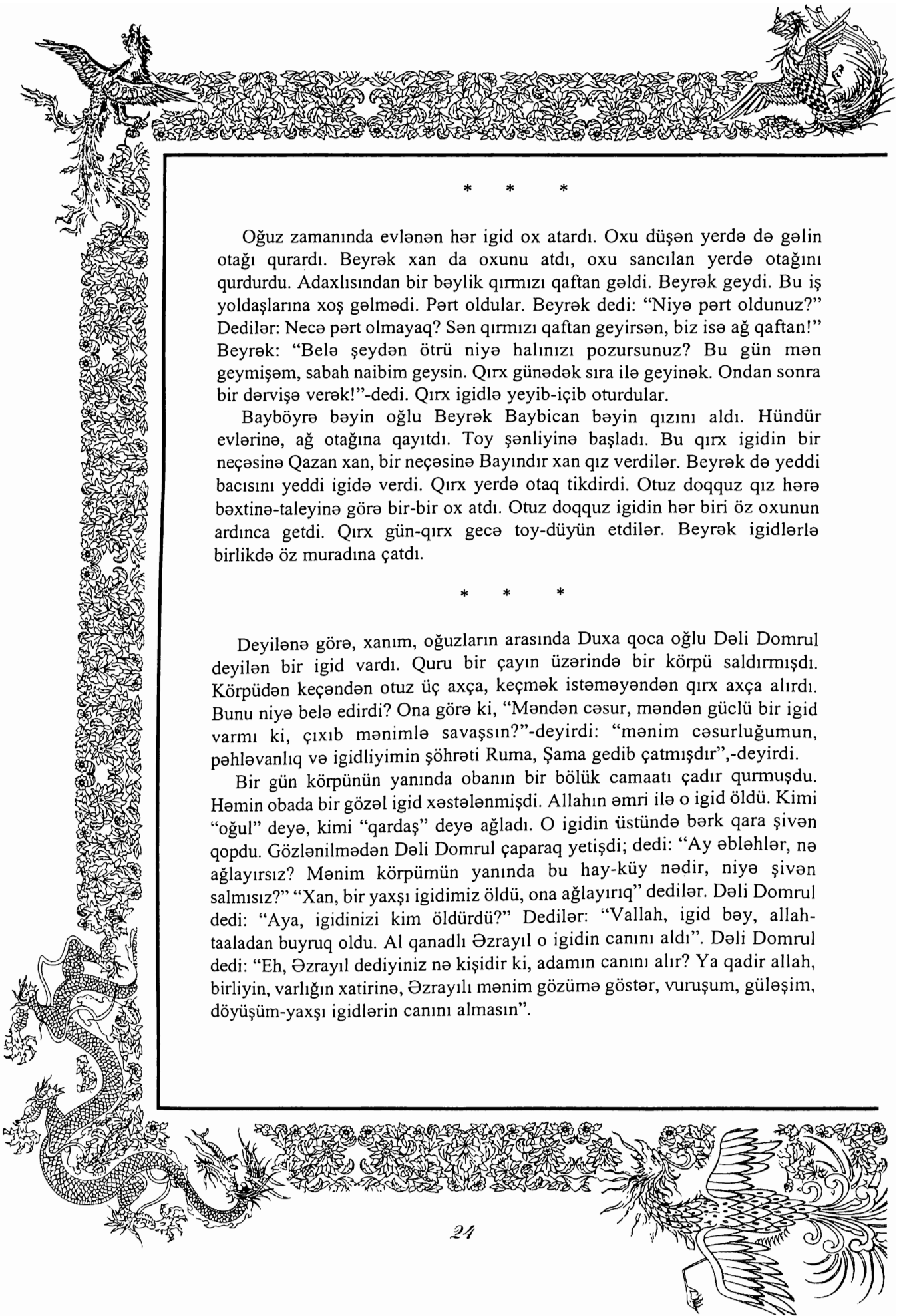
Bunlar belə etdikdə Bayböyrə bəyin acığı tutdu. Tacirlərə dedi: “Ədə, əbləh oğlu əbləhlər! Ata dura-dura oğlunmu əlini öpərlər?...” Dedilər: “Əvvəlcə onun əlindən öpdüyümüzdən incimə, xan. Əgər o olmasaydı malımız Gürcüstanda getmişdi. Hamımız dustaq olmuşduq”.

Bayböyrə bəy dedi: “Ədə, mənim oğlum başımı kəsib, qanımı tökübsün?” “Bəli, baş kəsdi, qan tökdü, atdan adam saldı!”-dedilər. “Aha, bu oğlan ad qoymaq həddinə çatıbmı?”-dedi. “Bəli, sultanım, ondan da artıqdır!”-dedilər.

Bayböyrə bəy Qalın Oğuz bəylərini çağırdı, qonaq etdi. Dədəm Qorqud gəldi, oğlana ad qoydu. Dedi: “Sözümü dinlə, Bayböyrə bəy! Allah-taala sənə bir oğul vermişdir, əlində qalsın! Ağır bayraq götürəndə müsəlmanlara arxa olsun! Qarşı yatan uca qarlı dağlardan aşarsa, allah sənə oğluna keçid versin! Sən oğlunu “Bamsım” deyər oxşayırsan; onun adı Boz aygırlı Bamsı Beyrək olsun! Adını mən dedim, yaşını allah versin!”

Qalın Oğuz bəyləri əl götürüb dua etdilər. “Bu ad bu igid üçün uğurlu olsun!”-dedilər.

* * *

Oğuz zamanında evlənən hər igid ox atardı. Oxu düşən yerdə də gəlin otağı qurardı. Beyrək xan da oxunu atdı, oxu sancılan yerdə otağını qurdu. Adaxlısından bir bəylik qırmızı qaftan gəldi. Beyrək geydi. Bu iş yoldaşlarına xoş gəlmədi. Pərt oldular. Beyrək dedi: “Niyə pərt oldunuz?” Dedilər: Necə pərt olmayaq? Sən qırmızı qaftan geyirsən, biz isə ağ qaftan!” Beyrək: “Belə şeydən ötrü niyə halınızı pozursunuz? Bu gün mən geymişəm, sabah naibim geysin. Qırx günədək sıra ilə geyinək. Ondan sonra bir dəvişə verək!”-dedi. Qırx igidlə yeyib-içib oturdular.

Bayböyrə bəyin oğlu Beyrək Baybican bəyin qızını aldı. Hündür evlərinə, ağ otağına qayıtdı. Toy şənliyinə başladı. Bu qırx igidin bir neçəsinə Qazan xan, bir neçəsinə Bayındır xan qız verdilər. Beyrək də yeddi bacısını yeddi igidə verdi. Qırx yerdə otaq tikdirdi. Otuz doqquz qız hərə bəxtinə-taleyinə görə bir-bir ox atdı. Otuz doqquz igidin hər biri öz oxunun ardınca getdi. Qırx gün-qırx gecə toy-düyün etdilər. Beyrək igidlərlə birlikdə öz muradına çatdı.

* * *

Deyilənə görə, xanım, oğuzların arasında Duxa qoca oğlu Dəli Domrul deyilən bir igid vardı. Quru bir çayın üzərində bir körpü saldırmışdı. Körpüdən keçəndən otuz üç axça, keçmək istəməyəndən qırx axça alırdı. Bunu niyə belə edirdi? Ona görə ki, “Məndən cəsur, məndən güclü bir igid varmı ki, çıxıb mənimlə savaşınsın?”-deyirdi: “mənim cəsurluğumun, pəhləvanlıq və igidliyimin şöhrəti Ruma, Şama gedib çatmışdır”,-deyirdi.

Bir gün körpünün yanında obanın bir bölük camaatı çadır qurmuşdu. Həmin obada bir gözəl igid xəstələnmişdi. Allahın əmri ilə o igid öldü. Kimi “oğul” deyə, kimi “qardaş” deyə ağladı. O igidin üstündə bərk qara şivən qopdu. Gözlənilmədən Dəli Domrul çaparaq yetişdi; dedi: “Ay əbləhlər, nə ağlayırsız? Mənim körpümün yanında bu hay-küy nədir, niyə şivən salmısınız?” “Xan, bir yaxşı igidimiz öldü, ona ağlayırıq” dedilər. Dəli Domrul dedi: “Aya, igidinizi kim öldürdü?” Dedilər: “Vallah, igid bəy, allaha-taaladan buyruq oldu. Al qanadlı Əzrayıl o igidin canını aldı”. Dəli Domrul dedi: “Eh, Əzrayıl dediyiniz nə kişidir ki, adamın canını alır? Ya qadir allah, birliyin, varlığın xatirinə, Əzrayılı mənim gözümə göstər, vuruşum, gülüşüm, döyüşüm-yaxşı igidlərin canını almasın”.

* * *

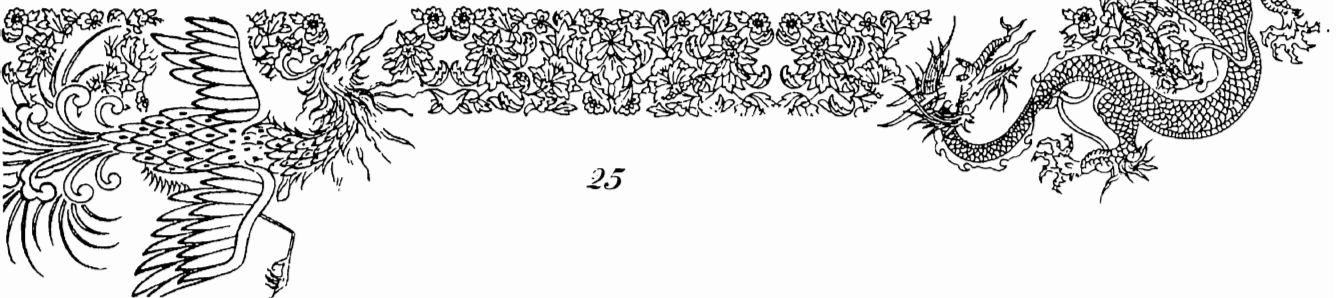
Dəli Domrul qırx igidlə yeyib-içib oturarkən birdən Əzrayıl gəlib çıxdı. Əzrayılı nə qapıçı gördü, nə gözətçi. Dəli Domrulun görən gözü görmədi, tutan əllərində qüvvət qalmadı. Dünya-ələm Dəli Domrulun gözündə qaraldı. Dəli Domrul çağırıb söyləyir, görək xanım, nə söyləyir,-dedi:

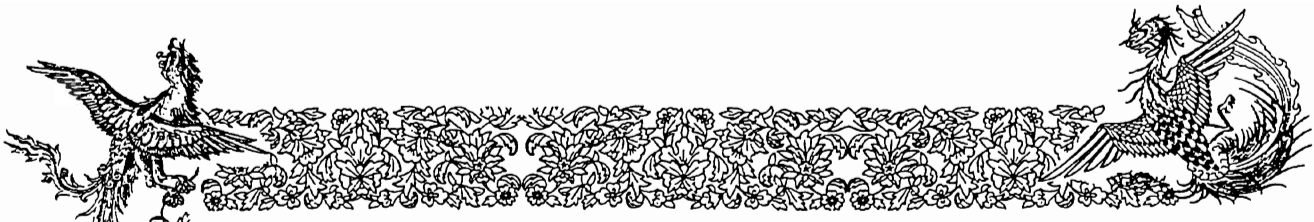
Vay, nə heybətli qocasan?
Qapıçılar səni görmədi,
Gözətçilər də duymadı.
Görən gözüm qaraldı,
Tutan əlim yoruldu.
Canıma titrətmə düşdü,
Qızıl qədəh əlimdən yerə düşdü.
Ağzım dondu buz kimi,
Sümüklərim ovuldu duz kimi,
Ay saqqalı ağ qoca,
Gözləri domba qoca,
Vay, nə qorxunc qocasan, de mənə!
Qadam-balam toxunar bu gün sənə!

Belə deyəndə Əzrayılın acığı tutdu. Dedi:

Ədə, dəli əbləh!
Gözümün dombalığını nə bəyənmişən?
Göyçək gözlü qızların-gəlinlərin
canını çox almışam!
Saqqalımın ağlılığını nə bəyənmişən?
Ağsaqqal, qarasaqqal igidlərin
canını çox almışam!
Saqqalımın ağardığının mənası budur!

Ay dəli axmaq, öyünüb deyirdin “al qanadlı Əzrayıl mənim əlimə düşəydi, öldürəydim; yaxşı igidin canını onun əlindən qurtaraydım”. İndi, ay dəli, gəlmişəm ki, sənin canını alım. Verirsənmi, yoxsa mənimlə döyüşsən?

Dəli Domrul dedi: “Aya, al qanadlı Əzrayıl sənsənmi?” “Bəli, mənəm!”-dedi. “Bu yaxşı igidlərin canını sənmi alırsan?”-dedi. “Bəli, mən alıram”-dedi. Dəli Domrul dedi: “Ədə, qapıçılar, qapını örtün! Ay Əzrayıl, mən səni gen yerdə axtarırdım, dar yerdə yaxşı əlimə keçmisən, deyəsən? Mən indi səni öldürüm, yaxşı igidlərin canını qurtarım!” Böyük qılıncını siyirdi, əlinə aldı. Hücüm etdi ki, Əzrayılı vursun. Əzrayıl bir göyərçin olub, pəncərədən uçdu-getdi.

* * *

Dəli Domrul evinə gələrkən Əzrayıl onun atının gözünə göründü. At ürkdü. Dəli Domrulu götürüb yerə vurdu. Qara başı fırlandı, huşsuz qaldı. Əzrayıl ağ köksünün üstünə qondu... Sonra onu boğmağa başladı.

Dəli Domrul dedi:

Ay Əzrayıl, aman!
Tanrının birliyinə şübhə yox, inan!
Mən səni belə bilməz idim.
Oğru kimi can aldığını duymaz idim.
Bizim böyük sahəli dağlarımız olur,
O dağlarımızda bağlarımız olur.
O bağların qara salxımlı üzümü olur.
O üzümü sıxırlar, al şərabı olur.
O şərabdan içən sərxoş olur.
Sərxoşdum, duymadım; nə dediyimi bilmədim.
Bəylikdən usanmadım, igidlikdən doymadım.
Canımı alma, Əzrayıl, aman ver!

Əzrayıl dedi: “Ay dəli axmaq, mənə niyə yalvarırsan, allah-taalaya yalvar. Mənim əlimdə nə var? Mən buyruq quluyam”. Dəli Domrul dedi: “Bəs can verən, can alan da allahdırımı?” “Bəli, odur!”-dedi. Əzrayıla dönüb dedi: “Bəs sən nə iş görürsən? Sən aradan çıx, mən allah-taala ilə xəbərleşim”.

Dəli Domrul burada söyləmiş, görək, xanım, nə söyləmişdir:
Ucalardan ucasan,
Kimsə bilməz necəsən.

Gözəl tanrı,
Necə cahillər səni
Göydə arar, yerdə istər.
Sən möminlər könlündəsən.
Sən böyüksən, qüdrətlisən,
Əbədi sirr sahibisən.
Canımı alsan, özün al,
Qoyma, Əzrayıl alsın!

Dəli Domrulun sözü burada allah-taalaya xoş gəldi. Əzrayılı çağıraraq dedi ki, bu dəli mənim birliyimi bildiyi, birliyimə şükür etdiyi üçün onun canı əvəzinə can tap; qoy Dəli Domrulun canı azad olsun!

* * *

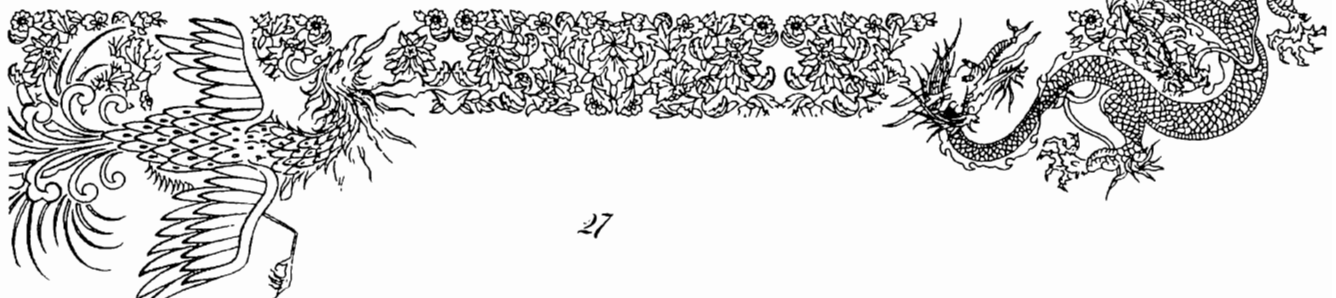
Oğuzların vaxtında Qanlı qoca deyilən bir müdrik kişi vardı. Bir yetişmiş igid oğlu vardı. Adına Qanturalı deyirdilər. Qanlı qoca dedi: "Dostlar, atam öldü, mən qaldım. Yerini-yurdunu tutdum. Sabahkı gün mən ölərəm, oğlum qalar. Bundan yaxşı nə ola bilər ki? Oğul, nə qədər ki, sağam, gəl səni evləndirim!" Oğlan dedi: "Ata, məni evləndirmək istəyirsənsə, bilirsənmi mənə layiq qız necə olmalıdır?... Mən yerimdən durmadan o durmuş olsun! Mən Qaracığ atıma minmədən o minmiş olsun! Mən qanlı kafir elinə getməmiş o gedib mənə baş gətirmiş olsun!"

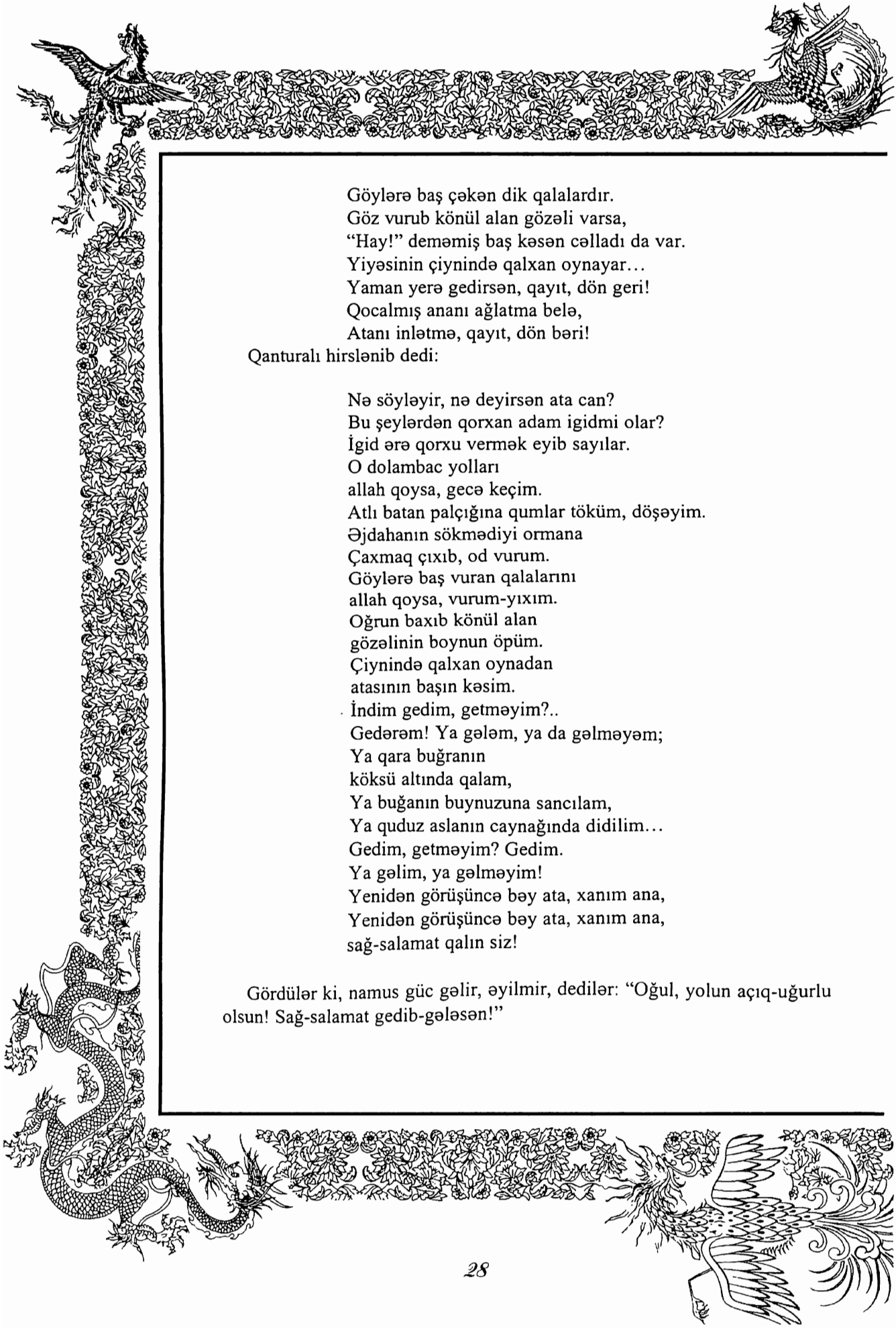
Qanlı qoca dedi: "Oğul, sən qız istəmirsənmiş, bir cəsur pəhləvan istəyirsənmiş, onun arxasında yeyəsən-içəsən, gününü xoş keçirəsən!" Dedi: "Bəli, ata can, eləsini istəyirəm. Bəs gedəsən, bir cici-mici türkman qızını alasan, birdən sürüşüb üzərinə düşəm, qarnı yırtıla?" Qanlı qoca dedi: "Oğul, qız tapmaq səndən, mal-pul xərcləmək məndən!"

* * *

Qanlı qoca dedi:

Oğul, sən gedəcəyin o yerin
Dolambac-dolambac yolları vardır.
Atlılar batdıqca çıxıb bilməyən
Keçilməz palçıqlıq, çamurluqlardır.
Əjdaha ilanlar sökə bilməyən
Qalın meşələrdir, sıx ormanlardır.

Göylərə baş çəkən dik qalalardır.
Göz vurub könül alan gözəli varsa,
“Hay!” deməmiş baş kəsən cəlladı da var.
Yiyəsinin çiynində qalxan oynayar...
Yaman yerə gedirsən, qayıt, dön geri!
Qocalmış ananı ağlatma belə,
Atanı inlətmə, qayıt, dön bəri!

Qanturalı hirsənib dedi:

Nə söyləyir, nə deyirsən ata can?
Bu şeylərdən qorxan adam igidmi olar?
İgid ərə qorxu vermək eyib sayılar.
O dolambac yolları
allah qoysa, gecə keçim.
Atlı batan palçığına qumlar töküm, döşəyim.
Əjdahanın sökmədiyi ormana
Çaxmaq çıxıb, od vurum.
Göylərə baş vuran qalalarını
allah qoysa, vurum-yıxım.
Oğrun baxıb könül alan
gözəlinin boynun öpüm.
Çiynində qalxan oynadan
atasının başın kəsim.
İndim gedim, getməyim?..
Gedərəm! Ya gələm, ya da gəlməyəm;
Ya qara buğranın
köksü altında qalam,
Ya buğanın buynuzuna sancılam,
Ya quduz aslanın caynağında didilim...
Gedim, getməyim? Gedim.
Ya gəlim, ya gəlməyim!
Yenidən görüşüncə bəy ata, xanım ana,
Yenidən görüşüncə bəy ata, xanım ana,
sağ-salamat qalın siz!

Gördülər ki, namus güc gəlir, əyilmir, dedilər: “Oğul, yolun açıq-uğurlu
olsun! Sağ-salamat gedib-gələsən!”

* * *

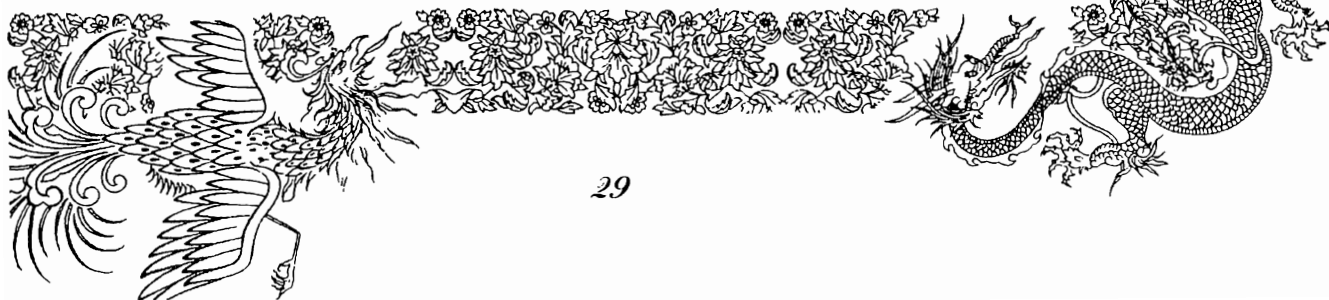
Qafil olma, qara başını qaldır, igid!
Ala-qıyma, gözəl gözünü aç, dur, igid!
Qolların və ağ ɛllərin bağlanmadan,
Ağ alnın qara yerlərə çırpılmadan,
Bircə anda gözəl başın kəsilmədən,
Düşmən çatdı, yaxındadır.
Nə yatırsan, ayağa qalx!
Sərt qayalar oynamadan yer ovuldu.
Qoca bəylər heç ölmədən el boşaldı.
Qoşularaq-qovuşaraq dağdan endi,
Bir sırada düzülərək üzərinə düşmən gəldi.
Yatmağa yer-yurdmu tapdın, sənə nə oldu?

Qanturalı gərnəşib oyandı, durdu. Dedi: "Nə söyləyirsən, gözəlim!"
Selcan xanım: "İgidim, üstünə düşmən gəlib. Oyatmaq məndən, savaşıb
hünər göstərmək səndən!"-dedi. Qanturalı gözünü açdı, göz qapaqlarını
qaldırıb baxdı. Gördü gəlin at üzərindədir; süngüsü də əlində. Yeri öpdü.
Dedi: "Amənnə və səddəqna!*" Allahın qapısında mətləbimiz yerinə yetdi".
Təmiz suda yuyundu. Ağ alnını yerə qoydu, iki rükət namaz qıldı, atına
mindi. Adı gözəl Məhəmmədə salavat çəkdi. Qara donlu kafirin üstünə at
sürdü, irəli getdi. Selcan xanım at oynatdı. Qanturalının önünə keçdi.
Qanturalı dedi: "Gözəlim, hara gedirsən?" Dedi: "İgid bəy, baş salamat olsa,
papaq tapılmazmı? Bu gələn düşmən qatı düşməndir. Vuruşaq, döyüşək:
ölənimiz ölsün, diri qalanımız evə gəlsin!"

* * *

Günlərin bir günü Yeynək oturub bəylərlə söhbət edərkən Qaragünə
oğlu Budaqla sözü düz gəlmədi. Bir-birinə söz atdılar. Budaq dedi: "Burada
boş-boş danışib neyləyirsən? Dalaşmağa adam axtarırsansa, gedib atanı
qurtarsana! Bəs niyə on altı ildir dustaqdır?"

*İnandıq və doğru hesab etdik". (peyğəmbərin kəlamı)

Yeynək bu xəbəri eşidəndə ürəyi oynadı, qara bağı sarsıldı. Qalxdı, Bayındır xanın hüsuruna getdi. Üzünü yerə qoydu, dedi:

Səhər çağı sərt yerdə tikilən
hündür evli!
Atlasdan yapılmış göy alaçıqlı!
Tövlə-tövlə çəkilən şahənə atlı!
Çağıranda hay verən, yolu çavuşlu!
Süfrəsindən yağ tökülən, bol nemətli!
Bütün igidlərin arxası,
Yoxsulların ümidi!
Türküstanın dirəyi!
Tüklü quşun balası!
Amit soyunun aslanı!
Qaracığın qaplanı!
Dövlətli xan, mənə kömək!
Qoşun ver, məni atamın dustaq olduğu qalaya
göndər!

Bayındır xan əmr etdi: “İyirmi dörd vilayətin bəyləri gəlsin! Birincisi, Dəmir qapı Dərbənd bəyi, qarğı süngü ucunda ər böyürdən, döyüşə girəndə “kimsən” deyə soruşmayan Qıyan Səlcik oğlu Dəli Dondaz səninlə birlikdə getsin! Ayğırgözlüdə at üzdürən, əlli yeddi qalanın kilidini sındıran Elək qoca oğlu Tüləkvuran birlikdə getsin! Qoca bürcdən qayın oxu dayanmayan Yağrncı oğlu Elalmış səninlə birlikdə getsin! Üç dəfə düşməni görməsə, qan ağlayan Doğsun oğlu Rüstəm səninlə getsin! Əjdahalar ağzından adam alan Dəli Vuran birlikdə getsin! “Yerin bir ucundan o biri ucuna çatım!”-deyən Savğan Sarı səninlə getsin!..

Sayılaqla oğuz igidləri tükənməz. Bayındır xan iyirmi dörd vilayətin pəhləvan bəylərini Yeynəyə belə yoldaş etdi.

* * *

Qam Çan oğlu Bayındır xan yerindən durmuşdu. Yüksək evini qara yer üzərində ucaltmışdı. Hündür alaçıqlı göy üzünə dirənmişdi. Min yerdə ipək xalçalar döşətdirmişdi. İç Oğuz və Daş Oğuz bəyləri toplaşmışdılar.

Doqquz tümənlik Gürcüstanın xəracı gəldi: bir at, bir qılinc və bir çomaq gətirdilər.

Bayındır xan bərk dilxor oldu. Dədəm Qorqud gəldi, şadlıq havası çaldı. “Xanım, niyə qanın qaralıb?”-dedi. Dedi: “Necə qaralmasın, hər il qızıl-gümüş gəlirdi, cavanlara-b yl r  verirdik, xatirl ri  ad olurdu. İndi bunları kimə verək ki, onun un xoş olsun?”

Dədə Qorqud dedi: “Xanım, bunun    n  də bir igidə verək, oğuz elinə qarovul çəksin!” Bayındır xan “Kimə verək?”-dedi, sa ına-soluna baxdı. Heç kim razı olmadı. B kil deyilən bir igid vardi. Ona baxdı, dedi: “Sən nə deyirsən?” B kil razı oldu. Qalxdı, yeri öpdü. Dədəm Qorqud gətirilən qılını onun belinə başladı.  oma ı çiyninə saldı, yayı qoluna keçirdi.

* * *

Ağzın üçün  l m, qardaş!
Dilin üçün  l m, qardaş!
Yerini-yurdunu soru sam, n  yerdirdi?
Qara d vranda azıb, yol arasan,
 midin n y dirdi?
Böyük bayraq g t r n xanınız kimdir?
Döyüş g n   nd  duran igidiniz kimdir?
İgid, sənin atan kimdir?
İgid adamın igidd n ad gizl tm si eyibdir,
igid, s yl , adın n dirdi?

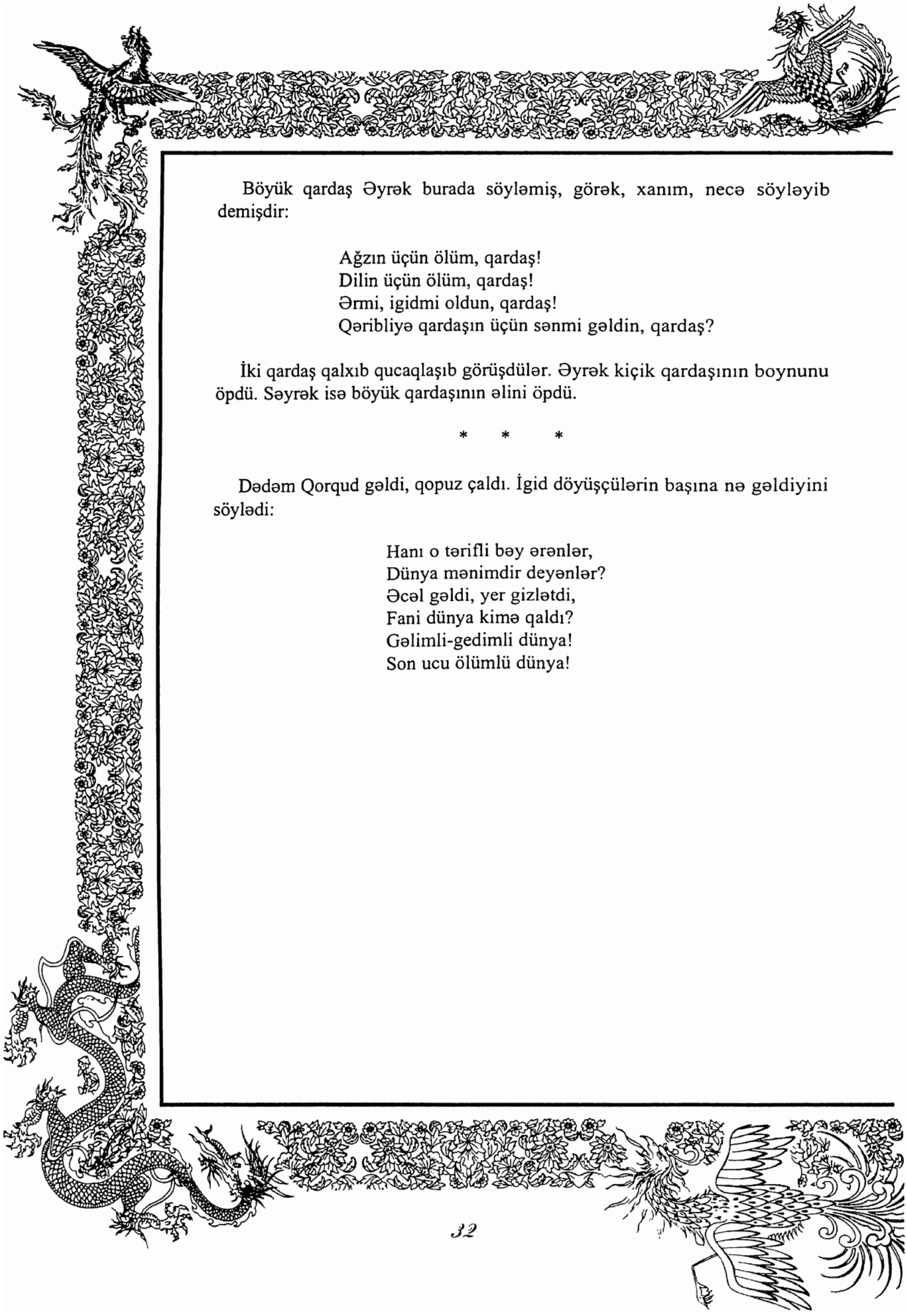
S yr k burada böyük qardaşına söyləyib dedi:

Qara d vranda yol azsam,  midim allahdır.
Böyük bayraq g t r n xanımız Bayındır xandır!
Döyüş g n   nd  duran igidimiz Salur Qazandır!
Atamın adını soruşursan, U un qocadırdi!
Mənim adımı bilmək istəsən, S yr kdirdi!
Qardaşım varmış, deyirlər, adı  yr kdirdi!

Bir daha söyləyib demi dirdi:

Qaytabanını g d n sarvanınam,
Qaracıq atını g d n ilxı ınam.
Be ikd  qoyub gəldiyin qarda ınam.

Böyük qardaş Əyrək burada söyləmiş, görək, xanım, necə söyləyib demişdir:

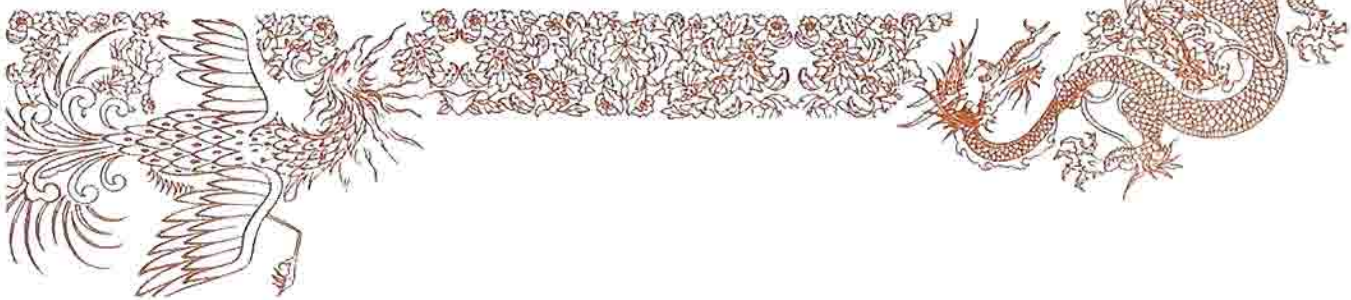
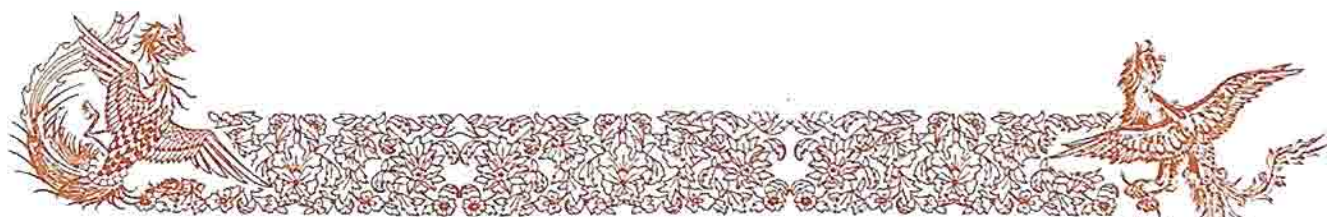
Ağzın üçün ölüm, qardaş!
Dilin üçün ölüm, qardaş!
Ərmi, igidmi oldun, qardaş!
Qəribliyə qardaşın üçün sənmi gəldin, qardaş?

İki qardaş qalxıb qucaqlaşib görüşdülər. Əyrək kiçik qardaşının boynunu öpdü. Səyrək isə böyük qardaşının əlini öpdü.

* * *

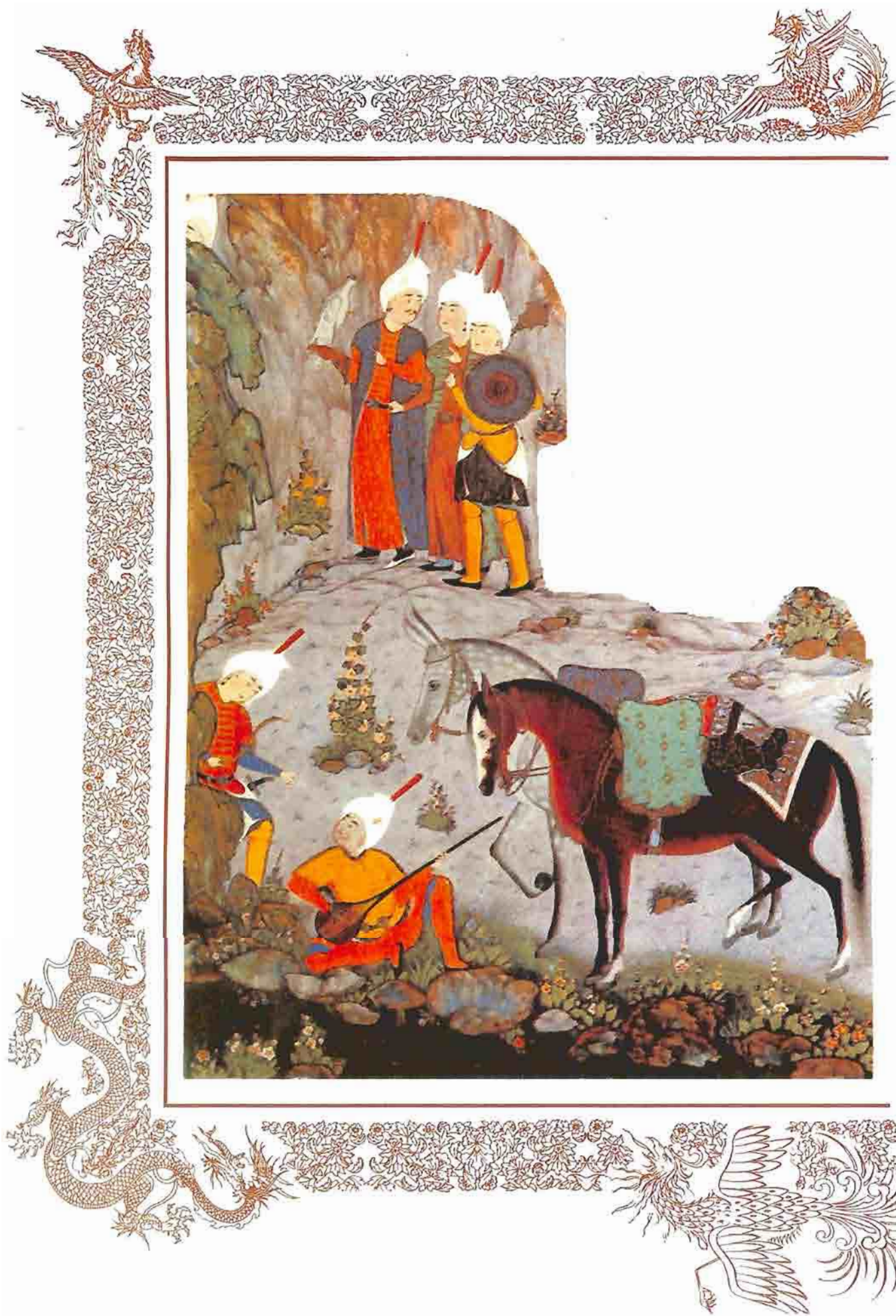
Dədəm Qorqud gəldi, qopuz çaldı. İgid döyüşçülərin başına nə gəldiyini söylədi:

Hanı o tərifi bəy ərənlər,
Dünya mənimdir deyənlər?
Əcəl gəldi, yer gizlətdi,
Fani dünya kimə qaldı?
Gəlimli-gedimli dünya!
Son ucu ölümlü dünya!

**THE SUPREMACY OF
“KITABI-DEDE
GORQUD”**

1.

Since the ancient times "Kitabi-Dede Gorgud (The Book of Father Gorgud) used to tell of life and death, devotion and betrayal, bravery and cowardness, virtue and evil. Generations and epochs have replaced each other, but the words "Dede-Gorgud used to say, let's see, what he used to say, my khan", were uttered, always retaining their usual wisdom and usual freshness.

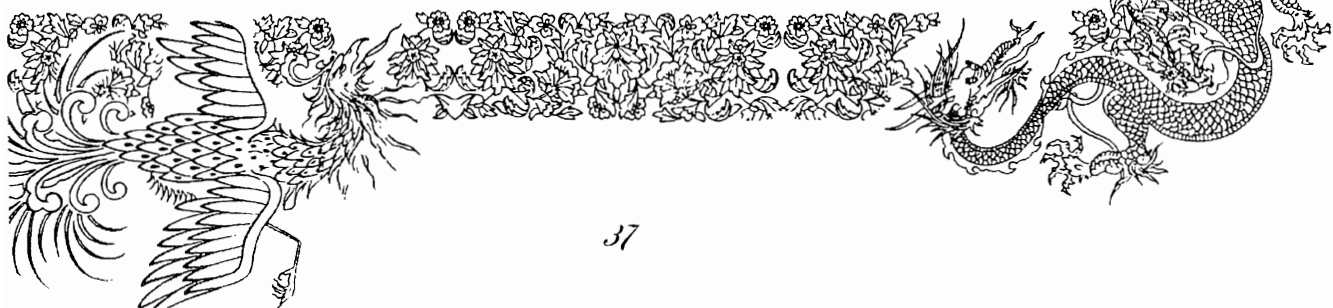
A sight, which I can never forget, again appears before my eyes: Near the ruins of Karphagen, in the boundless thirsty desert there is a huge olive tree. It ages three thousand years and this three thousand year-old tree is again bearing fresh fruits today.

Sometimes when at night I look through the pages of "Kitabi-Dede Gorgud" I become spell-bound and remember the minutes when I looked at the fresh fruits of that three thousand year-old olive tree and feel the strange fragrance of the mixture of that remote antiquity and the birth of new life...

Though known in the XVIII century the orientalist discovered the epos only in 1815. It was the year when the German scholar Henrich Fridrich fon Dits found the Dresden copy of "Kitabi-Dede Gorgud", and then it is about two centuries that the recognized orientalist of the world Wilhelm Grim, Theodore Hjoldeke, V.V.Bartold, Fuad Koprulu, Hamid Arasli, Muallim Rifat, Orhan Shaig Gokyay, V.M.Zhirmunsky, A.N.Kononov, Louis Bazen, Mammadhusein Tahmasib, A.Y.Yakubovsky, Maharram Ergin, Fahraddin Giziroglu, Ettory Rossi, Ezel Demirchi-zade, Joachim Hein, Farug Sumer, Ahmet Uysal, Ali Sultanli, Adnan Binazar, Jeoffrey Louis, Suat Hizarchi, Achmet Hans Schmiede and many others studied, commented, analyzed, published, compiled its glossary and translated into many languages, including into Russian, German, English, French, Turkish, Italian, Arab, Persian, Serp, Georgian, Turkmen, Kazakh, Latvian and others.

All this researches, translations, editions have formed a particular and fundamental branch in the oriental studies of the world, namely, in Turkology called the Gorgud studies.

If not to take into account the manuscripts of F.Dits and V.Bartold (the latter is very often regarded to be the manuscript of T.Hjoldeke), there are three

ancient manuscripts of "Kitabi-Dede Gorgud" in the world libraries.

The Dresden copy of "Kitabi-Dede Gorgud", which covers twelve chapters of the epos, is distinguished by the originality of its language and completeness of content. An incomplete manuscript in six chapters is kept in the library of Vatican, another incomplete manuscript, obtained by F.Dits in Istanbul, is in the library in Berlin.

2.

F.Dits translated the chapter titled "How Basat killed Tepegoz" (Cyclop, monocular) into German in 1815 and publish it in the same year. This edition opened the road for future publications of "Kitabi-Dede Gorgud".

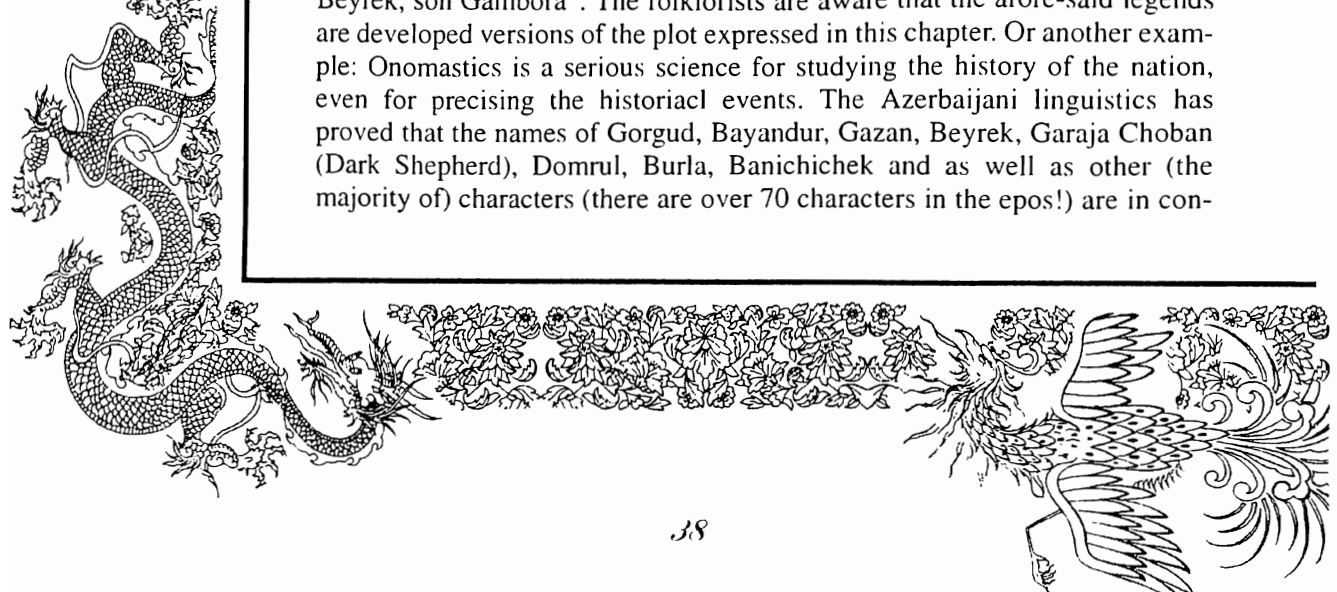
In this first edition F.Dits made a parallel between Tepegoz and the popular Cyclop in Homer's "Odyssey" and compared them. The most interesting is that F.Dits regarded Tepegoz to be the hero of a more ancient literary source.

According to F.Dits "Odyssey" was not known in the Orient when it made its appearance, but the ancient Greeks were already familiar with the oriental legends and literature before "Odyssey" came into existence. Tepegoz was the herald, the beginning of Cyclop, its new expression in another language, in another environment.

Only this fact tells of the ancientness of "Kitabi-Dede Gorgud", forms a good imagination of its old history and informs on the conditionality of 1300 which we are celebrating as a jubilee.

The Dede-Gorgud studies have also paid attention to the similarity between the chapter titled "The story of Deli (daredevil) Domrul, son of Old Dukha" in "Kitabi-Dede Gorgud" and "Alextra" of Euripides. I think that serious studies are awaiting the researchers in connection with this interesting fact, in connection with the similarities between "Kitabi-Dede Gorgud" and the ancient Greek and Roman literature.

Oriental studies prove that a number of ancient monuments of the Turkic peoples go back to "Kitabi-Dede Gorgud". For example, "Alpamish" of Uzbeks, "Alpamis" of Kazakhs have originated from the chapter "Bamsi Beyrek, son Gambora". The folklorists are aware that the afore-said legends are developed versions of the plot expressed in this chapter. Or another example: Onomastics is a serious science for studying the history of the nation, even for precisising the historical events. The Azerbaijani linguistics has proved that the names of Gorgud, Bayandur, Gazan, Beyrek, Garaja Choban (Dark Shepherd), Domrul, Burla, Banichichek and as well as other (the majority of) characters (there are over 70 characters in the epos!) are in con-

sistent with the names of characters found in the Orkhon-Yenisei monuments (See: Tofiq Hajiyev. The heroic debut of our literature. Bulletin of the Azerbaijan State University, 1976, N: 4, in Azerbaijani.)

In general, I must say that the Orkhon monuments are significant and competent sources in the Dede Gorgud studies and beginning from the psychology of the "Oghuz" till its history they serve the basis for many researches devoted to "Kitabi-Dede Gorgud" (See: Muharrem Ergin. The Book of Dede Gorgud, Ankara 1964, in Turkish).

The plots and literary artistic motives, even sometimes the compositions of our love legends "Esli and Kerem", "Ashig Garib", "Shah Ismail", "Tahir and Zohra", particularly of ancient eposes like "Koroglu", historically rely on "Kitabi-Dede Gorgud".

The impact of this epos on the creative activity of the great Azerbaijani poet Nizami Ganjevi, who created 800 years ago, is quite natural from the point of view of historicity.

The date of 1300 perhaps is the date of formation of "Kitabi Dede-Gorgud", but the history of various eposes tells of very ancient times.

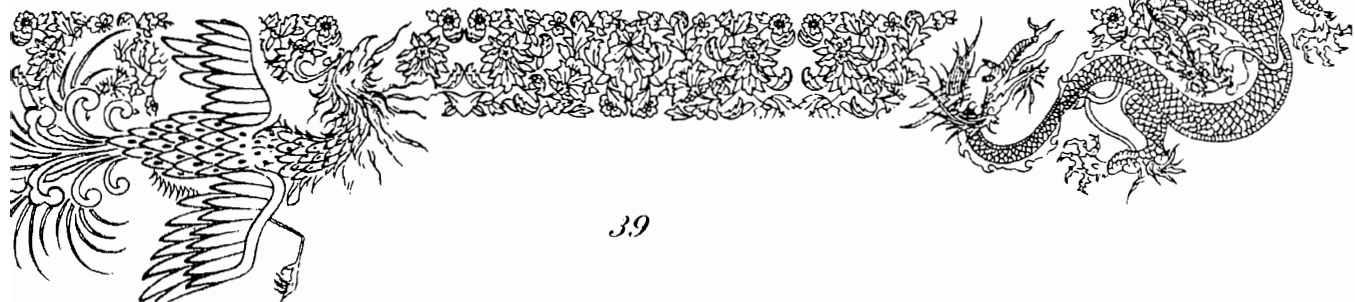
3.

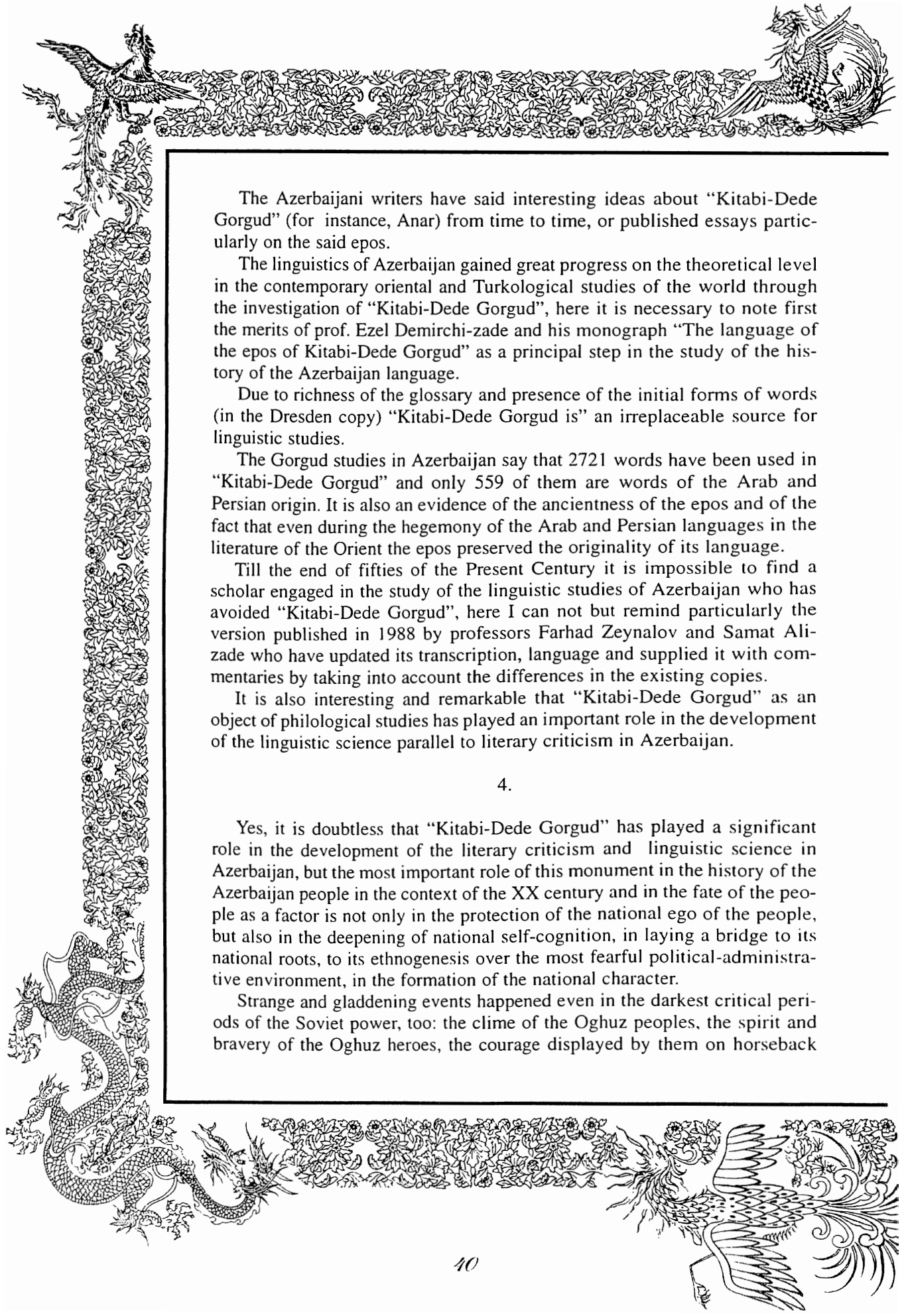
The philological science of Azerbaijan have begun to study "Kitabi Dede-Gorgud" since the first decades of the XX century. In the twenties - thirties of the said century literary critics like N.Hikmet, A.Musakhanli, A.Abid published their researches on the epos of Dede Gorgud, but the greatest service in the studies of the epos are undoubtedly connected with the name of Academician Hamid Arasli.

Hamid Arasli published "Kitabi-Dede Gorgud" completely and in the contemporary Azerbaijani for the first time in 1939 and later till the end of his life, if it is possible to say, "Kitabi-Dede Gorgud" became a handbook in his scientific studies.

M.H.Tahmasib, A.Sultanli, M.Rafili, M.Seidov and many other Azerbaijani scholars were the active participants of the effective researches on "Kitabi-Dede Gorgud" and the investigations connected with "Kitabi-Dede Gorgud" have played an important role not only in the development of the Gorgud studies, but as well as in that of the literary criticism of Azerbaijan in general.

The sixties-eighties of the present century were theoretical development period in the literary criticism of Azerbaijan connected with the studies of this epos, some scholars (for instance, Shamil Jamshidov) have devoted all their lives to the study of this epos only.

The Azerbaijani writers have said interesting ideas about "Kitabi-Dede Gorgud" (for instance, Anar) from time to time, or published essays particularly on the said epos.

The linguistics of Azerbaijan gained great progress on the theoretical level in the contemporary oriental and Turkological studies of the world through the investigation of "Kitabi-Dede Gorgud", here it is necessary to note first the merits of prof. Ezel Demirchi-zade and his monograph "The language of the epos of Kitabi-Dede Gorgud" as a principal step in the study of the history of the Azerbaijan language.

Due to richness of the glossary and presence of the initial forms of words (in the Dresden copy) "Kitabi-Dede Gorgud is" an irreplaceable source for linguistic studies.

The Gorgud studies in Azerbaijan say that 2721 words have been used in "Kitabi-Dede Gorgud" and only 559 of them are words of the Arab and Persian origin. It is also an evidence of the ancientness of the epos and of the fact that even during the hegemony of the Arab and Persian languages in the literature of the Orient the epos preserved the originality of its language.

Till the end of fifties of the Present Century it is impossible to find a scholar engaged in the study of the linguistic studies of Azerbaijan who has avoided "Kitabi-Dede Gorgud", here I can not but remind particularly the version published in 1988 by professors Farhad Zeynalov and Samat Ali-zade who have updated its transcription, language and supplied it with commentaries by taking into account the differences in the existing copies.

It is also interesting and remarkable that "Kitabi-Dede Gorgud" as an object of philological studies has played an important role in the development of the linguistic science parallel to literary criticism in Azerbaijan.

4.

Yes, it is doubtless that "Kitabi-Dede Gorgud" has played a significant role in the development of the literary criticism and linguistic science in Azerbaijan, but the most important role of this monument in the history of the Azerbaijan people in the context of the XX century and in the fate of the people as a factor is not only in the protection of the national ego of the people, but also in the deepening of national self-cognition, in laying a bridge to its national roots, to its ethnogenesis over the most fearful political-administrative environment, in the formation of the national character.

Strange and gladdening events happened even in the darkest critical periods of the Soviet power, too: the clime of the Oghuz peoples, the spirit and bravery of the Oghuz heroes, the courage displayed by them on horseback

with their swords in the battle-fields, the proudness of the Oghuz mothers, the devotion of the Oghuz brides used to overcome the repressions of Lenin and Stalin aimed at separating the people from its national roots, to awaken the youth (pioneers!, young communist league members!) who at schools were obliged to listen to gramophone records and learn by heart the songs which glorified Marx, Engels, Lenin, Stalin, the red Star of the Kremlin, the Red Square of Moscow, the sabre of Red General Budyonny, the accordion of Chapayev, made them turn their glances from the Red Star, the Red Square and look towards their own national roots, made them overcome the slumber and think. "Kitabi-Dede Gorgud" cultivated in them new humane emotions and feelings instead of false political-spiritual slogans, which never gave them rest, and in this sense, as it was once declared officially, "Kitabi-Dede Gorgud" was the real enemy of the administrative Leninist-Stalinist ideology which formed the foundations of a huge empire.

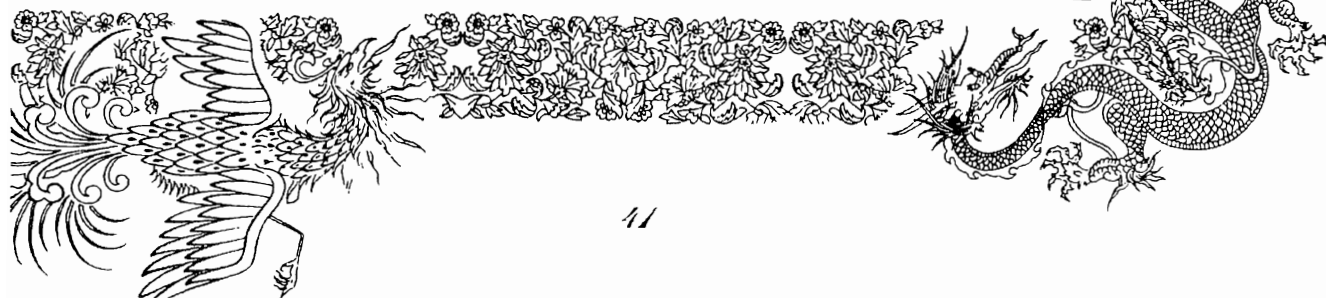
As if Gazan Khan, his son Uruz bey, Bamsi Beyrek, son of Baybora, Deli Domrul, son of Old Dukha, Gantural, son of Old Ganli, Shepherd Garaja... all the warriors of the Oghuz described in the epos have risen after many centuries for fight against a strange, powerful and at the same time evil force and waging a life and death struggle.

Tepegoz (Cyclop) ate two men, 500 sheep a day, but young and brave Basat defeated and killed him. As if the ruling ideology, Stalinism, KGB-ism (Committee of the State Security) were also a Tepegoz created by the history and evil, this time it was won spiritually not by brave Basat, but by "Kitabi-Dede Gorgud" itself.

The ruling ideology glorified the bravery of Pavlik Morozov, a schoolboy, who had betrayed his father and grandfather for the sake of the construction of the collective farm, but along with the story about the bravery of Pavlik Morozov the Azerbaijani youngsters used to read about the heroic deeds of their forefathers in the Book of Dede Gorgud: "At this moment the distinguished and bravest of the Oghuz beys reached the battle field, my khan, let us see who were they: First galloped up Gara Gune, born in the Black Gorge and grown in the cradle covered by the hide of the black bull, who when angered turned black rock into ashes with a blow of his fist, who knotted his moustaches seven times at the back of his neck, the bravest of braves, the brother of Gazan bey. "Wield your sword, brother Gazan, here am I! - he said.

Then let us see who followed:

Then galloped up Deli Dondaz, son of Ghiyan Saljik, who once destroyed the iron gate of the Iron Gated Derbend with a surprise onslaught, who stabbed the bravest of men with his sixty-span lance and made them roar with pain: "Wield your sword, Gazan, my Lord, I am here!" - he said...

Then galloped up Shamseddin, nicknamed Lion for his bravery, son of Old Gaflet, who had defeated the enemies of Bayandir Khan, who had made sixty thousand kaffirs vomit blood, on the mane of whose white-grey horse there was snow. "Wield your sword, Gazan, my master, here I am!" - he said...

One can not count all the beys of Oghuz. Everybody reached the battle field. They washed in pure water, touched their honest foreheads upon the earth and twice prayed the God, reminded with blessings the beautiful name of Muhammed. On horseback they attacked the giaours, wielded their swords, the drums thundered, the brazen gold-curlicued horns were blown.

The manly warriors showed their mettle on that day. The unmanly spied out roads by which to slink away on that day. There was an incomparable battle on that day; heads were cut off like balls. Falcon-swift horses galloped until they lost their shoes. Long-span lances were stuck and remained immovable. Big, sharp steel swords were wielded until lost their edges. That day it was like a doomsday".

5.

Since 1917 the ruling ideology made efforts to formulate "the Soviet public opinion", which in its turn began to seek for "Utopian socialistic ideas" in "Kitabi-Dede Gorgud" with the provocation of the same ideology (See: The ideas of the Utopian socialism in Dede Gorgud and Nizami, "Veten Ugrunda", 1942, 5, in Azerbaijani), but even the application of the artificial (and miserable) "ideas of Utopian socialism" could not help this human monument and there happened an unseen event in the mids of the XX century: "Kitabi-Dede Gorgud" was "arrested" in the Union of Soviets, naturally in the Soviet Azerbaijan in the first place!

The XX century and human history in general have witnessed many arrests, terrible executions. Books have been burned in flames together with men, many ancient and rich libraries have been ruined, but the "arrest" of a huge literary monument, of an epos, subjection of its students to persecutions and punishment, are, to my mind, events which lack analogues in the history. "Kitabi-Dede Gorgud" was "exposed" as a dangerous, harmful monument (!) and appreciated as the embodiment of pan-Islamic and pan-Turkic ideas, contradicting the socialist world outlook and morals, because the narrator of the epos, the sagacious Dede Gorgud did not proceed from the class relations when he played his gopuz (a stringed musical instrument) and sang of the heroic deed of the Oghuz, because he reflected the historical-psychological-ethnographic ego of the Turkic world and naturally of the Azerbaijan people.

There emerged a phantasmagoric, even surrealistic scene: the blunt ideology did not take into regard even the fact that the "pan-Turkic" and "pan-Islamic" ideas have emerged and formed only in the XX century...

Really, Pharisaism is unbounded, it does not recognise any boundary.

In 1951 the leader of the Soviet Azerbaijan Mir Jafar Bagirov put such a terrible ideological-administrative brand on "Kitabi-Dede Gorgud": "A hostile book", and what could the Azerbaijan science do up to that time? It was repeatedly, stage by stage shot, exiled to Siberia, persecuted in the twenties, thirties, forties of the XX century.

Naturally, the progress of history, the fate of monuments like "Kitabi-Dede Gorgud" do not depend only on men like Bagirov (even Stalin!), and it seems the biography of "Kitabi-Dede Gorgud", its existence had to undergo the trial of the history...

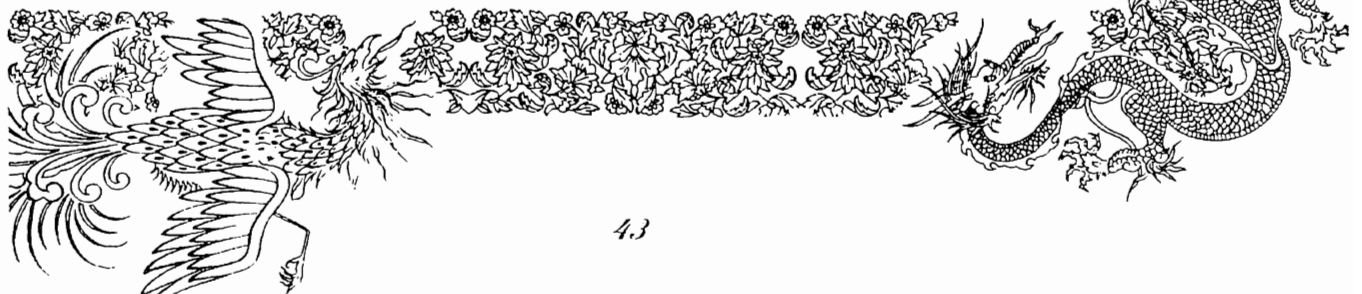
In 1953 Stalin died, the Stalinist clime of the Soviet Empire softened a little as a result of incomplete reforms of Khrushchev and the Azerbaijan science made an immediate use of the moment.

In the March of 1957 the newspaper "Kommunist", organ of the Communist Party of Azerbaijan, published the articles of Hamid Arasli, Ezel Demirchi-zade, Mammad Arif and Mammadhusein Tahmasib devoted to the epos of "Kitabi-Dede Gorgud", a little later, the Institute of Literature and Language named after Nizami held a special scientific session which heard the reports of H.Arasli "Kitabi-Dede Gorgud" is an Azerbaijan epos", E.Demirchi-zade "Kitabi-Dede Gorgud" as a monument of the Azerbaijan language", M.H.Tahmasib "The stories of Dede Gorgud are the ancient examples of the Azerbaijan eposes". In the context of history and political-social events these reports were of great importance in principle, as a result "Kitabi-Dede Gorgud" was justified!

6.

"Kitabi-Dede Gorgud" covers the whole geography of Azerbaijan beginning from Derbend to the Lake of Goycha, from Barda, Ganja, Nakkchivan to the River Alinja and the Castle of Alinja.

Adam Oleari, who visited Azerbaijan in the early years of the XVII century, wrote: "Here (in the suburbs of Derbend) we came across two more graves of holy Moslems; one of them - the tomb Mukhtar - was on the flat lands, the other - the tomb of Imam Gorgud - was in the mountain. It was said that Gorgud had been a friend of Mohammad, the prophet, all the time had stood by his feet, learned from him and lived another 300 years after the death of the prophet" (See: Adam Oleari. Travellers about Azerbaijan, volume I, Baku, 1961, p.296, in Russian).

A.Oleari wrote that the grave was in the cave carved in the rock, he described in detail how men, particularly young ladies and girls visited the tomb and displayed great reverence and faith in it.

There are information, legends and stories telling that not only the grave of Dede Gorgud, but also those of the heroes of the epos, for instance, of Gazan Khan, Burla Khatun, or Shepherd Garachug are also in the territory of Azerbaijan.

Ovliya Chelebi in his "Book of Travels" even shows the exact address of the grave of Dede Gorgud. It is in Derbend. The grave have become a place visited by pilgrims.

V.V.Bartold, a student of "Kitabi-Dede Gorgud", beginning from higher school till the last days of his life, published "Kitabi-Dede Gorgud" in Russian for the first time on the basis of its Dresden copy. His studies of long years made him come to such a conclusion that the epos could be only the product of the Caucasian environment.

In 1988 an International Colloquium of the Gorgud students was held in Baku. The distinguished Turkish orientalist Osman Fikri Sertkaya called Azerbaijan figuratively "the eternal capital of the geography of Gorgud" (newspaper "Kommunist", August 5, 1988, in Azerbaijani).

Yes, "Kitabi-Dede Gorgud" is the greatest Azerbaijan epos, at same time it is the greatest epos of the Turkic world.

Yes, as the Dresden copy of "Kitabi-Dede Gorgud" proves, it was penned in Azerbaijani, narrated in the Azerbaijani Turkish, but at the same time it is the greatest historical monument of all the Turkic languages.

"Kitabi-Dede Gorgud" is the most ancient history of the Azerbaijan people which was fed by the folklore and found its expression in the folklore. But at the same time it is not only the history of the Azerbaijani Oghuz, but the history of all the Oghuz peoples and tribes, and in fact, it is the oral folk history of the Turkic nations in general.

If we penetrate into the depth of the philosophy of the epos, into its world of ideas, richness of events and complicated nature, such a truth is revealed: "Kitabi-Dede Gorgud" belongs to the mankind, it is the monument of the mankind.

7.

At present we are living the last years of the XX century, and in these years Dilsuz, Azerbaijani poet, has written "The Cradle Song" proceeding from the feelings of the Oghuz peoples expressed in "Kitabi-Dede Gorgud":

My brave son,

My only son,
Sleep, my brave son,
Sleep, my only son!

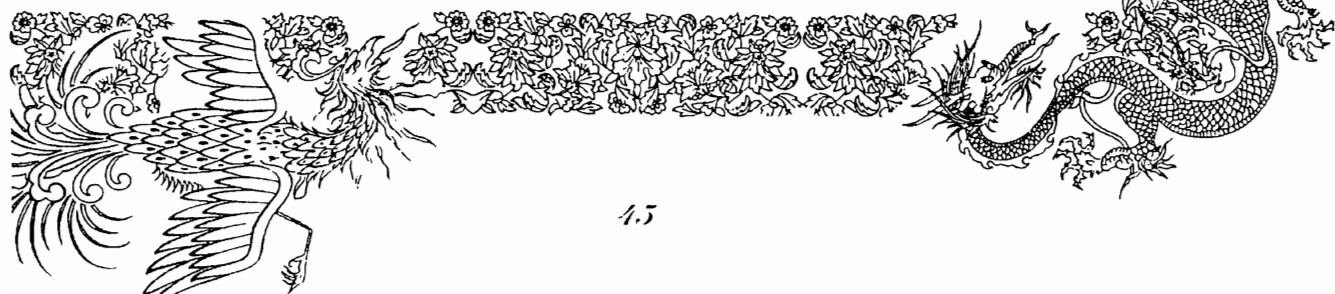
Let my Father Gorgud
Give you a name,
Let Brave Koroglu
Give you his Ghirat...
Sleep, my little one,
Sleep, my dear one.

I wish you grew like wheat at night
I wish you grew and your horse grew.
I wish you grew and your sword grew,
I wish you grew and grew your bravery,
I wish you grew and grew your lands,
I wish your lands grew and your fame grew,
I wish your fame grew and grew your supremacy
With the growth of your supremacy you become the song of bards;
Your songs sang and played in gopuz
Your love fly from land to land...
The white faced Oghuz ladies
Pluck roses in the gardens,
Let the Oghuz people be your supporters,
Let your enemies have the worst fate,
Let you banner wave in the East and the West...

My brown lamb
Will lick the salt;
Sleep, my lamb,
Sleep, my salt...

And I ask myself: how has this beautiful poem emerged? Of course, it has emerged because the poet has been inspired and encouraged by "Kitabi-Dede Gorgud" as a native source of inspiration; it has emerged because the feelings expressed here are very close and dear to the poet, they derive from the gene of the nation aging for many centuries, it is irreplaceable by anything; it has emerged, because these feeling are the self-expression of the spirit of the people, of the ancestors which are dear to the poet.

But along with all this, the poem has emerged because "Kitabi-Dede Gorgud", though arrested in the mids of the present century, (even in the peri-

od of detention!) conveyed the cradle song to the heart of the Azerbaijani youngsters, including Dilsuz, did its work secretly, unnoticedly, otherwise how could a poet coin it so naturally if his childhood fell to the period of the bitter stalinism, his youth was framed by the frontiers of a country which waged a cold war...

And we could not have felt this poem so deeply today. The word "citizen" is usually referred to man. There is the notion of "citizenship" in literature, too. "Citizen" is the writer, poet, playwright. But here such a concept fully conveys such a truth: "Kitabi-Dede Gorgud" is also a "citizen"!

8.

Opinions differ in the Gorgud studies concerning the personality of Dede Gorgud, his being a real historical figure. Did Dede Gorgud exist, or not? Did he live among the ancient Oghuz peoples as it is said in books dedicated to the Oghuz? Which of the graves referred to him in the present Turkic lands belong to him?, etc.

I suppose that all this is not so important, because Dede Gorgud, the bard, the literary character, who sang and played his gopuz for many centuries, is the real Dede Gorgud in fact.

Despite these questions there is a real Dede Gorgud who has been singing his songs since the ancient times. The existence of Dede-Gorgud can not be framed by the history, its existence can not be measured by time:

Where are the brave beys of which I sang,
Where are the beys who said that the world was theirs?
Death came, earth hid the man,
For whom did the fleeting world remain?
You, the ever changing, filling and emptying world,
You, the world, inseparable with death!
How long how much you live

The end is death, the end is departure... says Dede Gorgud, but he is immortal himself. "You, the filling and emptying world, you, who are ever accompanied by death". These words reveal that one can not escape death, it has no remedy, it foretells of the beginning and the end of life to us, to ordinary men, who are subjected to death,

But Dede Gorgud is not an ordinary man, he is the representative of something supreme, higher among us, he is always ancient, always young and fresh...

...As that ancient olive tree and as the fruits of that olive tree which grows every year...

ELCHIN
People's writer

SELECTION OF “KITABI-DEDE GORQUD”

Shortly before the time of the Prophet, there appeared in the Bayat tribe a man by the name of Korkut Ata. He was the wise man of the Oghuz people. He used to prophesy and bring reports from the unknown world beyond, having been divinely inspired. Korkut Ata was an adviser of the Oghuz people in all vital matters, and nothing was done before he was consulted. Whatever advice he gave was accepted and acted upon.

Among his wise sayings were those which follow:

Nothing goes well without mentioning the name of Allah.

No one can prosper without the will of Almighty Allah.

Nothing happens if it was not already written down in the beginning.

No one dies before his appointed hour.

Snow will melt before summer, no matter how thick it is.

Lush grass shall wither before fall.

Old cotton is of no use for making good cloth.

An old enemy cannot be a friend.

Distances cannot be covered without spurring the horse.

The opponent will not retire in defeat unless the steel sword is drawn.

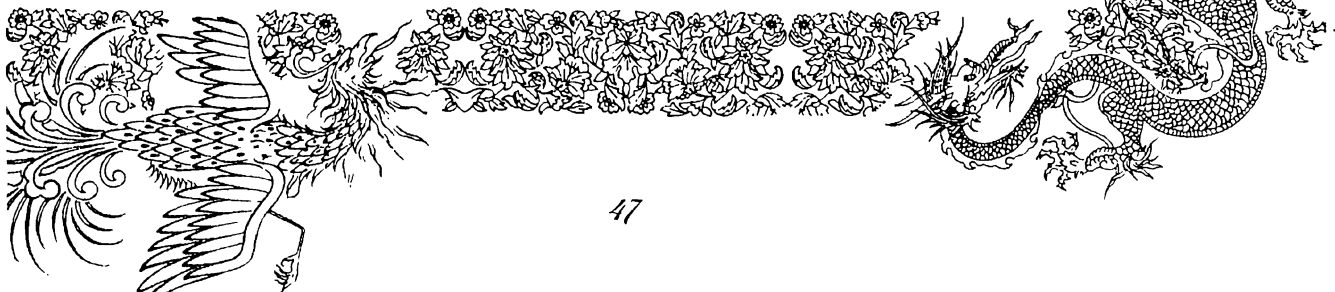
Fame cannot be gained without generosity.

A girl cannot become a lady unless she has good breeding from her mother.

A son cannot be generous unless he sees generosity in his own father.

A treacherous young man cannot mount a well-bred horse
when it is running; it is better that he does not try.

It is better that the mean and the base do not use the sharp sword.
For the brave, a stick is as good as a sword and an arrow.

Dark homes unfrequented by visitors might better fall down.
Grass that is no good for the horse might better never grow.
Bitter waters that are no good for man might better not spring.
The seed of an unworthy son that does not perpetuate his
father's name had better not drop into his mother's womb;
if it is dropped there, he might better not be born.
The son should be a worthy one, carrying on the fame of the father.
Those who lie should be thrust out of his world, but may men of truth live
forever.

"Oh, Dirse Khan, be not cruel to me.
Be not angry and speak so harshly to me.
But come now and have your red tent set up.
Have some stallions, some rams, and some male camels slaughtered.
Invite then the princes of Inner and Outer Oghuz.
Feed all the hungry, give clothes to the naked, and pay off the debts of the poor.
Heap up meat like a hill.
Make a lakeful of koumiss; and give a magnificent feast.
Then speak your wish. Maybe Allah will give us a healthy son,
An answer to prayers of a worthy man."

Following his lady's advice, Dirse Khan gave a large feast and then made his wish. He had stallions, young male camels, and rams slaughtered. He invited all the princes of the Inner and the Outer Oghuz to this feast. He fed the hungry, dressed the naked, and paid off the debts of the debtor; he had meat heaped up like a hill, and a lakeful of koumiss made. The princes raised their hands to the heavens and prayed. Consequently, the wish of Dirse Khan was fulfilled, and his lady became pregnant. In due time she bore a male child.

Dirse Khan gave the young man a principality and a throne. Dede Korkut sang songs on the occasion and composed this legend of the Oghuz. Following this, he sang:

"Even they passed away from this world.
They stayed for a while and then moved along,
Just as the caravan does.
Even they were removed by death

While this mortal world remained behind,
The world where men come and go,
The world which is rounded off by death."

Then he said: "When black Death comes, may Allah keep you safe. May He let you rule in good health. May Almighty Allah whom I praise be your friend and keeper."

This I pray, my khan. May your tall, stately mountains never fall. May your big shade tree never be cut down, and may your clear running waters never run dry. May your wings never be broken. May your gray horse never slip while running. May your big steel sword never be notched and may your spear never be broken in battle. May your white-haired mother's and whitebearded father's place be paradise. May Allah keep your household fire burning. May our merciful Allah never abandon you to the guile of the treacherous.

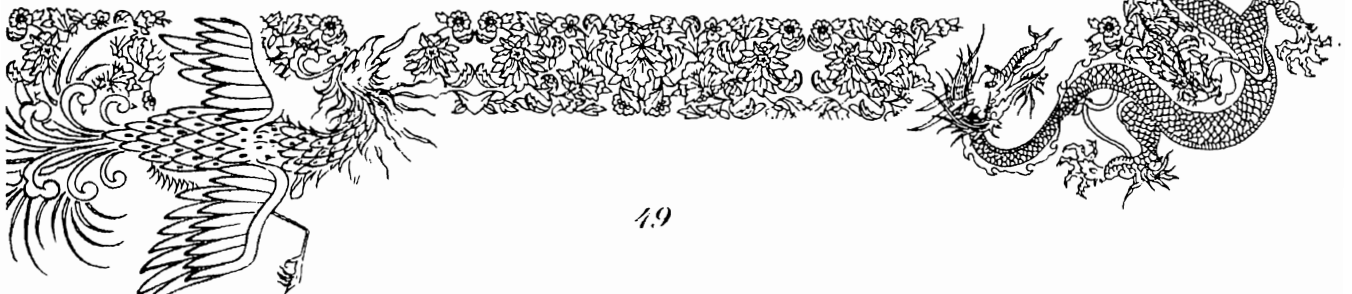
One day the son of Ulash, the young of the feathering bird, the hope of the poor, the lion of Emet Stream, the tiger of the Karachuk Mountains, the owner of the chestnut-brown horse, the father of Khan Uruz, the son-in-law of Bayindir Khan, the pride of the crowded strong Oghuz people, the support of young warriors in distress, Salur Kazan roused himself. He had ninety large tents with golden tops erected on the black earth. He also had red silk carpets laid in ninety places. Big earthenware pots were set in eighty rooms where rows of golden cups and jugs were placed. Nine beautiful infidel girls with black eyes, lovely faces, and braided hair, their hands hennaed up to their wrists, their nails all painted, all wearing dresses with red buttons on the breast, were offering drinks to the strong Oghuz beys.

After a while the strong wine went to Salur Kazan's head.

Kneeling down he said: "Comrades, hear me; listen to my words. Our sides are sore from lying still for so long a time; our backbones are dry from idleness. Comrades, let us bestir ourselves and go hunting. Let us shoot birds and chase down big deer. Then let us return to resume our revelry, eating and drinking".

The tall and slim-wasted Burla Hatun fainted and fell, tearing her cheek, red as an autumn apple, and then her long black hair. She cried hysterically, calling, "Son, Son!"

Uruz spoke as follows:

"Dear Mother, what wailing is this?
Why do you cry and lament?
Why are you burning my breast,
Making me think of the days that are past?
Will there not be a colt
Where Arabian horses dwell?
Where the red camels live
Will there not be a camel calf?
Will there not be a lamb
Where the white sheep are?
As long as you and my father live,
Could you not have another son like me?"

Meanwhile, strong Oghuz beys arrived. My khan, let us see who they were. There was Kara Gone, who was born at the mouth of the Kara River, whose cradle was made of the hide of a black bull, who in a fit of anger could crumble stone into ash, who could wind his mustache seven times around his neck, a hero of heroes, the brother of Kazan Bey. He said, "Here I am, brother Kazan. Strike with you sword".

Let us see who came after him. It was Deli Tundar, the son of Kiyan Seljuk, who had stormed and captured the iron door at the Pass of Demir Kapu, who made men scream at the point of the spear of sixty fist-lengths. He said: "Here I am, my lord, brother Kazan. Strike with your sword".

Many other Oghuz beys came, so many that I cannot finish counting them. They took ablution with clean water, put their honest foreheads to the earth, performed two rekats of the prayer service, and glorified the name of Mohammed. Then they boldly rode upon the enemy and began striking him with their swords. Rumbling drums were beaten, and bronze trumpets with golden spirals were blown. That day the brave showed themselves, while the cowards sought hiding places. It was a dooms-day-like battle, and the field was strewn with many heads cut off, like so many balls. Fine horses ran, their shoes striking the earth. Glittering spears were thrust, and black steel swords were struck, their blades torn. Three-feathered beechen arrows were shot, their heads raining down. It was like the breaking of doomsday.

The merchants arrived, bowing and saluting. They saw the very young man who had cut off herds of the infields now sitting on the right side of Bay Bure. They proceeded to him and kissed the young man's hand. This offended Bay Bure, and he shouted at the merchants: "You cuckolds and sons of cuckolds! Do you kiss the son's hand first, while the father is beside him?"

"My khan, is this young man your son?" asked the merchants.

"Indeed he is," replied the khan.

"My khan, do not be offended that we kissed his hand first, for if it had not been for him, our goods would have gone to Georgia and all us would have been captives," explained the merchants.

Bay Bure asked, "Did my son kill somebody? Did he spill somebody's blood?"

"He certainly did. He cut off heads; he spilled blood; and he knocked men from their horses," replied the merchants.

"Is this enough to earn him a name?" asked the prince.

"More than enough, my sultan!" replied the merchants.

Bay Bure Bey invited the strong Oghuz princes as his guests.

Dede Korkut came and gave the boy a name. He said:

"Hear my words and listen to me, Bay Bure Bey.

Almighty Allah gave you a son, and may He preserve him.

May he ever be followed by Moslems as he berates white banner.

When he has to cross those snow-covered mountains lying yonder,

May Allah help him cross them.

When he has to ride through bloody rives,

May Allah grant him safe passage.

When he has fallen among the crowds of infidels,

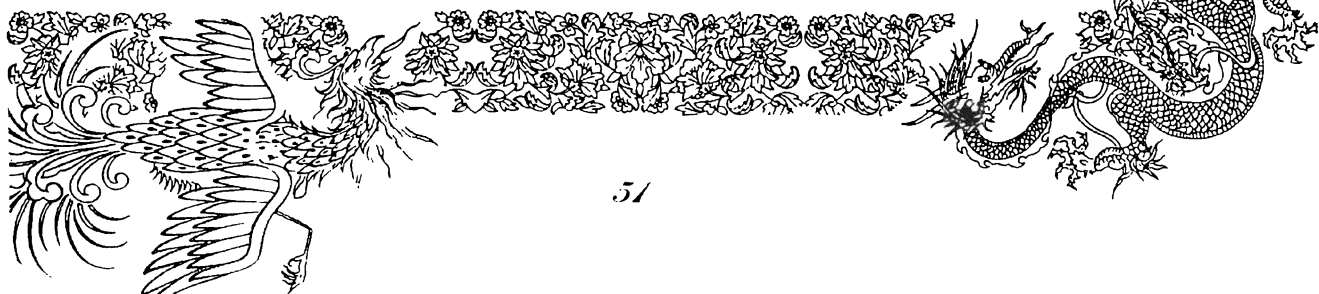
May Allah give him yet a chance.

You will pamper him and call him still 'My Bamsi',

But let his full name now be Bamsi Beyrek with the Gray House.

I have given him his name. May Allah give to him long life." The strong Oghuz princes lifted their hands in prayer and asked that this name bring him good luck.

During the time of the Oghuz, when a young man was to be married, he would shoot an arrow into the air, and, wherever the arrow fell, there he

would have his nuptial tent erected. Beyrek Khan too shot his arrow and had his nuptial tent set up where it landed. A long red gown was sent to him as a gift from his betrothed. Beyrek put this on, but his companions did not seem to be pleased by this. Beyrek asked them, "Why are you displeased?"

"Why should we not be? You are wearing a red gown while we are wearing white gowns", they replied.

"What a small thing to be offended by! I am wearing it today. Tomorrow let my deputy wear it, and then each of you wear it by turns for forty days. After that, let it be given to a poor dervish", said Beyrek.

Then he and his forty warriors were sitting together and drinking.

Beyrek, the son of Bay B're, married the Melik's daughter and returned to his happy home, where he began his wedding ceremony. Some of the forty warriors were given girls by Khan Kazan, and some by Bayindir Khan. They had forty tents erected. Thirty-nine girls shot arrows to determine their fortune, and thirty-nine warriors followed these arrows. Their large weddings and banquets lasted for forty days and forty nights. During all this time, Beyrek and his companions dallied with their girls.

My khan, among the Oghuz people there was a man by the name of Deli Dumrul, the son of Dukha Koja. He had a bridge built across a dry river bed. He collected thirty-three akchas from anyone who passed over it, and those who refused to pass over it he beat and charged forty akchas anyway. He did this to challenge anyone who thought he was braver than Deli Dumrul to fight, with the purpose of making his own bravery, heroism, and gallantry known even in places as far distant as Anatolia and Syria.

One day it happened that a troop of nomads camped along his bridge. A fine, handsome youth in the nomad troop fell sick and died at the command of Allah. Some cried, saying, "Son", some cried, saying, "Brother", and there was great mourning for him.

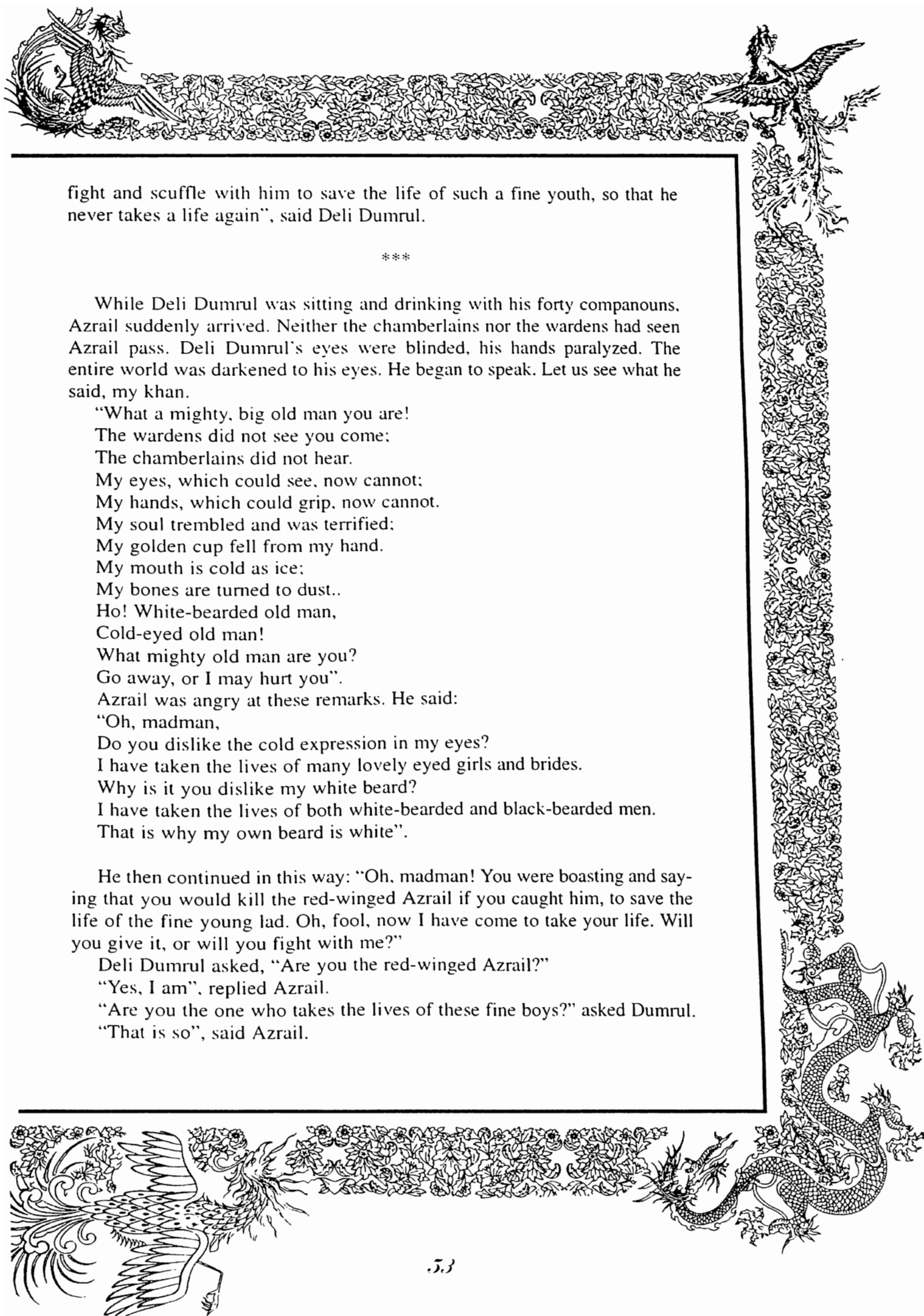
Deli Dumrul, chancing to come along, asked: "Why are you crying, cuckolds? What is this noise by my bridge? Why are you mourning?"

They said: "My khan, we lost a fine young man. That is why we are crying".

Deli Dumrul asked, "Who killed your bey?"

They said: "Oh, bey, it was by the order of Almighty Allah. The red-winged Azrail took his life".

"What sort of fellow is this Azrail who takes people's lives? For the sake of your unity and existence, O Almighty Allah, let me see Azrail. Let me

fight and scuffle with him to save the life of such a fine youth, so that he never takes a life again", said Deli Dumrul.

While Deli Dumrul was sitting and drinking with his forty companions, Azrail suddenly arrived. Neither the chamberlains nor the wardens had seen Azrail pass. Deli Dumrul's eyes were blinded, his hands paralyzed. The entire world was darkened to his eyes. He began to speak. Let us see what he said, my khan.

"What a mighty, big old man you are!

The wardens did not see you come;

The chamberlains did not hear.

My eyes, which could see, now cannot;

My hands, which could grip, now cannot.

My soul trembled and was terrified;

My golden cup fell from my hand.

My mouth is cold as ice;

My bones are turned to dust..

Ho! White-bearded old man,

Cold-eyed old man!

What mighty old man are you?

Go away, or I may hurt you".

Azrail was angry at these remarks. He said:

"Oh, madman,

Do you dislike the cold expression in my eyes?

I have taken the lives of many lovely eyed girls and brides.

Why is it you dislike my white beard?

I have taken the lives of both white-bearded and black-bearded men.

That is why my own beard is white".

He then continued in this way: "Oh, madman! You were boasting and saying that you would kill the red-winged Azrail if you caught him, to save the life of the fine young lad. Oh, fool, now I have come to take your life. Will you give it, or will you fight with me?"

Deli Dumrul asked, "Are you the red-winged Azrail?"

"Yes, I am", replied Azrail.

"Are you the one who takes the lives of these fine boys?" asked Dumrul.

"That is so", said Azrail.

Deli Dumrul said, "Ho, wardens, shut the doors". He then turned to Azrail and said: "O Azrail, I was expecting to catch you in a wide open place, but I caught you in a narrow one, did I not? Let me kill you and save the life of that fine young man". He drew his big black sword, held it in his hand, and tried to strike Azrail with it, but Azrail became a pigeon and flew out of the window.

On the way home, however, Azrail appeared to the eyes of his horse. The horse was frightened and threw Deli Dumrul off its back to the ground. His poor head grew dizzy, and he became powerless. Azrail came and pressed down upon his white chest. He had been murmuring a short while ago, but now he gasped out through the rattle in his throat:

"O Azrail, have mercy!
There is no doubt about the unity of Allah.
I was uninformed about you.
I did not know you secretly took lives.
We have mountains with large peaks;
We have vineyards on those mountains;
In those vineyards there are vines with bunches of black grapes;
And, when pressed, those grapes make wine, red wine.
A man who drinks that wine grows drunk.
Thus I was drunk, and so I did not hear.
I did not know what I had said.
I have not tired of the role of bey.
I wish to live out more years of my youth.
O Azrail, please spare this life of mine".

Azrail said: "You mad rascal, why do you beg mercy from me? Beg mercy from Almighty Allah. What is in my hands? I am but a servant".

Deli Dumrul said, "Is it, then, Almighty Allah who gives and takes our lives?"
"Of course", said Azrail.

Deli Dumrul then turned to Azrail and said: "You are a cursed fellow. Do not interfere with my business. Let me talk with Almighty Allah myself".
Deli Dumrul spoke to Allah. Let us listen, my khan, to what he said:

"You are higher than the highest.
No one knows how high you are,

Allah the Magnificent.
Fools search for you up in the sky and on earth;
You are found in the hearts of the faithful.
Eternal and Almighty Allah.
Immortal, merciful Allah.
If you wish to take my life away,
Then take it by yourself.
Let not Azrail do it".

Almighty Allah was pleased with the way Deli Dumrul addressed him this time. He shouted to Azrail that, because the mad rascal believed in His oneness, he was giving him his blessing and that his life might be spared if he could find another willing to serve as a substitute for him.

During the time of the Oghuz, there was a very fine man by the name of Kanli Koja. He had a handsome, grown son who was called Kan Turali. One day, Kanli Koja said: "Friends, when my father died, I survived him and inherited his place and his home. Tomorrow I shall die and leave my son behind. Son, come let me have you married while my eyes still see".

"Father, you want to have me married, but can you find a girl who would be my match? Father, I want a girl who must get up before I do. She must be able to mount her horse before I mount my black stallion. She must be able to reach the bloody land of the infidels before I do, and she must bring me an enemy head", said the son.

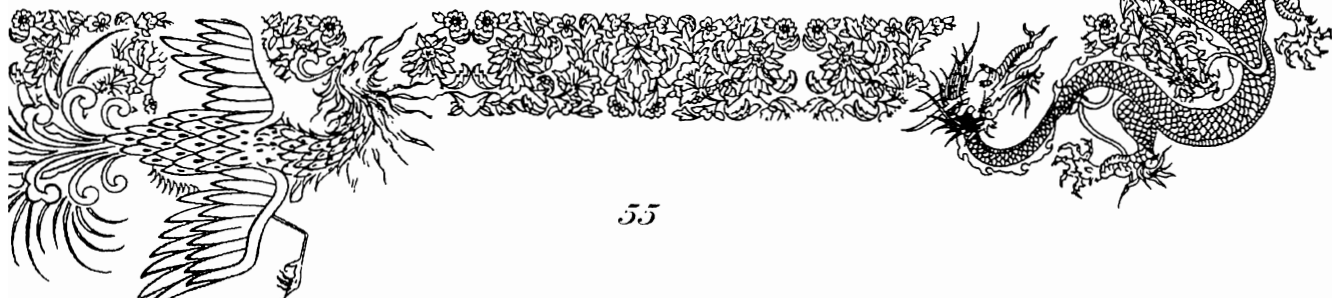
Kanli Koja said: "Son, you do not want a girl. You want a brave warrior, so that you can eat and drink and have a good time at her expense".

"That is true, Father. Now, go and find a pretty Turkoman girl, and I shall fall upon her all of a sudden and destroy her virginity", said the son.

Kanli Koja said, "Son, it is up to you find your own girl, and it is my responsibility to provide you with property and a lively-hood".

Then he continued:

"Son, your destination
May have crooked ways;
Muddy places, where a horseman may be mired;

Forests tangled so that red snakes cannot pass;
Castles almost to the sky,
Where beauties wink to capture hearts;
Axe-men who behead before a man can shout out, 'Hey!'
Foot troops bearing shields upon their shoulders.
Your destination is a frightful place. Turn back!
Bring not grief upon you aged parents' heads".
Kan Turali said angrily,
"What is it that you say and mean, dear Father?
A warrior is undaunted by such trivial things,
And it is vain to try to frighten heroes.
With Allah willing, I shall pass
The crooked roads by night,
Fill in with sand the slough where horses sink,
Burn down the tangled forest
Which the red snakes cannot thread.
With Allah willing, I shall raze
The castle reaching toward the skies
And kiss the winking, luring beauties on their necks.
With Allah willing, I shall cut the heads from foot troops.
Whether I reach the goal or not,
Return or not,
Be crushed beneath the black male camel's breast,
Be caught up by the black bull's horns,
Be shredded by the royal lion's claws (
Whether I reach the goal or not,
Return or not (
Until we meet again, Bey Father, Lady Mother,
Farewell!"

They saw that he was eager to go at once to save his honor. They said,
"Good luck to you, O Son, and may you reach the goal and then return safe
and well".

"Avoid such carelessness, and lift your poor head up, young man.
Open up your handsome large brown eyes, young man,
Before your two white hands are tied;

Before your forehead pale is kicked against black earth;
Before your red blood spills out on the ground.
The enemy advances; the enemy is here.
Why lie so still? Arise, young man!
The ground sinks down before the big rocks move.
The country empties out before old beys have died.
The enemy has poured down the hills;
The enemy comes pressing down on you.
What ails you? Have you found yourself a home, a place to sleep?"

Kan Turali sprang up and said, "What are you saying, my beautiful?"
She replied: "The enemy is here. It is my duty to warn, but it is yours to fight and show your prowess".

Kan Turali opened his eyes and lifted his eyelids. He saw that armor-clad enemy horsemen were coming with their spears in their hands. He kissed the ground, saying, "We believe and affirm that our wish has been accepted by Almighty Allah". After taking ablution with clean water, he pressed his white forehead to the ground and prayed two rekats. He then mounted his horse, repeated his belief in the prophecy of Mohammed - may his name be praised - and rode toward the black-dressed infidels. Prancing her horse, Seljen Hatun overtook Kan Turali, who asked her, "Where are you going, my beautiful?"

She replied, "Young prince, if your head stays upon your neck, you can always find a cap to cover it. These infidels who are coming are very numerous. Let us fight together. Whoever is killed, is killed; whoever survives, let him return to the tent".

One day when Yigenek was setting talking with the beys, he was involved in an argument with Budak, the son of Kara Gune, and some harsh words were exchanged between the two. Budak said: "Why do you talk so much? If you think you are someone important, go and rescue father from prison where he has been held for sixteen years".

When Yigenek heard this, his heart jumped and his chest heaved. He got up and went to the presence of Bayindir Khan. Putting his face to the ground, he said,

"You, whose majestic white tent stands alone in the dawn,
With its canopy made of blue Atlas;
You, who own stables of powerful horses;
You, at whose call many chamberlains jump;
The Story of Yigenek

Man of abundance, from whom butter falls when he moves;
Support of young warriors in time of distress;
The hope of the poor;
The main pole of all Turkestan;
The young of the full-feathered bird;
The lion of Emet Stream;
The tiger of Karachuk;
O, Royal Highness, give help!

Give me troops and send me to the caste where my father is imprisoned".

Bayindir Khan commanded, "Let the twenty-four banner-beys assemble here!" He then said to Yigenek: "Deli Tundar, the son of Kiyan Selj?k, who fought at Iron Gate Pass, making his enemy cry at the point of his spear, who never asks his enemy 'Who are you' when he reaches him, -let him go with you. Deli Evren, the son of Eylik Koya, who made his horse swim across the River of Aygir Gozlu and took the locks from fifty-seven castles, let him also go with you. Ilalmish, the son of Yaghrinchi, whose beechen arrows always pass through the double bastions-let him go with you. Let Rostem, the son of Toghsun, who cries bitterly if he does not see the enemy three times, also go with you. Let even Deli Evren, who rescues men from the mouths of monsters, go with you. Let Soghan Saru, who says, 'I can reach from one end of the earth to the other, 'also go". From among the countless Oghuz heroes, Bayindir Khan ordered twenty-four brave banner-beys to accompany Yigenek.

Bayindir Khan, the son of Kam Gan, arose from his place and had his large white tent erected on the surface of the black earth. His brown canopy colored the sky, and his silk carpets were spread out in a thousand places. The beys of the Inner and Outer Oghuz were all invited to his presence.

The tribute of the nine divisions of Georgia was brought forward. It considered only of a horse, a sword, and a club, and Bayindir Khan was very much disappointed with it. Dede Korkut came, played the kopuz, and then asked, "My khan, why are you upset?"

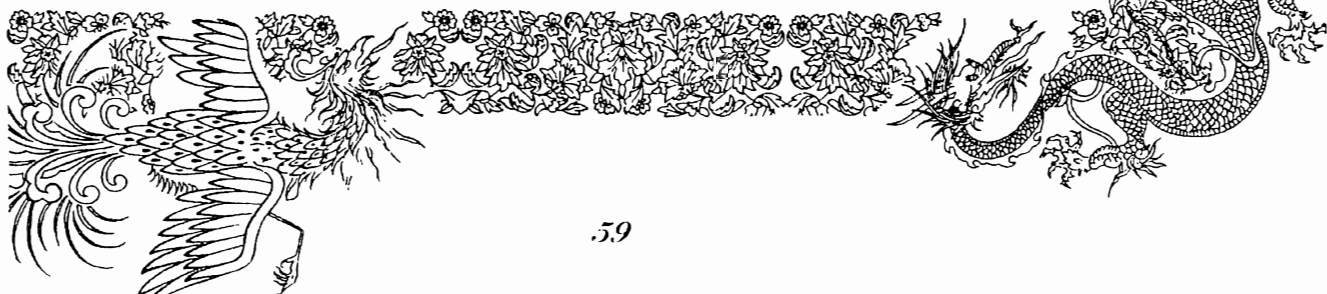
Bayindir Khan replied: "Why should I not be upset? Every year in the past they sent gold and silver money, which we distributed among the beys and young men to make them happy. Now, to whom can I give these things? Whom would I make happy with them?"

Dede Korkut suggested, "My khan, let us give these three things to a young man, and let him serve as the watchman of the Oghuz".

Bayindir Khan asked, "To whom shall we give them?" He looked to his left and his right, but no one would accept them. There was a man there by the name of Begil. Bayindir Khan looked at him and said, "What do you say?"

Begil accepted the gifts by standing up and then kissing the earth. Dede Korkut politely girded him with the sword, placed the club on his shoulder, and attached his bow to his wrist.

"Let me die for your mouth, my brother.
Let me die for your tongue, my brother.
May I ask what your station is?
May I ask what your watchword is
When you lose yourself in darkness?
Who is the khan who possesses your standard?
Who is your hero who rides in the front on the day of battle?
Who is your father, young man?
It is shameful to ask for the name of a hero;
But nevertheless, what is your name, young man?"
He then continued as follows:
"Are you the herdsman who grazes my camels?
Are you the groom who takes my black stallions to graze?
Are you the shepherd who grazes my flocks?
Are you the vice-regent who whispers advice to my ear?
Are you the small brother I left in the cradle?
Tell me this, O young man.
Let my luckless head be a sacrifice for you".
Seghrek then replied to his elder brother as follows:
"When I lose my way in darkness, my trust is in Allah.
Our ruler is Bayindir Khan.
If you want to know the name of my father,

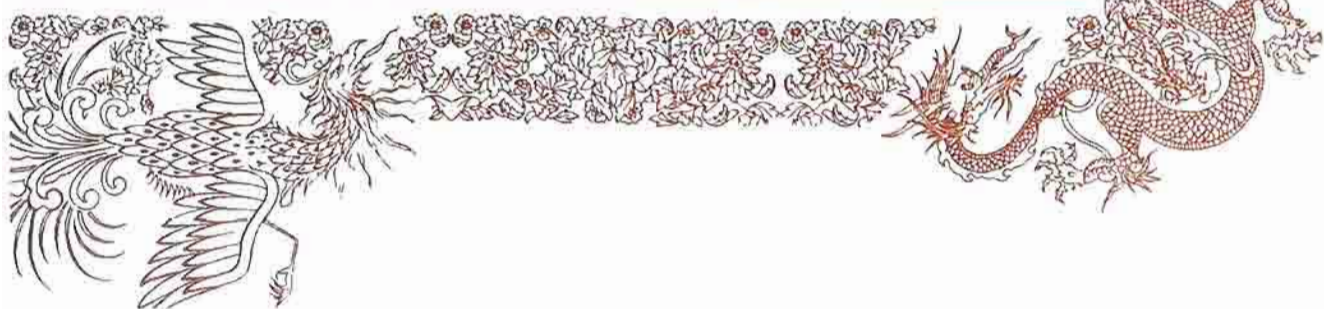
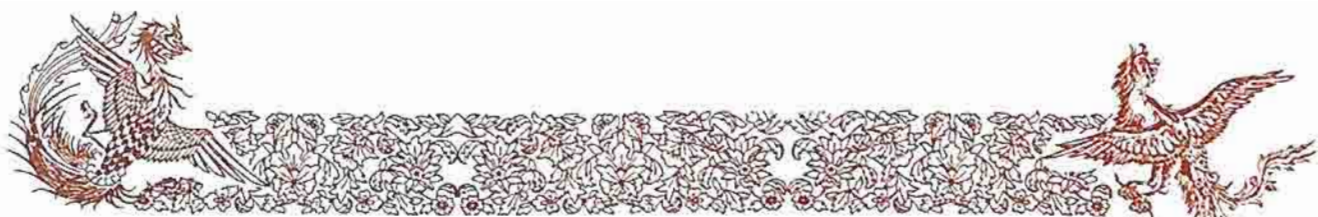

His name is Ushun Koja.
If you want to be told my name,
It is Seghrek.
Supposedly I have a brother
By the name of Eghrek.”
He then added:
“I am the herdsman who grazes your camels.
I am the groom who grazes your horses.
I am the brother you left in the cradle.”

His elder brother, Eghrek, replied to him as follows. Let us see what he said.

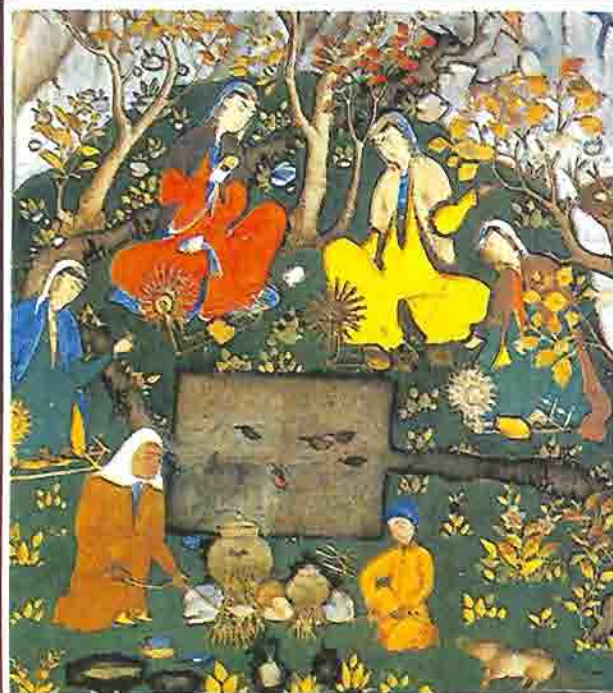
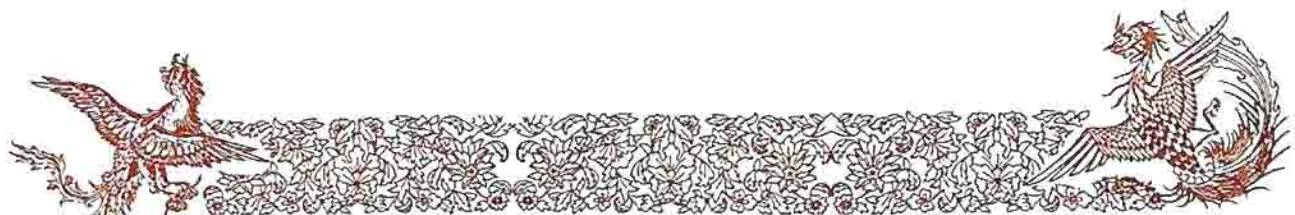
“I could die for your mouth, my brother.
I could die for your tongue, my brother.
Have you grown into manhood already, my brother?
Did you ride so far fast to search for your brother, my brother?”
The two brothers embraced and cuffed one another. Eghrek kissed his younger brother on the neck. Seghrek kissed his elder brother’s hand.
Dede Korkut came to play the kopuz and tell heroic tales.
“Where now are bey heroes we used to praise,
The heroes who claimed that the world was theirs?
All have been carried away by death and concealed by earth.
Who then inherits the mortal world-
The world with its coming and going,
The world where death awaits at the end?”

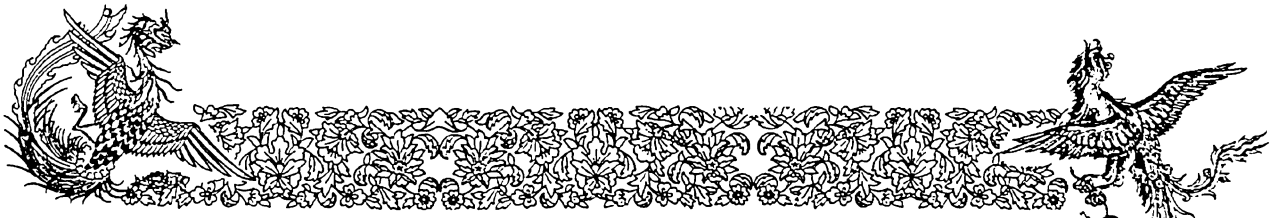

The entire page is framed by a highly detailed, symmetrical border. This border is composed of repeating floral and foliate motifs, including stylized flowers, leaves, and scrolling vines, all rendered in a golden-brown line-art style. The central area of the page is a white, vertically elongated oval shape with a decorative, slightly scalloped edge. The title is centered within this white space.

**LA GRANDEUR DE
“KITABI-DéDé
GORGOUD”**

1.

Depuis des temps très éloignés “Kitabi Dédé Gorgoud” nous parle de la vie et de la mort, de la fidélité et de la trahison, de l’amour et de la haine, du bien et du mal. Les générations et les époques ont passé mais les paroles de Dédé Gorgoud ont gardé leur sagesse historique, leur vivacité et leur fraîcheur.

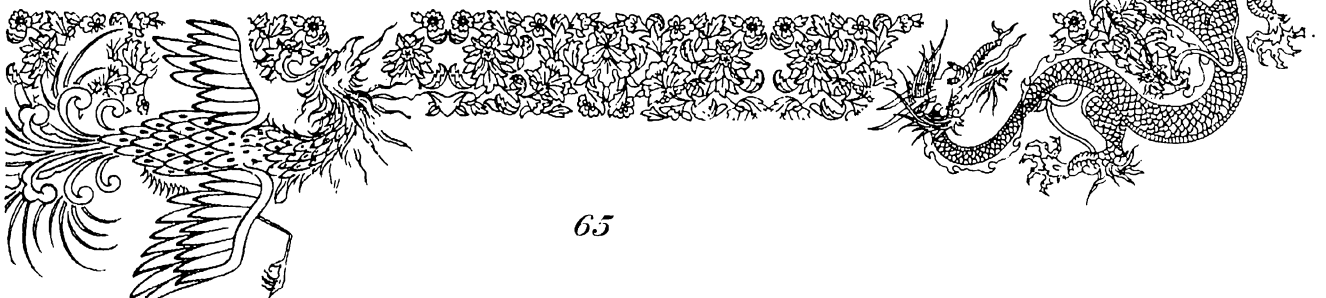
Je n’oublierai jamais l’image d’un très grand olivier, non loin des ruines de Cartage, sur une large plaine sèche. On disait que cet arbre avait près de trois mille ans, mais il produisait toujours des fruits frais sur ses branches.

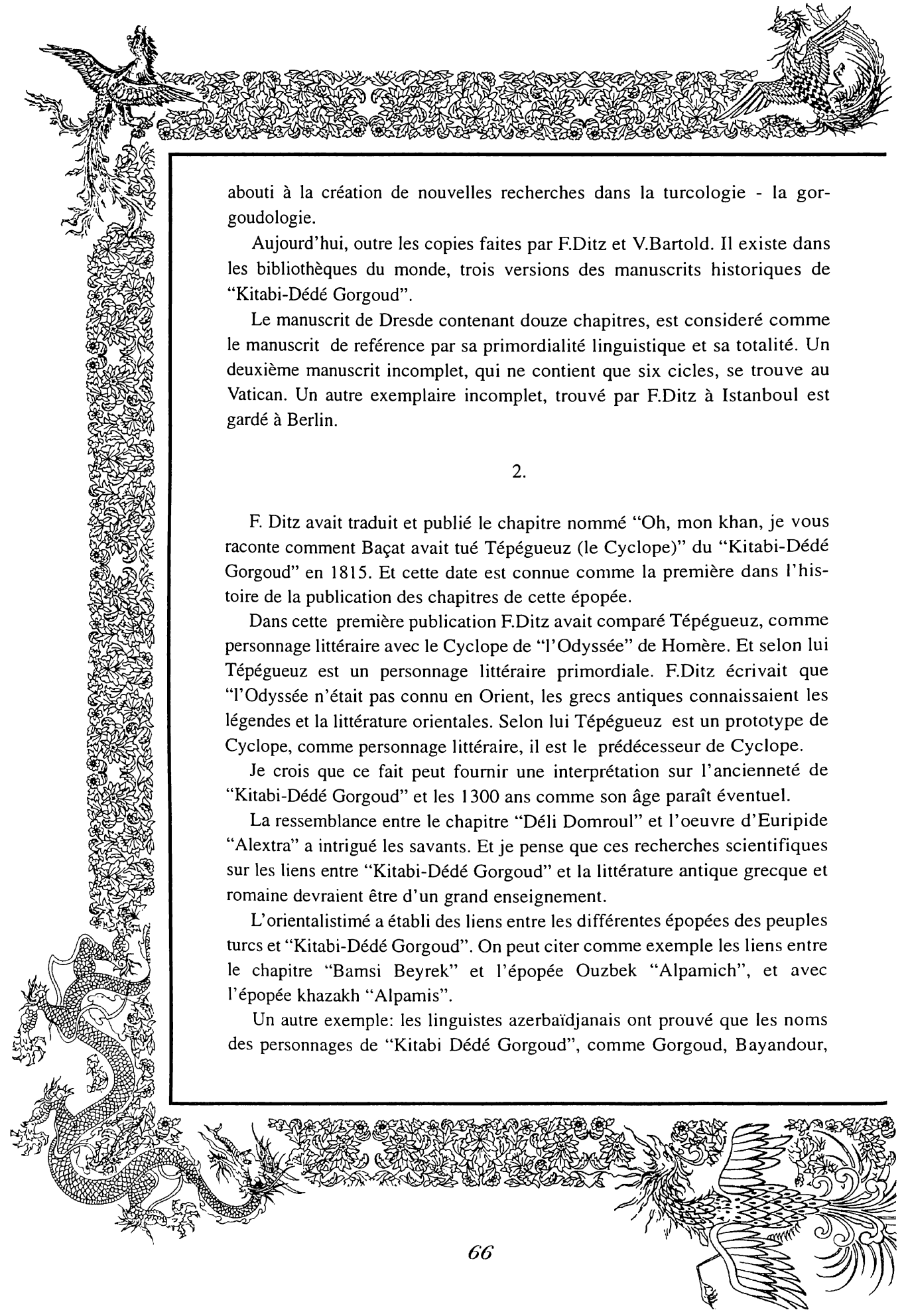
Parfois, quand je feuillète et relis “Kitabi Dédé Gorgoud”, je pense avec étonnement à ce grand arbre de trois mille ans et à ses olives fraîches, ce mélange de l’antiquité et d’une nouvelle vie...

Malgré qu’elle ait été connue depuis le XVIIe siècle, les orientalistes n’ont découvert cette épopée qu’en 1815.

Cette année-là, le savant allemand Heinrich Friedrich von Dits avait découvert la version de Dresde du manuscrit de “Kitabi-Dédé Gorgoud”. Ainsi depuis près de deux siècles, les orientalistes connus comme Wilhelm Grimm, Theodor Neldeke, W.W.Barhtold, Fuat Köprülü, Hamid Arasli, Müellim Rifat, Orhan Saik Gökyay, V.M.Jirmounsky, A.N.Kononov, Louis Bazin, Memmedhusseyn Tehmassib, A.J.Yakoubovsky, Muharrem Ergin, Fahrettin Giziroglu, Etti Rossi, Ezel Démirtchizadé, Johann Hein, Faruk Sümer, Ahmet Uysal, Ali Soultanli, Adnan Binyazar, Geoffrey Lewis, Souat Hizarci, Ahmet Hans Schmide et d’autres ont commencé à étudier, à traduire “Kitabi Dédé Gorgoud”. Parallèlement aux analyses scientifiques et à la préparation des dictionnaires, cette épopée a été traduite en allemand, en russe, en anglais, en français, en turc, en italien, en arabe, en persan, en serbe, en géorgien, en turkmèn, en khazakh, et en d’autres langues.

Toutes ces recherches scientifiques, ces traductions et publications ont

abouti à la création de nouvelles recherches dans la turcologie - la gorgoudologie.

Aujourd'hui, outre les copies faites par F.Ditz et V.Bartold. Il existe dans les bibliothèques du monde, trois versions des manuscrits historiques de "Kitabi-Dédé Gorgoud".

Le manuscrit de Dresde contenant douze chapitres, est considéré comme le manuscrit de référence par sa primordialité linguistique et sa totalité. Un deuxième manuscrit incomplet, qui ne contient que six cycles, se trouve au Vatican. Un autre exemplaire incomplet, trouvé par F.Ditz à Istanbul est gardé à Berlin.

2.

F. Ditz avait traduit et publié le chapitre nommé "Oh, mon khan, je vous raconte comment Baçat avait tué Tépéguez (le Cyclope)" du "Kitabi-Dédé Gorgoud" en 1815. Et cette date est connue comme la première dans l'histoire de la publication des chapitres de cette épopée.

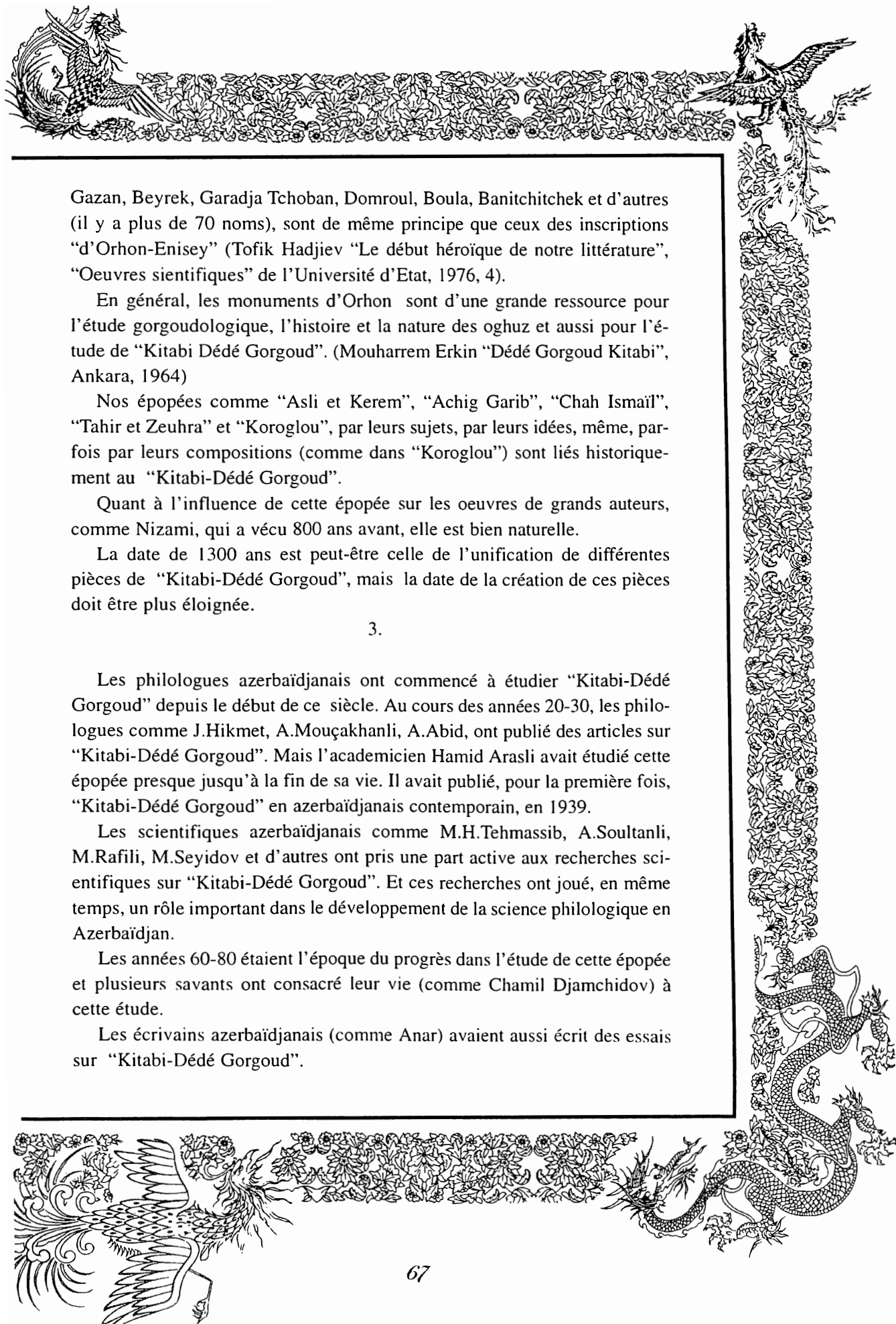
Dans cette première publication F.Ditz avait comparé Tépéguez, comme personnage littéraire avec le Cyclope de "l'Odyssée" de Homère. Et selon lui Tépéguez est un personnage littéraire primordiale. F.Ditz écrivait que "l'Odyssée n'était pas connu en Orient, les grecs antiques connaissaient les légendes et la littérature orientales. Selon lui Tépéguez est un prototype de Cyclope, comme personnage littéraire, il est le prédécesseur de Cyclope.

Je crois que ce fait peut fournir une interprétation sur l'ancienneté de "Kitabi-Dédé Gorgoud" et les 1300 ans comme son âge paraît éventuel.

La ressemblance entre le chapitre "Déli Domroul" et l'oeuvre d'Euripide "Alextra" a intrigué les savants. Et je pense que ces recherches scientifiques sur les liens entre "Kitabi-Dédé Gorgoud" et la littérature antique grecque et romaine devraient être d'un grand enseignement.

L'orientalisme a établi des liens entre les différentes épopées des peuples turcs et "Kitabi-Dédé Gorgoud". On peut citer comme exemple les liens entre le chapitre "Bamsi Beyrek" et l'épopée Ouzbek "Alpamich", et avec l'épopée khazakh "Alpamis".

Un autre exemple: les linguistes azerbaïdjanais ont prouvé que les noms des personnages de "Kitabi Dédé Gorgoud", comme Gorgoud, Bayandour,

Gazan, Beyrek, Garadja Tchoban, Domroul, Boula, Banitchitchek et d'autres (il y a plus de 70 noms), sont de même principe que ceux des inscriptions "d'Orhon-Enisey" (Tofik Hadjiev "Le début héroïque de notre littérature", "Oeuvres scientifiques" de l'Université d'Etat, 1976, 4).

En général, les monuments d'Orhon sont d'une grande ressource pour l'étude gorgoudologique, l'histoire et la nature des oghuz et aussi pour l'étude de "Kitabi Dédé Gorgoud". (Mouharrem Erkin "Dédé Gorgoud Kitabi", Ankara, 1964)

Nos épopées comme "Asli et Kerem", "Achig Garib", "Chah Ismail", "Tahir et Zeuhra" et "Koroglou", par leurs sujets, par leurs idées, même, parfois par leurs compositions (comme dans "Koroglou") sont liés historiquement au "Kitabi-Dédé Gorgoud".

Quant à l'influence de cette épopée sur les oeuvres de grands auteurs, comme Nizami, qui a vécu 800 ans avant, elle est bien naturelle.

La date de 1300 ans est peut-être celle de l'unification de différentes pièces de "Kitabi-Dédé Gorgoud", mais la date de la création de ces pièces doit être plus éloignée.

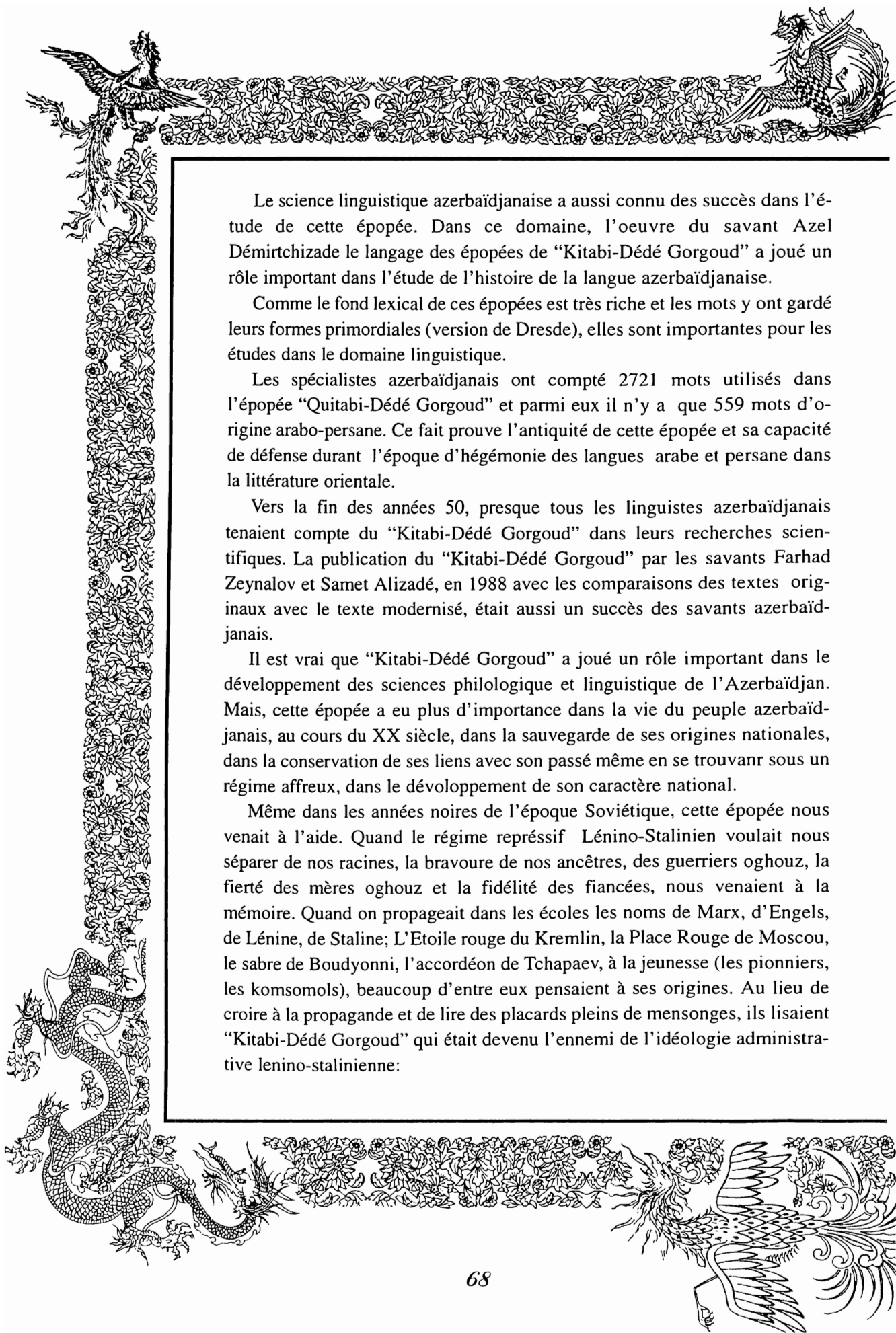
3.

Les philologues azerbaïdjanais ont commencé à étudier "Kitabi-Dédé Gorgoud" depuis le début de ce siècle. Au cours des années 20-30, les philologues comme J.Hikmet, A.Mouçakhanli, A.Abid, ont publié des articles sur "Kitabi-Dédé Gorgoud". Mais l'academicien Hamid Arasli avait étudié cette épopée presque jusqu'à la fin de sa vie. Il avait publié, pour la première fois, "Kitabi-Dédé Gorgoud" en azerbaïdjanais contemporain, en 1939.

Les scientifiques azerbaïdjanais comme M.H.Tehmassib, A.Soultanli, M.Rafili, M.Seyidov et d'autres ont pris une part active aux recherches scientifiques sur "Kitabi-Dédé Gorgoud". Et ces recherches ont joué, en même temps, un rôle important dans le développement de la science philologique en Azerbaïdjan.

Les années 60-80 étaient l'époque du progrès dans l'étude de cette épopée et plusieurs savants ont consacré leur vie (comme Chamil Djamchidov) à cette étude.

Les écrivains azerbaïdjanais (comme Anar) avaient aussi écrit des essais sur "Kitabi-Dédé Gorgoud".

Le science linguistique azerbaïdjanaise a aussi connu des succès dans l'étude de cette épopée. Dans ce domaine, l'oeuvre du savant Azel Démirtchizade le langage des épopées de "Kitabi-Dédé Gorgoud" a joué un rôle important dans l'étude de l'histoire de la langue azerbaïdjanaise.

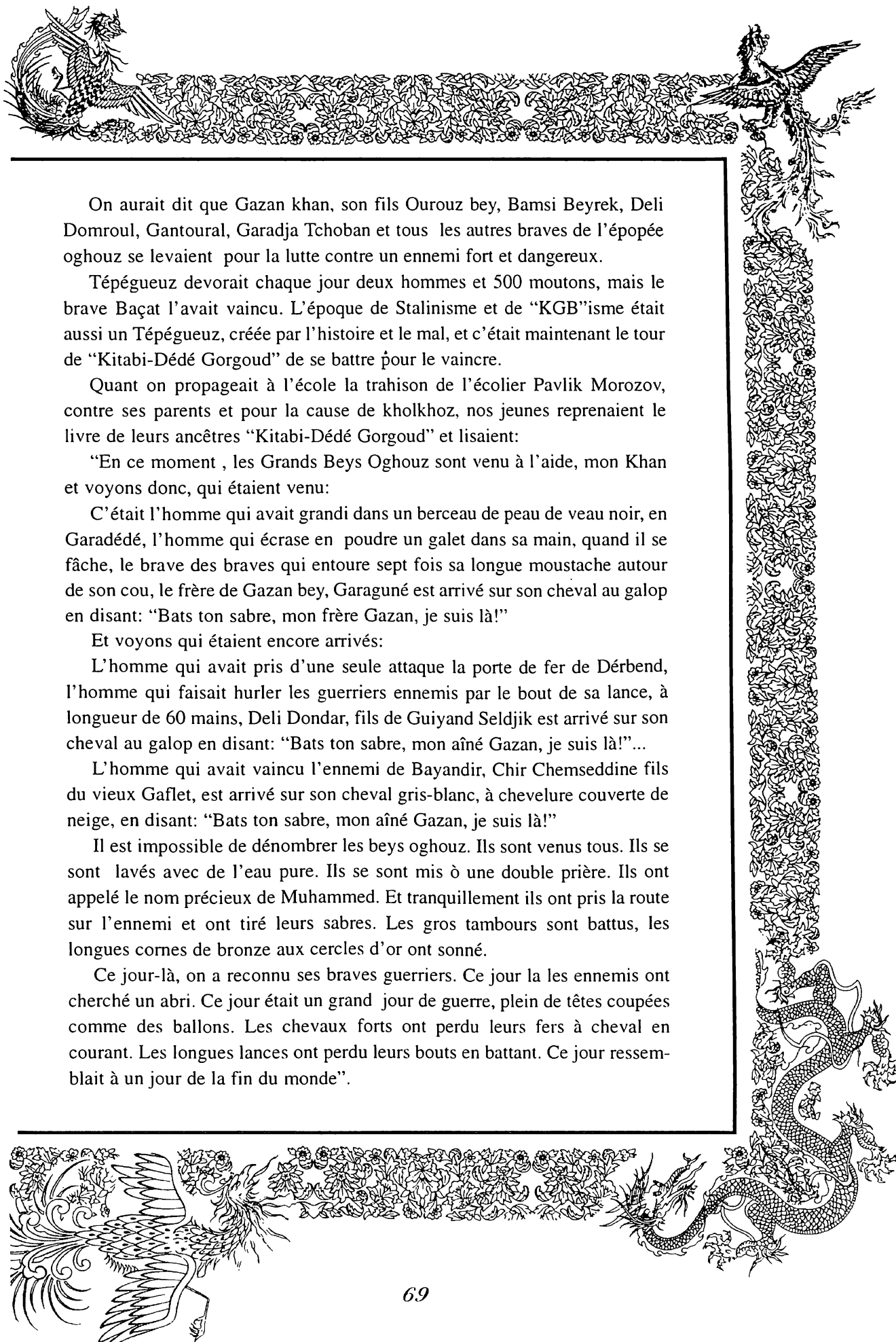
Comme le fond lexical de ces épopées est très riche et les mots y ont gardé leurs formes primordiales (version de Dresde), elles sont importantes pour les études dans le domaine linguistique.

Les spécialistes azerbaïdjanais ont compté 2721 mots utilisés dans l'épopée "Kitabi-Dédé Gorgoud" et parmi eux il n'y a que 559 mots d'origine arabo-persane. Ce fait prouve l'antiquité de cette épopée et sa capacité de défense durant l'époque d'hégémonie des langues arabe et persane dans la littérature orientale.

Vers la fin des années 50, presque tous les linguistes azerbaïdjanais tenaient compte du "Kitabi-Dédé Gorgoud" dans leurs recherches scientifiques. La publication du "Kitabi-Dédé Gorgoud" par les savants Farhad Zeynalov et Samet Alizadé, en 1988 avec les comparaisons des textes originaux avec le texte modernisé, était aussi un succès des savants azerbaïdjanais.

Il est vrai que "Kitabi-Dédé Gorgoud" a joué un rôle important dans le développement des sciences philologique et linguistique de l'Azerbaïdjan. Mais, cette épopée a eu plus d'importance dans la vie du peuple azerbaïdjanais, au cours du XX siècle, dans la sauvegarde de ses origines nationales, dans la conservation de ses liens avec son passé même en se trouvant sous un régime affreux, dans le développement de son caractère national.

Même dans les années noires de l'époque Soviétique, cette épopée nous venait à l'aide. Quand le régime répressif Lénino-Stalinien voulait nous séparer de nos racines, la bravoure de nos ancêtres, des guerriers oghouz, la fierté des mères oghouz et la fidélité des fiancées, nous venaient à la mémoire. Quand on propageait dans les écoles les noms de Marx, d'Engels, de Lénine, de Staline; L'Etoile rouge du Kremlin, la Place Rouge de Moscou, le sabre de Boudyonni, l'accordéon de Tchapaev, à la jeunesse (les pionniers, les komsomols), beaucoup d'entre eux pensaient à ses origines. Au lieu de croire à la propagande et de lire des placards pleins de mensonges, ils lisaient "Kitabi-Dédé Gorgoud" qui était devenu l'ennemi de l'idéologie administrative lenino-stalinienne:

On aurait dit que Gazan khan, son fils Ourouz bey, Bamsi Beyrek, Deli Domroul, Gantoural, Garadja Tchoban et tous les autres braves de l'épopée oghouz se levaient pour la lutte contre un ennemi fort et dangereux.

Tépéguez devorait chaque jour deux hommes et 500 moutons, mais le brave Baçat l'avait vaincu. L'époque de Stalinisme et de "KGB"isme était aussi un Tépéguez, créée par l'histoire et le mal, et c'était maintenant le tour de "Kitabi-Dédé Gorgoud" de se battre pour le vaincre.

Quant on propageait à l'école la trahison de l'écolier Pavlik Morozov, contre ses parents et pour la cause de kholkhoz, nos jeunes reprenaient le livre de leurs ancêtres "Kitabi-Dédé Gorgoud" et lisaient:

"En ce moment, les Grands Beys Oghouz sont venus à l'aide, mon Khan et voyons donc, qui étaient venus:

C'était l'homme qui avait grandi dans un berceau de peau de veau noir, en Garadédé, l'homme qui écrase en poudre un galet dans sa main, quand il se fâche, le brave des braves qui entoure sept fois sa longue moustache autour de son cou, le frère de Gazan bey, Garaguné est arrivé sur son cheval au galop en disant: "Bats ton sabre, mon frère Gazan, je suis là!"

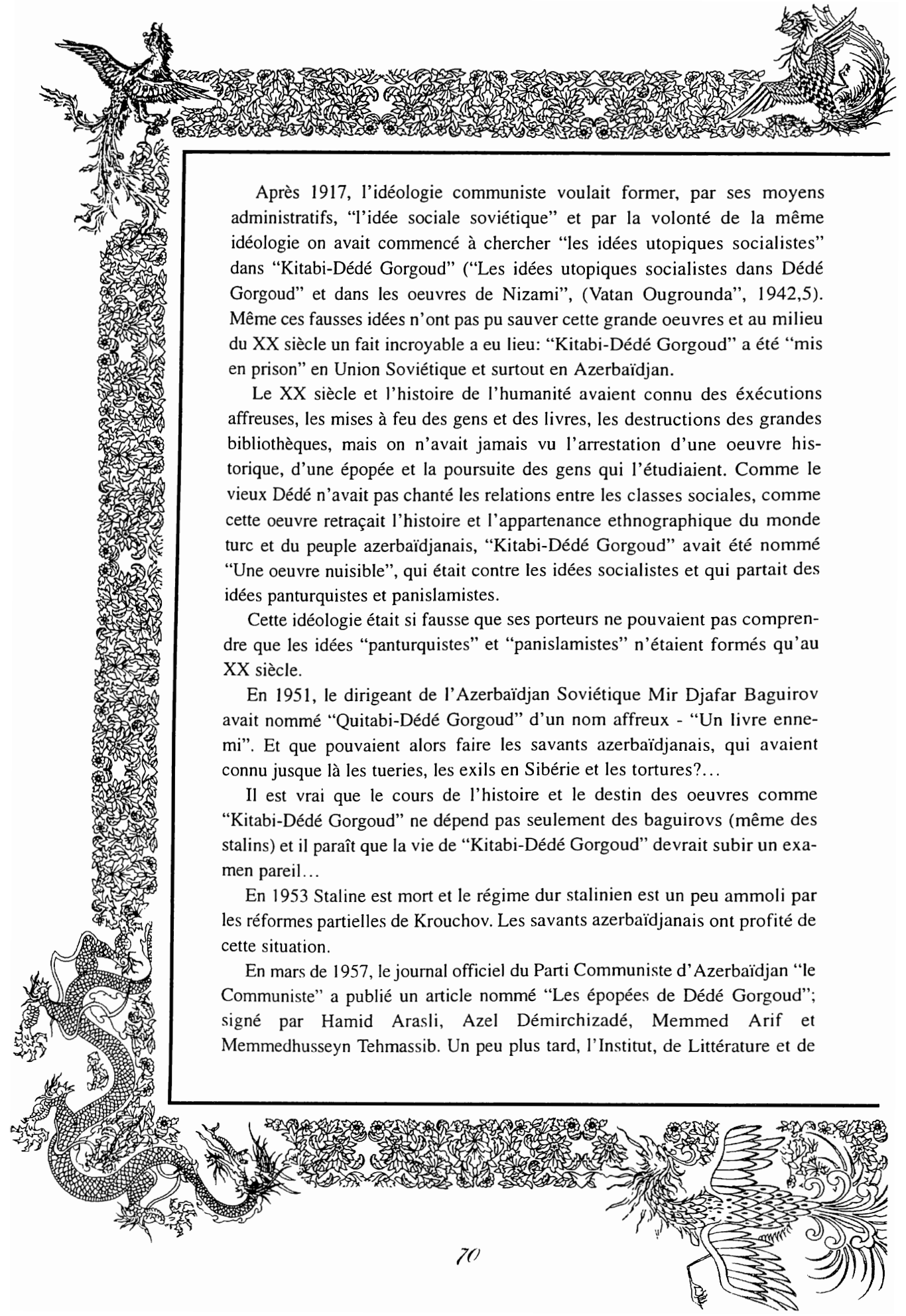
Et voyons qui étaient encore arrivés:

L'homme qui avait pris d'une seule attaque la porte de fer de Dərbend, l'homme qui faisait hurler les guerriers ennemis par le bout de sa lance, à longueur de 60 mains, Deli Dondar, fils de Guiyand Seldjik est arrivé sur son cheval au galop en disant: "Bats ton sabre, mon aîné Gazan, je suis là!"...

L'homme qui avait vaincu l'ennemi de Bayandir, Chir Chemseddine fils du vieux Gaflet, est arrivé sur son cheval gris-blanc, à chevelure couverte de neige, en disant: "Bats ton sabre, mon aîné Gazan, je suis là!"

Il est impossible de dénombrer les beys oghouz. Ils sont venus tous. Ils se sont lavés avec de l'eau pure. Ils se sont mis à une double prière. Ils ont appelé le nom précieux de Muhammed. Et tranquillement ils ont pris la route sur l'ennemi et ont tiré leurs sabres. Les gros tambours sont battus, les longues cornes de bronze aux cercles d'or ont sonné.

Ce jour-là, on a reconnu ses braves guerriers. Ce jour-là les ennemis ont cherché un abri. Ce jour était un grand jour de guerre, plein de têtes coupées comme des ballons. Les chevaux forts ont perdu leurs fers à cheval en courant. Les longues lances ont perdu leurs bouts en battant. Ce jour ressemblait à un jour de la fin du monde".

Après 1917, l'idéologie communiste voulait former, par ses moyens administratifs, "l'idée sociale soviétique" et par la volonté de la même idéologie on avait commencé à chercher "les idées utopiques socialistes" dans "Kitabi-Dédé Gorgoud" ("Les idées utopiques socialistes dans Dédé Gorgoud" et dans les oeuvres de Nizami", (Vatan Ougrounda", 1942,5). Même ces fausses idées n'ont pas pu sauver cette grande oeuvre et au milieu du XX siècle un fait incroyable a eu lieu: "Kitabi-Dédé Gorgoud" a été "mis en prison" en Union Soviétique et surtout en Azerbaïdjan.

Le XX siècle et l'histoire de l'humanité avaient connu des exécutions affreuses, les mises à feu des gens et des livres, les destructions des grandes bibliothèques, mais on n'avait jamais vu l'arrestation d'une oeuvre historique, d'une épopée et la poursuite des gens qui l'étudiaient. Comme le vieux Dédé n'avait pas chanté les relations entre les classes sociales, comme cette oeuvre retraçait l'histoire et l'appartenance ethnographique du monde turc et du peuple azerbaïdjanais, "Kitabi-Dédé Gorgoud" avait été nommé "Une oeuvre nuisible", qui était contre les idées socialistes et qui portait des idées panturquistes et panislamistes.

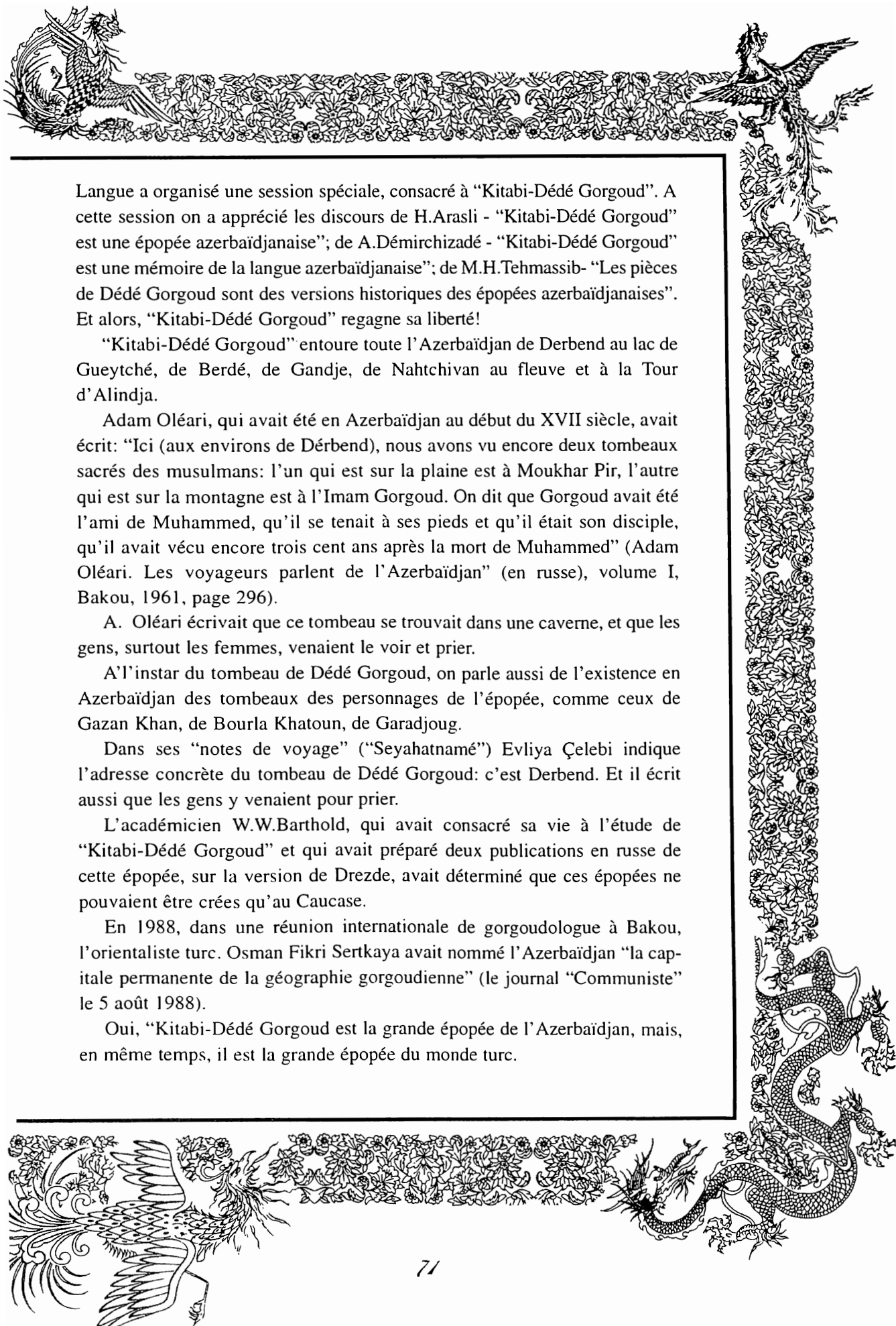
Cette idéologie était si fausse que ses porteurs ne pouvaient pas comprendre que les idées "panturquistes" et "panislamistes" n'étaient formées qu'au XX siècle.

En 1951, le dirigeant de l'Azerbaïdjan Soviétique Mir Djafar Baguirov avait nommé "Kitabi-Dédé Gorgoud" d'un nom affreux - "Un livre ennemi". Et que pouvaient alors faire les savants azerbaïdjanais, qui avaient connu jusque là les tueries, les exils en Sibérie et les tortures?...

Il est vrai que le cours de l'histoire et le destin des oeuvres comme "Kitabi-Dédé Gorgoud" ne dépend pas seulement des baguirovs (même des stalins) et il paraît que la vie de "Kitabi-Dédé Gorgoud" devrait subir un examen pareil...

En 1953 Staline est mort et le régime dur stalinien est un peu amoli par les réformes partielles de Krouchov. Les savants azerbaïdjanais ont profité de cette situation.

En mars de 1957, le journal officiel du Parti Communiste d'Azerbaïdjan "le Communiste" a publié un article nommé "Les épopées de Dédé Gorgoud"; signé par Hamid Arasli, Azel Démirchizadé, Memmed Arif et Memmedhusseyn Tehmassib. Un peu plus tard, l'Institut, de Littérature et de

Langue a organisé une session spéciale, consacré à "Kitabi-Dédé Gorgoud". A cette session on a apprécié les discours de H.Arasli - "Kitabi-Dédé Gorgoud" est une épopée azerbaïdjanaise"; de A.Démirchizadé - "Kitabi-Dédé Gorgoud" est une mémoire de la langue azerbaïdjanaise"; de M.H.Tehmassib- "Les pièces de Dédé Gorgoud sont des versions historiques des épopées azerbaïdjanaises". Et alors, "Kitabi-Dédé Gorgoud" regagne sa liberté!

"Kitabi-Dédé Gorgoud" entoure toute l'Azerbaïdjan de Derbend au lac de Gueytché, de Berdé, de Gandje, de Nahtchivan au fleuve et à la Tour d'Alindja.

Adam Oléri, qui avait été en Azerbaïdjan au début du XVII siècle, avait écrit: "Ici (aux environs de Dérbend), nous avons vu encore deux tombeaux sacrés des musulmans: l'un qui est sur la plaine est à Moukhar Pir, l'autre qui est sur la montagne est à l'Imam Gorgoud. On dit que Gorgoud avait été l'ami de Muhammed, qu'il se tenait à ses pieds et qu'il était son disciple, qu'il avait vécu encore trois cent ans après la mort de Muhammed" (Adam Oléri. Les voyageurs parlent de l'Azerbaïdjan" (en russe), volume I, Bakou, 1961, page 296).

A. Oléri écrivait que ce tombeau se trouvait dans une caverne, et que les gens, surtout les femmes, venaient le voir et prier.

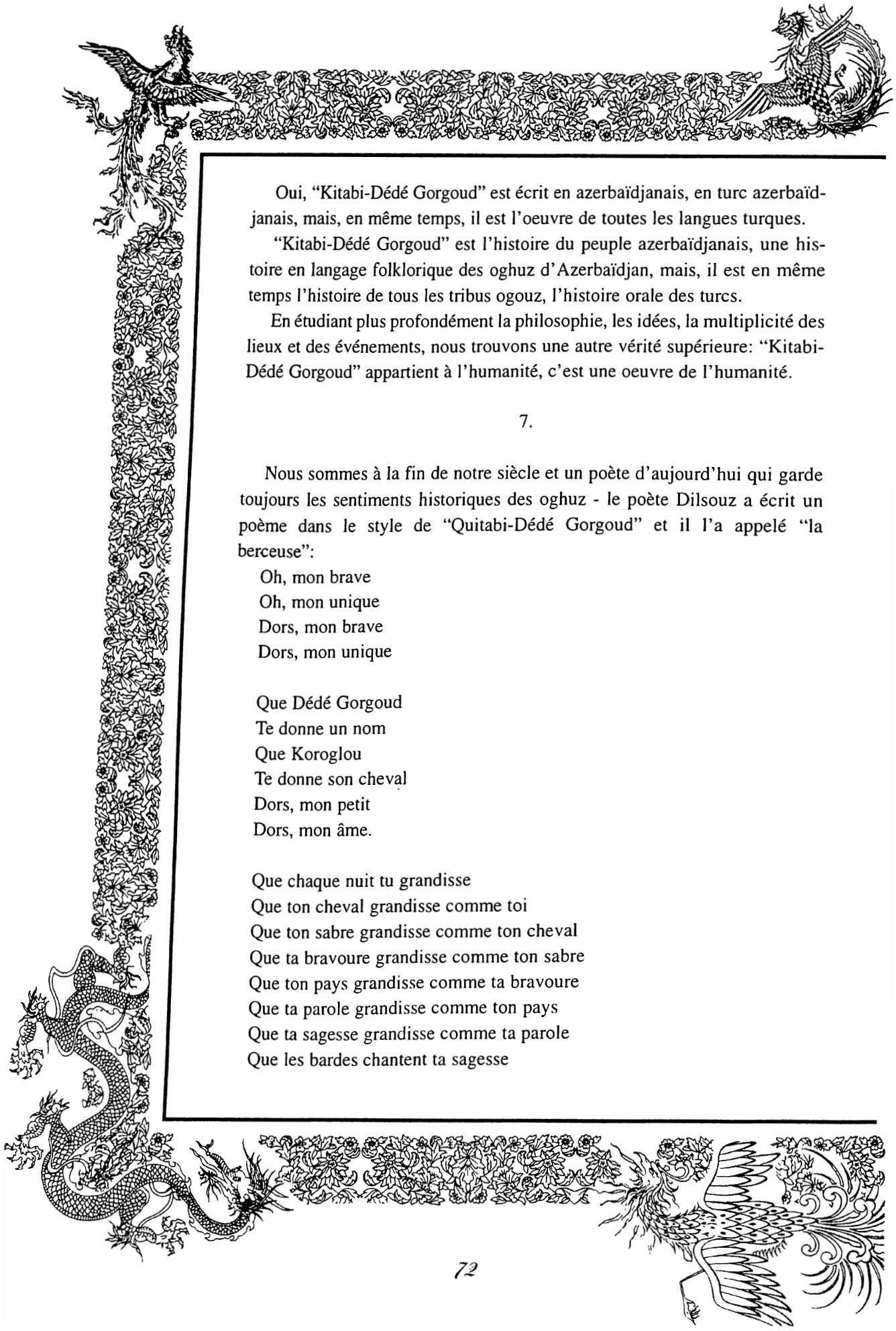
A l'instar du tombeau de Dédé Gorgoud, on parle aussi de l'existence en Azerbaïdjan des tombeaux des personnages de l'épopée, comme ceux de Gazan Khan, de Bourla Khatoun, de Garadjoug.

Dans ses "notes de voyage" ("Seyahatnamé") Evliya Çelebi indique l'adresse concrète du tombeau de Dédé Gorgoud: c'est Derbend. Et il écrit aussi que les gens y venaient pour prier.

L'académicien W.W.Barthold, qui avait consacré sa vie à l'étude de "Kitabi-Dédé Gorgoud" et qui avait préparé deux publications en russe de cette épopée, sur la version de Drezde, avait déterminé que ces épopées ne pouvaient être créées qu'au Caucase.

En 1988, dans une réunion internationale de gorgoudologue à Bakou, l'orientaliste turc. Osman Fikri Sertkaya avait nommé l'Azerbaïdjan "la capitale permanente de la géographie gorgoudienne" (le journal "Communiste" le 5 août 1988).

Oui, "Kitabi-Dédé Gorgoud est la grande épopée de l'Azerbaïdjan, mais, en même temps, il est la grande épopée du monde turc.

Oui, "Kitabi-Dédé Gorgoud" est écrit en azerbaïdjanais, en turc azerbaïdjanais, mais, en même temps, il est l'oeuvre de toutes les langues turques.

"Kitabi-Dédé Gorgoud" est l'histoire du peuple azerbaïdjanais, une histoire en langage folklorique des oghuz d'Azerbaïdjan, mais, il est en même temps l'histoire de tous les tribus ogouz, l'histoire orale des turcs.

En étudiant plus profondément la philosophie, les idées, la multiplicité des lieux et des événements, nous trouvons une autre vérité supérieure: "Kitabi-Dédé Gorgoud" appartient à l'humanité, c'est une oeuvre de l'humanité.

7.

Nous sommes à la fin de notre siècle et un poète d'aujourd'hui qui garde toujours les sentiments historiques des oghuz - le poète Dilsouz a écrit un poème dans le style de "Kitabi-Dédé Gorgoud" et il l'a appelé "la berceuse":

Oh, mon brave
Oh, mon unique
Dors, mon brave
Dors, mon unique

Que Dédé Gorgoud
Te donne un nom
Que Koroglou
Te donne son cheval
Dors, mon petit
Dors, mon âme.

Que chaque nuit tu grandisse
Que ton cheval grandisse comme toi
Que ton sabre grandisse comme ton cheval
Que ta bravoure grandisse comme ton sabre
Que ton pays grandisse comme ta bravoure
Que ta parole grandisse comme ton pays
Que ta sagesse grandisse comme ta parole
Que les bardes chantent ta sagesse

Par leurs gopouz
Que ton amour grandisse sur les plaines
Que les belles filles oghuz
Ramassent des fleurs sur les plaines vertes
Que les oghuz te viennent à l'aide
Que tes ennemis se cachent dans le noir
Que ton drapeau soit connu
de l'Est à l'Ouest...

Tu es mon ange
Tu es mon âme
Dors, mon ange
Dors, mon âme

Et je me demande: comment ce beau poème est-il créé?

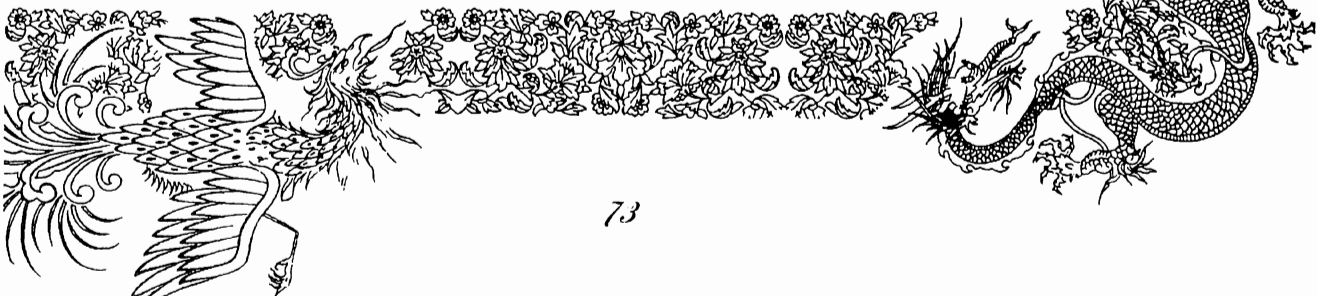
Sans doute, c'est parce que le poète a gardé dans son âme les chants de "Kitabi-Dédé Gorgoud", c'est parce que les sentiments exprimés dans cette épopée étaient reconnus par l'âme du poète, c'est parce que le poète Dilsouz avait reconnu les liens généalogiques inchangeables avec ses ancêtres.

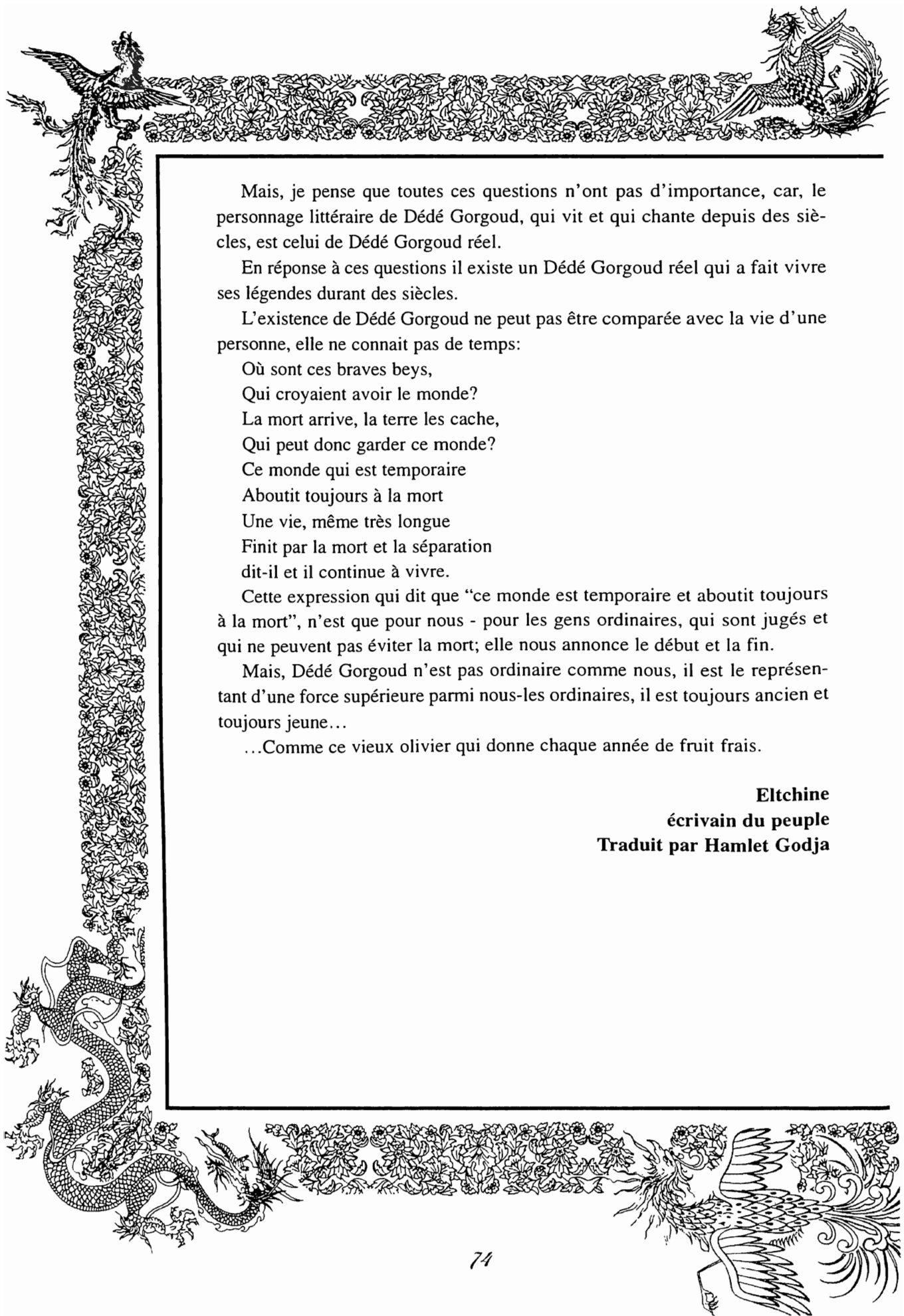
Et en même temps, c'est parce que "Kitabi-Dédé Gorgoud" lui-même, avait tracé, invisiblement, dans les âmes des jeunes comme Dilsouz les berceuses, durant leur enfance (et même les années de "mise en prison"). Sinon, un poète dont l'enfance et la jeunesse sont passées sous le régime stalinien et à l'époque de la guerre froide, ne pouvait pas écrire un poème aussi touchant...

Le mot "Citoyen" concerne, en général, les personnes. Dans la littérature il existe l'idée de "citoyenneté" "Le citoyen" c'est l'écrivain, le poète, le dramaturge. Dans ce cas, à mon idée, on découvre une vérité: Le citoyen "Kitabi-Dédé Gorgoud!"

8

Dans la gorgoudologie, il existe des idées différentes sur la personne de Dédé Gorgoud, comme un personnage historique. Avait-il vraiment existé, avait-il vécu dans les pays des oghouz, comme l'écrivent les "Ogouznamés", lequel des tombeaux qui se trouvent sur les terres turques actuelles, est vraiment à lui?

Mais, je pense que toutes ces questions n'ont pas d'importance, car, le personnage littéraire de Dédé Gorgoud, qui vit et qui chante depuis des siècles, est celui de Dédé Gorgoud réel.

En réponse à ces questions il existe un Dédé Gorgoud réel qui a fait vivre ses légendes durant des siècles.

L'existence de Dédé Gorgoud ne peut pas être comparée avec la vie d'une personne, elle ne connaît pas de temps:

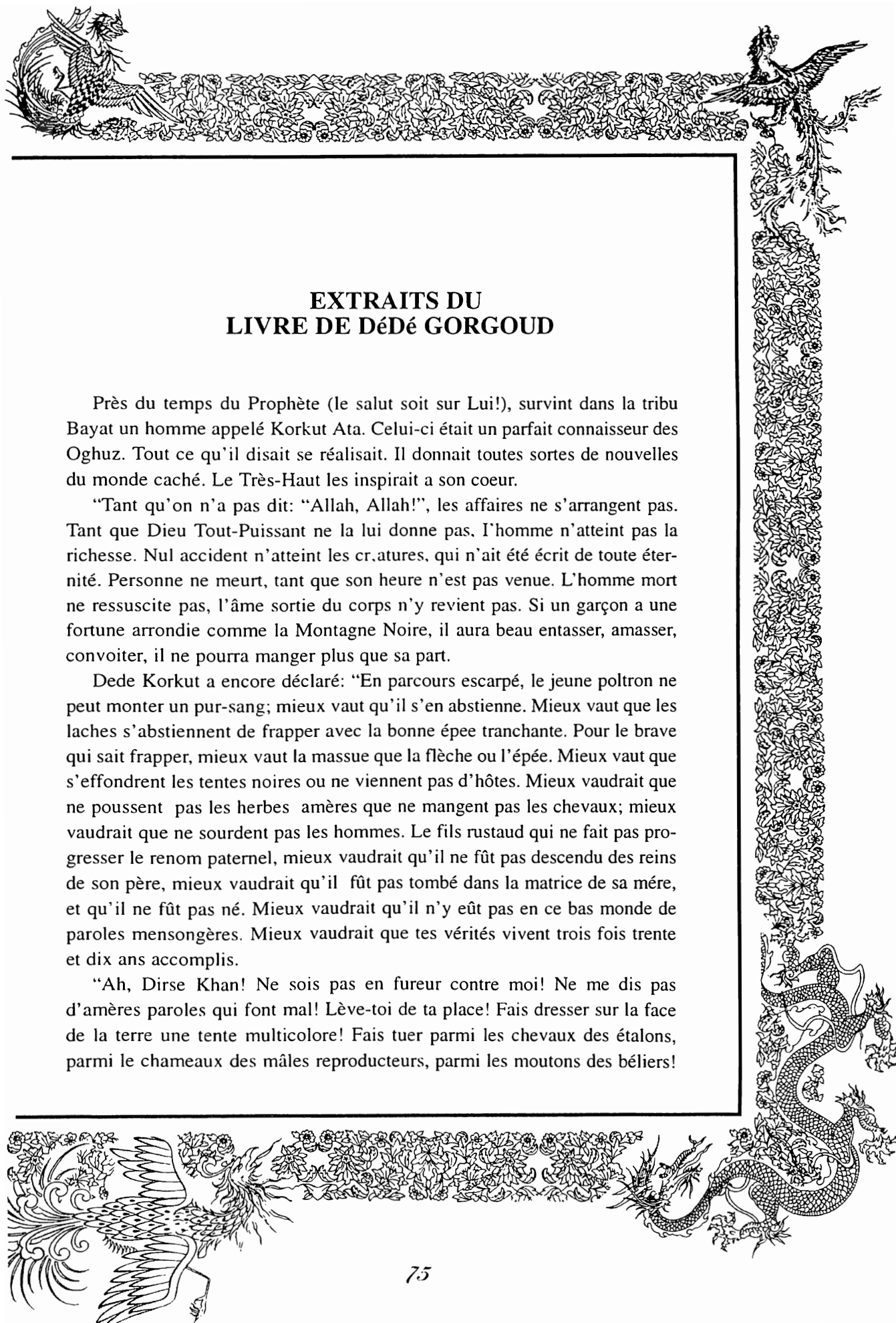
Où sont ces braves beys,
Qui croyaient avoir le monde?
La mort arrive, la terre les cache,
Qui peut donc garder ce monde?
Ce monde qui est temporaire
Aboutit toujours à la mort
Une vie, même très longue
Finit par la mort et la séparation
dit-il et il continue à vivre.

Cette expression qui dit que "ce monde est temporaire et aboutit toujours à la mort", n'est que pour nous - pour les gens ordinaires, qui sont jugés et qui ne peuvent pas éviter la mort; elle nous annonce le début et la fin.

Mais, Dédé Gorgoud n'est pas ordinaire comme nous, il est le représentant d'une force supérieure parmi nous-les ordinaires, il est toujours ancien et toujours jeune...

...Comme ce vieux olivier qui donne chaque année de fruit frais.

Eltchine
écrivain du peuple
Traduit par Hamlet Godja

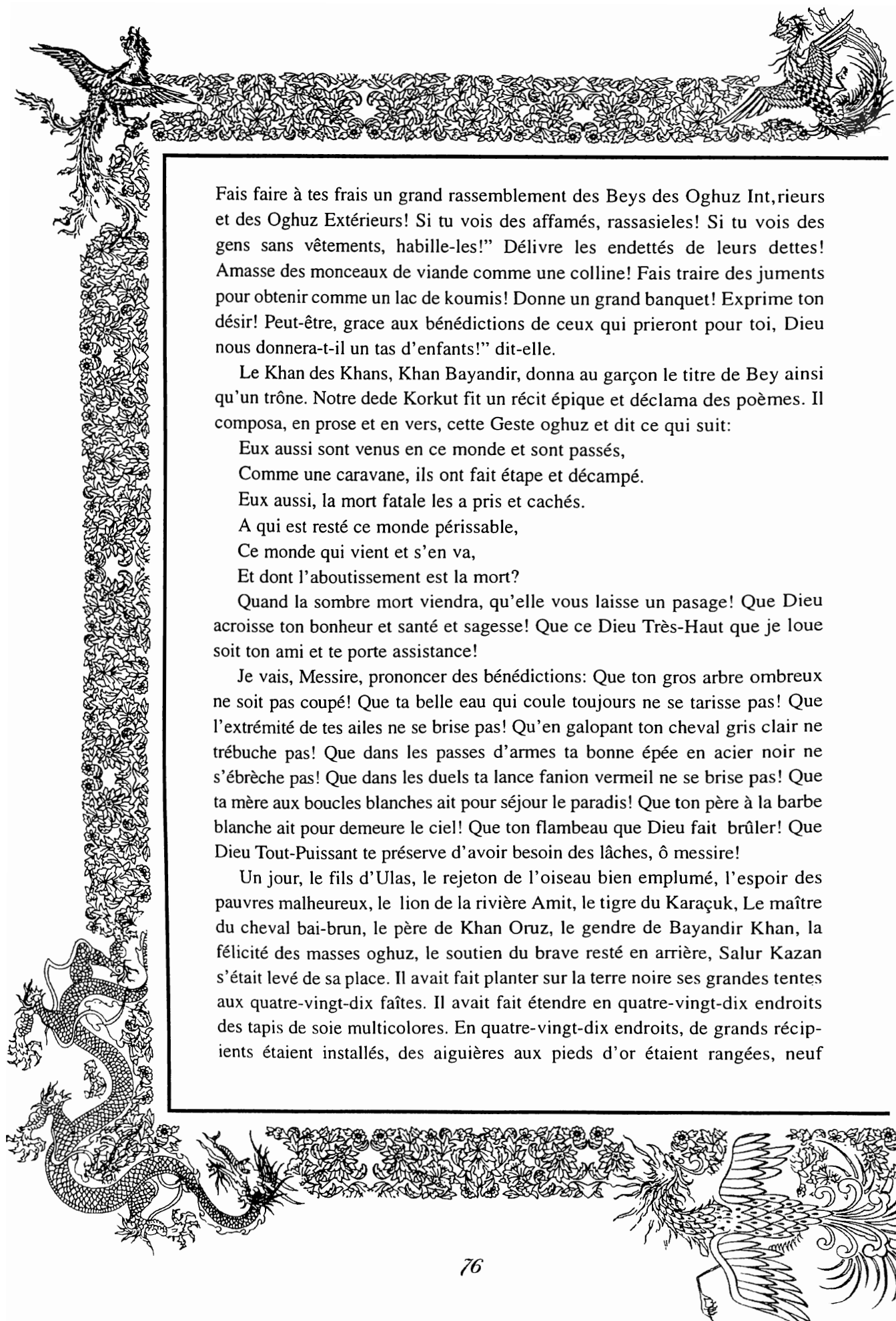
EXTRAITS DU LIVRE DE Dédé GORGOUD

Près du temps du Prophète (le salut soit sur Lui!), survint dans la tribu Bayat un homme appelé Korkut Ata. Celui-ci était un parfait connaisseur des Oghuz. Tout ce qu'il disait se réalisait. Il donnait toutes sortes de nouvelles du monde caché. Le Très-Haut les inspirait a son coeur.

"Tant qu'on n'a pas dit: "Allah, Allah!", les affaires ne s'arrangent pas. Tant que Dieu Tout-Puissant ne la lui donne pas, l'homme n'atteint pas la richesse. Nul accident n'atteint les cr.atures, qui n'ait été écrit de toute éternité. Personne ne meurt, tant que son heure n'est pas venue. L'homme mort ne ressuscite pas, l'âme sortie du corps n'y revient pas. Si un garçon a une fortune arrondie comme la Montagne Noire, il aura beau entasser, amasser, convoiter, il ne pourra manger plus que sa part.

Dede Korkut a encore déclaré: "En parcours escarpé, le jeune poltron ne peut monter un pur-sang; mieux vaut qu'il s'en abstienne. Mieux vaut que les laches s'abstiennent de frapper avec la bonne épée tranchante. Pour le brave qui sait frapper, mieux vaut la massue que la flèche ou l'épée. Mieux vaut que s'effondrent les tentes noires ou ne viennent pas d'hôtes. Mieux vaudrait que ne poussent pas les herbes amères que ne mangent pas les chevaux; mieux vaudrait que ne sourdent pas les hommes. Le fils rustaud qui ne fait pas progresser le renom paternel, mieux vaudrait qu'il ne fût pas descendu des reins de son père, mieux vaudrait qu'il fût pas tombé dans la matrice de sa mère, et qu'il ne fût pas né. Mieux vaudrait qu'il n'y eût pas en ce bas monde de paroles mensongères. Mieux vaudrait que tes vérités vivent trois fois trente et dix ans accomplis.

"Ah, Dirse Khan! Ne sois pas en fureur contre moi! Ne me dis pas d'amères paroles qui font mal! Lève-toi de ta place! Fais dresser sur la face de la terre une tente multicolore! Fais tuer parmi les chevaux des étalons, parmi le chameaux des mâles reproducteurs, parmi les moutons des béliers!

Fais faire à tes frais un grand rassemblement des Beys des Oghuz Int,rieurs et des Oghuz Extérieurs! Si tu vois des affamés, rassasieles! Si tu vois des gens sans vêtements, habille-les!" Délivre les endettés de leurs dettes! Amasse des monceaux de viande comme une colline! Fais traire des juments pour obtenir comme un lac de koumis! Donne un grand banquet! Exprime ton désir! Peut-être, grace aux bénédictions de ceux qui prieront pour toi, Dieu nous donnera-t-il un tas d'enfants!" dit-elle.

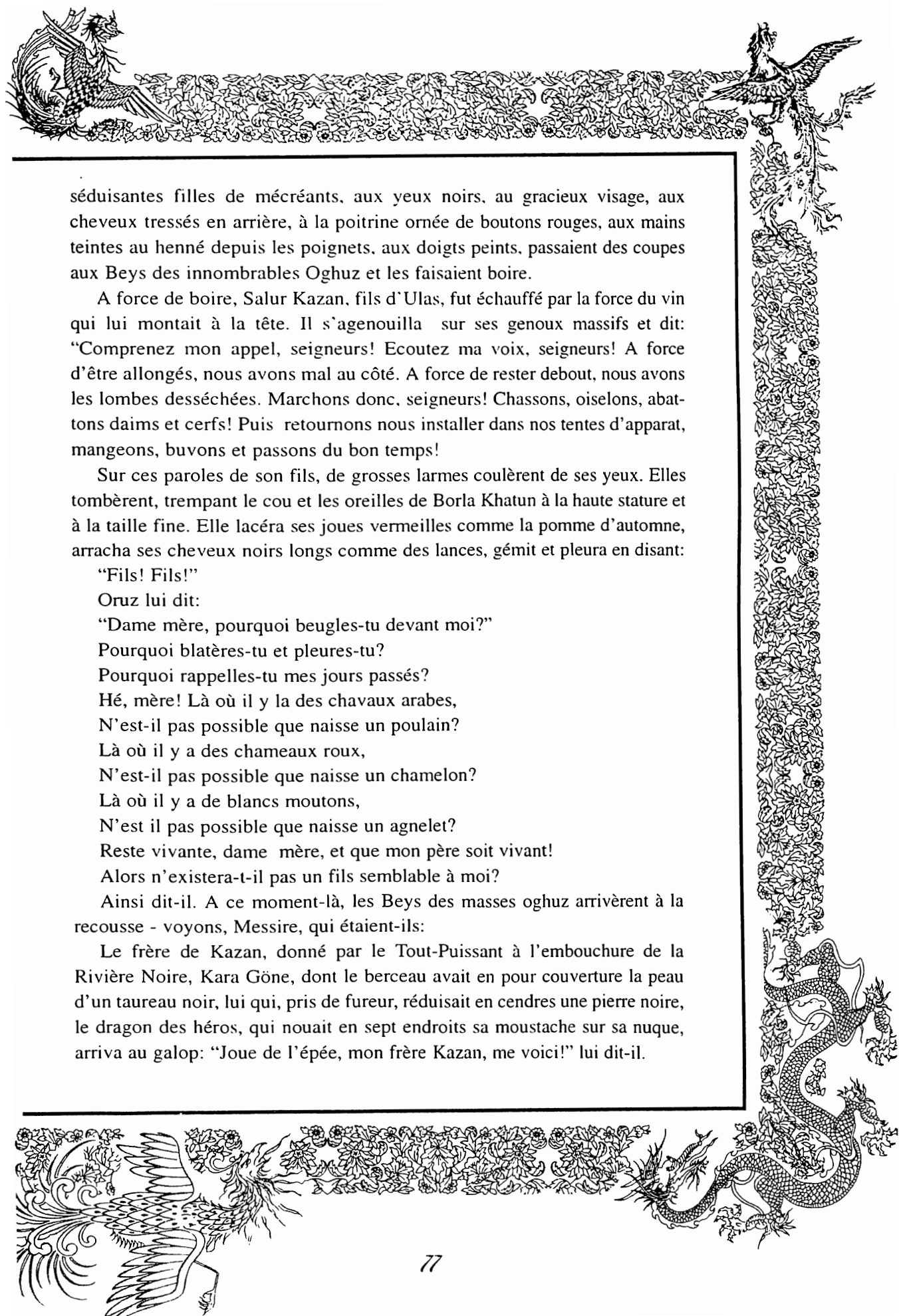
Le Khan des Khans, Khan Bayandir, donna au garçon le titre de Bey ainsi qu'un trône. Notre dede Korkut fit un récit épique et déclama des poèmes. Il composa, en prose et en vers, cette Geste oghuz et dit ce qui suit:

Eux aussi sont venus en ce monde et sont passés,
Comme une caravane, ils ont fait étape et décampé.
Eux aussi, la mort fatale les a pris et cachés.
A qui est resté ce monde périssable,
Ce monde qui vient et s'en va,
Et dont l'aboutissement est la mort?

Quand la sombre mort viendra, qu'elle vous laisse un passage! Que Dieu accroisse ton bonheur et santé et sagesse! Que ce Dieu Très-Haut que je loue soit ton ami et te porte assistance!

Je vais, Messire, prononcer des bénédictions: Que ton gros arbre ombrueux ne soit pas coupé! Que ta belle eau qui coule toujours ne se tarisse pas! Que l'extrémité de tes ailes ne se brise pas! Qu'en galopant ton cheval gris clair ne trébuche pas! Que dans les passes d'armes ta bonne épée en acier noir ne s'ébrèche pas! Que dans les duels ta lance fanion vermeil ne se brise pas! Que ta mère aux boucles blanches ait pour séjour le paradis! Que ton père à la barbe blanche ait pour demeure le ciel! Que ton flambeau que Dieu fait brûler! Que Dieu Tout-Puissant te préserve d'avoir besoin des lâches, ô messire!

Un jour, le fils d'Ulas, le rejeton de l'oiseau bien emplumé, l'espoir des pauvres malheureux, le lion de la rivière Amit, le tigre du Karaçuk, Le maître du cheval bai-brun, le père de Khan Oruz, le gendre de Bayandir Khan, la félicité des masses oghuz, le soutien du brave resté en arrière, Salur Kazan s'était levé de sa place. Il avait fait planter sur la terre noire ses grandes tentes aux quatre-vingt-dix faites. Il avait fait étendre en quatre-vingt-dix endroits des tapis de soie multicolores. En quatre-vingt-dix endroits, de grands récipients étaient installés, des aiguières aux pieds d'or étaient rangées, neuf

séduisantes filles de mécréants, aux yeux noirs, au gracieux visage, aux cheveux tressés en arrière, à la poitrine ornée de boutons rouges, aux mains teintées au henné depuis les poignets, aux doigts peints, passaient des coupes aux Beys des innombrables Oghuz et les faisaient boire.

A force de boire, Salur Kazan, fils d'Ulas, fut échauffé par la force du vin qui lui montait à la tête. Il s'agenouilla sur ses genoux massifs et dit: "Comprenez mon appel, seigneurs! Ecoutez ma voix, seigneurs! A force d'être allongés, nous avons mal au côté. A force de rester debout, nous avons les lombes desséchées. Marchons donc, seigneurs! Chassons, oiselon, abattons daims et cerfs! Puis retournons nous installer dans nos tentes d'apparat, mangeons, buvons et passons du bon temps!

Sur ces paroles de son fils, de grosses larmes coulèrent de ses yeux. Elles tombèrent, trempant le cou et les oreilles de Borla Khatun à la haute stature et à la taille fine. Elle lacéra ses joues vermeilles comme la pomme d'automne, arracha ses cheveux noirs longs comme des lances, gémit et pleura en disant:

"Fils! Fils!"

Oruz lui dit:

"Dame mère, pourquoi beugles-tu devant moi?"

Pourquoi blatères-tu et pleures-tu?

Pourquoi rappelles-tu mes jours passés?

Hé, mère! Là où il y a des chavaux arabes,

N'est-il pas possible que naisse un poulain?

Là où il y a des chameaux roux,

N'est-il pas possible que naisse un chamelon?

Là où il y a de blancs moutons,

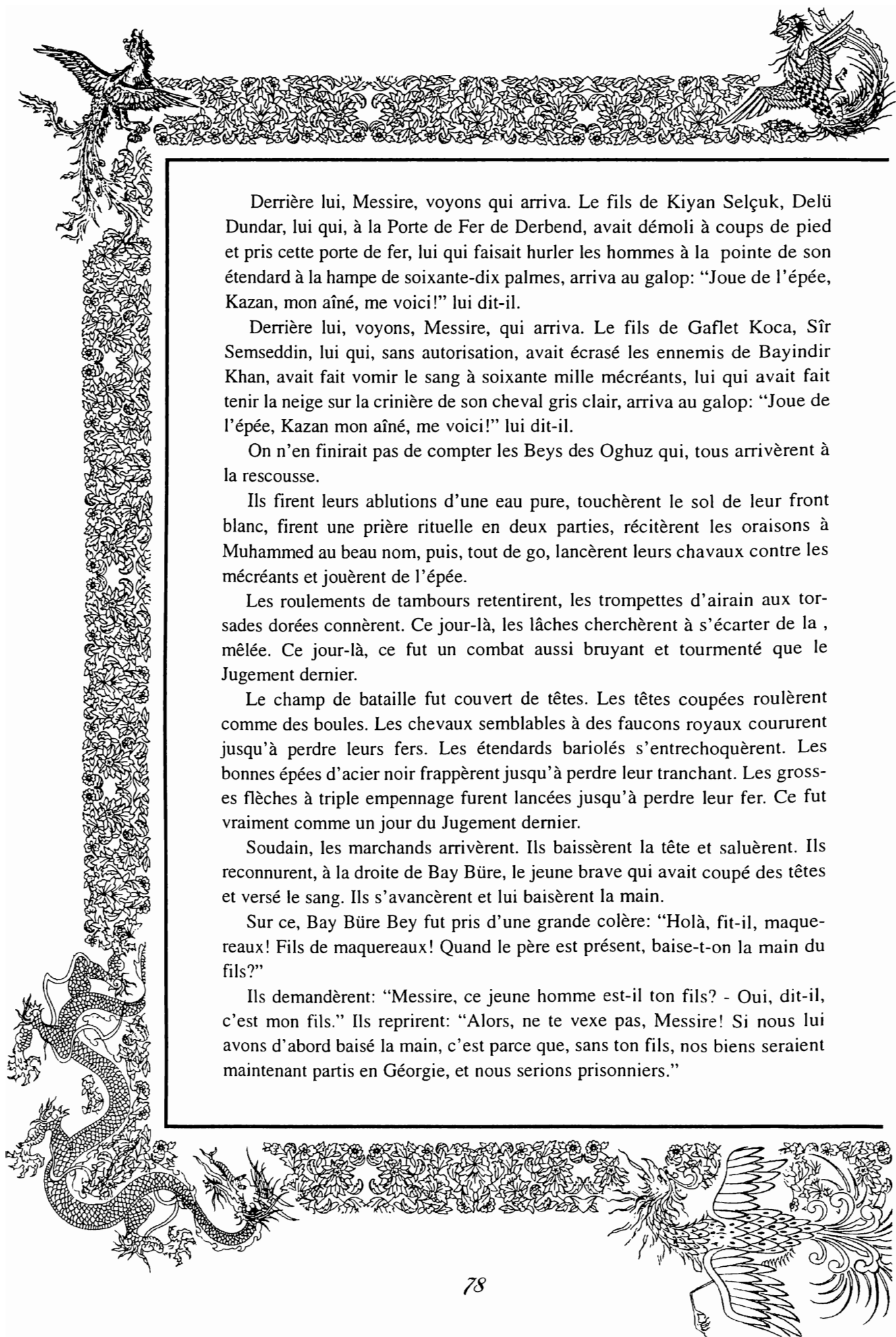
N'est-il pas possible que naisse un agnelet?

Reste vivante, dame mère, et que mon père soit vivant!

Alors n'existera-t-il pas un fils semblable à moi?

Ainsi dit-il. A ce moment-là, les Beys des masses oghuz arrivèrent à la recousse - voyons, Messire, qui étaient-ils:

Le frère de Kazan, donné par le Tout-Puissant à l'embouchure de la Rivière Noire, Kara Göne, dont le berceau avait en pour couverture la peau d'un taureau noir, lui qui, pris de fureur, réduisait en cendres une pierre noire, le dragon des héros, qui nouait en sept endroits sa moustache sur sa nuque, arriva au galop: "Joue de l'épée, mon frère Kazan, me voici!" lui dit-il.

Derrière lui, Messire, voyons qui arriva. Le fils de Kiyan Selçuk, Delü Dundar, lui qui, à la Porte de Fer de Derbend, avait démoli à coups de pied et pris cette porte de fer, lui qui faisait hurler les hommes à la pointe de son étendard à la hampe de soixante-dix palmes, arriva au galop: "Joue de l'épée, Kazan, mon aîné, me voici!" lui dit-il.

Derrière lui, voyons, Messire, qui arriva. Le fils de Gaflet Koca, Sîr Semseddin, lui qui, sans autorisation, avait écrasé les ennemis de Bayindir Khan, avait fait vomir le sang à soixante mille mécréants, lui qui avait fait tenir la neige sur la crinière de son cheval gris clair, arriva au galop: "Joue de l'épée, Kazan mon aîné, me voici!" lui dit-il.

On n'en finirait pas de compter les Beys des Oghuz qui, tous arrivèrent à la rescousse.

Ils firent leurs ablutions d'une eau pure, touchèrent le sol de leur front blanc, firent une prière rituelle en deux parties, récitèrent les oraisons à Muhammed au beau nom, puis, tout de go, lancèrent leurs chevaux contre les mécréants et jouèrent de l'épée.

Les roulements de tambours retentirent, les trompettes d'airain aux torsades dorées connèrent. Ce jour-là, les lâches cherchèrent à s'écarter de la , mêlée. Ce jour-là, ce fut un combat aussi bruyant et tourmenté que le Jugement dernier.

Le champ de bataille fut couvert de têtes. Les têtes coupées roulèrent comme des boules. Les chevaux semblables à des faucons royaux coururent jusqu'à perdre leurs fers. Les étendards bariolés s'entrechoquèrent. Les bonnes épées d'acier noir frappèrent jusqu'à perdre leur tranchant. Les grosses flèches à triple empennage furent lancées jusqu'à perdre leur fer. Ce fut vraiment comme un jour du Jugement dernier.

Soudain, les marchands arrivèrent. Ils baissèrent la tête et saluèrent. Ils reconnurent, à la droite de Bay Büre, le jeune brave qui avait coupé des têtes et versé le sang. Ils s'avancèrent et lui baisèrent la main.

Sur ce, Bay Büre Bey fut pris d'une grande colère: "Holà, fit-il, maquereaux! Fils de maquereaux! Quand le père est présent, baise-t-on la main du fils?"

Ils demandèrent: "Messire, ce jeune homme est-il ton fils? - Oui, dit-il, c'est mon fils." Ils reprirent: "Alors, ne te vexe pas, Messire! Si nous lui avons d'abord baisé la main, c'est parce que, sans ton fils, nos biens seraient maintenant partis en Géorgie, et nous serions prisonniers."

Bay Büre Bey demanda: "Holà! Mon fils a-t-il coupé des têtes et versé le sang?" - Oui, dirent-ils, il a coupé des têtes, versé le sang et jeté bas des hommes! - Holà! En a-t-il fait assez pour qu'on lui donne un nom? reprit Bay Büre. - Oui, Monseigneur, et même au-delà!" répondirent-ils.

Bay Büre Bey invita les Beys des masses oghuz, qui furent ses hôtes. Notre Dede Korkut arriva et donna un nom au garçon, disant:

"Comprends mon appel! Ecoute mes paroles, Bay Büre Bey!

Le Dieu très-haut t'a donné un fils. Qu'il te le conserve!

Que, brandissant l'étendard blanc, il soit le soutien des musulmans!

Que, s'il vient à franchir les noires montagnes enneigées qui nous font face,

Le Dieu Très-Haut donne à ton fils un passage!

Que, s'il vient à traverser les eaux rouges comme sang, il lui donne un gué!

Que, lorsqu'il fend la foule des mécréants,

Le Dieu Très-Haut donne à ton fils de bonnes occasions!

Toi, tu appelles ton fils Bamsam en le caressant:

Que son nom soit Bamsi Beyrek à l'égalon gris!

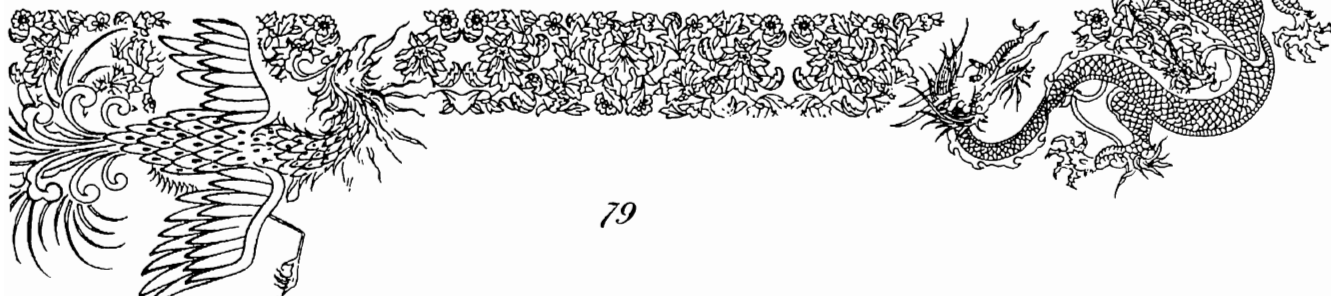
Ainsi dit-il, et les Beys des masses oghuz, levant les paumes vers le ciel, prièrent: "Que ce nom soit faste à ce jeune brave!" dirent-ils

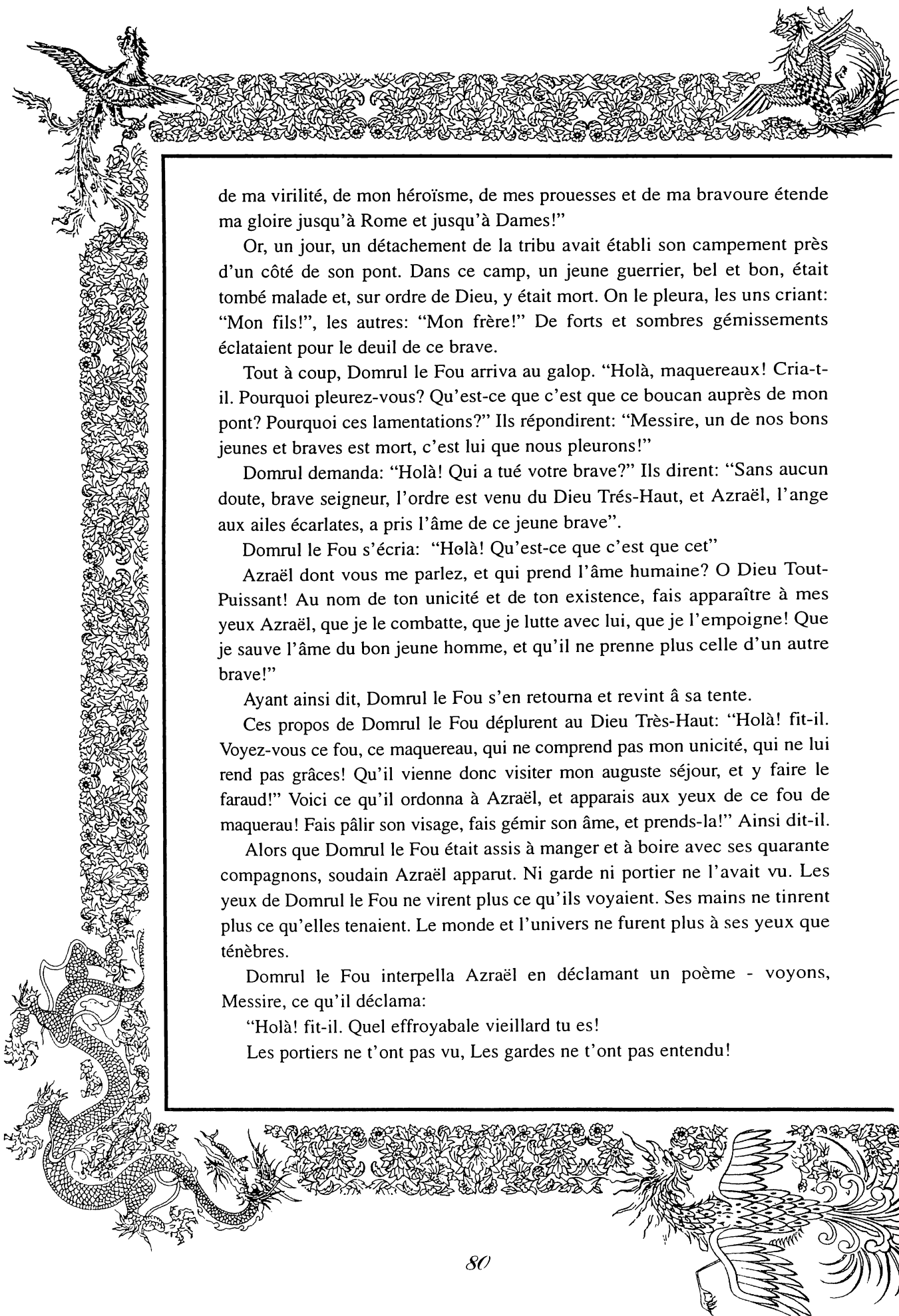
Du temps des Oghuz, un jeune homme qui se mariait lançait une flèche et, à quelque endroit qu'elle pût tomber, il dressait sa tente nuptial. Beyrek Khan, ainsi, lança sa flèche et dressa sa tente à son point de chute.

De sa fiancée, lui parvint un caftan rouge de mariage. Cela ne plut pas à ses compagnons, ils en furent vexés. Beyrek leur dit: "Pourquoi êtes-vous fâchés? - Comment ne le serions-nous pas? répondirent-ils. Toi, tu mets un caftan rouge, et nous un caftan blanc!" Beyrek leur dit: "Comment se fâcher pour si peu? Je mets ce caftan aujourd'hui, mais demain, que mon garçon d'honneur le porte! Vous le porterez, chacun à votre tour, jusque dans quarante jours, après quoi nous le donnerons à un derviche!

Or donc, Messire, il y avait parmi les Oghuz un homme qu'on appelait Domrul le Fou. Il avait fait construire un pont sur le lit d'un cours d'eau desséché. A ceux qui y passaient, il prenait trente-trois asples. Ceux qui n'y passaient pas, il les rossait et leur en prenait quarante.

Pourquoi agissait-il ainsi? C'est parce qu'il s'était dit: "Y a-t-il un homme plus fou et plus fort que moi pour venir me combattre? Je veux que le renom

de ma virilité, de mon héroïsme, de mes prouesses et de ma bravoure étende ma gloire jusqu'à Rome et jusqu'à Dames!"

Or, un jour, un détachement de la tribu avait établi son campement près d'un côté de son pont. Dans ce camp, un jeune guerrier, bel et bon, était tombé malade et, sur ordre de Dieu, y était mort. On le pleura, les uns criant: "Mon fils!", les autres: "Mon frère!" De forts et sombres gémissements éclataient pour le deuil de ce brave.

Tout à coup, Domrul le Fou arriva au galop. "Holà, maquereaux! Cria-t-il. Pourquoi pleurez-vous? Qu'est-ce que c'est que ce boucan auprès de mon pont? Pourquoi ces lamentations?" Ils répondirent: "Messire, un de nos bons jeunes et braves est mort, c'est lui que nous pleurons!"

Domrul demanda: "Holà! Qui a tué votre brave?" Ils dirent: "Sans aucun doute, brave seigneur, l'ordre est venu du Dieu Très-Haut, et Azraël, l'ange aux ailes écarlates, a pris l'âme de ce jeune brave".

Domrul le Fou s'écria: "Holà! Qu'est-ce que c'est que cet"

Azraël dont vous me parlez, et qui prend l'âme humaine? O Dieu Tout-Puissant! Au nom de ton unicité et de ton existence, fais apparaître à mes yeux Azraël, que je le combatte, que je lutte avec lui, que je l'empoigne! Que je sauve l'âme du bon jeune homme, et qu'il ne prenne plus celle d'un autre brave!"

Ayant ainsi dit, Domrul le Fou s'en retourna et revint à sa tente.

Ces propos de Domrul le Fou déplurent au Dieu Très-Haut: "Holà! fit-il. Voyez-vous ce fou, ce maquereau, qui ne comprend pas mon unicité, qui ne lui rend pas grâces! Qu'il vienne donc visiter mon auguste séjour, et y faire le faraud!" Voici ce qu'il ordonna à Azraël, et apparais aux yeux de ce fou de maquereau! Fais pâlir son visage, fais gémir son âme, et prends-la!" Ainsi dit-il.

Alors que Domrul le Fou était assis à manger et à boire avec ses quarante compagnons, soudain Azraël apparut. Ni garde ni portier ne l'avait vu. Les yeux de Domrul le Fou ne virent plus ce qu'ils voyaient. Ses mains ne tinrent plus ce qu'elles tenaient. Le monde et l'univers ne furent plus à ses yeux que ténèbres.

Domrul le Fou interpella Azraël en déclamant un poème - voyons, Messire, ce qu'il déclama:

"Holà! fit-il. Quel effroyable vieillard tu es!

Les portiers ne t'ont pas vu, Les gardes ne t'ont pas entendu!

Mes yeux n'ont plus vu ce qu'ils voyaient,
Mes mains n'ont plus tenu ce qu'elles tenaient!
Mon âme a tremblé, éperdue,
De ma main, ma coupe d'or est tombée à terre!
Ma bouche, au-dedans, s'est glacée,
Mes os sont devenus comme des grains de sel!
Holà, vieillard à la barbouze blanchâtre,
Vieillard aux petits yeux mal voyants!
Holà! Dis-moi quel impressionnant vieillard tu es!
Sinon mon désastre, aujourd'hui, t'atteindra!"
Ainsi fit-il, et, à ces mots, Azraël, pris de colère, lui dit:
"Holà, maquereau fou!
Qu'as-tu à critiquer mes yeux parce qu'ils voient mal?
C'est que j'ai pris la vie de maintes filles et jeunes femmes aux yeux
couleur de ciel!

Qu'as-tu à critiquer ma barbe parce qu'elle a blanchi?
C'est que j'ai pris la vie de maintes braves aux barbes blanches ou noires!
C'est cela qu'indique le blanchiment de ma barbe", dit-il.

Et il ajouta: "Holà, maquereau fou! Tu te vantais, tu disais: "Si Azraël aux
ailes écarlates me tombait sous la main, je le tuerais, je sauverais de ses mains
la vie du bon jeune homme!" Ainsi disais-tu, mais à présent, espèce de fou, c'est
moi qui viens prendre la tienne! Me la donnes-tu, ou bien combats-tu avec moi?

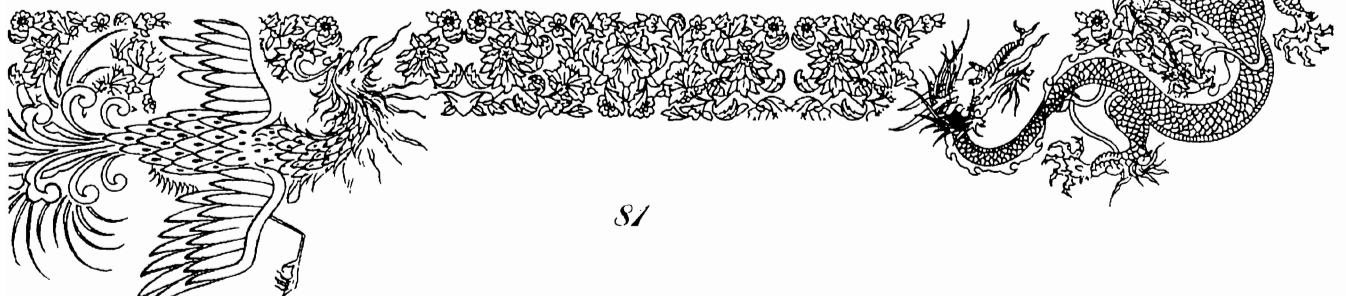
-Holà! fit Domrul. Est-ce toi, Azraël aux ailes écarlates?

-Oui, c'est moi! répondit-il. -Est-ce toi, reprit Domrul, qui prends la vie
de ces bons jeunes gens? -Oui, c'est moi!" fit-il.

Domrul le Fou s'écria: "Holà, portiers! Fermez la porte!" et il continua:
"Je cherchais à te combattre dans un vaste espace, mais voilà-t-il pas que tu
me tombes bien sous la main dans un espace restreint? Je vais te tuer, et
sauver la vie du bon jeune homme!"

Il dégaina son épée d'acier noir et la prit en main. Il fit un bond pour fer-
railler contre Azraël. Azraël se transforma en colombe et s'enfuit, en volant,
par la fenêtre.

Domrul le Fou, le Dragon des humaines, battit des mains et rit aux éclats. Il
s'écria: "Mes compagnons, ma vue a tellement effrayé Azraël qu'il a renoncé

à la large porte et s'est enfui par un oiseau comme une colombe et s'est envolé!
Holà! Je n'aurai de cesse que je ne l'ai fait attraper par mon faucon!"

Ainsi dit-il, et il saute en selle, son faucon sur le poing, à la poursuite d'Azraël. Il tua quelques colombes et s'en retourna.

Alors qu'il rejoignait sa tente, Azraël apparut à la vue de son cheval. Celui-ci, effrayé, envoya en l'air Domrul le Fou et le fit retomber à terre. Abruti dans sa sombre tête, il resta là, abasourdi. Azraël se posa lourdement sur sa blanche poitrine.

D'abord gémissant, Domrul se mit à hurler:

"Holà, Azraël! Pitié!

L'unicité de Dieu ne fait aucun doute!

Je ne savais pas que tu étais ainsi,

Je n'avais pas appris que tu prenais les vies comme un voleur!

Il y a, dans nos montagnes, de grands versants,

Et dans ces montagnes nous avons des vignes.

Nous avons dans ces vignes des grappes de raisin noir.

On les presse, et elles donnent un vin vermeil.

Qui boit de ce vin devient ivre.

J'étais aviné, sans m'en rendre compte, et je ne savais plus ce que je disais!

Je n'ai pas assez joui de ma noblesse,

Je ne suis pas rassasié de ma jeune bravoure!

Ne prend pas ma vie, Azraël lui répondit: "Holà, maquereau fou! Qu'as-tu à me supplier? Supplie Dieu le Très-Haut! Qu'est-ce que j'y puis? Je ne suis, quant à moi, que son humble chargé de mission! -Alors donc, demanda Domrul le Fou, est-ce le Dieu Très-Haut qui donne et reprend la vie? -Bien sûr", dit Azraël.

Et Domrul de répondre: "Or donc, quel lamentable exécuteur es-tu? Tire-toi de là! C'est avec le Dieu Très-Haut que je veux parler!" Et il déclama un poème -voyons, Messire, ce qu'il déclama:

"Tu es plus haut que tout ce qui est haut!

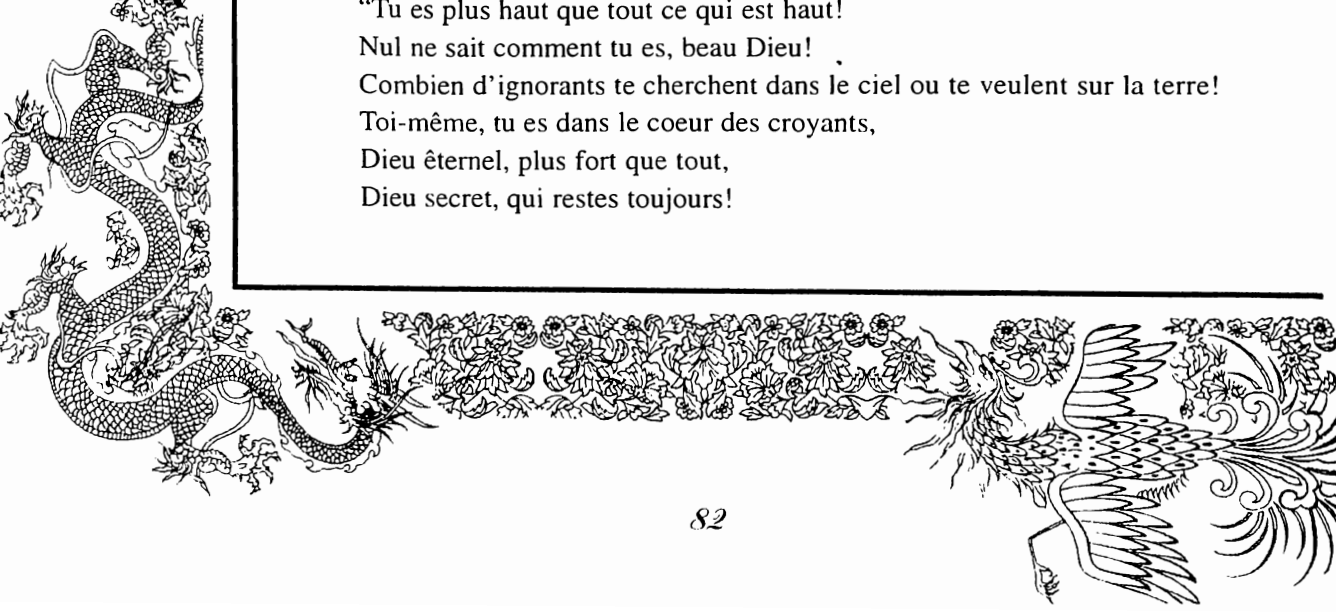
Nul ne sait comment tu es, beau Dieu!

Combien d'ignorants te cherchent dans le ciel ou te veulent sur la terre!

Toi-même, tu es dans le coeur des croyants,

Dieu éternel, plus fort que tout,

Dieu secret, qui restes toujours!

Si tu dois prendre ma vie, prends-la toi-même,
Mais ne laisse pas Azraël la prendre!"

Ainsi dit-il, et ces paroles de Domrul le Fou furent agréables au Dieu Très-Haut. Il cria à Azraël: "Puisque ce maquereau fou a reconnu mon unicité et lui a rendu grâces, eh bien, Azraël, que Domrul le Fou trouve à échanger une vie contre la sienne, et que celle-ci soit sauvée!"

Au temps de l'Oghuz, il y avait un vaillant homme, très costaud, qui avait pour nom Kangli Koca. Il avait un fils, guerrier accompli, qu'on nommait Kan Turali. Kangli Koca dit un jour: "Mes amis! Lorsque mon père est mort, je lui succédai, tenant sa place et son territoire. Si demain je meurs, mon fils restera. Toi, mon fils, je ne trouve pas mieux à faire que de te marier tant que mes yeux voient encore le jour!" dit-il.

Le garçon répondit: "Père, puisque tu veux me marier au plus vite, sais-tu quel est le genre de fille qui me convient?" Kan Turali ajouta: "Je veux, père, qu'elle soit debout avant que je me sois levé; qu'elle ait enfourché mon pursang de Karakoç avant que je ne l'ai monté; avant même que j'ai atteint le pays des infidèles, qu'elle y ait été et qu'elle me revienne avec une tête coupée."

Kangli Koca rétorque: "Fils, tu ne veux pas une fille; tu veux un preux guerrier que tu suivras dans ses ripailles et beuveries, et avec qui tu passeras du bon temps! -Oui, cher père, c'est ainsi que je la veux! Va tout de suite me ramener une mignonnette fille de Turkmène! Aussitôt je me l'appuierai, je me mettrai sur elle et je lui fendrai l'hymen!" dit-il.

Kangli Koca lui dit: "Fils, à toi de chercher la fille, à moi de te nourrir et de te léguer mon patrimoine!"

Kangli Koca se dit: "Voyez ce que j'ai fait! Je voulais donner des nouvelles terrifiantes pour qu'il renonce et n'y aille pas!" Sur ce, il dit en vers:

"Fils, là où tu veux aller,

Les routes tournent dans tous les sens.

Là, il y a de la boue et des fondrières où les cavaliers s'enforcent,

Il y a des forêts que l'aspic lui-même ne peut franchir.

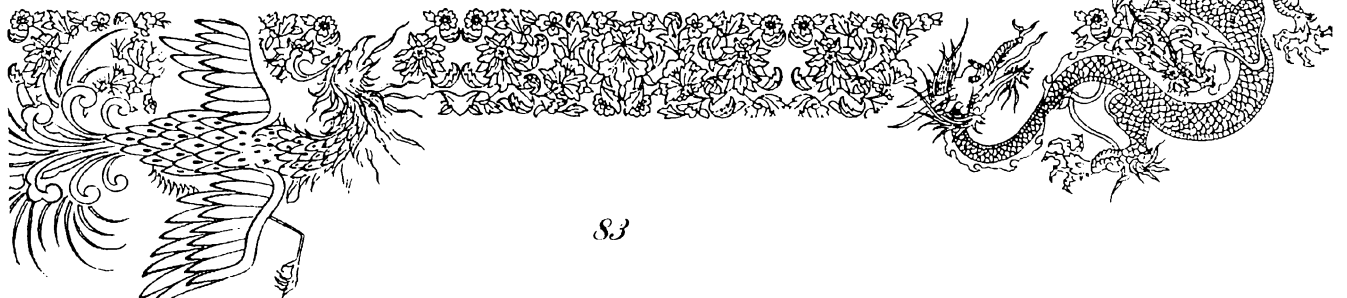
Là, il y a une citadelle qui se mesure avec les cieux,

Ils ont des beautés qui vous éblouissent et vous prennent le coeur,

Ils ont des bourreaux qui vous tranchent la tête en un éclair,

Ils ont des fantassins qui jouent de leurs boucliers à leurs flancs.

Tu te fourvoies en des lieux terribles, reviens donc!

Ne fais pas gémir ton père à la barbe blanche et ta mère vieillissante!"

Ainsi dit-il, et Kan Turali, furieux, lui répondit:

"Que me racontes-tu, que me dis-tu, mon père, ma vie!

Un brave peut-il avoir peur de tout cela?

Il n'est pas digne de vouloir insuffler la peur au brave!

Ces routes qui tournent dans tous les sens,

Si le Tout-Puissant me permet, j'y courrai dans la nuit.

Je vais répandre du sable è leurs fondrières où le cavalier s'embourbe.

Leur forêt que l'aspic ne peut franchir,

De ma pierre à feu, j'y mettrai le feu.

Leur forteresse qui rivalise avec le ciel,

Si le Tout-Puissant me le permet, je la mettrai en ruine.

Leurs beautés éblouissent qui prennent les coeurs,

Je les embrasserai dans le cou.

Leurs fantassins qui manient les boucliers à leurs flancs,

Si le Tout-Puissant le permet, je leur trancherai la tête.

Que j'arrive ou non,

Que je revienne ou non,

Que je reste écrasé sous le poitrail du Chameau noir,

Que je sois embroché par les cornes du Taureau noir,

Ou mis en miettes sous les crocs du Lion impérial,

Que j'arrive ou non,

Que je revienne ou non,

Jusqu'à vous revoir, seigneur père et dame mère, restez sereins et en

paix!"

Voyant que, l'homme d'honneur, il avait décidé de partir, ils lui dirent:

"Fils, que les augures soient avec toi, puisses-tu nous revenir sain et sauf!"

"Ne sois pas candide, brave, lève la tête!

Brave, ouvre tes beaux yeux pers en amande!

Avant que tes blanches mains ne soient liées à tes biceps,

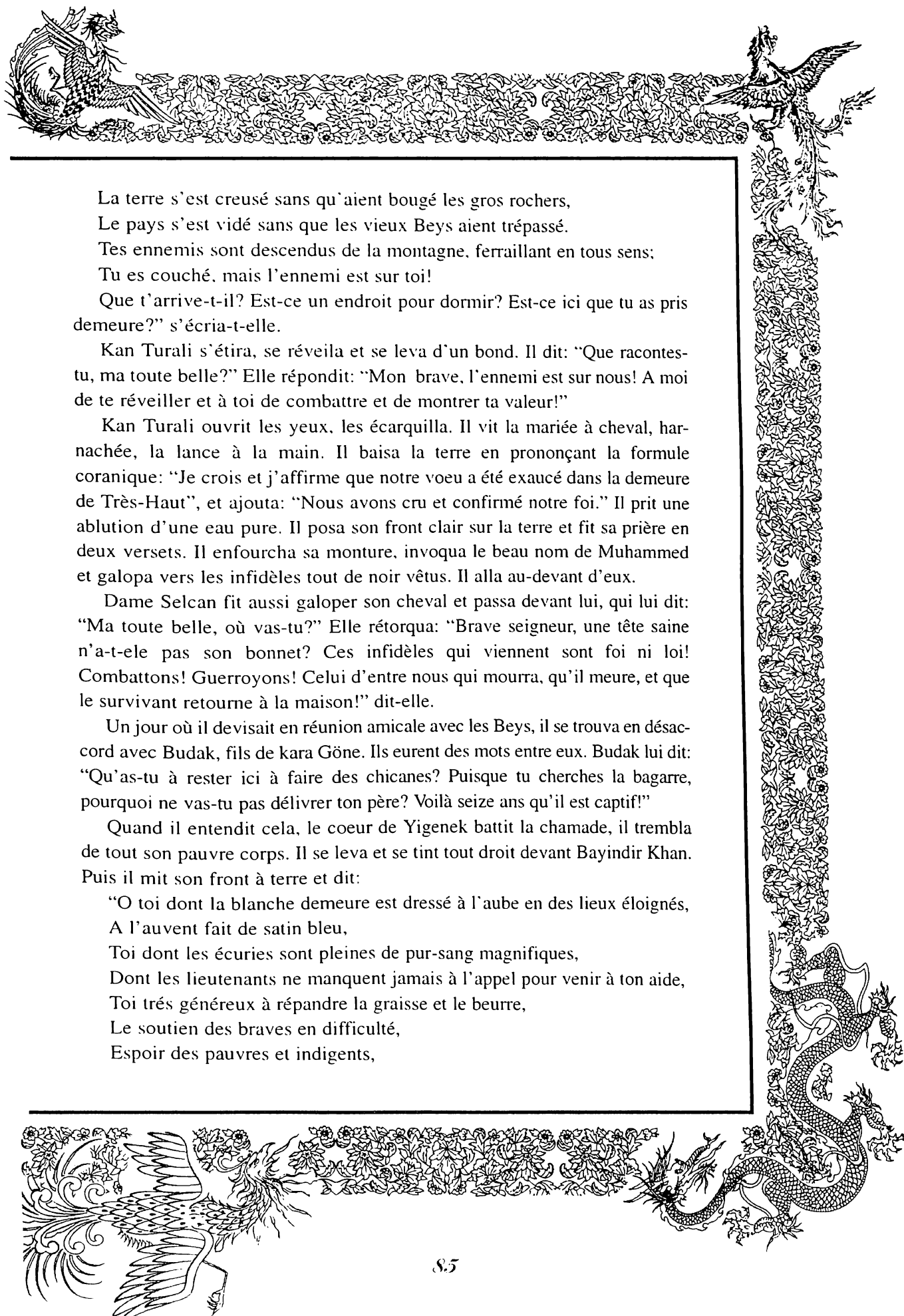
Avant que ton front clair ne soit cogné contre la terre,

Avant que ta belle tête ne soit tranchée à cause de ton inconscience,

Et que ton sang vermeil ne se répande à terre!

L'ennemi est arrivé, l'ennemi est là!

Pourquoi gis-tu? Redresse-toi, brave!"

La terre s'est creusé sans qu'aient bougé les gros rochers,
Le pays s'est vidé sans que les vieux Beys aient trépassé.
Tes ennemis sont descendus de la montagne, ferraillant en tous sens;
Tu es couché, mais l'ennemi est sur toi!

Que t'arrive-t-il? Est-ce un endroit pour dormir? Est-ce ici que tu as pris demeure?" s'écria-t-elle.

Kan Turali s'étira, se réveilla et se leva d'un bond. Il dit: "Que racontes-tu, ma toute belle?" Elle répondit: "Mon brave, l'ennemi est sur nous! A moi de te réveiller et à toi de combattre et de montrer ta valeur!"

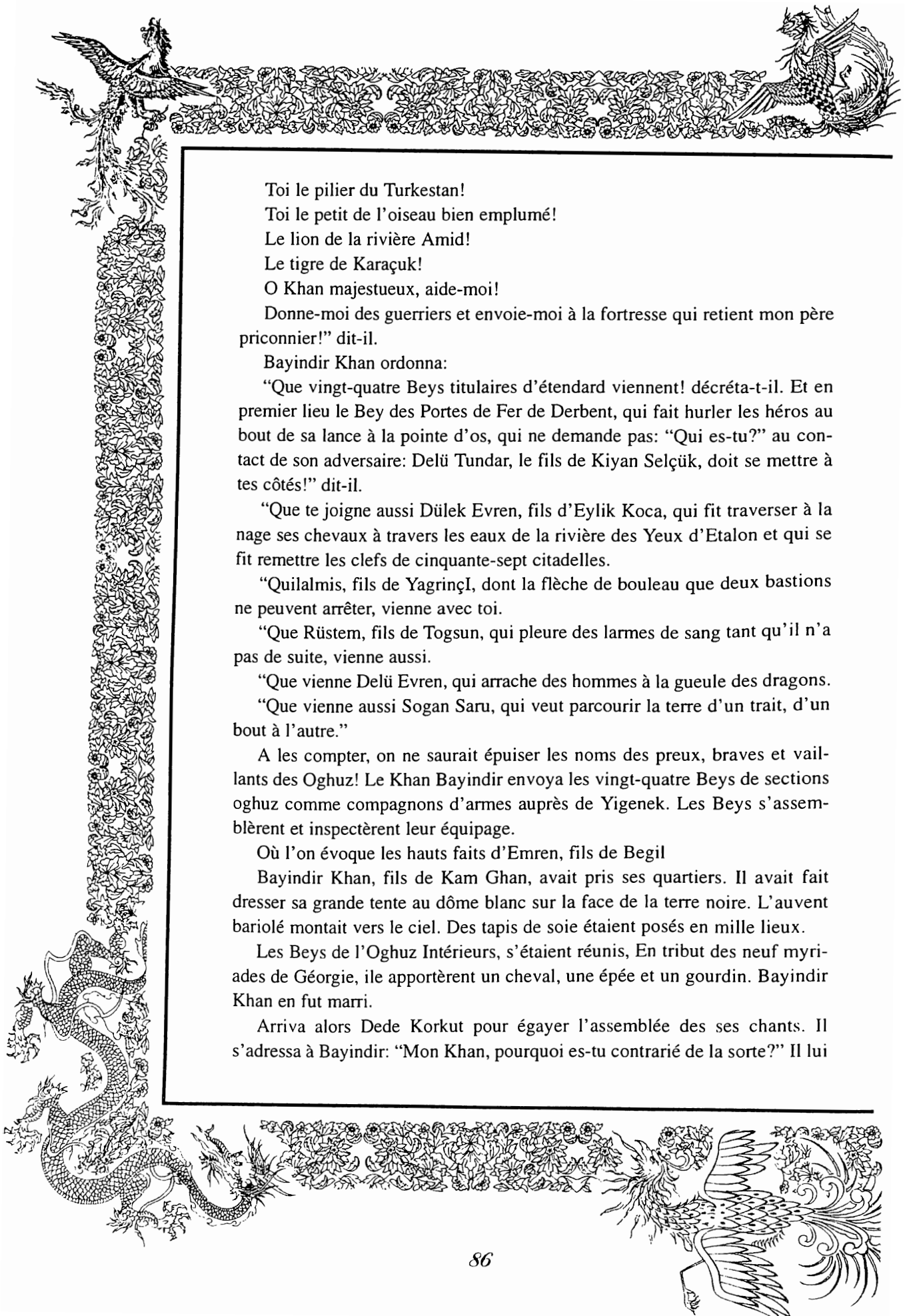
Kan Turali ouvrit les yeux, les écarquilla. Il vit la mariée à cheval, harnachée, la lance à la main. Il baisa la terre en prononçant la formule coranique: "Je crois et j'affirme que notre vœu a été exaucé dans la demeure de Très-Haut", et ajouta: "Nous avons cru et confirmé notre foi." Il prit une ablution d'une eau pure. Il posa son front clair sur la terre et fit sa prière en deux versets. Il enfourcha sa monture, invoqua le beau nom de Muhammed et galopa vers les infidèles tout de noir vêtus. Il alla au-devant d'eux.

Dame Selcan fit aussi galoper son cheval et passa devant lui, qui lui dit: "Ma toute belle, où vas-tu?" Elle rétorqua: "Brave seigneur, une tête saine n'a-t-elle pas son bonnet? Ces infidèles qui viennent sont foi ni loi! Combattons! Guerroyons! Celui d'entre nous qui mourra, qu'il meure, et que le survivant retourne à la maison!" dit-elle.

Un jour où il devisait en réunion amicale avec les Beys, il se trouva en désaccord avec Budak, fils de kara Göne. Ils eurent des mots entre eux. Budak lui dit: "Qu'as-tu à rester ici à faire des chicanes? Puisque tu cherches la bagarre, pourquoi ne vas-tu pas délivrer ton père? Voilà seize ans qu'il est captif!"

Quand il entendit cela, le cœur de Yigenek battit la chamade, il trembla de tout son pauvre corps. Il se leva et se tint tout droit devant Bayindir Khan. Puis il mit son front à terre et dit:

"O toi dont la blanche demeure est dressé à l'aube en des lieux éloignés,
A l'auvent fait de satin bleu,
Toi dont les écuries sont pleines de pur-sang magnifiques,
Dont les lieutenants ne manquent jamais à l'appel pour venir à ton aide,
Toi très généreux à répandre la graisse et le beurre,
Le soutien des braves en difficulté,
Espoir des pauvres et indigents,

Toi le pilier du Turkestan!
Toi le petit de l'oiseau bien emplumé!
Le lion de la rivière Amid!
Le tigre de Karaçuk!
O Khan majestueux, aide-moi!

Donne-moi des guerriers et envoie-moi à la forteresse qui retient mon père prisonnier!" dit-il.

Bayindir Khan ordonna:

"Que vingt-quatre Beys titulaires d'étendard viennent! décréta-t-il. Et en premier lieu le Bey des Portes de Fer de Derbent, qui fait hurler les héros au bout de sa lance à la pointe d'os, qui ne demande pas: "Qui es-tu?" au contact de son adversaire: Delü Tundar, le fils de Kiyan Selçük, doit se mettre à tes côtés!" dit-il.

"Que te joigne aussi Dülek Evren, fils d'Eylik Koca, qui fit traverser à la nage ses chevaux à travers les eaux de la rivière des Yeux d'Etalon et qui se fit remettre les clefs de cinquante-sept citadelles.

"Quilalmis, fils de Yagrinçl, dont la flèche de bouleau que deux bastions ne peuvent arrêter, vienne avec toi.

"Que Rüstem, fils de Togsun, qui pleure des larmes de sang tant qu'il n'a pas de suite, vienne aussi.

"Que vienne Delü Evren, qui arrache des hommes à la gueule des dragons.

"Que vienne aussi Sogan Saru, qui veut parcourir la terre d'un trait, d'un bout à l'autre."

A les compter, on ne saurait épuiser les noms des preux, braves et vaillants des Oghuz! Le Khan Bayindir envoya les vingt-quatre Beys de sections oghuz comme compagnons d'armes auprès de Yigenek. Les Beys s'assemblèrent et inspectèrent leur équipage.

Où l'on évoque les hauts faits d'Emren, fils de Begil

Bayindir Khan, fils de Kam Ghan, avait pris ses quartiers. Il avait fait dresser sa grande tente au dôme blanc sur la face de la terre noire. L'auvent bariolé montait vers le ciel. Des tapis de soie étaient posés en mille lieux.

Les Beys de l'Oghuz Intérieurs, s'étaient réunis, En tribut des neuf myriades de Géorgie, ils apportèrent un cheval, une épée et un gourdin. Bayindir Khan en fut marri.

Arriva alors Dede Korkut pour égayer l'assemblée des ses chants. Il s'adressa à Bayindir: "Mon Khan, pourquoi es-tu contrarié de la sorte?" Il lui

répondit: "Comment ne serais-je pas furieux? Tous les ans, on recevait de l'or et de l'argent, qu'on distribuait aux Beys et aux braves. Ils étaient contents; mais maintenant, à qui devrais-je donner tout ceci, et c'est avec ça que je le rendrai heureux?"

Dede Korkut lui dit: "Mon Khan, offrons les trois cadeaux à un seul brave, et nommons-le commandant patrouiller pour tout le pays oghuz! -A qui les donner?" dit Bayindir Khan, en scrutant à droite et à gauche. Personne n'accepta.

Il y avait là un brave nommé Begil; le Khan l'aperçut et lui dit: "Qu'en dis-tu, toi?" Begil consentit. Il se leva et baisa le sol. Dede Korkut le ceignit de l'épée du mérite, posa le gourdin sur son épaule et passa l'arc à son bras.

* * *

"Que je meure pour ta bouche, mon frère!

Que je meure pour ta parole, mon frère!

Si je te demande quel est ton lieu ici-bas, que dirais-tu?

Si tu perds ton chemin dans la nuit noire, quel est ton mot de passe?

Quel est votre seigneur qui porte l'étendard principal?

Quel est le héros qui vous précède tous, au jour du combat?

Dis-moi le brave, qui est ton père?

Un preux brave faillirait à cacher son nom à son pair,

Quel est donc ton nom, le brave?" dit-il. Il ajouta.:

"Es-tu le maître conducteur des chameaux de mon étable?

Es-tu le manadier de mes pur-sang vaillants comme des béliers noirs?

Es-tu berger de mes enclos?

Es-tu le conseiller qui me souffle ses conseils?

Es-tu petit frère que je dus quitter quand il était au berceau?

Toi le brave, dis-le-moi!

Ma pauvre tête en offrande de sacrifice, ce jour, pour toi!" dit-il.

Ici, Segrek s'adressa à son frère aîné, en ces termes:

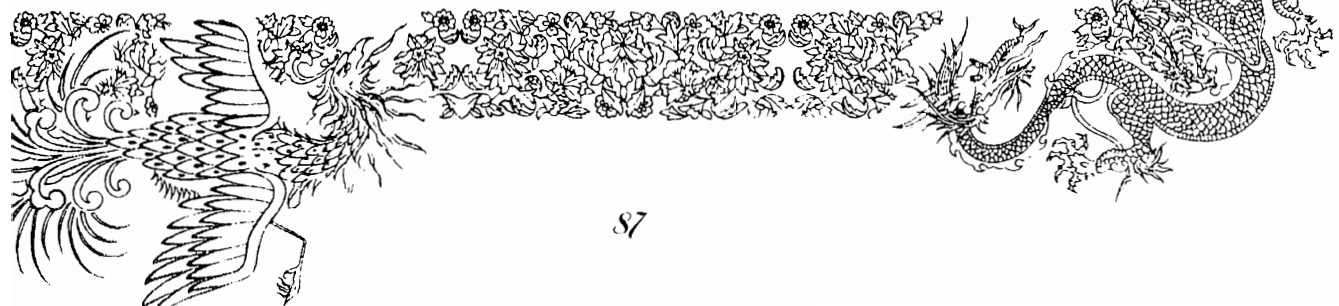
"Si je perds ma route dans la nuit noire, mon mot de passe est Dieu,

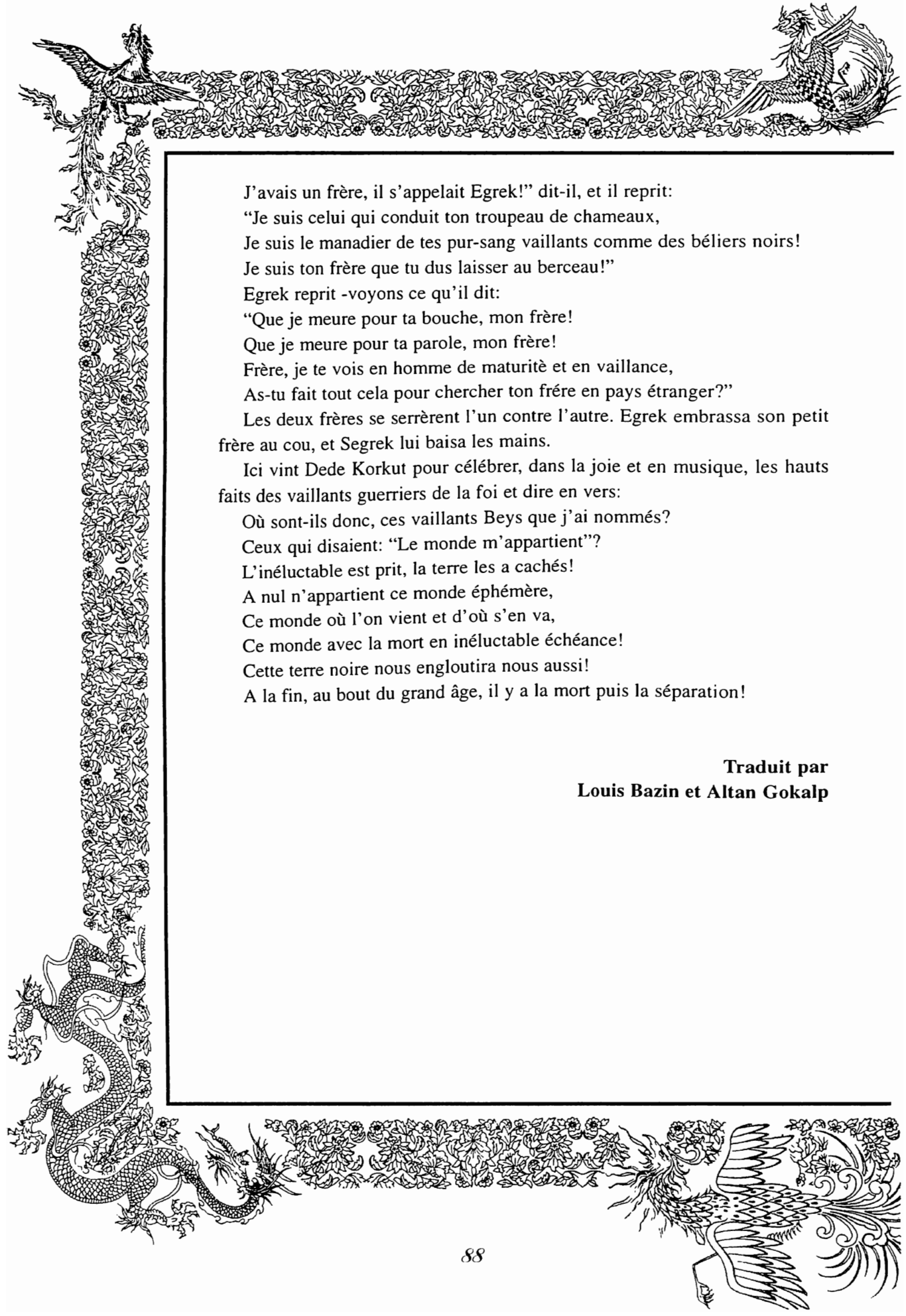
Celui qui porte notre étandard est Bayindir Khan,

Au jour du sacrifice au combat, c'est Salur Kazan qui ouvre la marche.

Si tu demandes le nom de mon père, c'est Usun Koca.

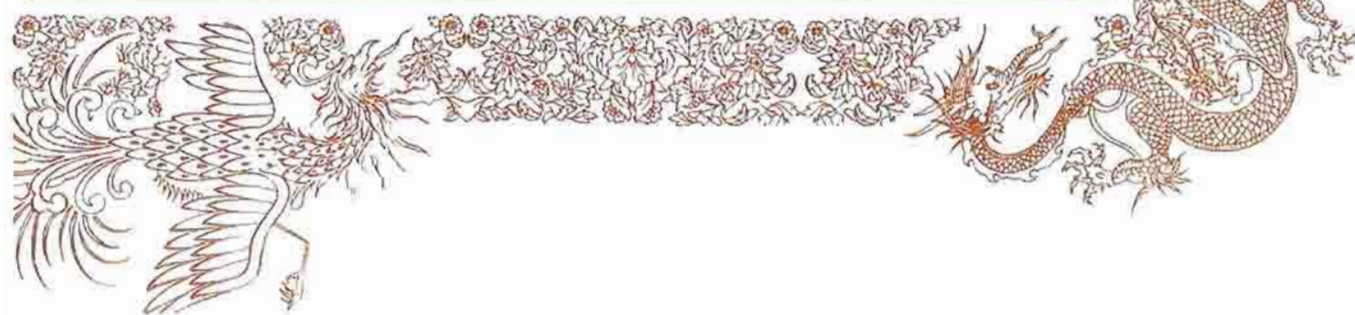
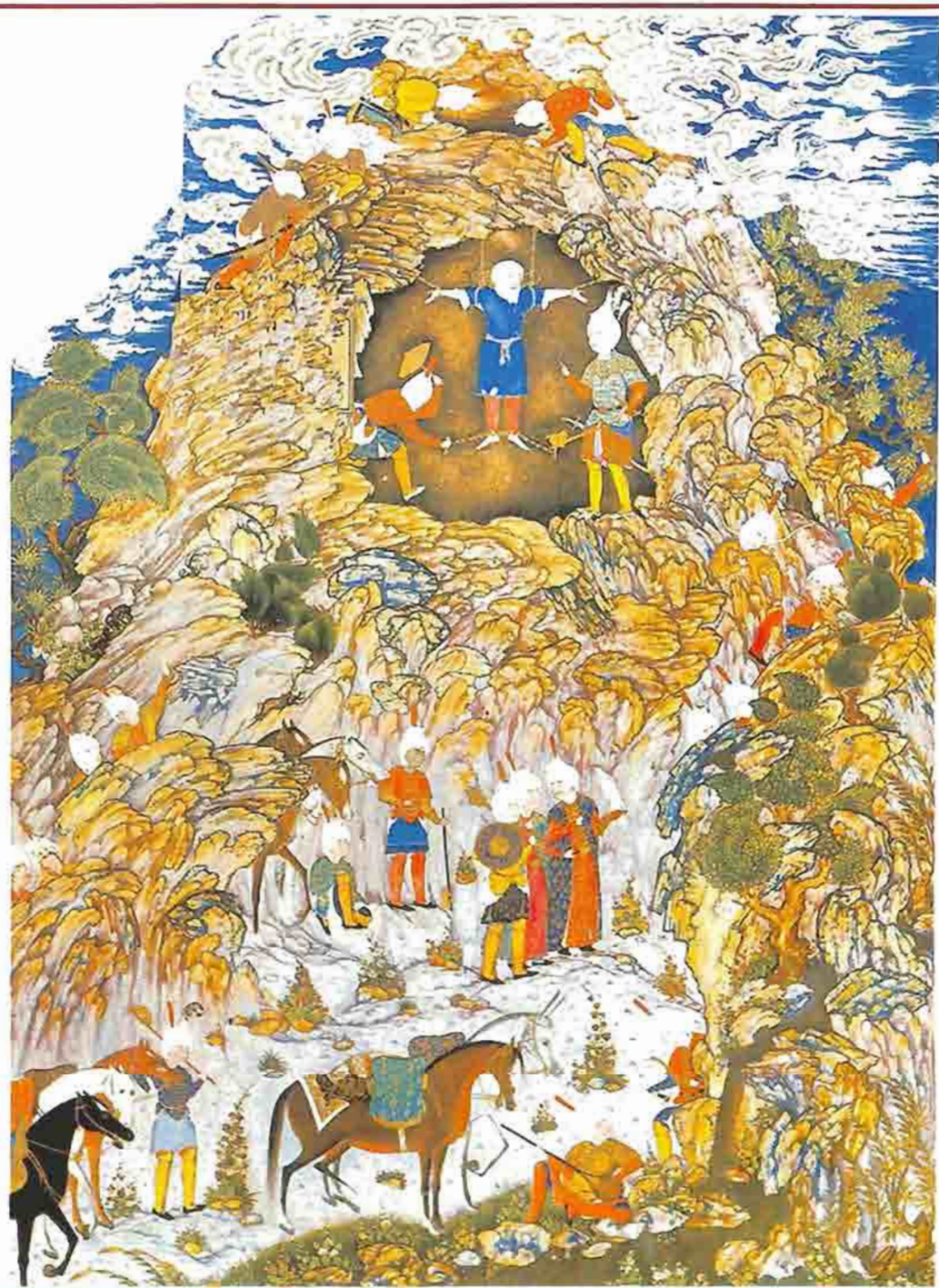
Si tu me demandes mon nom, je suis Segrek.

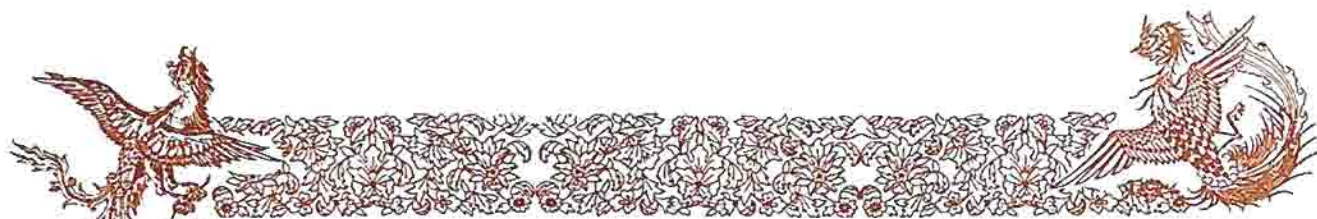

J'avais un frère, il s'appelait Egrek!" dit-il, et il reprit:
"Je suis celui qui conduit ton troupeau de chameaux,
Je suis le manadier de tes pur-sang vaillants comme des béliers noirs!
Je suis ton frère que tu dus laisser au berceau!"
Egrek reprit -voyons ce qu'il dit:
"Que je meure pour ta bouche, mon frère!
Que je meure pour ta parole, mon frère!
Frère, je te vois en homme de maturité et en vaillance,
As-tu fait tout cela pour chercher ton frère en pays étranger?"
Les deux frères se serrèrent l'un contre l'autre. Egrek embrassa son petit frère au cou, et Segrek lui baisa les mains.
Ici vint Dede Korkut pour célébrer, dans la joie et en musique, les hauts faits des vaillants guerriers de la foi et dire en vers:
Où sont-ils donc, ces vaillants Beys que j'ai nommés?
Ceux qui disaient: "Le monde m'appartient"?
L'inéluctable est prit, la terre les a cachés!
A nul n'appartient ce monde éphémère,
Ce monde où l'on vient et d'où s'en va,
Ce monde avec la mort en inéluctable échéance!
Cette terre noire nous engloutira nous aussi!
A la fin, au bout du grand âge, il y a la mort puis la séparation!

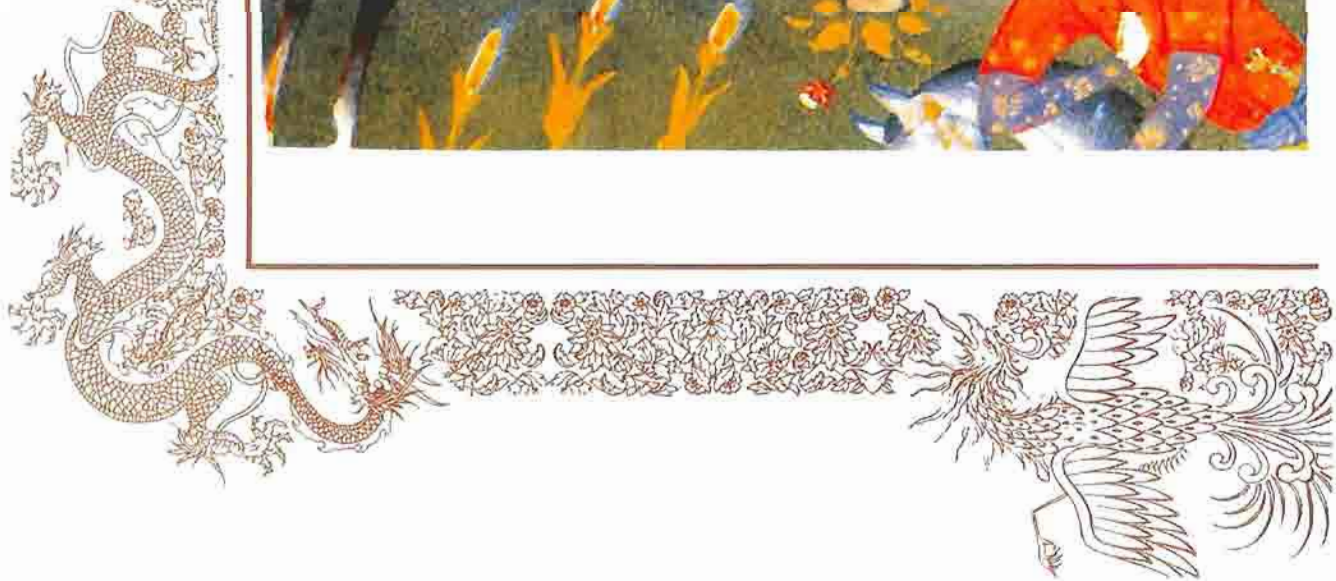
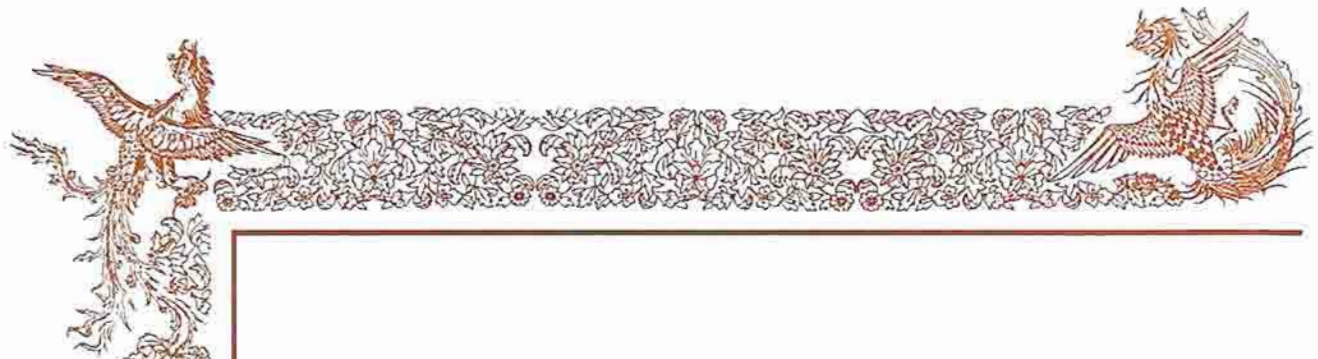
**Traduit par
Louis Bazin et Altan Gokalp**

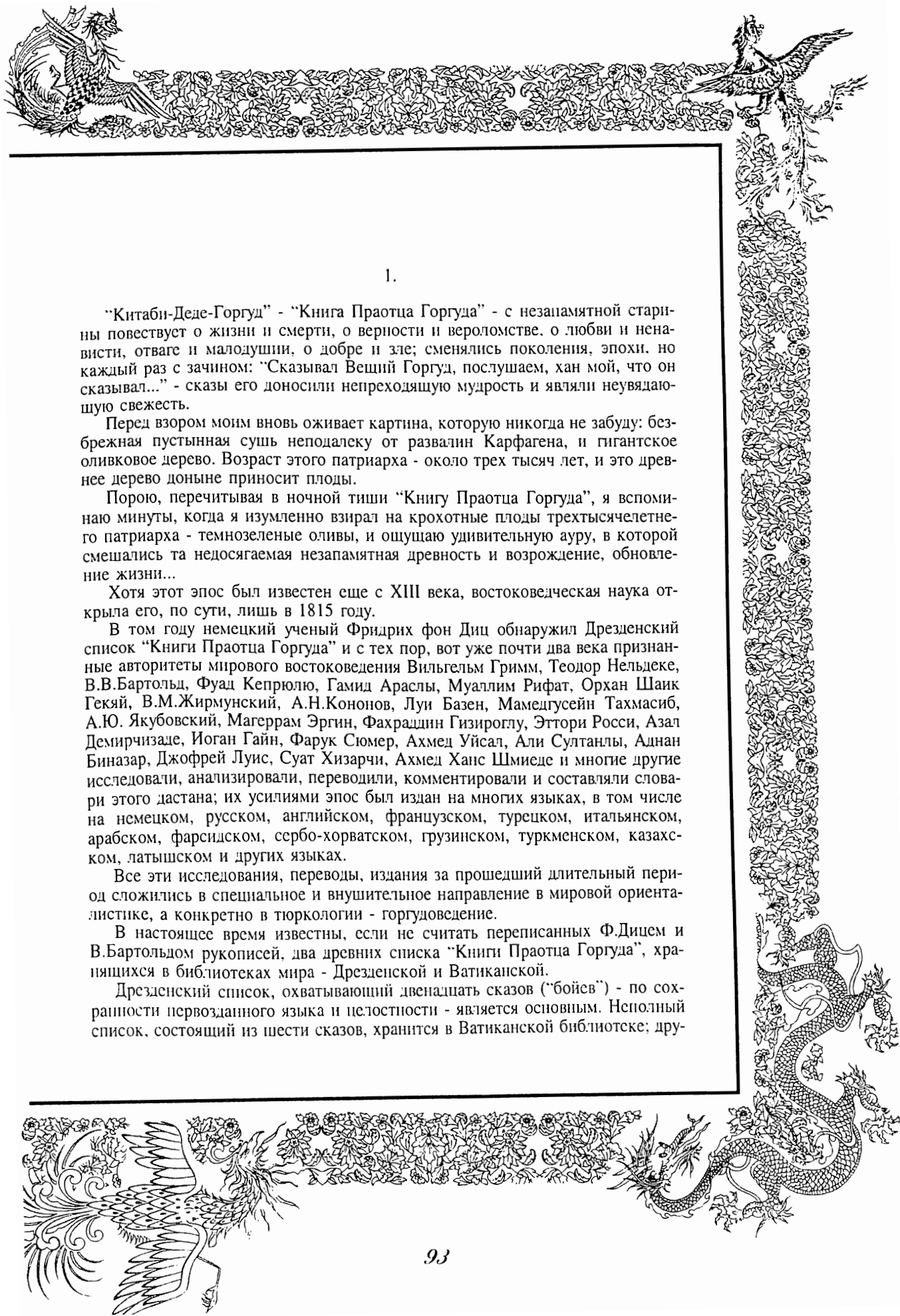

The entire page is framed by a highly detailed, symmetrical border. This border is composed of a repeating pattern of stylized flowers, leaves, and scrolling vines. The design is reminiscent of traditional woodcut or metalwork patterns, featuring a central medallion-like motif at the top and bottom, with intricate scrollwork connecting them. The border is rendered in a dark brown or black line-art style.

**БЕССМЕРТИЕ
“КНИГИ ПРАОТЦА
ГОРГУДА”**

1.

“Китаби-Деде-Горгуд” - “Книга Праотца Горгуда” - с незапамятной старины повествует о жизни и смерти, о верности и вероломстве, о любви и ненависти, отваге и малодушии, о добре и зле; сменялись поколения, эпохи, но каждый раз с зачином: “Сказывал Вещий Горгуд, послушаем, хан мой, что он сказывал...” - сказы его доносили непреходящую мудрость и являли неувядающую свежесть.

Перед взором моим вновь оживает картина, которую никогда не забуду: безбрежная пустынная сушь неподалеку от развалин Карфагена, и гигантское оливковое дерево. Возраст этого патриарха - около трех тысяч лет, и это древнее дерево доныне приносит плоды.

Порою, перечитывая в ночной тиши “Книгу Праотца Горгуда”, я вспоминаю минуты, когда я изумленно взирал на крохотные плоды трехтысячелетнего патриарха - темнозеленые оливы, и ощущаю удивительную ауру, в которой смешались та недостижимая незапамятная древность и возрождение, обновление жизни...

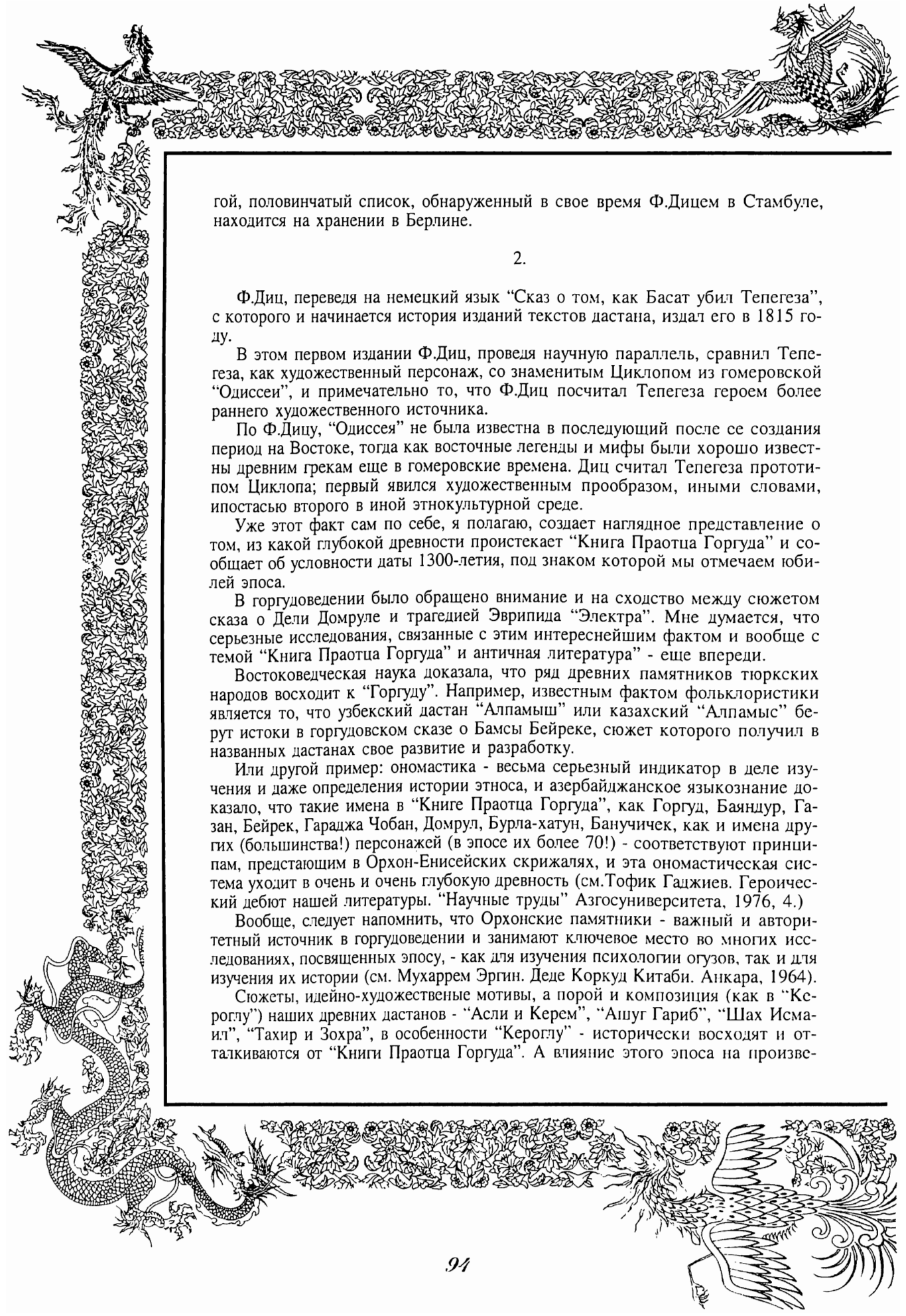
Хотя этот эпос был известен еще с XIII века, востоковедческая наука открыла его, по сути, лишь в 1815 году.

В том году немецкий ученый Фридрих фон Диц обнаружил Дрезденский список “Книги Праотца Горгуда” и с тех пор, вот уже почти два века признанные авторитеты мирового востоковедения Вильгельм Гримм, Теодор Нельдеке, В.В.Бартольд, Фуад Кепрюлю, Гамид Араслы, Муаллим Рифат, Орхан Шаик Гекай, В.М.Жирмунский, А.Н.Кононов, Луи Базен, Мамедгусейн Тахмасиб, А.Ю. Якубовский, Магеррам Эргин, Фахраддин Гизироглу, Эттори Росси, Азал Демирчизаде, Иоган Гайн, Фарук Сюмер, Ахмед Уйсал, Али Султанлы, Аднан Биназар, Джофрей Луис, Суат Хизарчи, Ахмед Ханс Шмиде и многие другие исследовали, анализировали, переводили, комментировали и составляли словари этого дастана; их усилиями эпос был издан на многих языках, в том числе на немецком, русском, английском, французском, турецком, итальянском, арабском, фарсидском, сербо-хорватском, грузинском, туркменском, казахском, латышском и других языках.

Все эти исследования, переводы, издания за прошедший длительный период сложились в специальное и внушительное направление в мировой ориенталистике, а конкретно в тюркологии - горгузоведение.

В настоящее время известны, если не считать переписанных Ф.Дицем и В.Бартольдом рукописей, два древних списка “Книги Праотца Горгуда”, хранящихся в библиотеках мира - Дрезденской и Ватиканской.

Дрезденский список, охватывающий двенадцать сказов (“бойев”) - по сохранности первоизданного языка и целостности - является основным. Неполный список, состоящий из шести сказов, хранится в Ватиканской библиотеке; дру-

гой, половинчатый список, обнаруженный в свое время Ф.Дицем в Стамбуле, находится на хранении в Берлине.

2.

Ф.Диц, переведя на немецкий язык "Сказ о том, как Басат убил Тепегеза", с которого и начинается история изданий текстов дастана, издал его в 1815 году.

В этом первом издании Ф.Диц, проведя научную параллель, сравнил Тепегеза, как художественный персонаж, со знаменитым Циклопом из гомеровской "Одиссеи", и примечательно то, что Ф.Диц посчитал Тепегеза героем более раннего художественного источника.

По Ф.Дицу, "Одиссея" не была известна в последующий после ее создания период на Востоке, тогда как восточные легенды и мифы были хорошо известны древним грекам еще в гомеровские времена. Диц считал Тепегеза прототипом Циклопа; первый явился художественным прообразом, иными словами, ипостасью второго в иной этнокультурной среде.

Уже этот факт сам по себе, я полагаю, создает наглядное представление о том, из какой глубокой древности проистекает "Книга Праотца Горгуда" и сообщает об условности даты 1300-летия, под знаком которой мы отмечаем юбилей эпоса.

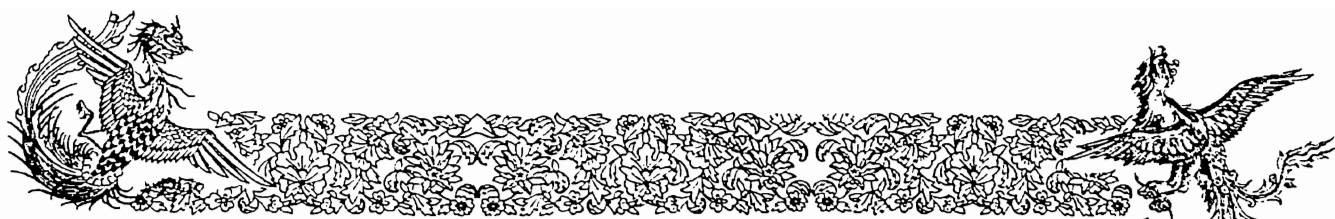
В горгудоведении было обращено внимание и на сходство между сюжетом сказа о Дели Домруле и трагедией Эврипида "Электра". Мне думается, что серьезные исследования, связанные с этим интереснейшим фактом и вообще с темой "Книга Праотца Горгуда" и античная литература" - еще впереди.

Востоковедческая наука доказала, что ряд древних памятников тюркских народов восходит к "Горгуду". Например, известным фактом фольклористики является то, что узбекский дастан "Алпамыш" или казахский "Алпамыс" берут истоки в горгудовском сказе о Бамсы Бейреке, сюжет которого получил в названных дастанах свое развитие и разработку.

Или другой пример: ономастика - весьма серьезный индикатор в деле изучения и даже определения истории этноса, и азербайджанское языкознание доказало, что такие имена в "Книге Праотца Горгуда", как Горгуд, Баяндур, Газан, Бейрек, Гараджа Чобан, Домрул, Бурла-хатун, Банучичек, как и имена других (большинства!) персонажей (в эпосе их более 70!) - соответствуют принципам, предстоящим в Орхон-Енисейских скрижалях, и эта ономастическая система уходит в очень и очень глубокую древность (см.Тофик Гаджиев. Героический дебют нашей литературы. "Научные труды" Азгосуниверситета, 1976, 4.)

Вообще, следует напомнить, что Орхонские памятники - важный и авторитетный источник в горгудоведении и занимают ключевое место во многих исследованиях, посвященных эпосу, - как для изучения психологии огузов, так и для изучения их истории (см. Мухаррем Эргин. Деде Коркуд Китаби. Анкара, 1964).

Сюжеты, идейно-художественные мотивы, а порой и композиция (как в "Кероглу") наших древних дастанов - "Асли и Керем", "Ашуг Гариб", "Шах Исмаил", "Тахир и Зохра", в особенности "Кероглу" - исторически восходят и отталкиваются от "Книги Праотца Горгуда". А влияние этого эпоса на произве-

дения такого корифея, как Низами Гянджеви, творившего 800 лет тому назад, с исторической точки зрения уже воспринимается как естественное явление.

Цифра "1300", быть может, обозначает дату собирания воедино, формирования "Книги Праотца Горгуда" как свода дастанов, но история отдельных дастанов - сказов сообщает о куда более глубокой древности.

3.

Азербайджанская филологическая наука начала заниматься "Книгой Праотца Горгуда" с первых десятилетий нашего века. В 20-30-е годы свои исследования об эпосе опубликовали такие литературоведы, как И.Хикмет, А.Мусаханлы, Э.Абид, но самая большая заслуга в этой области, несомненно, связана с именем академика Гамид Араслы.

В 1939 году Гамид Араслы впервые опубликовал текст "Книги Праотца Горгуда" на современном азербайджанском языке, причем в полном виде и в дальнейшем, до конца жизни, "Книга Праотца Горгуда" оставалась, если можно выразиться, настольной книгой в его научном творчестве.

М.Г.Тахмасиб, А.Султанлы, М.Рафили, М.Сендов и еще целый ряд азербайджанских ученых являлись активными участниками эффективных научных изысканий, связанных с "Книгой Праотца Горгуда", и эти исследования сыграли серьезную роль в развитии не только горгудоведения, но и азербайджанского литературоведения в целом.

60-70-80-е годы в нашем литературоведении - период научно-теоретического развития исследовательской деятельности, связанного с этим эпосом, а иные ученые (например, Шамиль Джамшидов) делом всей своей жизни избрали исключительно изучение этого памятника.

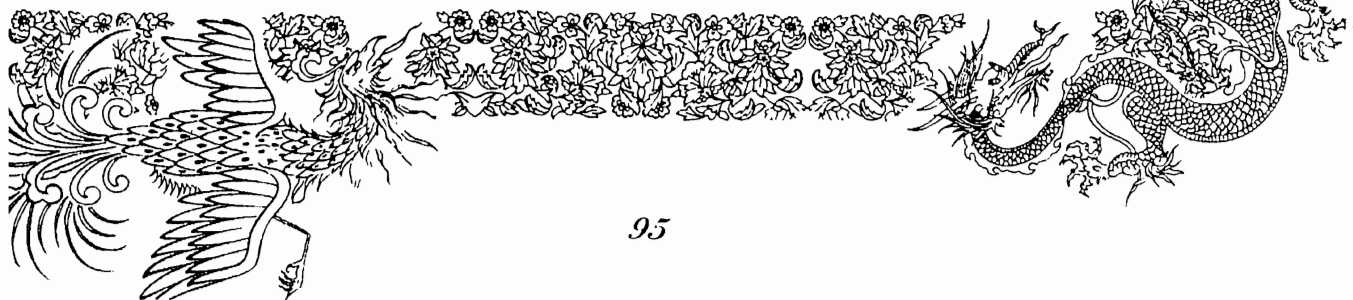
О "Книге Праотца Горгуда" эпизодически высказывали интересные суждения, или специально писали также и азербайджанские писатели (например, эссе Анара).

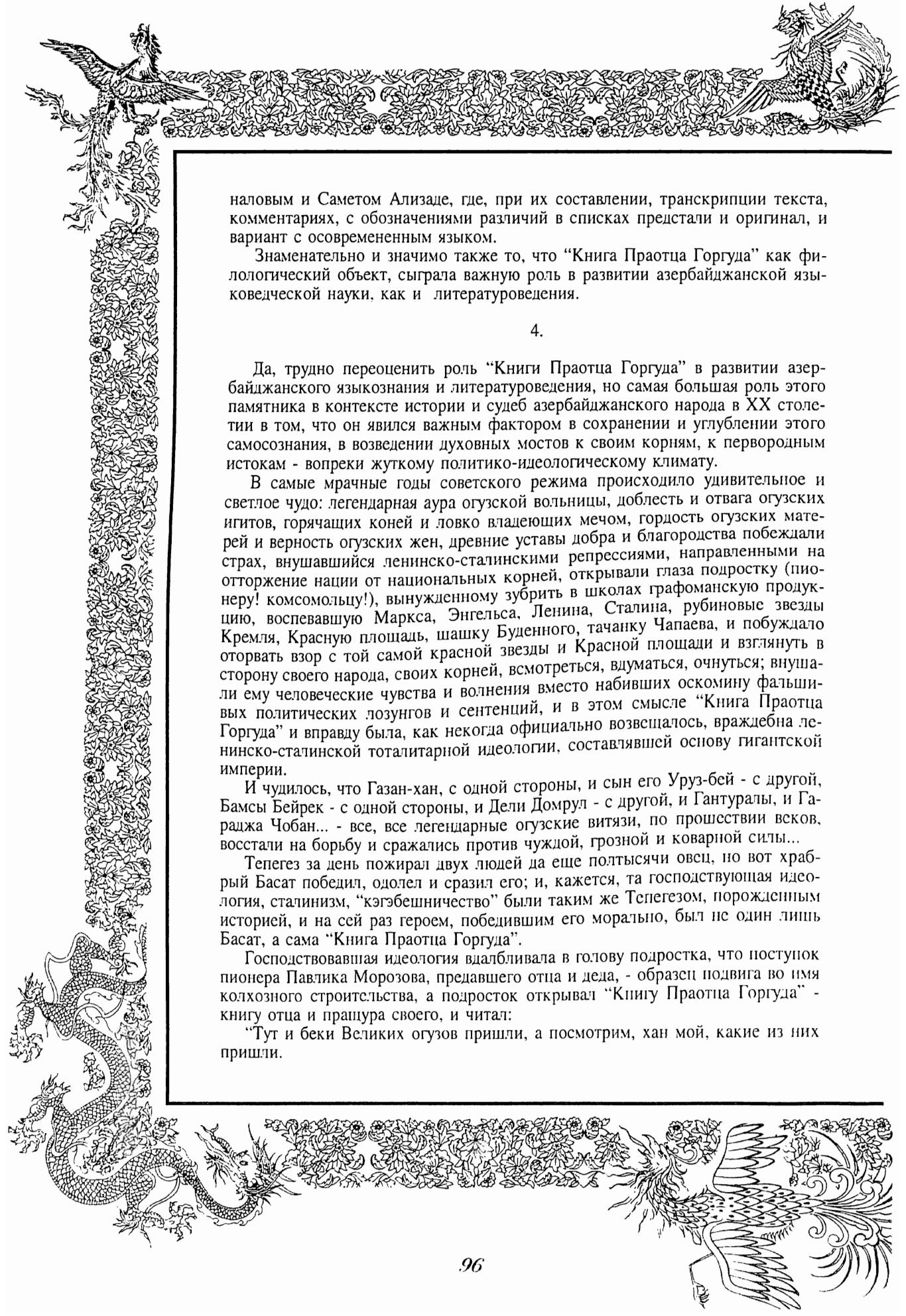
Азербайджанское языкознание в изучении "Книги..." достигло успехов, отвечающих высокому научно-теоретическому уровню современной мировой ориенталистики и тюркологии, и здесь необходимо, в первую очередь, вспомнить профессора Азала Демирчизаде и отметить, как принципиальный шаг вперед в изучении истории азербайджанского языка, его монографию "Язык дастанов "Книги Праотца Горгуда".

Словарный фонд этих дастанов, в силу чрезвычайного богатства и сохранившейся ко времени письменной фиксации первоначальной формы слов, - незаменимый источник для исследований в области лингвистики.

По наблюдениям азербайджанских горгудоведов, в "Книге..." использовано 2721 слово и из них только 559 - арабско-фарсидского происхождения. Этот факт сам по себе - показатель древности эпоса и способности к самосохранению в период гегемонии арабского и фарсидского языков в восточной литературе.

Начиная с конца 50-х годов, невозможно сыскать такого ученого, который, серьезно занимаясь проблемами азербайджанского языкознания, оставил бы вне поля зрения "Книгу Праотца Горгуда", и здесь я хотел бы особо напомнить издание дастана 1988 года, осуществленное профессорами Фархадом Зей-

наловым и Саметом Ализаде, где, при их составлении, транскрипции текста, комментариях, с обозначениями различий в списках предстали и оригинал, и вариант с осовремененным языком.

Знаменательно и значимо также то, что “Книга Праотца Горгуда” как филологический объект, сыграла важную роль в развитии азербайджанской языковедческой науки, как и литературоведения.

4.

Да, трудно переоценить роль “Книги Праотца Горгуда” в развитии азербайджанского языкознания и литературоведения, но самая большая роль этого памятника в контексте истории и судеб азербайджанского народа в XX столетии в том, что он явился важным фактором в сохранении и углублении этого самосознания, в возведении духовных мостов к своим корням, к первородным истокам - вопреки жуткому политико-идеологическому климату.

В самые мрачные годы советского режима происходило удивительное и светлое чудо: легендарная аура огузской вольницы, доблесть и отвага огузских игитов, горящих коней и ловко владеющих мечом, гордость огузских матерей и верность огузских жен, древние уставы добра и благородства побеждали страх, внушавшийся ленинско-сталинскими репрессиями, направленными на отторжение нации от национальных корней, открывали глаза подростку (пионеру! комсомольцу!), вынужденному зубрить в школах графоманскую продукцию, воспевавшую Маркса, Энгельса, Ленина, Сталина, рубиновые звезды Кремля, Красную площадь, шашку Буденного, тачанку Чапаева, и побуждало оторвать взор с той самой красной звезды и Красной площади и взглянуть в сторону своего народа, своих корней, всмотреться, вдуматься, очнуться; внушали ему человеческие чувства и волнения вместо набивших оскомину фальшивых политических лозунгов и сентенций, и в этом смысле “Книга Праотца Горгуда” и вправду была, как некогда официально возвещалось, враждебна ленинско-сталинской тоталитарной идеологии, составлявшей основу гигантской империи.

И чудилось, что Газан-хан, с одной стороны, и сын его Уруз-бей - с другой, Бамсы Бейрек - с одной стороны, и Дели Домрул - с другой, и Гантуралы, и Гараджа Чобан... - все, все легендарные огузские витязи, по прошествии веков, восстали на борьбу и сражались против чуждой, грозной и коварной силы...

Тепегез за день пожирал двух людей да еще полтысячи овец, но вот храбрый Басат победил, одолел и сразил его; и, кажется, та господствующая идеология, сталинизм, “кэгэбешничество” были таким же Тепегезом, порожденным историей, и на сей раз героем, победившим его морально, был не один лишь Басат, а сама “Книга Праотца Горгуда”.

Господствовавшая идеология вдальбивала в голову подростка, что поступок пионера Павлика Морозова, предавшего отца и деда, - образец подвига во имя колхозного строительства, а подросток открывал “Книгу Праотца Горгуда” - книгу отца и пращура своего, и читал:

“Тут и беки Великих огузов пришли, а посмотрим, хан мой, какие из них пришли.

Величайших мужей своим мужеством поражавший, вход в Ущелье Черное защищавший, колыбель свою кожей быка покрывавший, в гнев камни во прах обращавший, в семь узлов на затылке усы свои завязавший, отважнейший из отважных, брат Казан-хана Кара-Гюне прискакал и сказал:

- Бей мечом, брат Казан, я пришел!

Следом за ним кто пришел, поглядим.

Железные ворота Дербента сокрушивший, одним ударом их взявший, на острие копья в шестьдесят тутамов воина поднимавший, орать его заставлявший, сын Кыян-Сельджука Дели Дондар прискакал и сказал:

- Бей мечом, бек мой, Казан, я пришел!

... Кто так быстро скакал, что на гриве коня Ак-Бозата снег растаять не успевал, кто без позволения Баяндур-хана врагов его одолел, кто шестьдесят тысяч гяуров кровью плевать заставлял, сын Гефлет-Годжи Шир-Шемседдин прискакал и сказал:

- Бей мечом, господин мой, Казан, я пришел!

... Всех беков огузов перечислять - конца не видать. Все пришли, прискакали.

Чистой водой омовение совершили, белое чело к земле приложили, намаз в два поклона совершили. И хвалу Мухаммеду, чье имя бессмертно, воздали и немедленно коней на гяуров погнали, и на солнце мечи их обнаженные засверкали. Гулко-гулко зовущие в бой барабаны забили, громко-громко с золотой бахромой трубы медные вострубили.

То был день, когда только храбрый всю храбрость выказывал. То был день, когда только трусливый, где кочка, где ямка, укрыться высматривал. То был день сражения страшного, сеча такая затеялась, поле боя кругом головами усеялось. Как шары и сносились головы с плеч и катились.

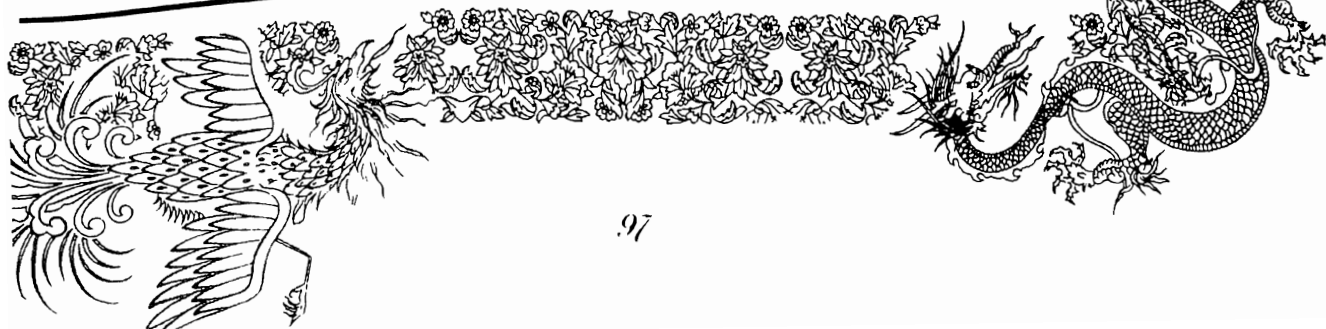
И от бешеной скачки у быстрых коней с ног подковы слетали. Наконечники стрел... расплавлялись, наконечники с копий слетали... мечи булатные... притуплялись... Страшным днем был тот день. Судным днем был тот день." *

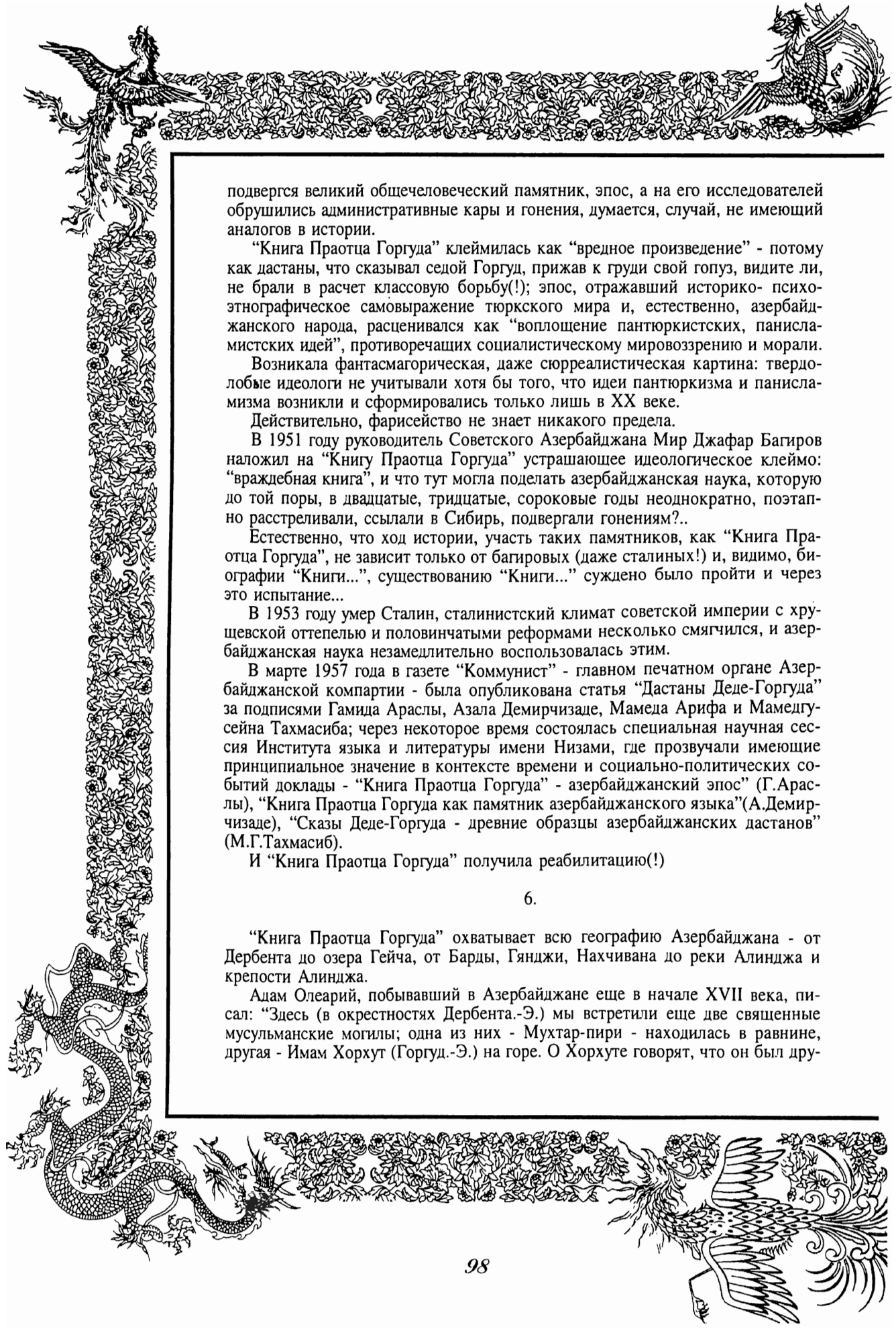
5.

“Советская общественная мысль”, которую господствовавшая идеология стремилась формировать административным путем, начиная с 1917 года, в угоду этой же идеологии некогда взялась выскидывать “идеи утопического социализма” в “Книге Праотца Горгуда” (см.: “Идеи утопического социализма в “Деде-Горгуд” и у Низами”. “Вэтэн угрунда”, 1942. 5); однако, и втискивание прокрустово ложе искусственных (и убогих!) “утопическо-социалистических идей” не спасло этот общечеловеческий памятник, и в середине XX века произошло беспрецедентное событие: на “Книгу Праотца Горгуда” в Советском Союзе и, естественно, в первую очередь, в Азербайджане, был наложен арест(!)

XX век и вообще седая история видывала много арестов, была свидетелем страшных казней, на кострах сжигали и людей, и книги, но то, что заточению

* Перевод Аллы Ахундовой

подвергся великий общечеловеческий памятник, эпос, а на его исследователей обрушились административные кары и гонения, думается, случай, не имеющий аналогов в истории.

“Книга Праотца Горгуда” клеймилась как “вредное произведение” - потому как дастаны, что сказывал седой Горгуд, прижав к груди свой гопуз, видите ли, не брали в расчет классовую борьбу(!); эпос, отражавший историко-психо-этнографическое самовыражение тюркского мира и, естественно, азербайджанского народа, расценивался как “воплощение пантюркистских, панисламистских идей”, противоречащих социалистическому мировоззрению и морали.

Возникла фантазмагорическая, даже сюрреалистическая картина: твердолобые идеологи не учитывали хотя бы того, что идеи пантюркизма и панисламизма возникли и сформировались только лишь в XX веке.

Действительно, фарисейство не знает никакого предела.

В 1951 году руководитель Советского Азербайджана Мир Джафар Багиров наложил на “Книгу Праотца Горгуда” устрашающее идеологическое клеймо: “враждебная книга”, и что тут могла поделаться азербайджанская наука, которую до той поры, в двадцатые, тридцатые, сороковые годы неоднократно, поэтапно расстреливали, ссылали в Сибирь, подвергали гонениям?..

Естественно, что ход истории, участь таких памятников, как “Книга Праотца Горгуда”, не зависит только от багировых (даже сталиных!) и, видимо, биографии “Книги...”, существованию “Книги...” суждено было пройти и через это испытание...

В 1953 году умер Сталин, сталинистский климат советской империи с хрущевской оттепелью и половинчатыми реформами несколько смягчился, и азербайджанская наука незамедлительно воспользовалась этим.

В марте 1957 года в газете “Коммунист” - главном печатном органе Азербайджанской компартии - была опубликована статья “Дастаны Деде-Горгуда” за подписями Гамида Араслы, Азала Демирчизаде, Мамеда Арифа и Мамедгусейна Тахмасиба; через некоторое время состоялась специальная научная сессия Института языка и литературы имени Низами, где прозвучали имеющие принципиальное значение в контексте времени и социально-политических событий доклады - “Книга Праотца Горгуда” - азербайджанский эпос” (Г.Араслы), “Книга Праотца Горгуда как памятник азербайджанского языка”(А.Демирчизаде), “Сказы Деде-Горгуда - древние образцы азербайджанских дастанов” (М.Г.Тахмасиб).

И “Книга Праотца Горгуда” получила реабилитацию(!)

6.

“Книга Праотца Горгуда” охватывает всю географию Азербайджана - от Дербента до озера Гейча, от Барды, Гянджи, Нахчивана до реки Алинджа и крепости Алинджа.

Адам Олеарий, побывавший в Азербайджане еще в начале XVII века, писал: “Здесь (в окрестностях Дербента.-Э.) мы встретили еще две священные мусульманские могилы; одна из них - Мухтар-пири - находилась в равнине, другая - Имам Хорхут (Горгуд.-Э.) на горе. О Хорхуте говорят, что он был дру-

гом Магомета, всегда стоял у его ног, учился у него и после его кончины прожил еще триста лет" (см. Путешественники об Азербайджане, том I, Баку, 1961, стр.296).

А.Олеарий пишет, что эта могила находилась в пещере, выдолбленной в скале, и подробно описывает паломничество людей, в особенности женщин и девушек, и их поклонение святой могиле.

Имеются сообщения, легенды и предания о том, что в Азербайджане находится не только могила самого Праотца Горгуда, но и героев дастана, например, Газан-хана, Бурла-хатун или Гараджа Чобана.

Овлия Челеби в своем "Путешествии" указывает конкретный адрес могилы Вещего Горгуда - Дербент. И говорит о том, что народ превратил эту могилу в святилище-пир.

Академик В.В.Бартольд, начиная со студенческих лет на протяжении долгой жизни исследовавший "Книгу Праотца Горгуда", подготовивший первое издание эпоса на русском языке на основе Дрезденского списка, в итоге многолетних исследований пришел к выводу, что эти дастаны могли возникнуть только лишь в ареале Кавказа.

В 1988 году в Баку был проведен международный colloquium горгудоведов, и в те дни известный турецкий востоковед Осман Фикри Серткай, опираясь на факты, образно назвал Азербайджан "вечной столицей географии Горгуда" (газета "Коммунист", 5 августа 1988 г.)

Да, "Книга Праотца Горгуда" - великий азербайджанский эпос, но в то же время великий эпос всего тюркского мира.

Да, как убеждает Дрезденская рукопись "Книги Праотца Горгуда", эпос сказывался и был записан на азербайджанском языке, азербайджанско-тюркском языке, но в то же время он является великим историческим памятником всех тюркских языков.

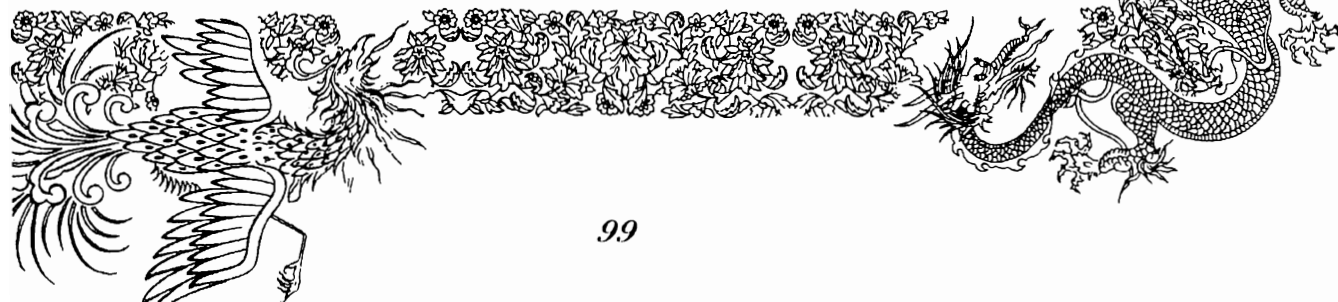
"Книга Праотца Горгуда" - история азербайджанского народа, идущая из древнейших времен, опозитизированная фольклором, нашедшая фольклорное воплощение, но в то же время она - не история одних азербайджанских огузов, но всех огузских племен и этносов и, по существу, устно-поэтическая история тюрков.

Если мы проникнем в глубины философии этого эпоса, его идейного мира, событийного богатства, многохарактерной природы, то тогда выявится еще более высокая истина: "Книга Праотца Горгуда" принадлежит всему человечеству, является общечеловеческим памятником.

7.

Мы переживаем исход нашего века, и на исходе века поэт Дилсуз, отзываясь на чувства и тревожения древних огузских пращуров, пишет "Колыбельную песню":

Заступник мой маленький,
Маленький, удаленький!
Чадо мое, чадушко,
Баю-баю-баюшки!

Вещий Горгуд
Пусть тебя наречет.
Гоч-Кероглу
Пусть коня подведет.
Радость моя, баюшки,
Сладость моя, баюшки!

Расти колоском, вершок за вершком,
И коник твой пусть обернется конем,
И меч твой пускай закалится огнем,
И вместе с мечом пусть отваги прибавится,
И вместе с отвагой приволья прибавится,

И с краем твоим растет слово твое,
И вместе со словом - слава твоя,
И вместе со славой озаны явятся
И с песней величальной в путь отправятся,
Пусть вторит гопузу гопуз
И огузу огуз,
Пусть девушки белолицые и нежные
Дарят цветы тебе вешние,
Пусть краем огузским сила твоя прирастает,
Пусть враг твой поверженный горе познает,
Пусть стяг твой возреет
от Востока до Запада...

Ягненочек милый,
Наливайся силой,
Спи, моя радость,
Спи, моя сладость...

Я задаюсь вопросом: как родились эти проникновенные стихи?

Конечно, они родились потому, что поэт испил из животного родника "Книги Праотца Горгуда", потому, что эти трепетные чувства и переживания очень близки, очень дороги поэту, незаменимы, и передались ему генетически от седой старины; конечно, потому, что эти чувства и переживания для Дилсуза, вместе с тем, являются самовыражением родного народа, духа предков...

Но еще и потому, что сама "Книга Праотца Горгуда" в середине века (даже в пору своего заточения!) вполголоса напевала эту колыбельную песню юной душе азербайджанского подростка, в том числе и сердцу Дилсуза, сокрыто, сокровенно делая свое дело; будь иначе, поэт, чье детство совпало с разгулом сталинизма, а юность - с временами "железного занавеса", которым оградила себя страна, ведшая холодную войну, - не мог бы написать столь естественно-проникновенные строки.

И мы бы сегодня не смогли столь же глубоко прочувствовать это стихотворение.

Слово Гражданин обычно относят к человеку, к личности.
Применительно к художественной литературе существует понятие - "гражданственность".

Здесь для меня всю истину выражает такое определение:
Гражданственная "Книга Праотца Горгуда"!

8.

В горгудоведении бытуют различные мнения относительно Праотца Горгуда как реальной исторической личности: существовал ли действительно Горгуд или нет, жил ли в древних огузских краях, как повествуется в сказах - "Огузнаме", какая из приписываемых ему могил на современных тюркских территориях на самом деле является его последним приютом и т.д.

Но я полагаю, что эта конкретизация не столь уж важна, ибо веший Деде-Горгуд, переживший века и сказывающий волшебные сказы, прижимая гонгуз к своей груди, - этот художественный образ и есть сам реальный, правдошный Деде-Горгуд.

Да, есть реальный Деде-Горгуд, вечно живой, повествующий свои дастаны из века в век, - как бы отвечающий на упомянутые вопросы.

Жизнь Деде-Горгуда - Праотца Горгуда не вмещается в даты отпущенного земного срока, прихода и ухода, не признает мерил времени:

Где вы, герои, воспетые и победившие!
Где они - "мой весь мир!" говорившие?
Смерть забирает, земля сокрывает.
Кому бранный мир остается? Кто знает?
О мир, где приход и уход в свой черед!
О жизнь, где и жизни конец настает!
О смерть, долгой жизни последняя мука.
О смерть, последняя в жизни разлука!*

- Признавая брешность бытия, он остается бессмертным. Отчаянное признание:

"О мир, где приход и уход в свой черед!

О жизнь, где и жизни конец настает!" -

сообщает лишь о начале и конце простых смертных, которые бессильны избежать смерти и обречены на небытие.

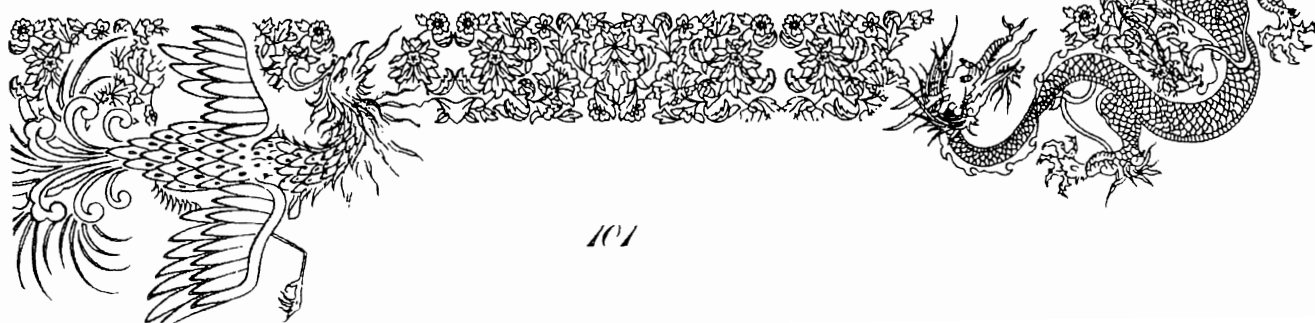
Но Деде-Горгуд - не из простых, обыкновенных смертных, он - посланник высшего существа среди нас, обыкновенных и простых, вечный старец с вечно новыми дарами...

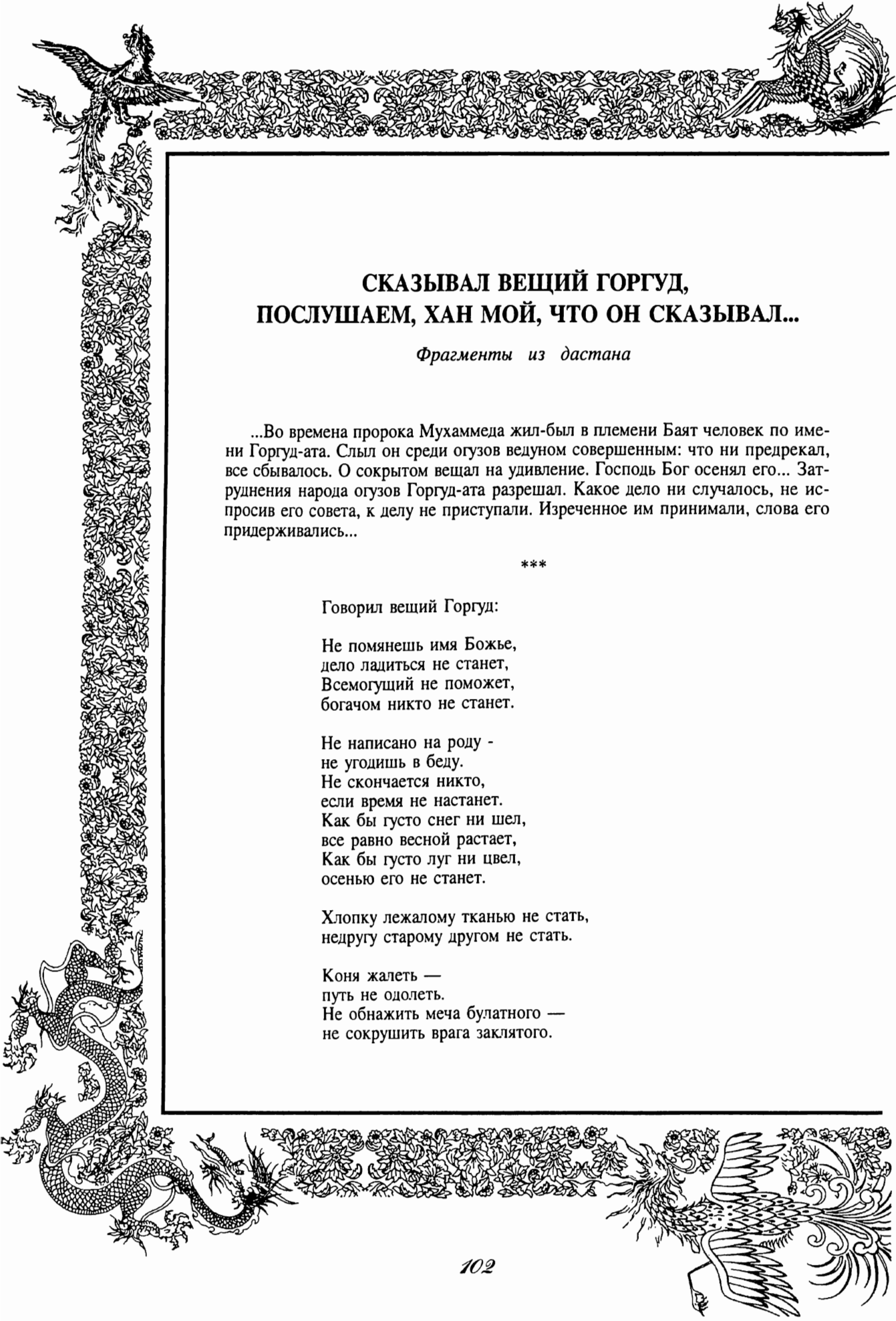
... Как то древнее оливковое дерево, дарующее плоды вновь и вновь, из года в год...

ЭЛЬЧИН

Народный писатель Азербайджана

* Перевод Аллы Ахундовой

СКАЗЫВАЛ ВЕЩИЙ ГОРГУД, ПОСЛУШАЕМ, ХАН МОЙ, ЧТО ОН СКАЗЫВАЛ...

Фрагменты из дастана

...Во времена пророка Мухаммеда жил-был в племени Баят человек по имени Горгуд-ата. Слыл он среди огузов ведуном совершенным: что ни предрекал, все сбывалось. О сокрытом вещал на удивление. Господь Бог осенял его... Затрущения народа огузов Горгуд-ата разрешал. Какое дело ни случалось, не испросив его совета, к делу не приступали. Изреченное им принимали, слова его придерживались...

Говорил вещий Горгуд:

Не помянешь имя Божье,
дело ладиться не станет,
Вседоуший не поможет,
богачом никто не станет.

Не написано на роду -
не угодишь в беду.
Не скончается никто,
если время не настанет.
Как бы густо снег ни шел,
все равно весной растает,
Как бы густо луг ни цвел,
осенью его не станет.

Хлопку лежалому тканью не стать,
недругу старому другом не стать.

Коня жалеть —
путь не одолеть.
Не обнажить меча булатного —
не сокрушить врага заклятого.

Если тратиться не станешь,
то и славиться не станешь.

Мать примера не подаст -
дочь послушною не станет,
не подаст отец примера -
хлебосолом сын не станет.

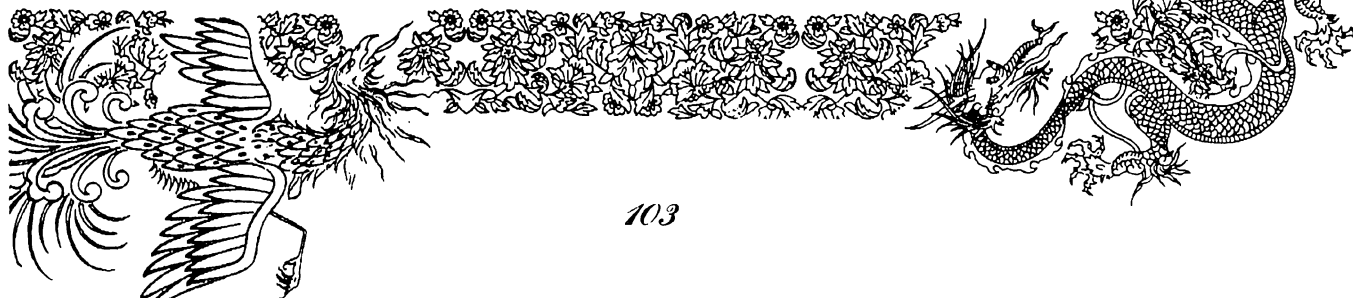
На горячего коня горе-молодцу не сесть;
если даже сможет сесть,
не садиться лучше.

Трусу боевым мечом не рубиться лучше.
Удалому молодцу не копьем и не мечом,
Палицей биться лучше.
Черным кровлям, где гостей не бывает никогда,
обвалиться лучше.

Горьким травам несъедобным,
что не радуют коня,
не водиться лучше.
Горьким водам, непригодным
человеку для питья,
не струиться лучше.

Сыну, что не приумножит
славы своего отца,
не родиться лучше.
Славен сын, что возвышает имя своего отца
Лжи, что есть на белом свете,
истощиться лучше.
Правдолюбам - жить сто лет,
не журииться лучше.

Гей, Дирсе хан,
не брани ты меня.
Злом обуян,
не казни ты меня.
Встань-поднимись да за дело примись.
Пестрый шатер свой поставить вели,
верблюдов-самцов, коней-жеребцов,
баранов-бойцов зарезать вели,
беков огузов и здешних, и внешних
в гости к себе созови-собери.
Голодного встретишь - насыть,

и голого встретишь - одень,
избавь должников от кабальных долгов.

Гору из мяса вели навалить,
море кумыса вели надоить,
великое пиршество-праздник устрой,
Мечту-упование поведай-открой.
Быть может, какой-то струной
Всевышнего тронет молитвой прилежной,
И Бог нам дитя долгожданное даст, сказала она.

По слову женщины великий пир устроил Дирсе Хан, об исполнении желанья помолился. Беков Внутренних, беков Внешних огузов призвал-пригласил. Голодного видел - кормил-насыщал, а голого видел - одежду давал. Бедняг-должников избавлял от долгов. Горы из мяса велел навалить, море кумыса велел надоить. Руки воздели, молитву творили. Услышал Бог молитву некоего праведника, послал дитя. Забеременела жена ханская. Через сколько-то времени мальчика родила.

Дирсе хан юноше бекство пожаловал, пришел отец мой -веший Горгуд, сказанье сказал, эту повесть огузскую сложил-сочинил и слово изрек:

Пришли они в мир сей, пришли и ушли, вот так караван постоит и уходит.
Похитила смерть
и сокрыла их твердь,
а бренный сей мир и поныне стоит...

Когда приближается черная смерть,
да будет избавленье тебе дано!
Пусть Бог, восславляемый мною, Всевышний
подружит с тобой, поможет тебе!

Возгласим благопожелание, хан мой:
Да не обрушатся могучие горы твои!
Да не подрублено будет тенистое древо твоё!
Да не иссякнут текучие воды твои!
Да не надломятся крылья твои!
Да не споткнется твой конь на беду!
Да не притушится меч твой в бою!
Да не погнется копье твоё острое!
Да будет в раю седовласая мать твоё!
Да будет в обители горней твой седобородый отец!
Да будет вечно гореть твой, зажженный Всевышним, светильник!
Да не приведет тебя Всемогущий за помощью к недостойным!*

Однажды сын Улаша, надежда сиротская наша, выкормыш птицы Тулу-Орлицы, под кем каурый конь горячится, лев Амитский, тигр Карачугский, Баяндур-хана зять, герой каких поискать, отец молодого Уруза, богатство и крепость великих огузов и остальным джигитам - пример и защита, Салур Казан с места вставал. Девяноста шатрами с островерхими куполами землю уставлял. Шелковые ковры в девяноста местах расстилал, в восьмидесяти местах бадьи и чаны стояли, в чашках больших на ножках золотых питье подавали.

Девять дев чернокожих, светлокожих, высоких, косы до пят по спине, от запястий ладони хной окрашенные, пальцы тонкие изукрашены, груди застегками золотятся, девять дочерей иноверцев с пинами ходили, беков великих огузов вином обносили, поили. Пил, пил сын Улаша Салур Казан, много ли, мало ли, а крепкое вино у него в голове заиграло. На крепкие колена поднялся и говорит:

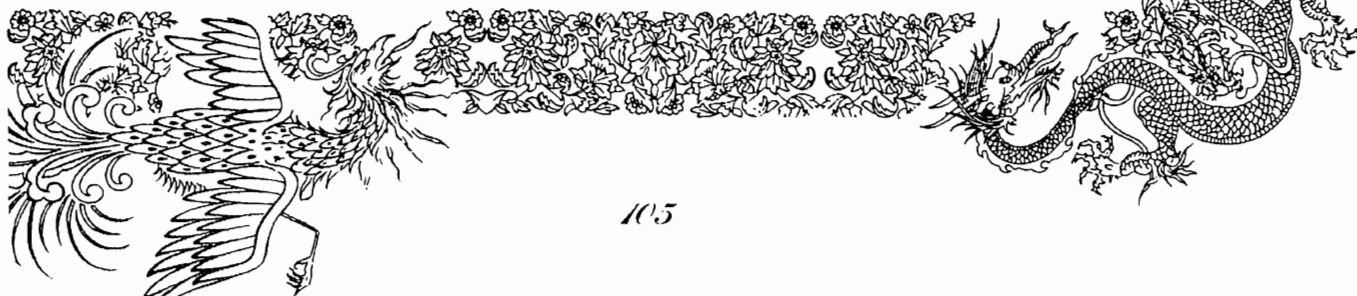
- Голосу внимайте, беки! В слово винкайте, беки! От лежания бока залежались, от стояния хребты застоялись. А не двинуться ли нам, беки? Зверя погонять, птиц выпускать, джейранов, куланов добудем, с добычей домой придем, посидим в шатрах, поспим, попьем, время хорошо проведем.

...И за шею и уши Бурла себя крепко хватала и румяное яблоко осенних себешки царапала и раздирала, и чернее ворона... волосы черные рвала, "сын мой, сын" причитала, кричала и плакала, горько рыдала.

Говорит Уруз:

Что ты плачешь, мать, перестань рыдать!
Не поможешь криком, стенанием.
Не довольно ли печень мою терзать?
Душу воплями надрывать,
О минувших днях воспоминанием?
Там, где кони арабские есть, от чего же не быть
И еще одному жеребеночку?
Где верблюды есть, от чего же не быть
И еще одному верблюжоночку?
А где бараны есть, отчего же не быть
И еще одному ягнечку?
Если жив отец, будь здоров, отец!
Если мать жива, будь здорова, мать!
Если живы вы, отчего же не быть
И еще одному ребеночку?
И еще такому же сыну, как я...

* Перевод Владимира Кафарова

“Тут и беки Великих огузов пришли, а посмотрим, хан мой, какие из них пришли.

Величайших мужей своим мужеством поражавший, вход в Ущелье Черное защищавший, колыбель свою кожей быка покрывавший, в гневе камни во прах обращавший, в семь узлов на затылке усы свои завязавший, отважнейший из отважных, брат Казан-хана Гара-гюне прискакал и сказал:

- Бей мечом, брат Казан, я пришел!

Следом за ним кто пришел, поглядим.

Железные ворота Дербента сокрушивший, одним ударом их взявший, на острие копья в шестьдесят туманов война поднимавший, его заставлявший, сын Кыян-Сельджука Дели Дондар прискакал и сказал:

- Бей мечом, бек мой, Казан, я пришел!

...Кто так быстро скакал, что на гриве коня Ак-Бозата снег растаять не успевал. Кто без позволения Баяндур-хана врагов его одолел, кто шестьдесят тысяч кровью плевать заставлял, сын Гефлет-Годжи Шир-Шемседдин прискакал и сказал:

- Бей мечом, господин мой, Казан, я пришел!

...Всех беков огузов перечислять - конца не видать. Все пришли, прискакали.

Чистой водой омовение совершили, белое чело к земле приложили, намаз в два поклона совершили и хвалу Мухаммеду, чье имя бессмертно, воздали и немедля коней на гяуров погнали, и на солнце мечи их обнаженным засверкали. Гулко-гулко зовущие в бой барабаны забили, громко-громко с золотой бахромой трубы медные вострубили.

То был день, когда... храбрый всю храбрость выказывал, то был день, когда... трусливый где... укрыться высматривал. То был день сражения страшно-го, сеча такая затеялась, поле боя кругом головами усеялось...

И от бешеной скачки у быстрых коней с ног подковы слетали. Наконечники стрел... расплавлялись... мечи булатные притуплялись... Страшным днем был тот день. Судным днем был тот день...

...Наконец, и купцы явились. Поздоровались, поклонились. Видят, тот самый джигит, что головы отрубал, кровь проливал, по правую руку Бай-Бурыбека сидит. Купцы подбежали, руку джигита целовали. И когда они так сделали, Бай-Буру очень разгневали. Он и говорит купцам:

- Ах, вы, негодяи! От негодных рожденные!

Разве сыну при отце руку целуют?

Они спрашивают:

- Хан мой! Разве этот джигит твой сын?

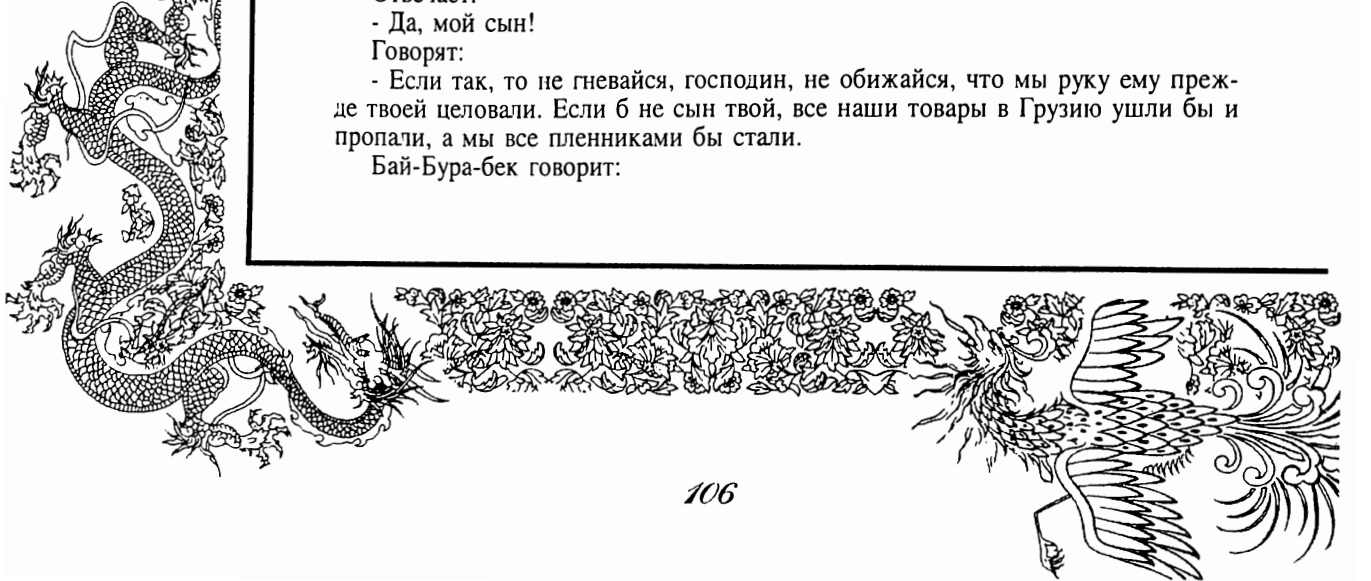
Отвечает:

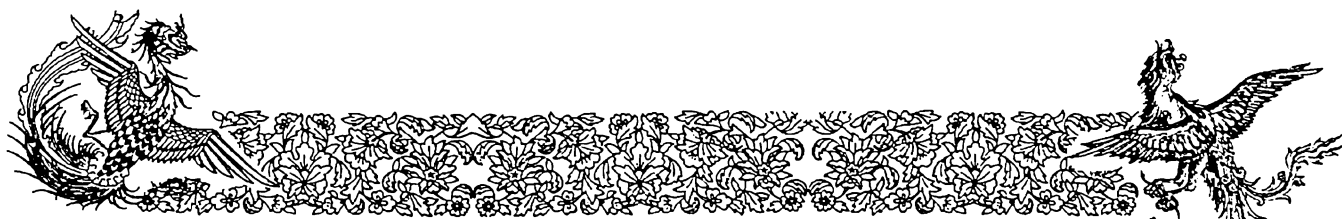
- Да, мой сын!

Говорят:

- Если так, то не гневайся, господин, не обижайся, что мы руку ему прежде твоей целовали. Если б не сын твой, все наши товары в Грузию ушли бы и пропали, а мы все пленниками бы стали.

Бай-Бура-бек говорит:

- Как? Мой сын убивал? Кровь проливал?
- Да, убивал, кровь проливал, врага повергал! - говорят.
- Если так, не пора ли имя юноше дать? - спрашивает.
- Да, султан мой, давно пора! - отвечает.

Беков Великих огузов созвали, угощали. Беки о деле наследника толковали, молодцом его называли. Отец наш Горгуд пришел, и имя юноше дал. И сказал:

- Слову внимай, Бай-Бура-бек!
Дал Всевышний тебе одного сына, да хранит он его вовек!
И пусть, за что твой сын ни возьмется,
Все ему удастся!
Если... знамя возьмет он,
Мусульманам да будет оплотом!
В горы высокие, горы снежные захочет подняться —
Бог поможет ему не сорваться!
...Ты сынка-мой Бамси, лаская, называешь.
Серого скакуна ему даришь.
Так будь же отныне Бамси Бейрек ему имя.
...Я ему имя даю среди нас,
долгую жизнь пусть Аллах ему даст!

Великие огузы руки воздели, молитву пропели:

- С этим именем тот джигит
да будет удачлив и славой покрыт!

Во времена огузов каждый джигит, прежде, чем свадьбу справлял, стрелу выпускал. Где стреле упасть - там и свадебному шатру стоять. Бейрек-хан стрелу выпускает, и там, где она упала, шатер свой свадебный ставит. А тут нареченная его свадебный подарок присылает - красный кафтан. Бейрек кафтан надевает, недовольство товарищей своих вызывает. Очень их огорчает.

Спрашивает Бейрек:

- Други мои, что случилось, отчего вы так огорчились?

Они отвечают:

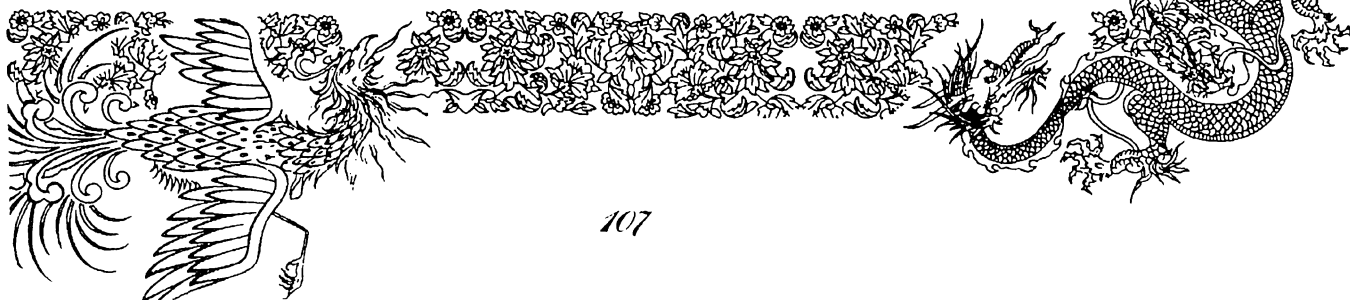
- Как же нам не огорчаться? Ты красный кафтан наденешь, будешь в нем шеголять, а нам в белых ходить?

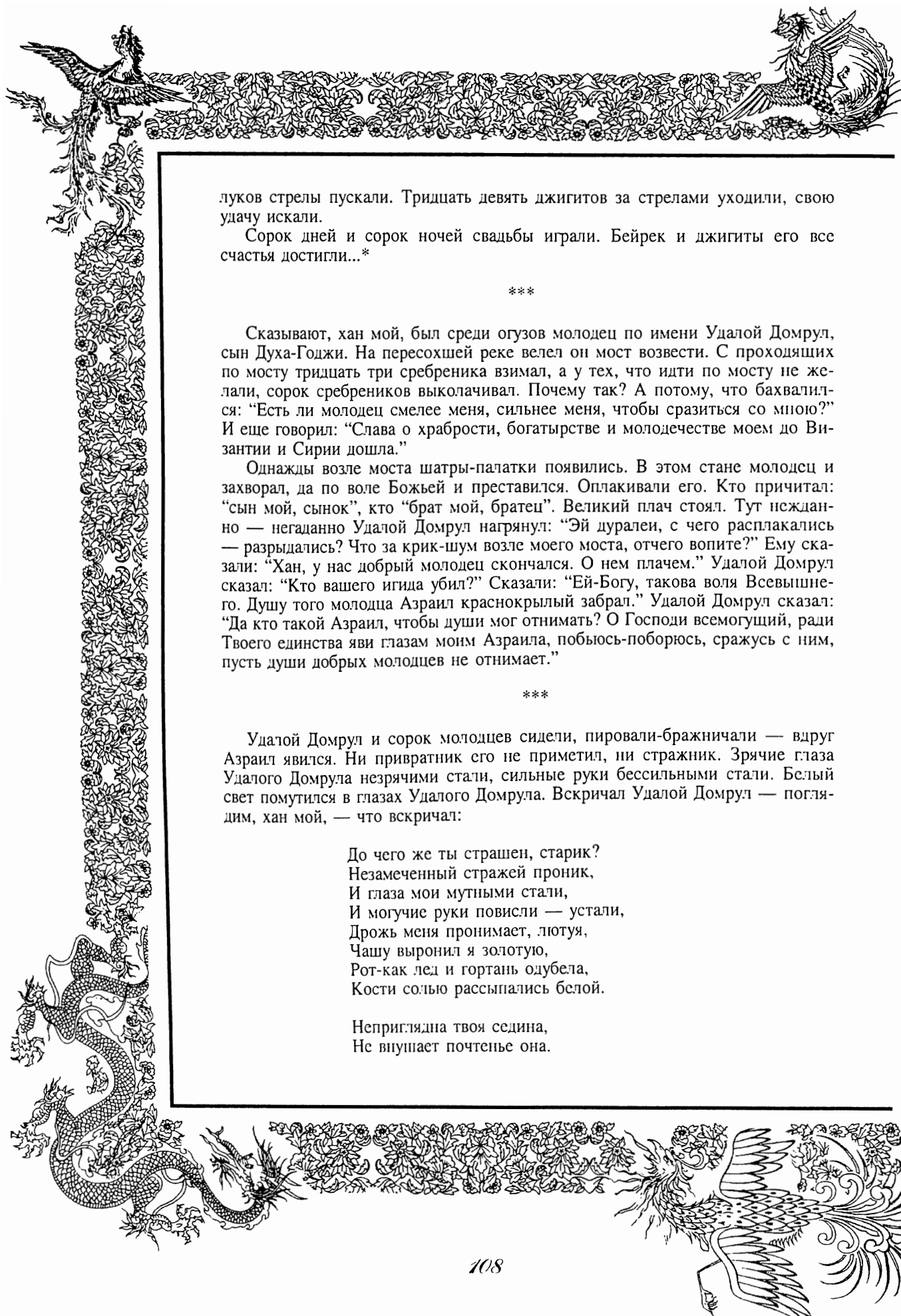
Говорит Бейрек:

- Из-за таких пустяков стоит ли так огорчаться? Сегодня я поношу кафтан, завтра наперснику своему отдам. Сорок дней будете по очереди кафтан надевать, а потом какому-нибудь нищему можно его отдать.

Так он сидел с сорока джигитами, пил и ел...

Некоторым его джигитам девушек дал Казан-хан. Остальным - Баяндур-хан. Да еще семь сестер своих он за семь джигитов своих отдал. В сорока местах брачные шатры свои поднял. Тридцать девять девиц на счастье - удачу из

луков стрелы пускали. Тридцать девять джигитов за стрелами уходили, свою удачу искали.

Сорок дней и сорок ночей свадьбы играли. Бейрек и джигиты его все счастья достигли...*

Сказывают, хан мой, был среди огузов молодец по имени Удалой Домрул, сын Духа-Годжи. На пересохшей реке велел он мост возвести. С проходящих по мосту тридцать три сребренника взимал, а у тех, что идти по мосту не желали, сорок сребренников выколачивал. Почему так? А потому, что бахвалится: "Есть ли молодец смелее меня, сильнее меня, чтобы сразиться со мною?" И еще говорил: "Слава о храбрости, богатырстве и молодечестве моем до Византии и Сирии дошла."

Однажды возле моста шатры-палатки появились. В этом стане молодец и захворал, да по воле Божьей и преставился. Оплакивали его. Кто причитал: "сын мой, сынок", кто "брат мой, братец". Великий плач стоял. Тут нежданно — негаданно Удалой Домрул нагрянул: "Эй дуралеи, с чего расплакались — разрыдались? Что за крик-шум возле моего моста, отчего вопите?" Ему сказали: "Хан, у нас добрый молодец скончался. О нем плачем." Удалой Домрул сказал: "Кто вашего игида убил?" Сказали: "Ей-Богу, такова воля Всевышнего. Душу того молодца Азраил краснокрылый забрал." Удалой Домрул сказал: "Да кто такой Азраил, чтобы души мог отнимать? О Господи всемогущий, ради Твоего единства яви глазам моим Азраила, побьюсь-поборюсь, сражусь с ним, пусть души добрых молодцев не отнимает."

Удалой Домрул и сорок молодцев сидели, пировали-бразничали — вдруг Азраил явился. Ни привратник его не заметил, ни стражник. Зрячие глаза Удалого Домрула незрячими стали, сильные руки бессильными стали. Белый свет помутился в глазах Удалого Домрула. Вскричал Удалой Домрул — поглядим, хан мой, — что вскричат:

До чего же ты страшен, старик?
Незамеченный стражей проник,
И глаза мои мутными стали,
И могучие руки повисли — устали,
Дрожь меня пронимает, лютую,
Чашу выронил я золотую,
Рот-как лед и гортань одубела,
Кости солью рассыпались белой.

Неприглядна твоя седина,
Не внушает почтенье она.

До чего ты ужасен, старик,
Лупоглаз, безобразен, старик!
Не позволю тебе лиходейничать тут,
На тебя мои беды сей час перейдут!

Эти речи рассердили Азраила, он сказал:

Эй ты, дурень беспросветный!
Что ж тебе пучеглазость моя не по нраву?
Жизни многих девиц-молодиц светлооких
отнимал я по праву.
Что ж тебе бороды моей цвет не по нраву?
Жизни многих бойцов-удальцов
белобородых и чернобородых
отнимал я по праву.
Вот потому - ясное дело -
борода моя и поседела.

Что ж ты, дурень беспросветный, похвалялся, дескать, попадись Азраил краснокрылый мне в руки, я убил бы его, души молодцев добрых избавил. А теперь по душу твою, сумасброд, прилетел. Отдашь, иль сразиться со мною намерен?

Удалой Домрул сказал: "Эй, это ты - Азраил краснокрылый и есть? Это ты отнимаешь добрых молодцев души?" "Да, - сказал Азраил, - это я".

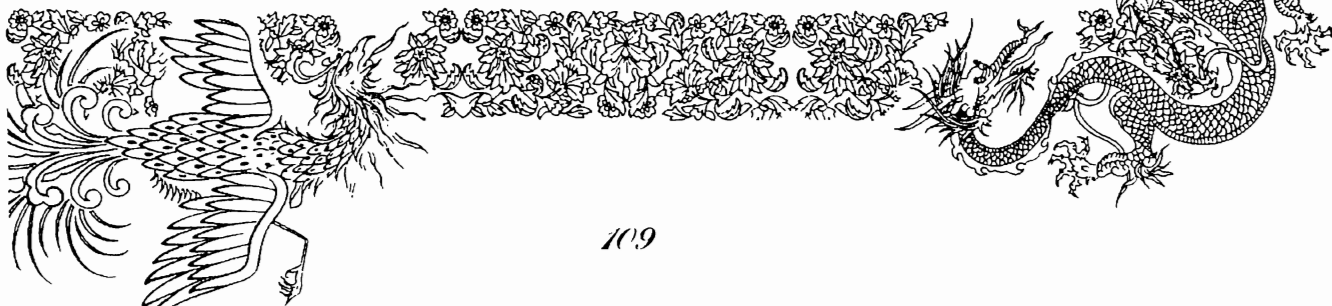
"Эй привратники, двери закройте покрепче! - вскричал Удалой Домрул. - А тебя, Азраил, я искал на приволье, ты же мне в тесном месте попался. Я сейчас уничтожу тебя, души молодцев добрых избавлю!" Длинный выхватил меч, рукоять крепко сжал, двинулся на Азраила, чтобы его зарубить. Азраил голубком обернулся, выпорхнул в окно и улетел.

Удалой Домрул домой возвращался, тут коню его Азраил привиделся. Конь шархнулся, понес, сбросил Удалого Домрула. Черная голова его закружилась, впал в беспамятство Удалой Домрул. На белую грудь его сел Азраил, душить принялся.

Удалой Домрул сказал:

Дай, Азраил, мне пощаду - прощение,
Божье единство, оно вне сомнения.
Я же не знал, что ты можешь как тать,
Души людей отнимать - похищать.
Есть у нас мощные горы, громадные,

* Перевод Аллы Ахундовой.

Есть меж горами долины отрядные,
Есть в них большие сады благодатные,
Лозы есть в этих садах виноградные.
Виноград выжимают - выходит вино,
Тех, кто выпьет его, опьяняет оно.
Я упился - не видал, что творил, говорил,
Погоди, пощади, дай пожить, Азраил!
Не побекствовал вдоволь, не натешился всласть,
Каково мне, такому молодому, пропасть?!

Азраил сказал: Эй, ты дурень беспросветный, что же меня умолять! Господа Бога проси-умолай. Какая у меня власть? Я всего-навсего слуга, но дает душу, отбирает душу Господь Бог! "Да", — сказал Азраил. Тогда Удалой Домрул отвернулся к Азраилу, сказал: "А ты при чем? Ступай отсюда, я с Господом Богом переговорю".

Тут Удалой Домрул произнес - посмотрим, хан мой, что произнес:

Всевышний! Ты всех превосходишь величием,
Никто не ответит, каков ты обличьем,
Ты - истинный Бог,
Единственный Бог.
Глупцы Тебя ищут в небесном раздолье,
Иль в поисках рыщут по грешной юдоли,
А Ты в каждом сердце, что верой объято,
Ты в душах у тех, кто уверовал свято.
Ты Всеведущий, Всемогуший,
Сокровенное берегуший.
Об одном тебя, Боже, молю,
Не посылай Азраила по душу мою,
Хочешь душу мою - забирай ее сам,
Я тебе ее сразу отдам.

Тут речь Удалого Домрула пришлась Господу Богу по нраву. Призвал Он Азраила, изрек: "Этот удалец принял и восславил единство мое, потому найди замену душе его, а его душа пусть свободной пребудет."*

* * *

Во времена Огузов разумные мужи жили. Жил в те времена и тот, кого Канлы-Коджа называли. Был у него сын, зрелый годами, славный делами, по имени Кан-Туралы.

Канлы-Коджа говорил:

— Други мои, когда отец мой умер, я остался, мне и дом, и престол достался, не сегодня завтра мне умирать, сыну все оставлять. Не худо бы, пока глаза мои глядят, сын мой, тебя оженить.

Сын говорит:

— Отец, если велишь мне жениться, то узнай, какова должна быть по мне девушка!

Так Кан-Туралы говорит:

— А такая, отец, чтоб пока я с постели не встал, а она уже встала, чтоб, пока я коня вороного еще не седлал, а она уже поскакала, и пока я ногою на землю врага еще не ступал, а она там побывала, мне их головы приносила!

Канлы-Коджа говорит:

— Да ты, мой сын, не девушку желаешь, а о каком-то молодце-богатыре мечтаешь, чтоб за спиной его есть и пить, жизнь легко проводить.

Кан-Туралы говорит:

— Да, отец мой родной! Я такую хотел бы! Не то ты пойдешь, мне какую-нибудь пигалицу-сестрицу, туркменскую девушку в жены возьмешь, а я соглашусь, с нею сойдусь, на нее навалюсь, а чрево ее разорвется! Такая девушка мне не годится.

Канлы-Коджа говорит:

— Сын, твое дело девушку высматривать, выбирать, мое дело - из добра, из имущества дать...

* * *

И стал Канлы-Коджа говорить.

В том краю, куда, сын мой, ты хочешь пойти —
Непроезжи дороги, извилисты.

Вязнет конный в трясине, ему не пройти —

Непролазны болота, глинисты.

И такие дремучие там леса,

Что и пестрой змее не выползти.

Упираются башнями в небеса

И воротами — в пропасть их крепости.

Может сглазить, может лишит ума,

Может жизнь отнять их красавица,

Там, не охнув, вмиг, лишь мигнет она,

Палачом голова отсекается.

На плечах у каждого скачет щит,

Каждый воин, каждый сражается...

В места гиблые хочешь пойти —

пропасть, не ходи, вернись!

Ты седого отца, седокудную мать

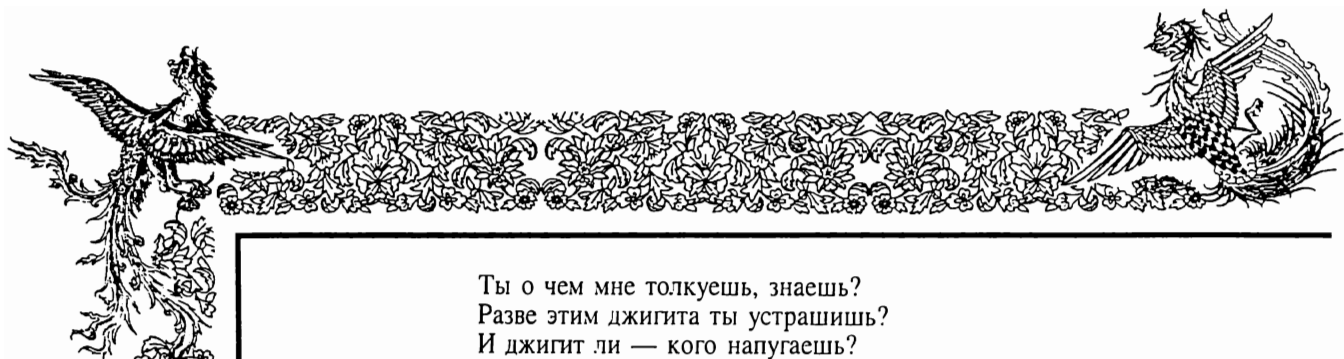
не заставь рыдать, откажись!

Разгневался Кан-Туралы, говорит:

Ты о чем, отец, о чем говоришь?

* Перевод Владимира Кафарова

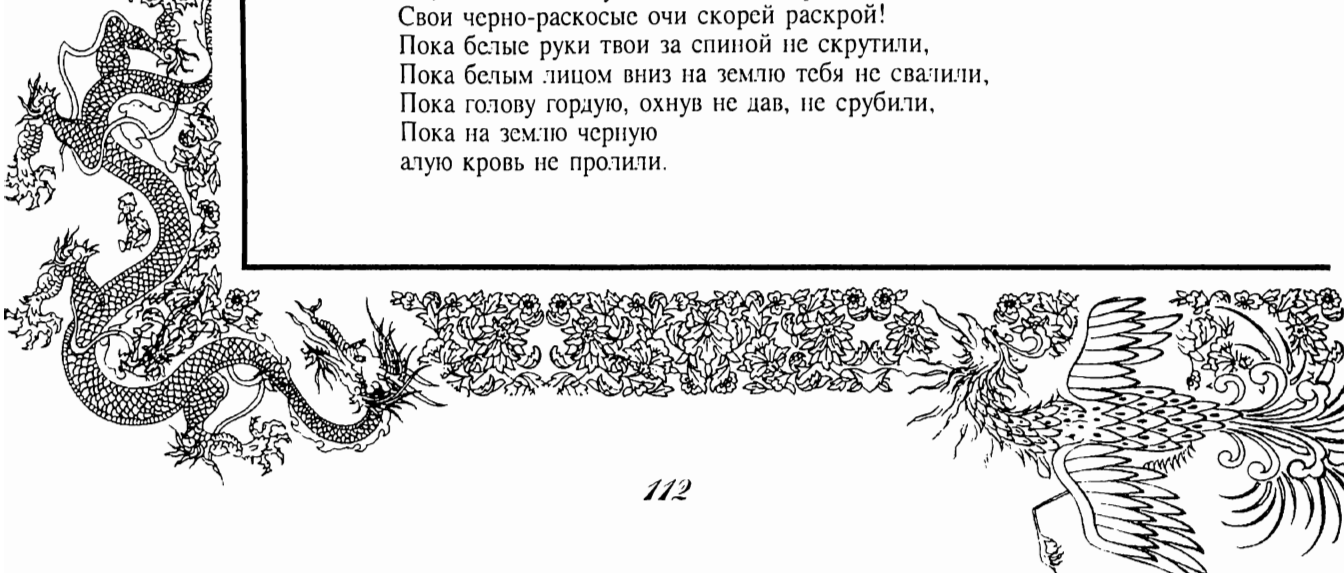

Ты о чем мне толкуешь, знаешь?
Разве этим джигита ты устрашишь?
И джигит ли — кого напугаешь?
Нагоняешь страху — так это вздор!
А пугать джигита уже позор!
Непроезжие дороги, извилистые
С божьей помощью я пройду пешком.
Непролазные болота глинистые
Застелю кошкой, завалю песком
Их леса, где змее не выползти,
Я, огниво взяв, все спалю огнем,
Крепость, что в небеса упирается,
Я возьму и разрушу любую,
Отнимавшую души красавицу
В шею белую поцелую.
А тому, у кого на плечах скачет щит,
Кто их воин и кто сражается,
Бог свидетель, голову с плеч срублю я!
А пойду ли я, не пойду ли я,
И приду ли я, не приду ли я,
Или буду разорван клыками льва —
царя зверей!
Или буду раздавлен боками
верблюда матерого,
Иль повисну пронзенный рогами
быка того черного,
И пойду ли я, не пойду ли я,
И приду ли я, не приду ли я,
До свидания, государь-отец,
государыня-матушка,
счастливо вам оставаться!

Видят отец и мать, что сын своей чести не станет ронять, и сказали:
— Сын, счастливо отправляйся, жив-здоров возвращайся!

* * *

Ой, беспечен не будь, подымись, герой!
Свои черно-раскосые очи скорей раскрой!
Пока белые руки твои за спиной не скрутили,
Пока белым лицом вниз на землю тебя не свалили,
Пока голову гордую, охнув не дав, не срубили,
Пока на землю черную
алую кровь не пролили.

Уже близко враг! Рядом вражья рать!
Поднимись, проснись! Как ты можешь спать!
Не трясло, а землетрясение.
Корни целы, а запустение.
То не оползень с гор спускается.
Строем враг на тебя направляется.

* * *

...Однажды с утра-спозаранку вышла у Егенека с Будагом, сыном Кара-Гюне, ссора и перебранка. Задирались они, задирались. Разобрала их злость. Тут у Будага с языка и сорвался. Говорит:

— Отболтат или еще поболтаешь? Ничего болтовней не докажешь! Докажи, что герой. в сражении. Уже шестнадцать лет твой отец в заточении. Пойди, выручи лучше отца, герой!

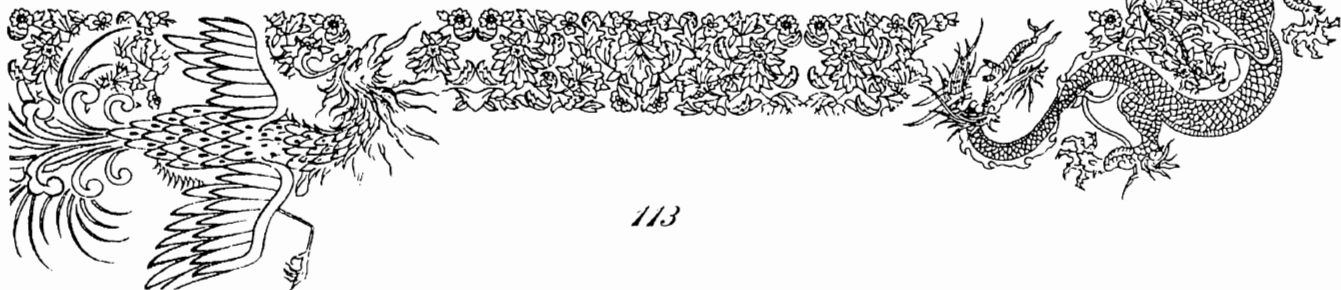
Как услышал это Егенок, в жилах кровь так и вскипела, печень черная заболела. Живо встал, пред очами Баяндур-хана предстал. До земли поклонился, говорит:

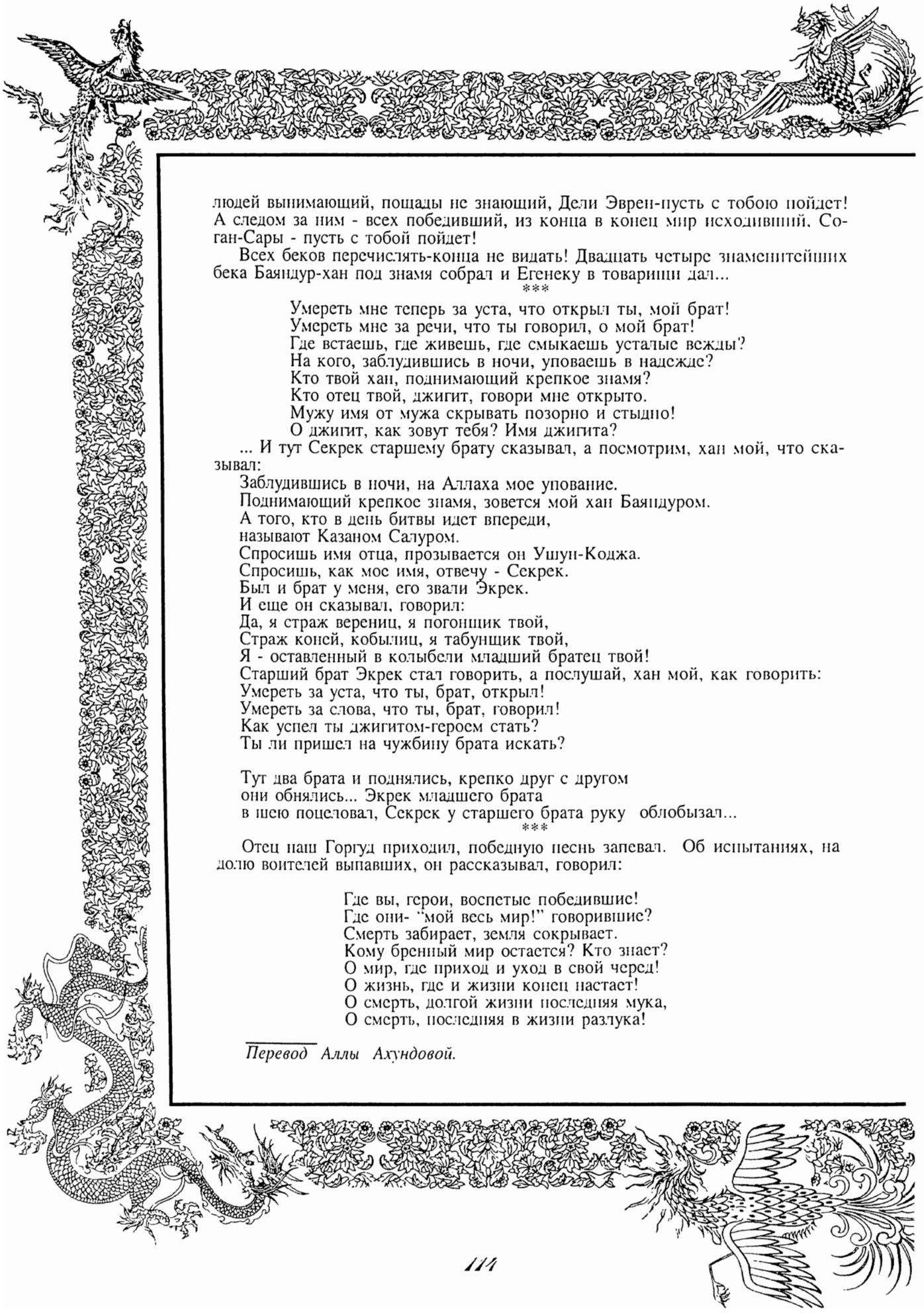
На ранней заре от дорог в стороне
шатры беловехие ставишь ты!
И вышивкой гладкой шатры и палатки
атласный покров укрываешь ты!
Поляжи, степями коней табунами с рассвета
до ночи гоняешь ты!
Глашатаев громких и зорких дозорных,
проворных гонцов рассылаешь ты!
Обильным богатством так щедро, как маслом,
иссохшую длань умащаешь ты!
Оплот и защита огузским джигитам, надеждой
сирот согреваешь ты!
Столп Туркестана!
Выкормыш птицы Тулу-орлицы!
Лев Амитский!
Тигр Карачугский!
Великий и славный хан!
Помощь подай!
Войско мне дай!
Прошу, повели!
Туда, где отец мой сидит в заточении,
на крепость пошли!

Баяндур-хан повелевает:

- Двадцати четверем бекам с оружием явиться!

И пусть Железные Ворота Дербента охраняющий, на конце копья воина поднимающий, орать его заставляющий, в поле битвы, кто таков, врага не вопрошающий, сыном Кыян-Селджука, Дели Дондаром себя называющий - первым с тобой пойдет! А следом за ним - реку Айгыр-Гезлю на коне своем переплывающий, пятьсот семь монастырей взявший, поле боя не покидавший, не отступавший, сын Ейлик - Коджа, Дулек - Эврен - пусть с тобой пойдет! А следом за ним - из башни двойной вниз скользящий, сын Ягрынчи, Илалмыш пусть с тобой пойдет! А следом за ним - воин блестящий, если врага только в три раза больше, в битву вступающий, от обиды кровавые слезы ронявший, сын Тогсуна, Рустам - пусть с тобой пойдет! А следом за ними - из пасти дракона

людей вынимающий, пощады не знающий, Дели Эврен-пусть с тобою пойдет!
А следом за ним - всех победивший, из конца в конец мир исходивший, Со-
ган-Сары - пусть с тобой пойдет!

Всех беков перечислять-конца не видать! Двадцать четыре знаменнейших
бека Баяндур-хан под знамя собрал и Егенеку в товарищи дал...

Умереть мне теперь за уста, что открыл ты, мой брат!
Умереть мне за речи, что ты говорил, о мой брат!
Где встаешь, где живешь, где смыкаешь усталые вежды?
На кого, заблудившись в ночи, уповаешь в надежде?
Кто твой хан, поднимающий крепкое знамя?
Кто отец твой, джигит, говори мне открыто.
Мужу имя от мужа скрывать позорно и стыдно!
О джигит, как зовут тебя? Имя джигита?

... И тут Секрек старшему брату сказывал, а посмотрим, хан мой, что ска-
зывал:

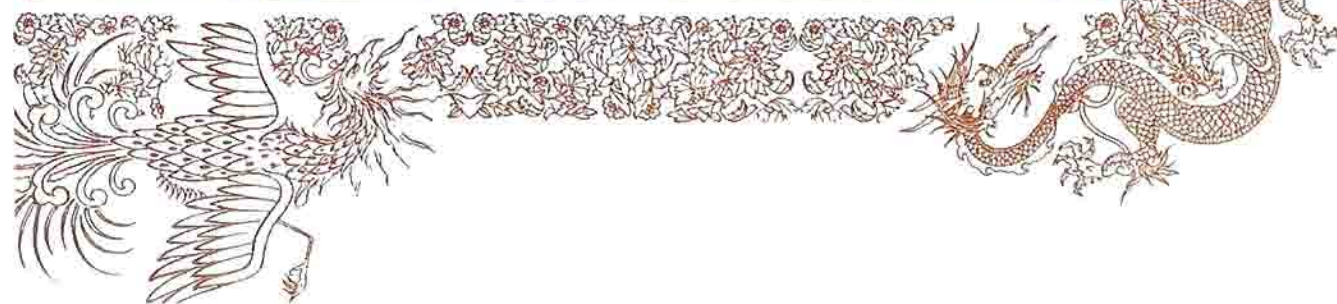
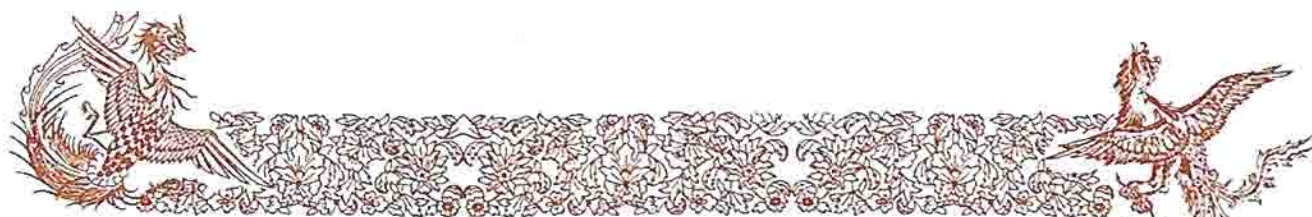
Заблудившись в ночи, на Аллаха мое упование.
Поднимающий крепкое знамя, зовется мой хан Баяндуром.
А того, кто в день битвы идет впереди,
называют Казаном Салуром.
Спросишь имя отца, прозывается он Ушун-Коджа.
Спросишь, как мое имя, отвечу - Секрек.
Был и брат у меня, его звали Экрек.
И еще он сказывал, говорил:
Да, я страж верениц, я погонщик твой,
Страж коней, кобылиц, я табунщик твой,
Я - оставленный в колыбели младший братец твой!
Старший брат Экрек стал говорить, а послушай, хан мой, как говорить:
Умереть за уста, что ты, брат, открыл!
Умереть за слова, что ты, брат, говорил!
Как успел ты джигитом-героем стать?
Ты ли пришел на чужбину брата искать?

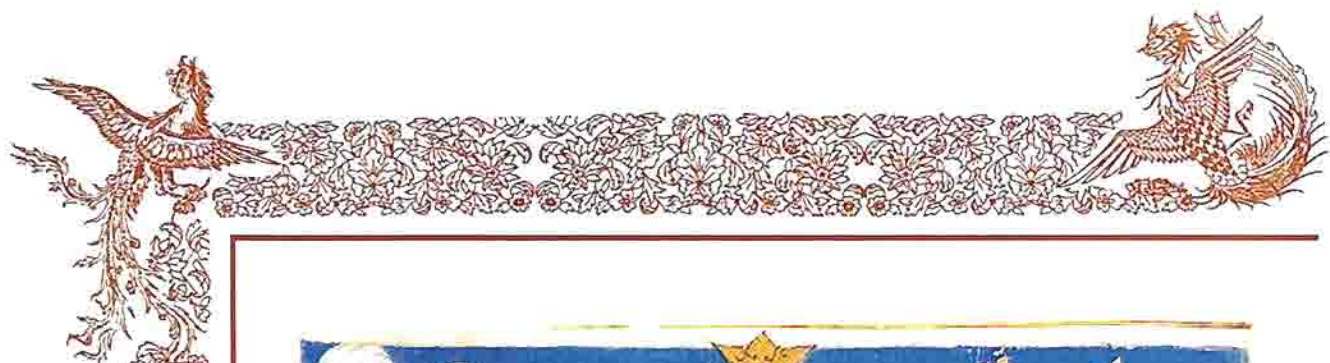
Тут два брата и поднялись, крепко друг с другом
они обнялись... Экрек младшего брата
в шею поцеловал, Секрек у старшего брата руку облобызал...

Отец наш Горгуд приходил, победную песнь запевал. Об испытаниях, на
долю вонтелей выпавших, он рассказывал, говорил:

Где вы, герои, воспетые победившие!
Где они- "мой весь мир!" говорившие?
Смерть забирает, земля сокрывает.
Кому бранный мир остается? Кто знает?
О мир, где приход и уход в свой черед!
О жизнь, где и жизни конец настает!
О смерть, долгой жизни последняя мука,
О смерть, последняя в жизни разлука!

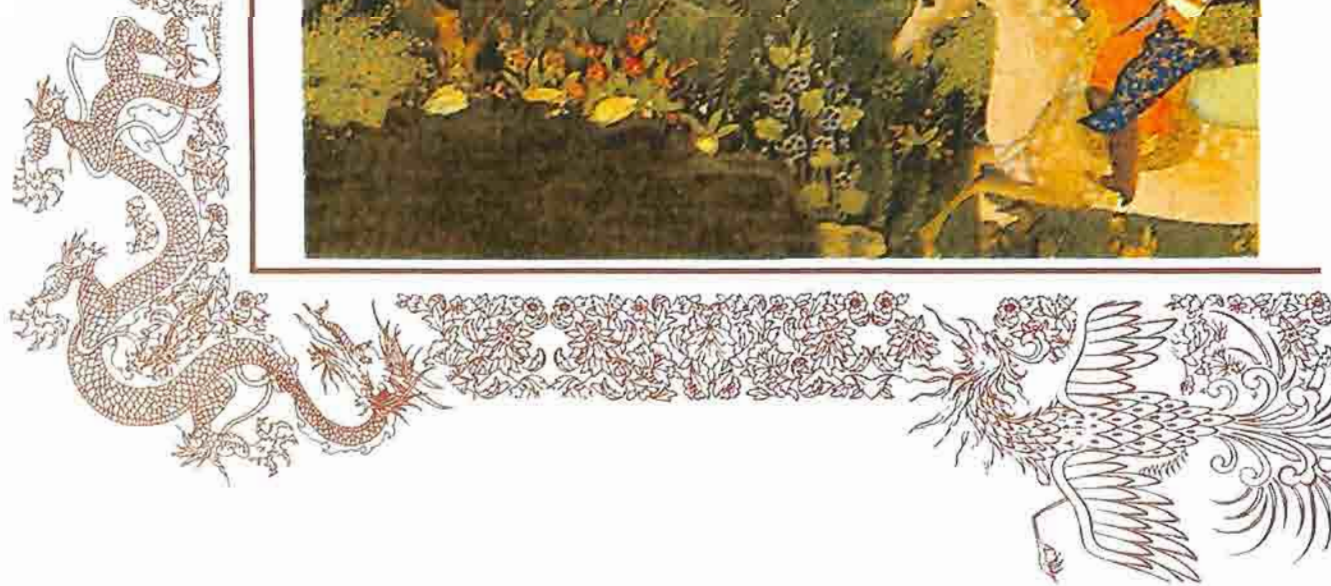
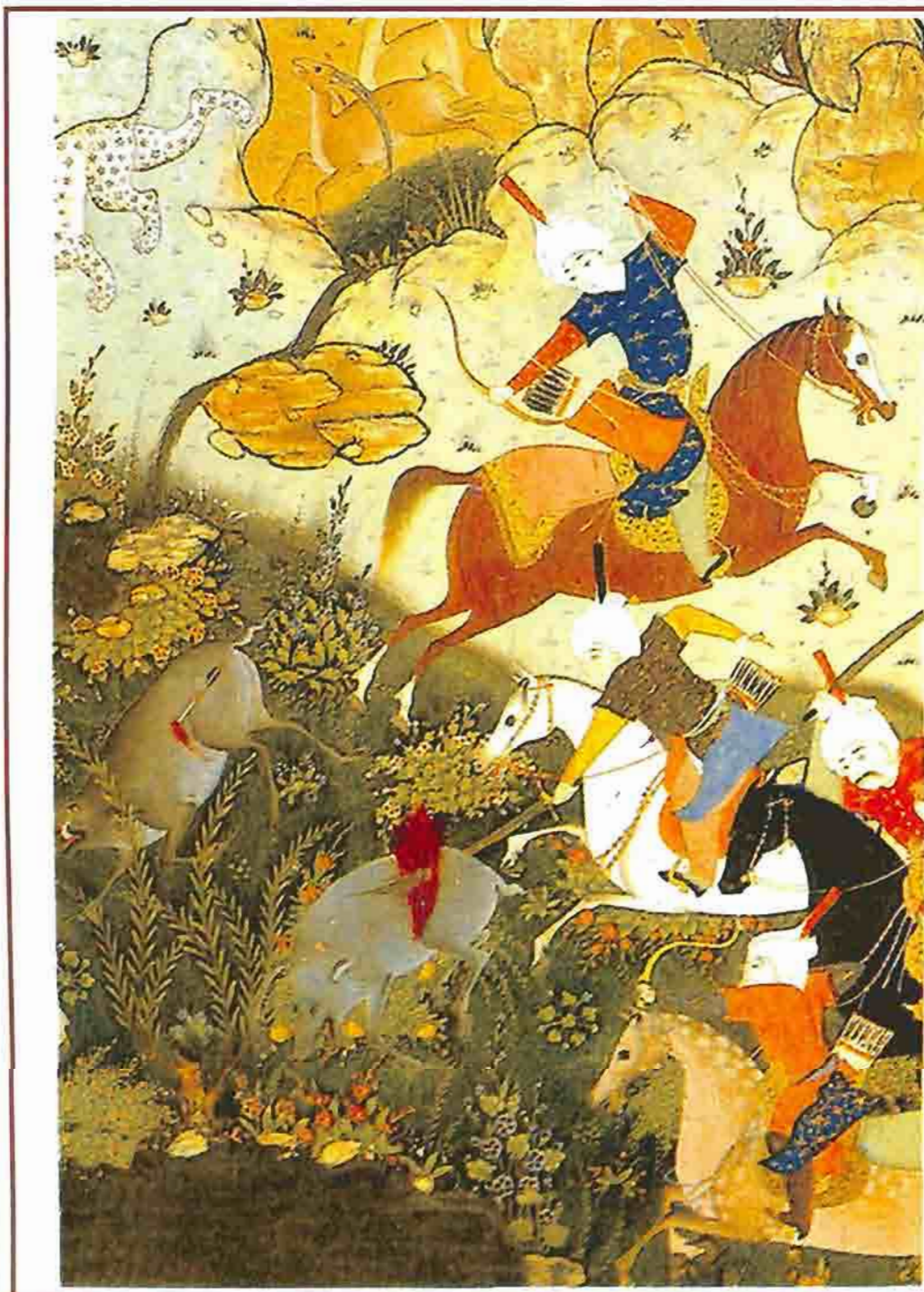
Перевод Аллы Ахундовой.

The entire page is framed by a highly detailed, symmetrical border. This border is composed of repeating floral and foliate motifs, including stylized flowers, leaves, and scrolling vines, all rendered in a golden-brown line-art style. The central area of the page is a large, vertically oriented oval with a scalloped edge, which serves as the background for the title text.

**DIE MAJESTÄT DES
“KITABI DEDE
KORKUT”**

Während die Epochen wechselten und die Generationen kamen und gingen, hat "Kitabi Dede Korkut"¹ von alters her von Leben und Tod, von Treue und Verrat, Liebe und Haß, Tapferkeit und Feigheit, Gutem und Bösem gesprochen. Mit den Worten: «Dede Korkut hat gesagt, laß uns sehen, mein Chan, was er gesagt hat» hebt Dede Korkut an, und seine Worte haben zusammen mit der Weisheit auch die immerwährende Frische und Lebendigkeit behalten.

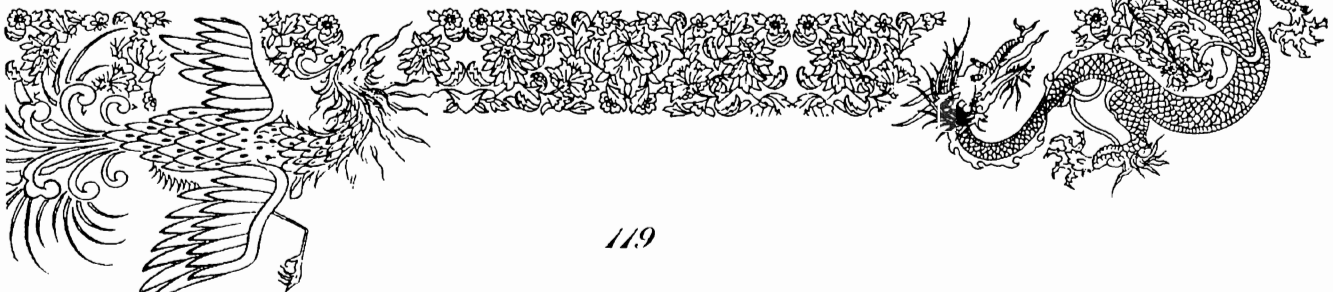
Ein Bild tritt immer wieder vor meine Augen, das ich nicht vergessen kann: Unweit der Ruinen von Karthago, in der unendlichen kargen Wüste steht ein gewaltiger Olivenbaum. Dieser Baum ist wohl dreitausend Jahre alt, und dieser dreitausendjährige Baum bringt auch heute noch neue Früchte hervor.

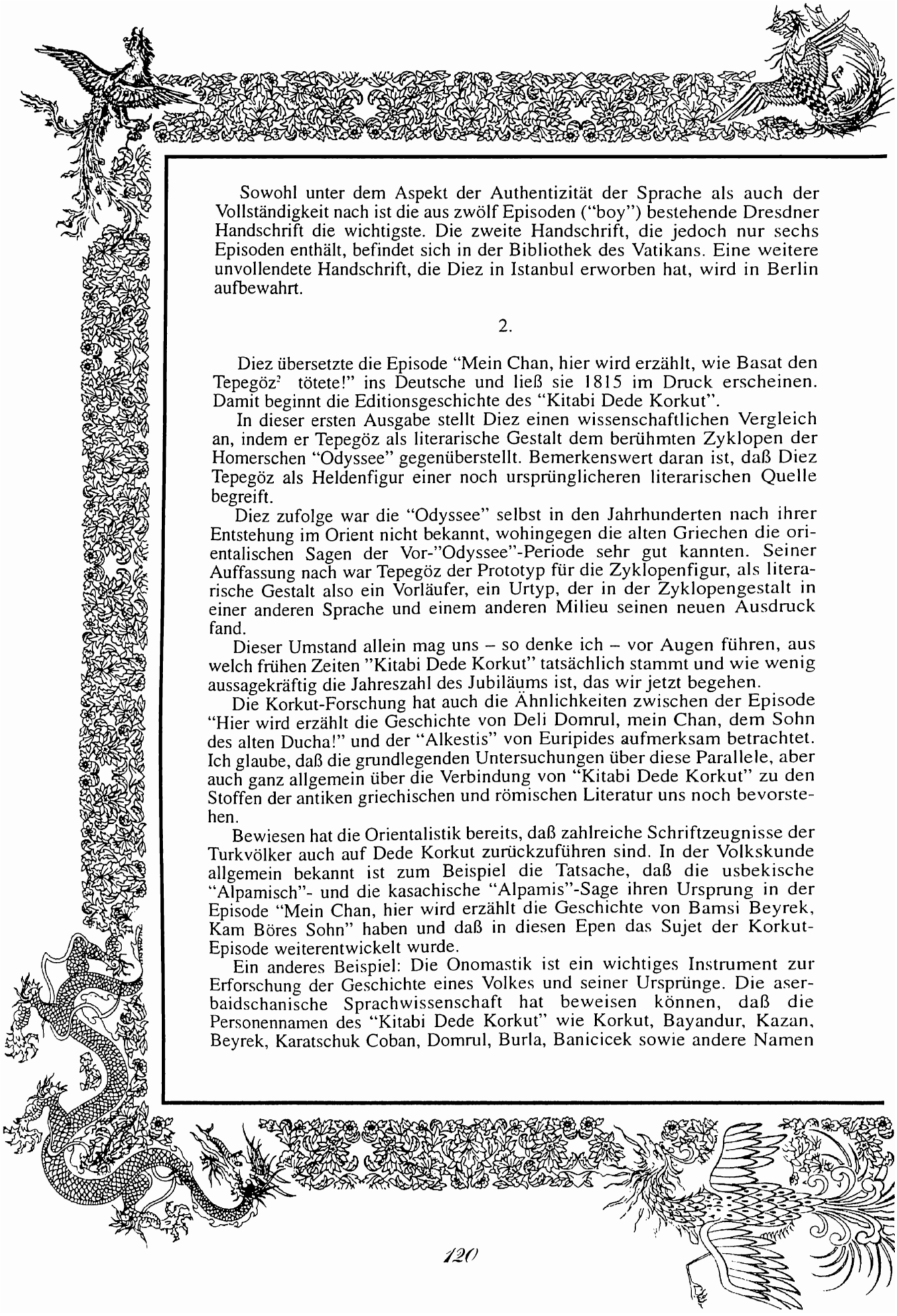
Manchmal nachts, wenn ich im "Kitabi Dede Korkut" blättere, erinnere ich mich an die Augenblicke, als ich schweigend auf die grünen Früchte jenes dreitausendjährigen Olivenbaums schaute, und dann spüre ich diese seltsame Atmosphäre, ein Gemisch von weit zurückliegendem Altertum und neuer Geburt, neuem Leben.

Obwohl das Epos schon im 18. Jahrhundert bekannt war, entdeckte es die Orientalistik erst 1815, als der deutsche Wissenschaftler Friedrich von Diez die Dresdner Handschrift des "Kitabi Dede Korkut" auffand. In der Folge haben es dann die bekanntesten Wissenschaftler der Orientalistik fast zwei Jahrhunderte lang erforscht, analysiert, ediert, mit Erläuterungen und Glossaren versehen: Wilhelm Grimm, Theodor Nöldeke, W.W. Barthold, Fuat Köprülü, Hemid Arasli, Muallim Rifat, Orhan Shaik Gökyay, W. W. Shirmunski, A. N. Kononov, Louis Bazin, Memmedhüsejn Tehmassib, A. J. Jakubowski, Muharrem Ergin, Fahreddin Girzioghlu, Ettore Rossi, Azel Demirtschizade, Joachim Hein, Faruk Sümer, Ahmet Uysal, Ali Sultanli, Ednan Binyazar, Jefffrey Lewis, Suat Hizartschi, H. Achmed Schmiede und viele andere. Es wurde oftmals übersetzt und herausgegeben, u.a. in deutscher, russischer, englischer, französischer, türkischer, italienischer, arabischer, persischer, serbischer, georgischer, turkmenischer, kasachischer und lettischer Sprache.

Durch all diese Forschungen, Übersetzungen und Veröffentlichungen entstand in der Orientalistik, genauer in der Turkologie, ein eigener und maßgeblicher Zweig: die Korkut-Forschung.

Abgesehen von den beiden Handschriftenkopien von F. v. Diez und W. Barthold, letztere wird manchmal auch Theodor Nöldeke zugeschrieben, sind weltweit drei alte Handschriften bekannt.

Sowohl unter dem Aspekt der Authentizität der Sprache als auch der Vollständigkeit nach ist die aus zwölf Episoden ("boy") bestehende Dresdner Handschrift die wichtigste. Die zweite Handschrift, die jedoch nur sechs Episoden enthält, befindet sich in der Bibliothek des Vatikans. Eine weitere unvollendete Handschrift, die Diez in Istanbul erworben hat, wird in Berlin aufbewahrt.

2.

Diez übersetzte die Episode "Mein Chan, hier wird erzählt, wie Basat den Tepegöz' tötete!" ins Deutsche und ließ sie 1815 im Druck erscheinen. Damit beginnt die Editionsgeschichte des "Kitabi Dede Korkut".

In dieser ersten Ausgabe stellt Diez einen wissenschaftlichen Vergleich an, indem er Tepegöz als literarische Gestalt dem berühmten Zyklopen der Homerschen "Odyssee" gegenüberstellt. Bemerkenswert daran ist, daß Diez Tepegöz als Heldenfigur einer noch ursprünglicheren literarischen Quelle begreift.

Diez zufolge war die "Odyssee" selbst in den Jahrhunderten nach ihrer Entstehung im Orient nicht bekannt, wohingegen die alten Griechen die orientalischen Sagen der Vor-"Odyssee"-Periode sehr gut kannten. Seiner Auffassung nach war Tepegöz der Prototyp für die Zyklopenfigur, als literarische Gestalt also ein Vorläufer, ein Urtyp, der in der Zyklopengestalt in einer anderen Sprache und einem anderen Milieu seinen neuen Ausdruck fand.

Dieser Umstand allein mag uns – so denke ich – vor Augen führen, aus welcher frühen Zeiten "Kitabi Dede Korkut" tatsächlich stammt und wie wenig aussagekräftig die Jahreszahl des Jubiläums ist, das wir jetzt begehen.

Die Korkut-Forschung hat auch die Ähnlichkeiten zwischen der Episode "Hier wird erzählt die Geschichte von Deli Domrul, mein Chan, dem Sohn des alten Ducha!" und der "Alkestis" von Euripides aufmerksam betrachtet. Ich glaube, daß die grundlegenden Untersuchungen über diese Parallele, aber auch ganz allgemein über die Verbindung von "Kitabi Dede Korkut" zu den Stoffen der antiken griechischen und römischen Literatur uns noch bevorstehen.

Bewiesen hat die Orientalistik bereits, daß zahlreiche Schriftzeugnisse der Turkvölker auch auf Dede Korkut zurückzuführen sind. In der Volkskunde allgemein bekannt ist zum Beispiel die Tatsache, daß die usbekische "Alpamisch"- und die kasachische "Alpamis"-Sage ihren Ursprung in der Episode "Mein Chan, hier wird erzählt die Geschichte von Bamsi Beyrek, Kam Böres Sohn" haben und daß in diesen Epen das Sujet der Korkut-Episode weiterentwickelt wurde.

Ein anderes Beispiel: Die Onomastik ist ein wichtiges Instrument zur Erforschung der Geschichte eines Volkes und seiner Ursprünge. Die aserbajdschanische Sprachwissenschaft hat beweisen können, daß die Personennamen des "Kitabi Dede Korkut" wie Korkut, Bayandur, Kazan, Beyrek, Karatschuk Coban, Domrul, Burla, Banicicek sowie andere Namen

– das Epos kennt mehr als 70 – mit den Orchon-Yenissey Inschriften grundlegend übereinstimmen und daß dieses onomastische System bis in frühere Zeiten zurückreicht.¹

Überhaupt sind die Orchon-Inschriften eine wichtige Quelle der Korkut-Forschung, die entscheidende Einsichten in die Geschichte und Gedankenwelt der Oghusen gewährt.⁴

Auch viele unserer anderen Epen, wie "Asli und Kerem", "Aschug Garib", "Schah Ismail", "Tahir und Söhre" und ganz besonders "Koroghlu" beziehen ihre literarischen Motive aus dem "Kitabi Dede Korkut".

Nur natürlich ist es daher, daß dieses Epos auch geniale Dichter wie Nisami, der seine Werke vor 800 Jahren schuf, beeinflusste.

Die Jahreszahl 1300 gibt vielleicht das Datum der Kompilation der Epensammlung wieder; die Entstehungsgeschichte der einzelnen Episoden jedoch geht zurück auf viel frühere Zeiten.

3.

Die philologische Wissenschaft Aserbaidschans begann in den ersten Dekaden unseres Jahrhunderts sich mit "Kitabi Dede Korkut" zu befassen. In den 20er und 30er Jahren veröffentlichten die Literaturwissenschaftler I. Hikmet, A. Mussachanli und E. Abid ihre Forschungsarbeiten auf diesem Gebiet. Aber das größte Verdienst kommt zweifelsohne Hemid Arasli zu.

Arasli gab das Epos im Jahre 1939 zum ersten Mal vollständig in der modernen aserbaidshanischen Sprache heraus, und von da an bis zum Ende seines Schaffens war "Kitabi Dede Korkut" gleichsam sein Vademecum.

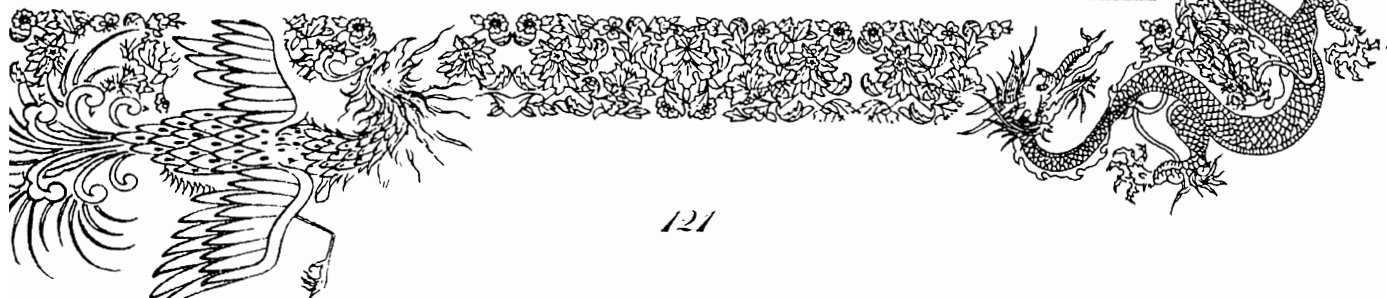
M. H. Tehmassib, A. Sultanli, M. Refili, M. Seyidov und viele andere aserbaidshanische Gelehrte beteiligten sich aktiv an den bahnbrechenden Forschungen zum "Kitabi Dede Korkut", die in der Folge auch eine entscheidende Rolle für die Entwicklung der aserbaidshanischen Literaturwissenschaft spielen sollten.

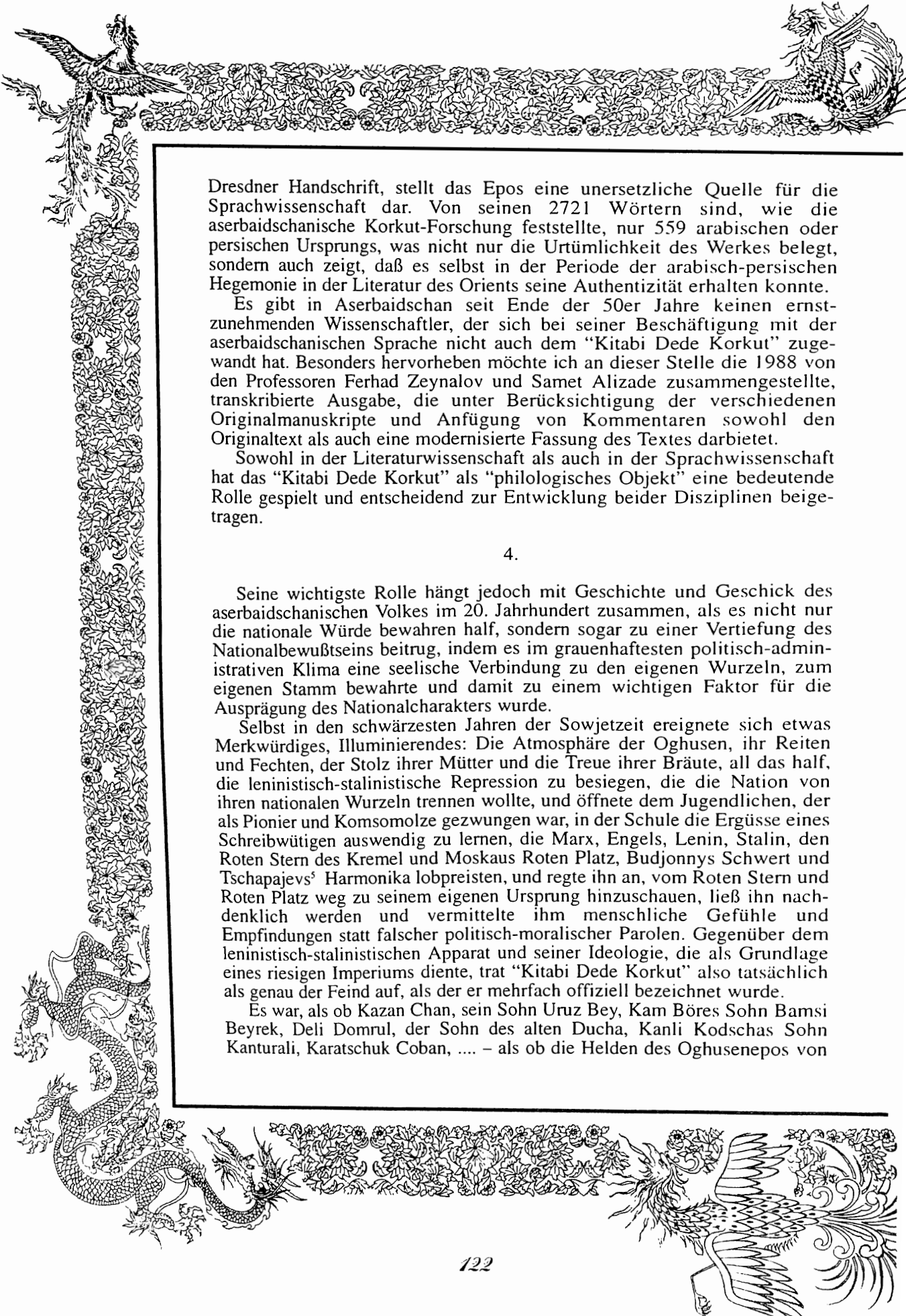
In den 60er, 70er und 80er Jahren waren die wissenschaftstheoretischen Entwicklungen innerhalb der Literaturwissenschaft wesentlich mit den Forschungsarbeiten am Korkut-Epos verbunden.

Mancher Gelehrte, wie zum Beispiel Schamil Dshamschidov, widmete sein ganzes wissenschaftliches Schaffen diesem Werk, und auch zahlreiche Schriftsteller haben sich, sei es am Rande oder – wie z.B. Anar – intensiver mit ihm beschäftigt, Kommentare und Essays geschrieben.

Mit den Forschungsarbeiten zum "Kitabi Dede Korkut" hat die aserbaidshanische Sprachwissenschaft auch ihren wissenschaftstheoretischen Beitrag zur internationalen Orientalistik und Turkologie geleistet, wofür besonders die Monographie von Azel Demirtschizade: "Die Sprache des Buches Dede Korkut" ein Beispiel gibt, die auch gleichzeitig einen Meilenstein in der Erforschung der aserbaidshanischen Sprachgeschichte darstellt.

Da der Wortschatz dieser Sagen sehr reich ist und die Wörter auch in der Verschriftlichung ihre ursprüngliche Form behalten haben – zumindest in der

Dresdner Handschrift, stellt das Epos eine unersetzliche Quelle für die Sprachwissenschaft dar. Von seinen 2721 Wörtern sind, wie die aserbaidshanische Korkut-Forschung feststellte, nur 559 arabischen oder persischen Ursprungs, was nicht nur die Urtümlichkeit des Werkes belegt, sondern auch zeigt, daß es selbst in der Periode der arabisch-persischen Hegemonie in der Literatur des Orients seine Authentizität erhalten konnte.

Es gibt in Aserbaidshan seit Ende der 50er Jahre keinen ernstzunehmenden Wissenschaftler, der sich bei seiner Beschäftigung mit der aserbaidshanischen Sprache nicht auch dem "Kitabi Dede Korkut" zugewandt hat. Besonders hervorheben möchte ich an dieser Stelle die 1988 von den Professoren Ferhad Zeynalov und Samet Alizade zusammengestellte, transkribierte Ausgabe, die unter Berücksichtigung der verschiedenen Originalmanuskripte und Anfügung von Kommentaren sowohl den Originaltext als auch eine modernisierte Fassung des Textes darbietet.

Sowohl in der Literaturwissenschaft als auch in der Sprachwissenschaft hat das "Kitabi Dede Korkut" als "philologisches Objekt" eine bedeutende Rolle gespielt und entscheidend zur Entwicklung beider Disziplinen beigetragen.

4.

Seine wichtigste Rolle hängt jedoch mit Geschichte und Geschick des aserbaidshanischen Volkes im 20. Jahrhundert zusammen, als es nicht nur die nationale Würde bewahren half, sondern sogar zu einer Vertiefung des Nationalbewußtseins beitrug, indem es im grauenhaftesten politisch-administrativen Klima eine seelische Verbindung zu den eigenen Wurzeln, zum eigenen Stamm bewahrte und damit zu einem wichtigen Faktor für die Ausprägung des Nationalcharakters wurde.

Selbst in den schwärzesten Jahren der Sowjetzeit ereignete sich etwas Merkwürdiges, Illuminierendes: Die Atmosphäre der Oghusen, ihr Reiten und Fechten, der Stolz ihrer Mütter und die Treue ihrer Bräute, all das half, die leninistisch-stalinistische Repression zu besiegen, die die Nation von ihren nationalen Wurzeln trennen wollte, und öffnete dem Jugendlichen, der als Pionier und Komsomolze gezwungen war, in der Schule die Ergüsse eines Schreibwütigen auswendig zu lernen, die Marx, Engels, Lenin, Stalin, den Roten Stern des Kremel und Moskaus Roten Platz, Budjonny's Schwert und Tschapajew's Harmonika lobpreisten, und regte ihn an, vom Roten Stern und Roten Platz weg zu seinem eigenen Ursprung hinzuschauen, ließ ihn nachdenklich werden und vermittelte ihm menschliche Gefühle und Empfindungen statt falscher politisch-moralischer Parolen. Gegenüber dem leninistisch-stalinistischen Apparat und seiner Ideologie, die als Grundlage eines riesigen Imperiums diente, trat "Kitabi Dede Korkut" also tatsächlich als genau der Feind auf, als der er mehrfach offiziell bezeichnet wurde.

Es war, als ob Kazan Chan, sein Sohn Uruz Bey, Kam Böres Sohn Bamsi Beyrek, Deli Domrul, der Sohn des alten Ducha, Kanli Kodschas Sohn Kanturali, Karatschuk Coban, – als ob die Helden des Oghusenepos von

allen Seiten herbeistürmten, um sich nach vielen Jahrhunderten wieder gegen eine fremde, starke und heimtückische Macht zum Kampf zu erheben.

Tepegöz fraß jeden Tag zwei Menschen und 500 Schafe, und trotzdem hat ihn der junge Bassat besiegt und vernichtet. Es war, als ob die herrschende Ideologie, der Stalinismus und das KGBlertum ein von Geschichte und bösem Willen erschaffener Tepegöz seien, der diesmal nicht von Bassat, dem Helden, allein besiegt wurde, sondern vom "Kitabi Dede Korkut" selbst.

Daß der Schüler Pawlik Morosow seinen Vater und seinen Großvater wegen des Kolchosbaus verriet, paukte die herrschende Ideologie den Jugendlichen als eine große Heldentat ein. Aber eben diese Jugendlichen hatten "Kitabi Dede Korkut", das Buch ihrer Väter, ihrer Großväter aufgeschlagen und lasen:

"Und in diesem Augenblick kamen die mächtigen Beghe der Oghusen heran, mein Chan, laßt uns sehen, wer alles gekommen war:

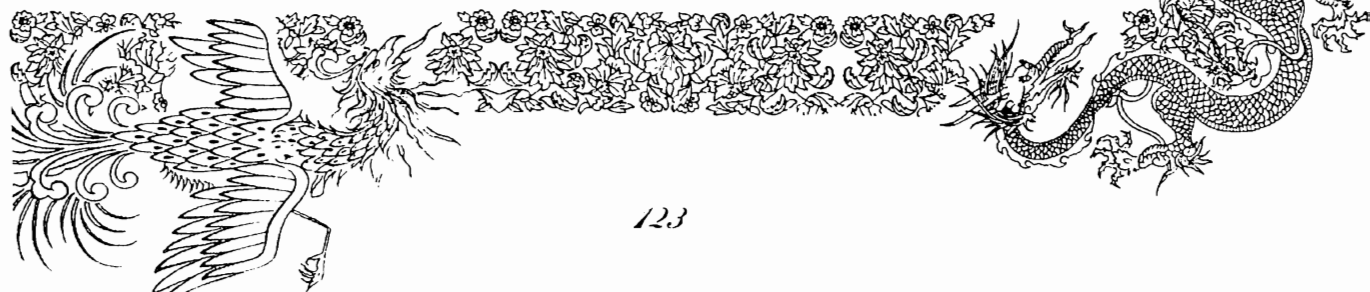
Heran kam der Held aller Helden, Kazan Beghs Bruder Karagüne, dessen Wiege aus der Haut des schwarzen Stieres am Eingang zum Karadere gestanden, der - geriet er in Wut - den schwarzen Stein zu Asche zerreiben, seinen Schnauzbart sieben Mal um den Nacken winden und verknoten konnte. Sein Roß spornend kam er heran: Schwing dein Schwert, mein Bruder Kazan, ich bin da!

Ihm folgten - laßt uns sehen, wer alles ihm folgte: Ihm folgte Deli Dondaz, Kiyan Seltshuks Sohn, der das Eisentor an der Ehernen Pforte in Dervend im Sturm genommen, mit der Spitze seines sechzig Spannen langen Spießes die Jungmänner zum Röhren bringend: Schwing dein Schwert, mein Agha Kazan, ich bin da!

Es folgte Schir Schemseddin, Sohn Gaflet Kodschas, der ohne es sich erlauben zu lassen, die Feinde Bayindir Chans überfiel, der sechzigtausend Kafire Blut kotzen ließ, Schnee anhäufend auf der Mähne seines weißgrauen Rosses: Schwing dein Schwert, mein Agha Kazan, ich bin da!

Sie sind gar nicht alle aufzuzählen, die Oghusenbeghe, die herannahten. Sie wuschen sich in reinem Wasser. Preßten die weißen Stimen auf den Boden, verrichteten zwei Rekat Gebet. Sprachen den Segen über Muhammed, den Vielgepriesenen. Dann wandten sie ihre Rosse den Kafiren zu, schwingen über sie ihre Schwerter. Dröhnend wurden die Pauken geschlagen. Die bronzenen, goldumflochtenen Drommeten wurden geblasen.

An jenem Tage offenbarte sich, wer ein Held war. An jenem Tage suchten die Schurken nach einem Versteck. An jenem Tage wurde eine Schlacht geschlagen, wie am Jüngsten Gericht. Das Schlachtfeld füllte sich mit abgeschlagenen Häuption. Wie Bälle rollten die Köpfe. Hufeisen fielen ab, wenn herrliche Pferde dahingaloppierten. Lange Spieße brachen und wurden unbrauchbar. Langschwerter aus schwarzem Stahl wurden geschwungen, ihre Schneiden stumpf. Dreifach gefiederte Buchenpfeile wurden verschossen, eiserne Spitzen brachen ab. Jener Tag schien ein Tag des Jüngsten Gerichts."

Die sogenannte "sowjetische öffentliche Meinung", die die herrschende Ideologie ab 1917 auf administrativem Wege zu formen versuchte, begann eines Tages auch im "Kitabi Dede Korkut" nach "utopisch-sozialistischen Ideen" zu suchen (s. z.B.: "Die utopisch-sozialistischen Ideen bei Dede Korkut und Nisami". In: Watan ughrunda, 1942, S.5). Aber selbst der Versuch, dieses Werk in den künstlichen – und dürrtigen – Rahmen der utopisch-sozialistischen Ideologie einzupassen, schützte dieses Wahrzeichen der Humanität nicht. Mitte des 20. Jahrhunderts wurde "Kitabi Dede Korkut" in der Sowjetunion und natürlich mit besonderem Nachdruck in Aserbaidshon in Ketten gelegt.

Das 20. Jahrhundert und überhaupt die alte Geschichte hat zahlreiche solche Verbote und Liquidationen gesehen und war Zeuge vieler Hinrichtungen: Neben den Menschen aber wurden im Feuer auch Bücher verbrannt, alte und reiche Bibliotheken wurden zerstört; daß jedoch ein so bedeutendes nationales Literaturdenkmal eingesperrt und festgekettet und alle, die sich mit ihm befassen, verfolgt und bestraft werden, sucht – so denke ich – in der Geschichte seinesgleichen.

Weil natürlich "Kitabi Dede Korkut" den Dastanen⁷, die ursprünglich der alte Dede zum Kopuz⁸ vortrug, keine Klassengesellschaft zugrundelegt, sondern den historischen psychologisch-ethnographischen Selbstausdruck der Türkvolker und natürlich besonders des aserbaidshonischen Volkes wiedergibt, gab es Gründe genug, es als ein "schädliches Werk" und als Verkörperung einer der sozialistischen Weltanschauung und Moral widersprechenden pantürkischen, panislamistischen Ideologie zu entlarven.

Es entstand ein wahnhaftes, ja sogar surrealistisches Bild: Die stumpfsinnige Ideologie hatte nicht in Betracht gezogen, daß sowohl die Ideen des Pantürkismus als auch des Panislamismus sich erst im 20. Jahrhundert formierten.

Was konnte die aserbaidshonische Wissenschaft noch tun, die in den 20er, 30er und 40er Jahren immer wieder verfolgt, nach Sibirien geschickt und erschossen worden war, als 1951 der Führer Sowjetaserbaidshons Mir Dschafar Bagirov "Kitabi Dede Korkut" mit dem gefürchteten Stempel "feindliches Buch" versah?

Doch der Lauf der Geschichte, das Geschick der kulturellen Errungenschaften hängt nicht allein von Bagirov und seinesgleichen, ja nicht einmal von Stalin ab. Und "Kitabi Dede Korkut" sollte auch diese Prüfung bestehen.

1953 starb Stalin, die stalinistische Stimmung des Sowjetreiches wurde durch die unvollendet bleibenden Chruschtschowschen Reformen gemildert, eine Situation, die die aserbaidshonische Wissenschaft sofort zu nutzen wußte. 1957 wurde in der Zeitschrift "Der Kommunist", dem wichtigsten Presseorgan der kommunistischen Partei, ein Artikel von Hemid Arasli, Azel Demirtschizade, Memmed Arif und Memmedhüseyn Tehmassib unter dem Titel "Die Dastane des Dede Korkut" veröffentlicht. Einige Zeit später ver-

anstellte das Nisami-Institut für Sprachen und Literatur eine Fachtagung zu diesem Thema. Begünstigt durch die politisch-soziale Entwicklung in dieser Zeit konnten H. Arasli, A. Demirtschizade und M.H. Tehmassib bedeutende Vorträge zu Themen halten wie z.B: "Kitabi Dede Korkut" – ein aserbaidsschanisches Epos", "Kitabi Dede Korkut" als literarisches Denkmal in der aserbaidsschanischen Sprache" oder "Die Geschichten des Dede Korkut – frühe Muster der aserbaidsschanischen Epen".

Dede Korkut wurde "freigesprochen".

6

"Kitabi Dede Korkut" enthält die gesamte Geographie Aserbaidsschans von Derbend bis zum Göyce-See, von Berde und Gence bis Nachcivan, dem Alinca-Fluß und der Alinca-Festung.

Adam Olearius, der Anfang des 16. Jahrhunderts in Aserbaidsschan war, schrieb folgendes: "Hier (bei Derbend; der Autor) fanden wir noch zwei heilige Gräber: das eine, das von Muhtar-Piri, lag im Flachland, das andere, von Imam Korkut, auf dem Berg. Über Dede Korkut wird gesagt, er sei ein Freund Muhammeds gewesen, sei stets an seiner Seite gewesen, habe von ihm gelernt und noch dreihundert Jahre weitergelebt." (s. Adam Olearius: Puteschestwenniki ob Aserbaidsschane. Bd. 1, Baku 1961, S. 296).

Adam Olearius berichtet über eines dieser Gräber, es sei eine im Felsen angelegte Höhle gewesen, und beschreibt ausführlich, wie die Menschen, insbesondere Frauen und Mädchen, zu dieser Stätte wallfahrteten und dort beteten.

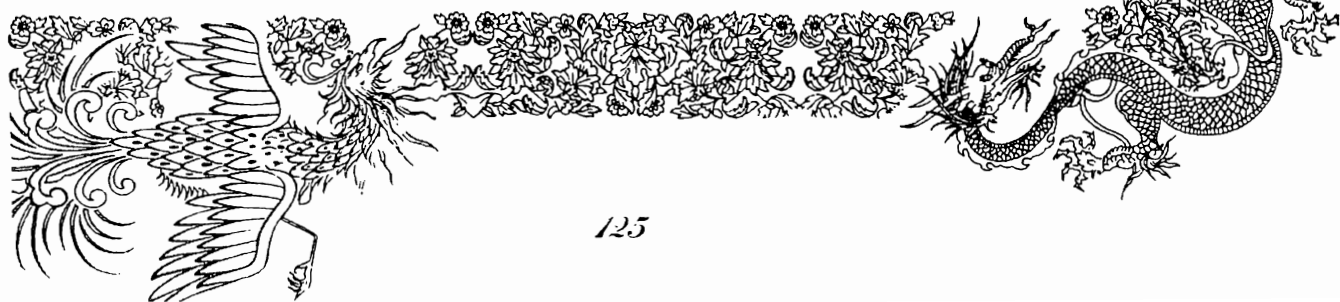
Es gibt Berichte, Sagen und Legenden nicht allein über Dede Korkut, sondern auch über andere Helden des Epos, deren Gräber sich in Aserbaidsschan befinden sollen, wie z.B. Kazan Chan, Burla Chatun oder Karatschuk Coban.

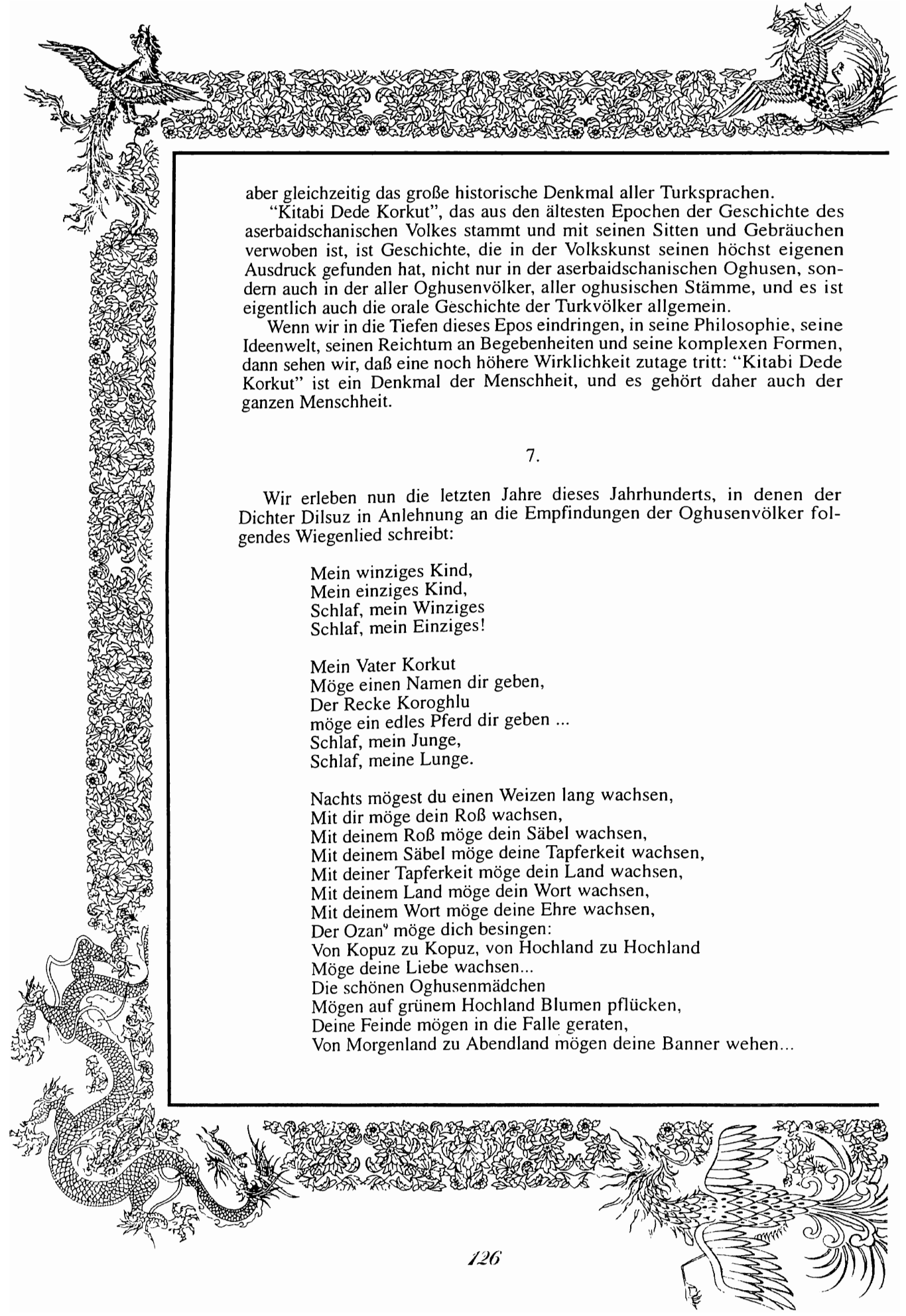
Evliya Celebi aber nennt in seinem Buch "Seyahetname" als genauen Ort des Grabes des Dede Korkut Derbend und fügt hinzu, das Grab werde als heilige Stätte vom Volk aufgesucht.

W.W. Barthold, Mitglied der Akademie der Wissenschaften der UdSSR, der von seinen Studienjahren beginnend sein ganzes langes Leben "Kitabi Dede Korkut" erforschte und auf Grundlage der Dresdner Handschrift die erste russische Übersetzung zum Druck vorbereitete, gelangte aufgrund seiner langjährigen Forschungen zu dem Schluß, daß diese Sagen nur im kaukasischen Milieu entstanden sein konnten.

1988 fand in Baku ein Kolloquium der Korkut-Forscher statt, auf dem der bekannte türkische Orientalist Osman Fikri Sertkaya aufgrund der Fakten den sinnbildlichen Ausdruck prägte, Aserbaidsschan sei "die ewige Hauptstadt der Korkutschen Geographie" ("Der Kommunist", 5.8.1988).

"Kitabi Dede Korkut" ist das große Epos Aserbaidsschans, und gleichzeitig das große Epos der gesamten türkischen Welt. "Kitabi Dede Korkut" ist, wie die Dresdner Handschrift beweist, in aserbaidsschanischer Sprache geschrieben und in aserbaidsschanischem Türkisch vorgetragen worden, ist

aber gleichzeitig das große historische Denkmal aller Turksprachen.

“Kitabi Dede Korkut”, das aus den ältesten Epochen der Geschichte des aserbajdschanischen Volkes stammt und mit seinen Sitten und Gebräuchen verwoben ist, ist Geschichte, die in der Volkskunst seinen höchst eigenen Ausdruck gefunden hat, nicht nur in der aserbajdschanischen Oghusen, sondern auch in der aller Oghusenvölker, aller oghusischen Stämme, und es ist eigentlich auch die orale Geschichte der Turkvölker allgemein.

Wenn wir in die Tiefen dieses Epos eindringen, in seine Philosophie, seine Ideenwelt, seinen Reichtum an Begebenheiten und seine komplexen Formen, dann sehen wir, daß eine noch höhere Wirklichkeit zutage tritt: “Kitabi Dede Korkut” ist ein Denkmal der Menschheit, und es gehört daher auch der ganzen Menschheit.

7.

Wir erleben nun die letzten Jahre dieses Jahrhunderts, in denen der Dichter Dilsuz in Anlehnung an die Empfindungen der Oghusenvölker folgendes Wiegenlied schreibt:

Mein winziges Kind,
Mein einziges Kind,
Schlaf, mein Winziges
Schlaf, mein Einziges!

Mein Vater Korkut
Möge einen Namen dir geben,
Der Recke Koroghlu
möge ein edles Pferd dir geben ...
Schlaf, mein Junge,
Schlaf, meine Lunge.

Nachts mögest du einen Weizen lang wachsen,
Mit dir möge dein Roß wachsen,
Mit deinem Roß möge dein Säbel wachsen,
Mit deinem Säbel möge deine Tapferkeit wachsen,
Mit deiner Tapferkeit möge dein Land wachsen,
Mit deinem Land möge dein Wort wachsen,
Mit deinem Wort möge deine Ehre wachsen,
Der Ozan⁹ möge dich besingen:
Von Kopuz zu Kopuz, von Hochland zu Hochland
Möge deine Liebe wachsen...
Die schönen Oghusenmädchen
Mögen auf grünem Hochland Blumen pflücken,
Deine Feinde mögen in die Falle geraten,
Von Morgenland zu Abendland mögen deine Banner wehen...

Das blondköpfige Lämmchen
Leckt das Salz,
Schlaf, mein Lämmchen
Schlaf, mein Schätzchen.

Nun stelle ich mir selbst die Frage: wie ist dieses schöne Gedicht entstanden?

Doch wohl, weil der Dichter das "Kitabi Dede Korkut" als Quelle hatte, dem er diese Inspiration, diese Anregung verdankt; doch wohl, weil diese Gefühle und Empfindungen für den Dichter sehr vertraut, sehr teuer sind, seit Menschengedenken vererbt und unersetzlich; doch wohl, weil diese Gefühle und Empfindungen für Dilsuz auch gleichzeitig der geistige Selbstausdruck seines Volkes, seines Vaterlandes und seiner Ahnen sind.

Aber zugleich auch, weil "Kitabi Dede Korkut" in der Mitte von Dilsuz eigenem Jahrhundert - auch in der Zeit, als es in Ketten lag! - selbst dieses Wiegenlied in die Herzen der aserbajdschanischen Jugend schrieb, und eben auch in Dilsuz Herz; still und heimlich, lautlos und leise vollbrachte es sein Werk. Sonst hätte ein Dichter, der seine Kindheit in der schrecklichen Zeit des Stalinismus verlebte, und seine Jugend in der des Kalten Krieges in einem Land mit geschlossenen Grenzen, diese Zeilen nicht mit solcher Natürlichkeit schreiben können.

Und auch heute könnten wir dieses Gedicht in seiner ganzen Tiefe nicht begreifen.

Das Wort "Bürger" bezieht sich auf den Menschen, die Person.

Auch in der Belletristik gibt es eine Vorstellung von "Bürgertum". Der Schriftsteller ist Bürger, der Dichter, der Dramatiker.

Aber an dieser Stelle scheint mir folgende Bezeichnung in höchstem Maße angemessen:

Bürger "Kitabi Dede Korkut"!

8.

Über die reale historische Persönlichkeit Korkuts gibt es in der Forschung verschiedene Meinungen: Hat er tatsächlich, wie in den Geschichten der Oghusname geschrieben, im Oghusenland gelebt, welches der Gräber, die in den heutigen Turkstaaten mit dem Namen Korkuts verbunden sind, ist wirklich das seine, usw. .

Aber ich glaube, daß diese Fragen nicht so wichtig sind, weil der Dede Korkut, der über Jahrhunderte lebendig blieb und den Kopuz an der Brust seine Gesänge anstimmte, die literarische Gestalt Dede Korkut, der eigentlich reale Dede Korkut ist.

Im Gegensatz zu diesen Fragen existiert ein realer Dede Korkut, der ewig lebt und von Jahrhundert zu Jahrhundert seine Dastane vorträgt. Das Dasein Dede Korkuts paßt nicht in einen historischen Rahmen mit Lebensanfang und Lebensende, es kennt keine Zeiteinheiten:

Wo sind sie geblieben, die großen Herren?
Die meinten, die Welt würde ihnen gehören?
Der Tod nahm sie weg, die Erde verbirgt sie.
Wer erbt die Welt, die vergängliche, ye?
Die Welt des Kommens und Gehens,
Die Welt des schließlichen Vergehens!
Des längsten Lebens Ende ist der Tod,
sein Abschluß Trennung...¹⁰

singt Dede Korkut und lebt selbst weiter.

«Die Welt des Kommens und Gehens, die Welt des schließlichen Vergehens», Ausdruck der Unentrinnbarkeit, teilt nur uns Menschen, die wir dem Tode nicht entgehen können, den zum Tode verurteilten Kreaturen, den Anfang und das Ende mit.

Dede Korkut aber gehört nicht dazu. Er ist der Vertreter einer höheren Existenz unter den einfachen Menschen, und als solcher kommt er von alters her und ist doch immerwährend jung.

Wie jener uralte Olivenbaum, der jedes Jahr neue Früchte bringt.

Eltschin, Volksschriftsteller

¹ Das Buch Dede Korkuts – Dede bedeutet eigentlich „Großvater“, Achmed Schmiede übersetzt mit „Erzvater“; als Anrede bezeichnet es traditionell in vielen Turksprachen eine ältere Respektperson; Anm. d. Übersetzer.

² Tepegöz oder auch Depegöz bedeutet „Stirnauge“, also „Zyklop“; Anm. d. Übersetzer.

³ s. Tofiq Hacıev: Das Debüt des Heldentums in unserer Literatur. In: „Wissenschaftliche Werke“. Aserbajdschanische Staatliche Universität, Baku 1976, Nr. 4.

⁴ s. Muharrem Ergin: Dede Korkut Kitabı. Ankara 1964.

⁵ berühmte militärische Führer aus der Revolutionzeit; Anm. d. Übersetzer.

⁶ Dieser Auszug wurde der Übersetzung von H. Achmed Schmiede entnommen; s. ders.: Dede Korkut's Buch. Ministerium für Kultur der Republik Türkei. Ankara, 1995, Verlag Anadolu, S.68-70. Anm. d. Übersetzer.

⁷ episches Literaturgenre meist romantischen Inhalts; Anm. d. Übersetzer.

⁸ ein- oder mehrsaitiges Musikinstrument der wandernden Volksdichter u. -sänger; Anm. d. Übersetzer.

⁹ wandernder Volksdichter u. -sänger; Anm. d. Übersetzer.

¹⁰ wie FN 6, S. 71, 259.

AUSZÜGE AUS DEM “KITABI DEDE KORKUT”*

Unfern der Zeit Resul Aleyhisselam's erwuchs dem Stamme der Bayat ein Mann, den sie Vater Korkut nannten. Dieser war ein Alleskenner unter den Oghusen, denen er als erleuchtet galt. Was er auch sagte, es geschah. Vielerlei kündete er aus dem Verborgenen, das Allah der Erhabene ihm ins Herz gelegt.

Vater Korkut pflegte dem Oghusenvolk aus seinen Schwierigkeiten zu helfen. Was immer es auch sein mochte -nie unternahm man etwas, ohne Vater Korkut zu befragen. Was er auch anordnete, man fügte sich, richtete sich nach seinem Wort und führte es aus.

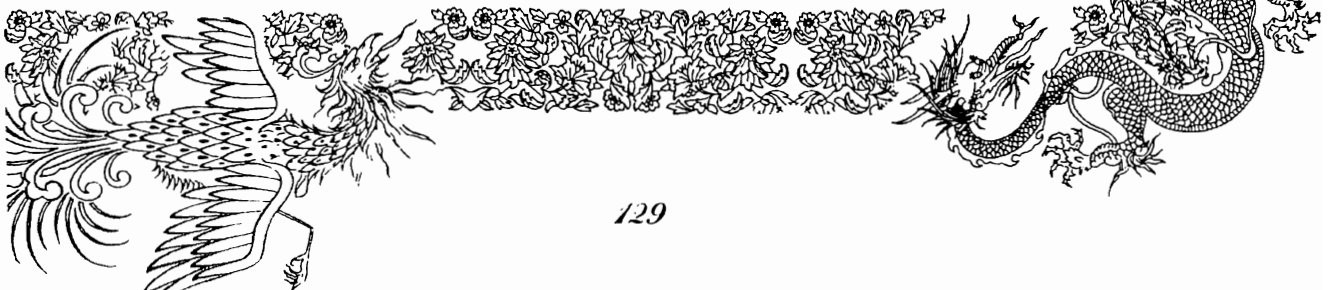
* * *

Erzvater Korkut sang:

“Ohne Allahs Namen kann kein Werk gelingen.
Wem der mächtige Gott nicht spendet, kommt nie zu Reichtum.
Kein Unheil leidet, dem es nicht seit je bestimmt ist.
Niemand stirbt, bevor seine Stunde da ist.
Schnee mag in noch so dichten Flocken fallen -
bis in den Frühling hinein bleibt er nicht.
Das Gras bleibt nicht bis in den Herbst so flockig-grün.
Aus alter Baumwolle wird kein Tuch.
Ein verstockter Feind wird nie zum Freund.
Schont man die Mähre, kommt man nicht vom Fleck.
Solange man das schwarzstählerne Langschwert nicht schwingt,
macht der Feind nicht kehrt.
Wer sein Vermögen schont, bleibt ungerühmt.
Ein Mädchen, das der Mutter nichts abgesehen,
nimmt keine Lehren an.
Ein Sohn, der dem Vater nichts abgesehen,
lädt nicht zum Gastmahl.”

* * *

“Das edle Roß des Kaukasus kann ein Nichtswürdiger
zum scharfen Ritte nicht besteigen.
Besser ist's, er steigt erst garnicht auf.

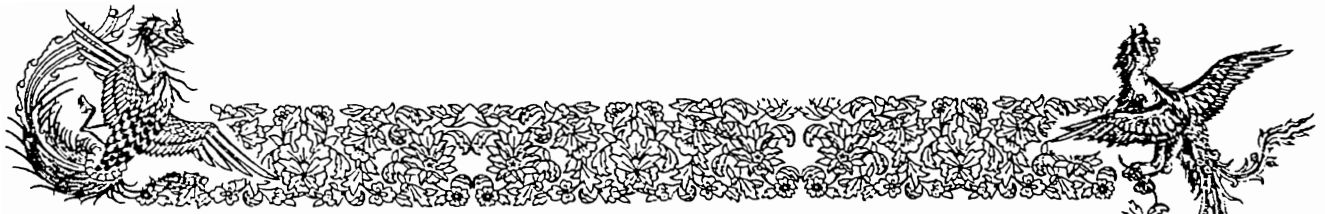

Für Feiglinge ist es besser, die Finger vom schwingendschneidenden
Schwert zu lassen;
Besser, sie schwingen es nicht.
Der Recke aber, der es schwingen kann, ziehe einen Streitkolben
dem Pfeil und dem Schwert vor.
Finstere Behausungen, denen der Gast fernbleibt, stürzten besser ein.
Vom Pferd verschmähte bittere Gräser wüchsen besser garnicht heran.
Vom Menschen verschmähte bittere Wasser träten besser garnicht
zu Tage.
Ein tölpelhafter Sohn, der den Ruf des Vaters nicht fortführt,
entströmte besser garnicht dessen Lenden;
Geht's darum, den Namen des Vaters fortzuführen,
so ist ein guter Sohn vorzuziehen.
Die Lüge bliebe besser aus der Welt.
Wahrhaftige erlebten besser drei mal dreißig und zehn Jahre."

* * *

"Hey, Dirse Chan, zürne mir nicht!
Kränke und beschimpfe mich nicht!
Erheb dich vielmehr und stehe auf,
Stell dein rotbuntes Zelt auf Erden auf!
Laß schlachten Hengste, Kamele und Hammel;
Die Beghe von Itsch und Tasch Oghus versammel!
Die Hungrigen speise!
Die Nackten bekleide!
Dem Schuldner erlasse seine Schulden!
Häufe Berge von Fleisch an in tiefen Mulden!
Laß seenweise Kumis melken und säuern!
Gebiete, ein großes Toy-Fest zu feiern!
Fleh' zu Gott selbst und laß Gebete sprechen.
Vielleicht, daß ein Bittgebet zu ihm dringt,
Das sich dem Mund eines Frommen entringt,
Und er einen würdigen Sprößling uns schenkt!"

Auf das hörend, was sein Weib ihm geraten, richtete Dirse Chan ein
großes Fest aus und betete um Erfüllung seines Wunsches. Ließ Pferde- und
Kamelhengste und Widder schlachten. Versammelte um sich die Beghe der
Itsch-Oghusen und der Tasch-Oghusen. Wo er Hungrige sah, da speiste er sie.
Wo er Bloße sah, da kleidete er sie. Schuldner befreite er von ihrer
Schuldenlast. Er stapelte Fleisch zu hauf. Ließ seengleich Kumis melken.
Durch Handschlag taten sie ihr Gelübde. Und durch das Gebet eines
Frommen gab Allah der Erhabene ihnen einen Sprößling. Dirse Chans Frau
wurde guter Hoffnung und brachte nach der bestimmten Zeit einen Knaben
zur Welt.

* * *

Der Chan aller Chane machte den Jüngling zum Begh, verlieh ihm einen Thron. Mein Erzvater Korkut aber erzählte, sang, und reimte diese Oghusenschrift, in welcher er sagt:

“Auch diese sind gekommen und gegangen.
Der Karawane gleich erschienen und vergangen.
Vom Tod dahingerafft, vom Erdenschoß verborgen.
Die Welt - vergänglich zwar - nur erbt das Morgen.
Der finstre Tod, ihm möge man nicht wehren.
Dein Gut mag Allah in Gesundheit mehren.
Gelobt sei Gott, er mag dein Freund und Helfer sein.
Stimm, Chan, mit mir in diese Bitte ein:

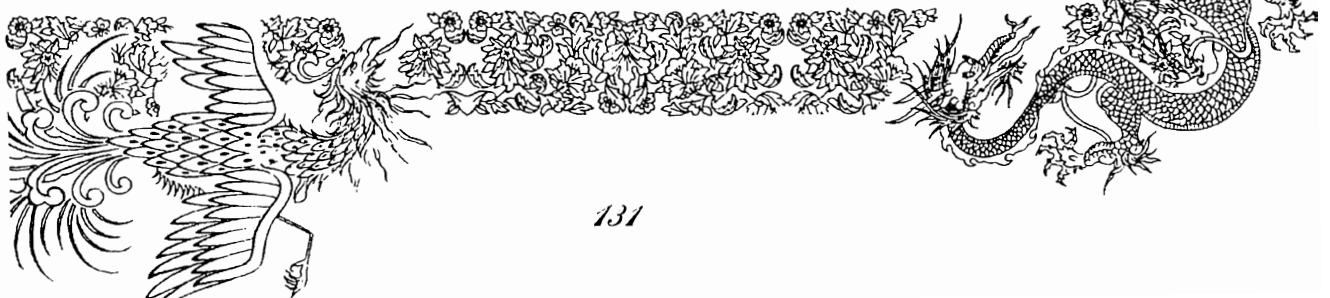
Den Bergen deiner Heimat geb' Gott festen Stand.
Den Baum, der dich beschattet, schütze er vor Flevlerhand.
Dein lieblich sprudelnd Wasser möge nie versiegen.
Kein Stoß die Spitzen deiner Fittiche je biegen.
Dein Grauroß soll sich ohne Fehltritt tummeln.
Kein Hieb dein langes, schwarzes Schwert verstümmeln.
Nicht knicken soll beim Stoß dein langer Spieß.
Dein graues Mütterchen hol' Gott ins Paradies.
Und deinem Vater gebe er den Garten Eden.”

Die Fackel, die Gott dir entfacht hat, möge auf immer flammen! Und möge Gott der Allmächtige dir ersparen, dich je auf Schurken verlassen zu müssen!

* * *

Da hatte eines Tages von seinem Platz sich erhoben Salur Kazan, Sohn des Ulasch, Sproß des heiligen Weißfalken - des Totemvogels der Oghusen, die Hoffnung von uns Elenden, der Löwe der Sippe Amit, der Tiger des Karadschik-Gebirges, der Besitzer des Rosses Konurat, der Vater Uruz Chan's, der Eidam Bayindir Chan's, der Stolz der mächtigen Oghusen und Rückhalt einsamer Recken. Seine neunzig Räume umfassenden Hochzelte hatte er auf dem bloßen Erdboden aufschlagen, an neunzig Stellen große seidene Teppiche ausbreiten lassen. An achtzig Stellen waren auf sein Geheiß Amphoren und in goldnen Gestellen ruhende Karaffen aufgestellt worden. Neun schwarzäugige, lieblich anzuschauende Kafirmädchen mit im Nacken geknotetem Haar, mit goldnen Knöpfen am Mieder, mit vom Gelenk her hennagefärbten Händen und schmuckbesetzten Fingen kredenzten den Beghen der mächtigen Oghusen.

Vom vielen Trinken war Salur Kazan, dem Sohn des Ulasch, der Wein zu Kopfe gestiegen. Seine starken Knie auf den Boden stemmend, sprach er:

Hört meine Stimme, Ihr Beghe! Vernehmt mein Wort, Ihr Beghe! Vom vielen Herumliegen schmerzen uns die Seiten. Vom vielen Stillsitzen sind uns die Lenden eingetrocknet. Ziehen wir aus, Ihr Beghe! Jagen wir das Wild, greifen wir den Vogel, erlegen wir den Elch, den Rothirsch. Dann wollen wir zurückkommen in unsere Zelte, wollen essen und trinken und es uns wohlsein lassen!

* * *

Die hochwüchsige, schmalhüftige Burla Chatun griff sich an Hals und Ohren und stürzte zu Boden. Zerkratzte sich ihre dem Herbstapfel gleichenden rosigen Wangen. Raufte sich das schilfgleiche Schwarzhaar. Sohn! Sohn! so wimmerte und weinte sie. Uruz sprach:

“Hohe Mutter! Was wirfst du dich vor mich hin und greinst?
Was wimmerst du zum Erbarmen und weinst?
Was mußt du damit mir das Herze kränken?
Mich dazu bringen, an vergangnes zu denken?
Hey, Mutter! So zahlreich gibts Araberrosse;
Was macht es, fehlt einmal ein Fohlen im Trosse?
Goldbraune Kamele sich drängen in Haufen;
Was tuts, wenn da einmal ein Füllen entlaufen?
Wo schneeweiße Schafe in Masse sich nähren,
Kann ein Lämmchen man ohne weit’res entbehren.
Lebe du nur Mutter, dem Vater zu Ehren;
Einen Sohn wie mich kann die Welt entbehren!”

* * *

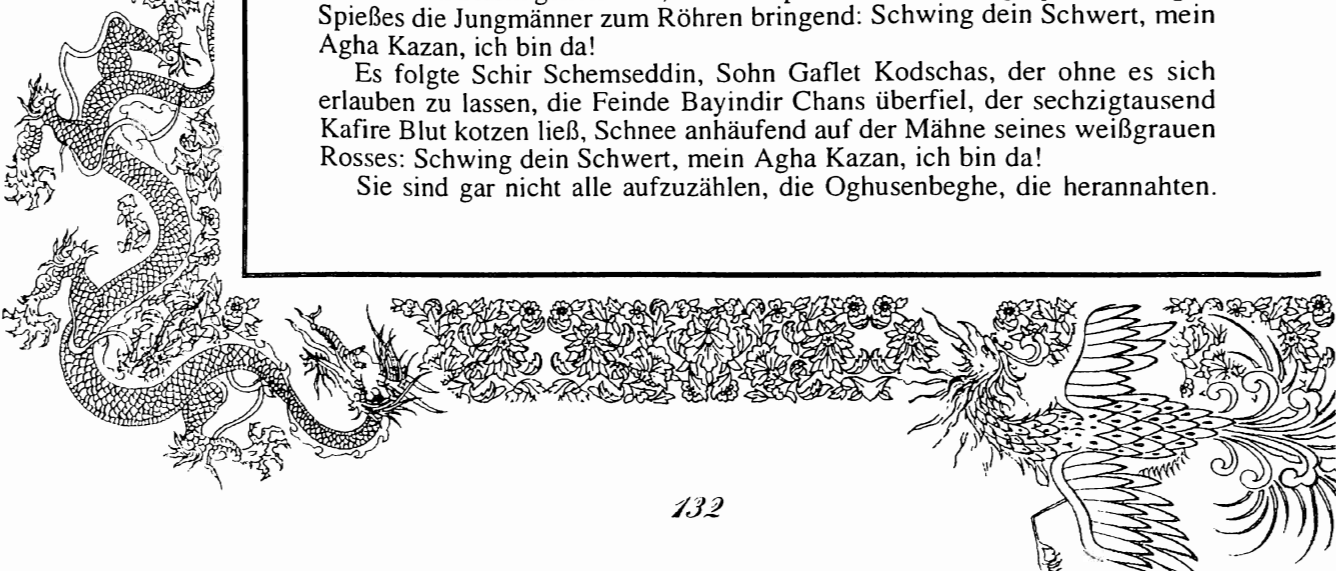
Und in diesem Augenblick kamen die mächtigen Beghe der Oghusen heran, mein Chan, laßt uns sehen, wer alles gekommen war:

Heran kam der Held aller Helden, Kazan Beghs Bruder Karagüne, dessen Wiege aus der Haut des schwarzen Stieres am Eingang zum Karadere gestanden, der - geriet er in Wut - den schwarzen Stein zu Asche zerreiben, seinen Schnauzbart sieben Mal um den Nacken winden und verknoten konnte. Sein Roß spornend kam er heran: Schwing dein Schwert, mein Bruder Kazan, ich bin da!

Ihm folgten - laßt uns sehen, wer alles ihm folgte: Ihm folgte Deli Dondaz, Kiyan Seltchuks Sohn, der das Eisentor an der Ehernen Pforte in Dervend im Sturm genommen, mit der Spitze seines sechzig Spannen langen Spießes die Jungmänner zum Röhren bringend: Schwing dein Schwert, mein Agha Kazan, ich bin da!

Es folgte Schir Schemseddin, Sohn Gaflet Kodschas, der ohne es sich erlauben zu lassen, die Feinde Bayindir Chans überfiel, der sechzigtausend Kafire Blut kotzen ließ, Schnee anhäufend auf der Mähne seines weißgrauen Rosses: Schwing dein Schwert, mein Agha Kazan, ich bin da!

Sie sind gar nicht alle aufzuzählen, die Oghusenbeghe, die herannahten.

Sie wuschen sich in reinem Wasser. Preßten die weißen Stirnen auf den Boden, verrichteten zwei Rekat Gebet. Sprachen den Segen über Muhammed, den Vielgepriesenen. Dann wandten sie ihre Rosse den Kafiren zu, schlangen über sie ihre Schwerter. Dröhnend wurden die Pauken geschlagen. Die bronzenen, goldumflochtenen Drommeten wurden geblasen.

An jenem Tage offenbarte sich, wer ein Held war. An jenem Tage suchten die Schurken nach einem Versteck. An jenem Tage wurde eine Schlacht geschlagen, wie am Jüngsten Gericht. Das Schlachtfeld füllte sich mit abgeschlagenen Häuption. Wie Bälle rollten die Köpfe. Hufeisen fielen ab, wenn herrliche Pferde dahingaloppierten. Lange Spieße brachen und wurden unbrauchbar. Langschwerter aus schwarzem Stahl wurden geschwungen, ihre Schneiden stumpf. Dreifach gefiederte Buchenpfeile wurden verschossen, eiserne Spitzen brachen ab. Jener Tag schien ein Tag des Jüngsten Gerichts.

* * *

Schließlich langten die Kaufleute an, neigten die Häupter und grüßten. Dann sahen sie den Jungmann, der Köpfe abgeschlagen und Blut vergossen hatte, an Bayböre Begh's rechter Seite sitzen. Die Kaufleute traten vor und küßten dem Jungreken die Hand.

Dieser Anblick aber ärgerte Bayböre Begh. Er sprach zu den Kaufleuten: Heda, ihr Dreckskerle! Küßt man einem Sohn in Gegenwart des Vaters die Hände?

Sie sagten: Mein Chan, ist dieser Jungreke dein Sohn? Ja, es ist mein Sohn, erwiderte er. Sie sagten: Dann zürne uns nicht, weil wir ihm die Hand geküßt haben. Wäre dein Sohn nicht gewesen, so wären unsere Waren jetzt in Georgien verschwunden. Und wir alle wären gefangen. Bayböre Begh sprach: Heda, hat mein Sohn Köpfe abgeschlagen und Blut vergossen?

Ja, er hat Köpfe abgeschlagen, Blut vergossen und Männer gefällt!

Heda, sprach er. Genug, um ihm nun einen Namen zu geben?

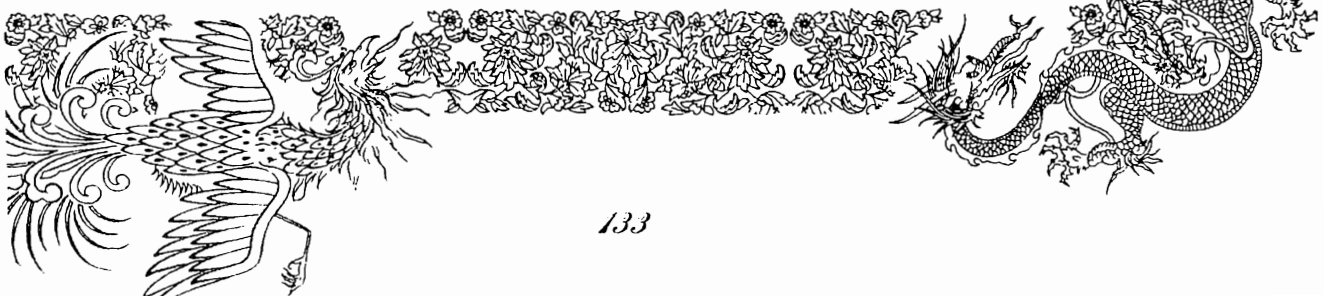
Mehr als genug, mein Sultan! sagten sie. Er lud die mächtigen Oghusenbeghe zu sich und bewirtete sie. Mein Erzvater Korkut erschien und gab dem Jüngling einen Namen. Er sprach:

Höre mein Wort, Bayböre Begh! Allah der Erhabene hat dir einen Sohn gegeben; möge er dir erhalten bleiben! Ergreift er das schwere Banner, mögen die Muslime ihm Gefolgschaft leisten! Schickt er sich an, die dort uns gegenüber liegenden schwarzen, schneebedeckten Berge zu überwinden, so möge Allah der Erhabene deinem Sohn Übergang gewähren! Du hattest deinem Sohn den Kosenamen Bamsi gegeben. Möge sein Name sein Bamsi Beyrek, der Grauschimmelreiter! Den Namen gab ich - gebe Allah ihm Leben!

Da wendeten die mächtigen Oghusenbeghe die Handflächen gen Himmel und beteten: Möge dieser Name diesem Jüngling Segen bringen!

* * *

Zur Oghusenzeit war es der Brauch, daß der Jungmann einen Pfeil

abschoß. Wo dieser hinfiel, errichtete er das Hochzeitszelt. Auch Beyrek Begh schoß einen Pfeil und stellte dort sein Hochzeitszelt auf. Von seiner Verlobten traf ein roter Bräutigamskaftan ein. Den legte Beyrek an. Das aber mißfiel seinen Gefährten. Sie zeigten sich gekränkt. Beyrek fragte: Weshalb seid ihr gekränkt?

Sie sagten: Wie sollten wir nicht gekränkt sein. Du trägst einen roten Kaftan, und wir nur weiße!

Beyrek sprach: Weshalb kränkt ihr euch wegen einer solchen Sache? Heute trage ich ihn, morgen trägt ihn mein Adjutant, und dann tragt ihr ihn vierzig Tage lang reihum. Anschließend geben wir ihn einem Derwisch.

Nun setzten sie sich zu vierzig Jungmannen zusammen, aßen und tranken.

Bayböre Begh's Söhnchen Beyrek erhielt Baybidschan's Tochter Banitschitschek zur Frau. Er kehrte zurück zu seinem weißen Hochzelt, zu seiner weißen Wohnung. Die Hochzeitsfeierlichkeiten nahmen ihren Anfang. Einem Teil der vierzig Recken gab Chan Kazan, den übrigen Bayindir Chan Mädchen zu Frauen. Auch Beyrek vermählte seine sieben Schwestern mit sieben Recken. Ließ an vierzig Stellen Zelte aufschlagen. Neununddreißig Mädchen schossen je einen Glückspfeil ab. Neununddreißig Recken gingen dem Pfeile nach. Vierzig Tage und vierzig Nächte feierten sie Hochzeit. Beyrek und seine Recken waren am Ziel ihrer Wünsche angelangt.

* * *

Da lebte in Oghusenland der Sohn Ducha Kodscha's, den sie Deli Domrul nannten, den tollen Domrul. Der hatte über ein ausgetrocknetes Bachbett eine Brücke gebaut. Wer sie passierte, musste ihm dreiunddreißig Silberlinge zahlen. Und wer nicht über sie gehen wollte, dem nahm er unter Prügeln vierzig Silberlinge ab. Warum tat er das? Er tat das, weil er zu verkünden pflegte:

Gibt es wohl jemanden, der tollkühner, der stärker ist als ich, sodaß er sich mit mir anlegen könnte? Der Ruf von meiner Manneskraft, meinem Heldenmut, meinem Reckentum ist ja bereits bis Rum und Damaskus gedrungen!

Nun hatte sich eines Tages an der Böschung seiner Brücke eine Nomadenabteilung niedergelassen. In dieser Abteilung war ein wohlangesehener Jungmann krank geworden. Auf Allahs Gebot schließlich starb dieser Jungmann. Hier klagte einer um den Sohn, dort einer um den Bruder. Ein gewaltiges Wehklagen um den Jungmann setzte ein. Unverhofft tauchte Deli Domrul bei den Leuten auf: Heda, ihr Gesindel! Weshalb weint ihr? Was ist das für ein Getöse an meiner Brücke? Worum klagt ihr so?

Sie sprachen: Mein Chan, uns ist ein wackerer Jungmann gestorben. Um den weinen wir.

Deli Domrul sprach: Heda, wer hat euren Jungmann denn getötet?

Sie sprachen: Bei Gott, auf Gebot Allahs des Erhabenen hat der weißbeflügelte Azrail jenem Jungmann die Seele genommen. Deli Domrul sprach:

Heda, was für eine Art Kerl ist denn dieser Azrail, daß er einem Mann einfach die Seele wegnimmt? O Allah, du Almächtiger, so wahr du ein einiger Gott bist, so wahr es dich gibt - zeige meinem Auge diesen Azrail, damit ich mit ihm kämpfe, mit ihm ringe, mich mit ihm schlage und die Seele dieses wackeren Jungmannes befreie. Damit er nicht wieder wackeren jungen Leuten die Seelen nimmt!

* * *

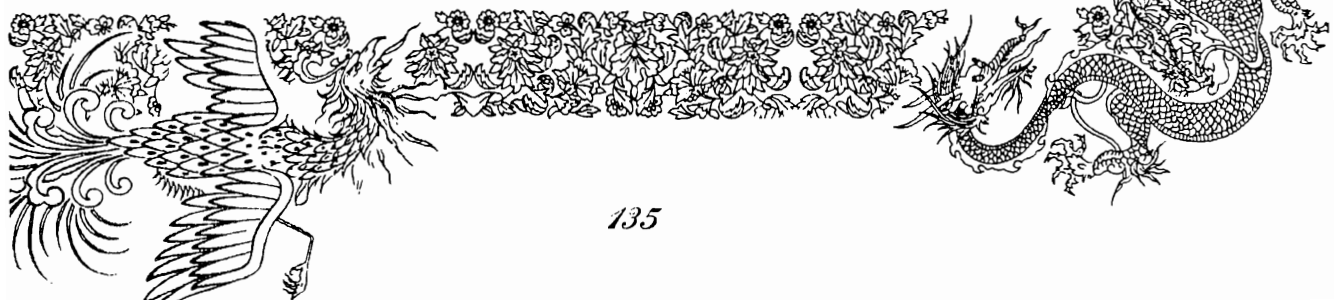
Während Deli Domrul mit vierzig Recken beim Schmaus saß, tauchte unverhofft Azrail bei ihm auf. Weder der Büttel konnte ihn sehen, noch der Türsteher. Deli Domrul's Auge, soeben noch sehend, erblindete. Seine Hand, soeben noch kraftvoll, sank schlaff ihm herab. Für Deli Domrul versank die Welt in Finsternis. Deli Domrul hub an und sang. Laß uns sehen, mein Chan, was er sang:

“Heda, welch majestätischer Alter bist du!
Die Türsteher bemerkten dich nicht,

Die Büttel hörten dich nicht!
Meine Augen waren doch sehend -
jetzt sehen sie nicht!
Meine Hände waren doch kraftvoll -
jetzt greifen sie nicht!
Ein Zittern ergreift meine Seele,
Erregung überkommt sie.
Mein goldfüßiger Pokal ist meiner Hand entglitten
und zu Boden gefallen.
Meine Mundhöhle ist wie Eis,
Meine Knochen sind wie Staub geworden.
Heda, du weißbärtiger Alter,
Du stieläugiger Alter!
Heda, welch majestätischer Alter bist du, sag es mir!
Sagst du's nicht, bekommst du Ärger mit mir!”

Bei diesen Worten packte Azrail der Zorn. Er sprach:

“Heda, du toller Strolch!
Meine Stielaugen gefallen dir nicht?
Vielen schönäugigen Mädchen und jungen Frauen
musste ich die Seele nehmen.
Daß mein Bart weiß ist, gefällt dir nicht?
Vielen weißbärtigen und schwarzbärtigen Recken
musste ich die Seele nehmen.
Davon ist mir der Bart weiß geworden!”

Heda, du toller Strolch! Du brütestest dich doch: "Wenn mir doch der weißbeflügelte Azrail in die Hände fiel, daß ich ihn umbrächte! Daß ich ihm die Seele des wackeren Jungmannes wegnähme und befreite!" Nun wohl, du toller Strolch! Ich bin gekommen, um deine Seele zu holen! Gibst du sie mir, oder willst du mit mir kämpfen? Deli Domrul sprach: Heda, bist du der weißbeflügelte Azrail?

Jawohl, sprach jener. Der bin ich.

Bist du der, der diesen wackeren Jungmannen die Seelen nimmt?

Jawohl, sprach jener. Der bin ich.

Deli Domrul sprach: Heda, ihr Türsteher! Schließt die Tür! Heda, Azrail! Auf weitem Plan suchte ich nach dir; du aber bist mir auf engem Platz in die Hände gefallen, nicht wahr?

Er zog sein schwarzes Schwert, nahm es zur Hand. Begann auf Azrail einzudringen. Azrail aber verwandelte sich in eine Taube und flog durchs Fenster davon.

* * *

Auf dem Heimweg zeigte sich Azrail dem Pferd. Das Pferd scheute. Warf Deli Domrul ab. Dem dröhnte der Schädel und er blieb benommen liegen. Azrail setzte sich ihm auf die weiße Brust. Deli Domrul murmelte zuerst vor sich hin. Dann begann er zu röcheln. Er sprach:

"Gnade, Azrail! Ich will mich dir beugen!

Die Einheit Gottes will ich bezeugen!

Daß du so einer bist, das wusste ich nicht!

Wie ein Dieb die Seele nimmst, wusste ich nicht!

Berge mit Hochebenen nennen wir unser.

Auf den Bergebnen nennen wir Weingärten unser.

Die Beeren gedeihn dort in schwarzen Trauben,

Die zu Wein man vergärt zwischen hölzernen Dauben,

Um dem, der ihn trinkt, die Sinne zu rauben.

Betrunken war ich, wusste nicht, was ich sprach.

Hab' als Begh, als Jungmann noch nicht ausgelebt, ach!

Nimm mir nicht die Seele, Azrail, steh mir bei!"

Azrail sprach: Heda, du toller Strolch! Was flehst du mich an? Flehe zu Gott dem Erhabenen! Was vermag denn ich? Ich bin auch nur einer, der Gebote zu befolgen hat.

Deli Domrul sprach: Ja, ist es denn allein Allah der Erhabene, der Leben gibt und Leben nimmt?

Ja, das ist allein Er.

Was tust du dann hier? Geh fort, ich will mit Allah dem Erhabenen sprechen, sagte er.

Hier hub Deli Domrul an und sang. Laß uns hören, mein Chan, was er sang:

“Höher als alle Hohen du bist,
Und keiner weiß, wie du wirklich bist!
Ruhmvoller Gott!
Im Himmel wähnt dich die Unwissenheit
Die von hier unten aus nach dir schreit.
Wo du doch im Herzen der Glaubenden bist!
Du ewig seiender, erschreckender Gott!
Du immerdar Sünden zudeckender Gott!
Meine Seele mir nehmen sollst allein du!
Daß Azrail sie nimmt, das lasse nicht zu!”

Diese Rede Deli Domruls fand das Wohlgefallen Allahs des Erhabenen. Er ließ an Azrail den Ruf ergehen: Siehe, dieser tolle Strolch hat meine Einigkeit anerkannt, hat meiner Einigkeit seinen Dank ausgebracht! O Azrail, Deli Domrul mag eine Seele ausfindig machen, die an seine Stelle tritt. Dann mag seine eigene Seele frei sein!

* * *

Zur Zeit der Oghusen lebte ein weiser Mann mit Namen Kanli Kodscha. Dieser hatte einen zum Recken herangewachsenen Sohn, den sie Kanturali nannten. Kanli Kodscha sprach: Freunde, mein Vater ist gestorben, und ich als sein Nachfolger habe seinen Platz eingenommen. Nun werde ich eines nicht fernen Tages auch sterben und mein Sohn wird zurückbleiben. Mein Sohn, das Beste wird sein, ich vermähle dich!

Der Jüngling sprach: Vater, du sagst, du möchtest mich verheiraten. Aber weißt du denn auch, wie das Mädchen sein muß, damit es zu mir passt? Bevor ich aufgestanden bin, soll sie sich erhoben haben. Bevor ich meinen flinken Renner bestiegen habe, soll sie aufgesessen sein. Bevor ich im Land der blutigen Kafire angelangt bin, soll sie angekommen sein und mir Köpfe bringen!

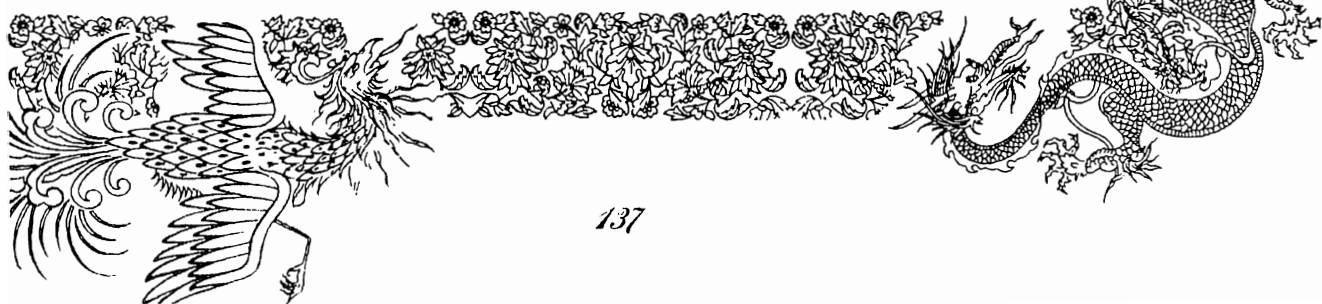
Kanli Kodscha sprach: Sohn, das hört sich an, als wollest du kein Mädchen, sondern einen heldenhaften Recken, hinter dem du in Ruhe essen und trinken und es dir wohl sein lassen kannst!

Er sprach: Ja, mein lieber Vater, so eine soll es sein! Oder möchtest du hingehen und mir ein Turkmenenpüppchen aussuchen, dem der Leib aufreisst, wenn ich einmal unversehens über es stolpere?

Kanli Kodscha sagte: Nun, mein Sohn, dann sieh dich selbst nach einem Mädchen um; ich will mich darauf beschränken, für euer Auskommen zu sorgen.

* * *

Hier stimmte Kanli Kodscha einen Gesang an. Laß uns sehen, mein Chan, was er sang:

"Sohn, der Ort, an den du gelangen willst,
 Ist nur über Irrwege zu erreichen,
 Voll Morast, in dem der Reiter versinkt.
 Durch Wälder, die der Drache nicht bezwingt.
 An Burgen vorbei, die zum Himmel aufragen.
 Du willst nach der reizenden Holden fragen;
 Doch gedenke der Henker, die Köpfe abschlagen,
 Des Vaters, der im Kampf weiß, den Schild zu tragen!
 Gib es auf, dich in diese Wildnis zu wagen!
 Gib deinem weißbärtigen Vater,
 Deiner eisgrauen Mutter
 Keinen Anlaß, um ihren Sohn zu klagen!"

Erregt erwiderte Kanturali:

"Was sagst du, was sprichst du da, lieber Vater?
 Wer all dieses fürchtet, wird nie etwas wagen.
 Es ist unrecht, einem Jungmann Angst einzujagen!
 Jene Irrwege will über Nacht ich bezwingen!
 Den Sumpf auffüllen, in dem Reiter versinken!
 Den drachentrotzenden wilden Wald,
 Mein Feuerstein setzt ihn in Flammen bald!
 Die Trutzburgen, die zum Himmel aufragen,
 Mit Gottes Hilfe will ich sie zerschlagen!
 Den Nacken des Liebchens, mein Mund wird ihn küssen!
 Dem Vater leg ich den Schädel zu Füßen!
 Soll ich nun gehen, oder soll ich bleiben?
 Ich gehe! Und sollt ich für immer wegbleiben!
 Mag die Brust des Kamelhengstes mich zerdrücken!
 Der Stier seine Hörner gegen mich zücken!
 Der tolle Löwe meinen Körper zerpfücken!
 Soll ich gehn, soll ich bleiben? Ich gehe!
 Bis zum Wiedersehen, wenn ich bestehe,
 Leb wohl, Begh-Vater! Hohe Mutter, lebt wohl!"

Diese sahen nun freilich, daß bei dem Sohn das Ehrgefühl die Oberhand
 behielt. So sprachen sie: Sohn, möge das Glück dir gewogen sein! Mögest du
 gesund und wohlbehalten zurückkehren!

* * *

"Sei nicht sorglos, heb dein stolzes Haupt, o Recke!
 Schlag die schönen blauen Augen auf, Recke!
 Bevor man dir Arme und Hände bindet,
 Die Stirn dir auf dem Erdboden schindet,

Unversehens dein schönes Haupt dir nimmt,
Daß dein rotes Blut auf den Erdboden rinnt.
Der Gegner ist da, der Feind nicht mehr weit!
Erhebe dich endlich, wann bist du soweit?
Die Erde riß auf, doch kein Felsen erbebte.
Das Land leerte sich, obwohl alles noch lebte.
In endlosen Scharen den Bergen entstiegen,
Strömt der Feind auf den Platz zu, an dem wir liegen.
Hast du diesen Ort dir zum Schlaf ausersehen?
Erhebe dich endlich, was ist dir geschehen?"

Kanturali erwachte und reckte sich. Dann stand er auf: Was sagst du meine Schöne? fragte er. Sie erwiderte: Mein Recke, der Feind ist über dich gekommen. Mir fiel es zu, dich zu wecken. Dir fällt es zu, zu kämpfen und Mut zu beweisen.

Kanturali öffnete die Augen, hob die Lider. Da erblickte er vor sich die Braut, gewandete auf dem Roß sitzend, den Spieß in der Hand. Er küsste den Erdboden und sprach: Amenna ve saddakna!** So erfüllt sich für uns an der Pforte des Erhabenen, was wir erstrebten!

Sprachs und machte mit reinem Wasser die Gebetswaschung. Preßte die klare Stirn auf den Erdboden. Verrichtete zwei Rekat Gebet und bestieg dann sein Pferd. Brachte einen Segenwunsch aus auf Muhammed, den Vielgepriesenen. Dann lenkte er sein Roß gegen die schwarzgewandeten Kafir und ritt ihnen entgegen. Seldschan Chatun spornete ihr Pferd und ritt Kanturali voraus.

Er rief: Meine Schöne, wo willst du hin?

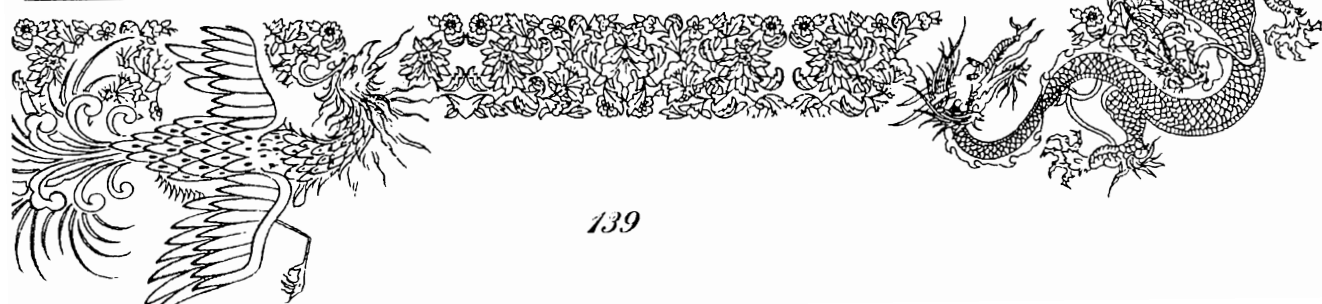
Sie erwiderte: Junger Begh, ist es nicht so, daß sich für einen wohlbehaltenen Schädel auch ein Kalpak findet? Der Kafir, der dort heranzieht, ist sehr zahlreich. Kämpfen wir also, schlagen wir uns also. Wer von uns stirbt, der mag sterben. Wer von uns lebenbleibt, erreiche das Zelt!

* * *

Als eines Tages Jeghnek mit den Beghen zusammensaß und sie sich unterhielten, kam es zwischen ihm und Karagüne's Sohn Budak zu einer Meinungsverschiedenheit. Während sie sich gegenseitig mit Worten bewarfen, meinte Budak beiläufig: Was wirfst du hier mit Redensarten um dich? Wenn du deine Mannhaftigkeit beweisen willst, dann geh hin und befreie deinen Vater aus der Gefangenschaft! Warum sitzt der denn seit sechzehn Jahren noch immer fest?

Bei dieser Neuigkeit machte Jeghnek's Herz einen Sprung, Erschütterung durchzitterte seine Brust. Er stand auf und begab sich zu Bayindir Chan, wo er sein Gesicht auf den Boden drückte und sang:

"Du mit den in der Morgenfrühe auf hartem Boden
aufgeschlagenen Hochzelten!

Du mit dem aus Atlas gefertigten blauen
Thronhimmel!
Du mit den Pferchen voller Rassepferde!
Du mit den bei Ausrufung am Wege stehenden
Herolden!
Du mit der vor Fett triefenden, reich gedeckten Tafel!
Du Rückhalt aller Recken!
Du Hoffnung der Bedürftigen!
Starke Säule Türkenlands!
Löwe der Sippe Amit's!
Tiger des Karadschik-Berges!
Mächtiger Chan, steh mir bei!"

Gib mir Soldaten und sende mich zu der Festung, in der mein Vater gefangengehalten wird!

Bayindir Chan befahl: Es mögen vor mir erscheinen die Bannerbeghe der vierundzwanzig Provinzen! Als erster soll mit dir ziehen Kiyan Seldschuk's Sohn Deli Tondaz, vormals Beghe in Demir-Dervend, der Männer an der Spitze seiner Rohrlanze aufröhren läßt, der bei Ankunft auf dem Schlachtfeld nicht nach dem Gegner fragt. Weiter soll mit dir ziehen Ilek Kodscha's Sohn Dülek Uran, der Rosseschwemmer von Aygir Gözler, der die Schlösser von siebenundfünfzig Festen weggenommen hat. Auch soll mit dir ziehen Jagrindschi's Sohn Ilalmisch, dessen Pfeil auch vor doppeltbewehrten Zinnen nicht haltmacht. Mit dir ziehe sodann Toghsun's Sohn Rüstern, der blutige Zähnen weint, wenn er dreimal keinen Feind gesehen. Dir schließe sich an Delü Uran, der einen Mann noch dem Maul eines Drachen entreißt. Es ziehe mit dir Savgan Sari, der ruft" Von einem Ende der Welt bis ans andere will ich gelangen!"

Doch sonder Zahl sind ja die oghusischen Helden. Jedenfalls befahl Bayindir Chan vierundzwanzig heldenhafte Bannerherren an die Seite Jeghneck's.

* * *

Kam Kan's Sohn Chan Bayindir hatte sich von seinem Platz erhoben.

Er hatte sein weißes Hochzelt auf dem bloßen Erdboden aufschlagen lassen. Der bunte Baldachin ward gen Himmel gespannt. An tausend Stellen hatte er Seidenteppeiche auslegen lassen. Die Beghe der Itsch-Oghusen und der Tasch-Oghusen hatten sich versammelt.

Der Tribut der neun Provinzen Georgiens war eingetroffen: man hatte alles in allem ein Pferd, ein Schwert und eine Keule geschickt.

Bayindir ärgerte sich schwer. Mein Erzvater Korkut kam, spielte frohe Weisen. Mein Chan, weshalb bist du ärgerlich? fragte er.

Jener sagte: Wie sollte ich mich nicht ärgern? Jahr für Jahr pflegte Gold und Silber zu kommen, die ich an Recken und Beghe austeilte, um ihnen Freude zu machen. Wem aber soll ich das jetzt geben, daß es ihn erfreue?

Erzvater Korkut sprach: Mein Chan, laß uns diese drei Dinge einem einzigen Mann geben und ihn zum Bewacher von Oghusenland machen!

Chan Bayindir fragte: Und wem sollen wir sie geben?

Er blickte sich nach rechts und nach links um. Da war keiner, der damit zufrieden gewesen wäre. Nun gab es dort einen Recken mit Namen Bekil. Den blickte er an und fragte: Was meinst du dazu?

Bekil war's zufrieden. Er stand auf und küsste den Boden. Mein Erzvater Korkut umgürtete ihn mit dem so huldvoll übersandten Schwert. Legte ihm die Keule über die Schulter. Hängte ihm den Bogen über den Arm.

* * *

“Für deines Mundes Worte will ich sterben, Bruder!
Für deiner Zunge Worte will ich sterben, Bruder!
Frag ich nach deiner Herkunft: Sag', wo kommst du her?
Von wem erhoffst du als Verirrter Hilfe dir?
Wer trägt bei euch das Banner und führt an?
Wer stürmt am Tag des Kampfes allen euch voran?
Wer ist dein Vater, Recke, sag' mir, wie er heißt!
Unschicklich ist's, dies zu verschweigen, wie du weißt!
Wie ist dein Name, junger Recke, sprich!”

Hier nun richtete Seghrek einen Gesang an seinen älteren Bruder:

“Verirr' ich mich im Weltgetriebe, hoffe ich auf Gott!
Das Banner führt bei uns Bayindir Chan!
Im Kampf voran stürmt unser Held Kazan!
Fragst du nach meinem Vater: Uschun Kodscha!
Fragst du nach mir: ich heiße Seghrek!
Mein Bruder, sagt man, trägt den Namen Eghrek!”

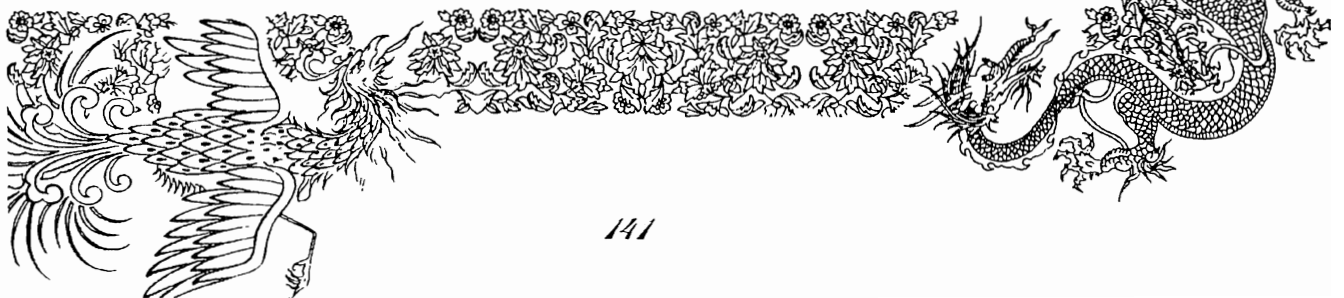
Und weiter sang er:

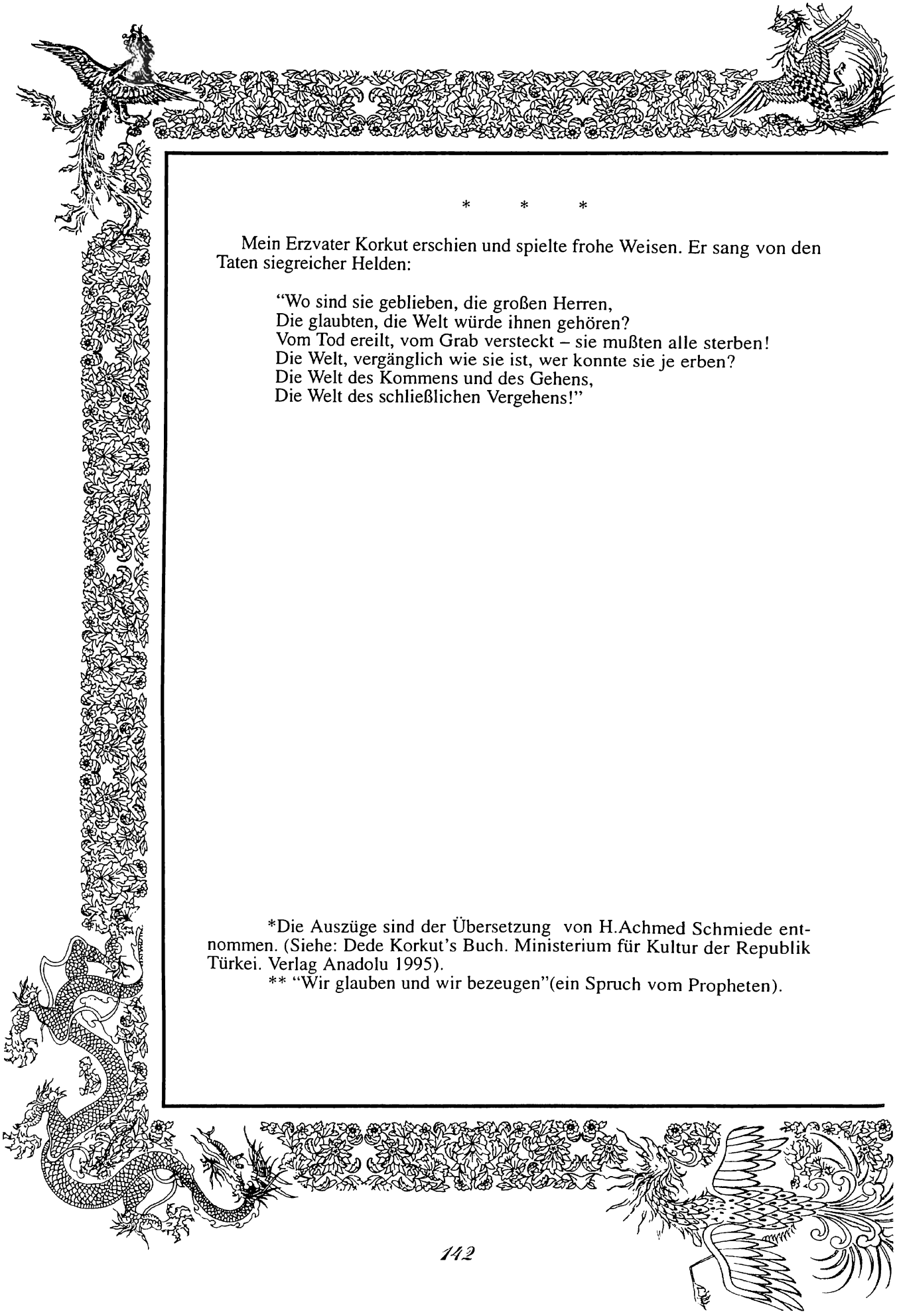
“Ich bin dein Schwielensohlen treibender Sarwan!
Ich bin dein Reitknecht, einer deiner Mehteran!
Noch in der Wiege liegend, als dein Ritt begann!”

Jetzt stimmte der ältere Bruder Eghrek einen Gesang an. Laß uns sehen, mein Chan, was er sang:

“Für deines Mundes Worte will ich sterben, Bruder!
Für deiner Zunge Worte will ich sterben, Bruder!
Bist du ein Mann, ein Held geworden, Bruder?
Bist du um meinetwillen ausgezogen, Bruder?”

Nun fiel das Bruderpaar sich in die Arme. Eghrek küsste seinen jüngeren Bruder auf den Hals. Und Seghrek küsste seinem Agha die Hände.

A decorative border surrounds the text area. At the top left is a bird with spread wings. At the top right is a phoenix-like bird. At the bottom left is a dragon. At the bottom right is a large, stylized bird. The border is filled with intricate floral and vine patterns.

* * *

Mein Erzvater Korkut erschien und spielte frohe Weisen. Er sang von den Taten siegreicher Helden:

“Wo sind sie geblieben, die großen Herren,
Die glaubten, die Welt würde ihnen gehören?
Vom Tod ereilt, vom Grab versteckt – sie mußten alle sterben!
Die Welt, vergänglich wie sie ist, wer konnte sie je erben?
Die Welt des Kommens und des Gehens,
Die Welt des schließlichen Vergehens!”

*Die Auszüge sind der Übersetzung von H.Achmed Schmiede entnommen. (Siehe: Dede Korkut's Buch. Ministerium für Kultur der Republik Türkei. Verlag Anadolu 1995).

** “Wir glauben und wir bezeugen”(ein Spruch vom Propheten).

Redaktor	Nahad Əliyev
Rəssam	Zaur Əliyev
Kompüter qrafikası	Ağa Allahverdiyev

Tərcüməçilər

<i>Rus dilinə:</i>	“Kitabi-Dədə Qorqud” aliliyi” - Səyavuş Məmmədzadə Seçmələr - Alla Axundova, Vladimir Qafarov
<i>İngilis dilinə:</i>	“Kitabi - Dədə Qorqud” aliliyi” - Qılıncxan Bayramov Seçmələr - Faruk Sumer, Əhməd Uysal, Uorren Uolker
<i>Fransız dilinə:</i>	“Kitabi Dədə Qorqud” aliliyi” - Hamlet Qocayev Seçmələr - Lui Bazen, Altan Göyalp
<i>Alman dilinə:</i>	“Kitabi Dədə Qorqud” aliliyi” - Yusif Savalan, Mixael Qebel Seçmələr - H.Əhməd Şmide
<i>Ərəb dilinə:</i>	“Kitabi Dədə Qorqud” aliliyi” - Nəriman Abdullayev, Xeyri əl-Abbasi Seçmələr - Nəriman Abdullayev, Xeyri əl-Abbasi

Korrektorlar	Firuzə Nağıyeva, Sevdə Ağababayeva, Rə'na Sultanova, Zemfira Abdullayeva
--------------	---

Çapa imzalanmışdır 02.06.99. Kağız formatı 60x90 1/8.
Şərti çap vərəqi 22,0. Uçot-nəşr vərəqi 28,43.
Tirajı 1.000. Sifariş 3007.

“Azərbaycan” nəşriyyatı.
370146, Bakı, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə.

Editor **Nahad Aliyev**
Artist **Zaur Aliyev**
Desktop composition **Aga Allahverdiyev**

Translators

Russian: The supremacy “Kitabi-Dede Gorgud” - **Sayavush Memmedzade**
Selections - **Alla Ahundova, Vladimir Gafarov**

English: The supremacy “Kitabi-Dede Gorgud” - **Gilinkhan Bayramov**
Selections - **Faruh Sumer, Ahmed Uysal, Worren Wolker**

French: The supremacy “Kitabi-Dede Gorgud” - **Hamlet Gojayev**
Selections - **Lui Bazen, Altan Goyalp**

Germany: The supremacy “Kitabi-Dede Gorgud” - **Yusif Savalan, Michael Gebel**
Selections - **H.Ahmed Shmide**

Arabian: The supremacy “Kitabi-Dede Gorgud” - **Nariman Abdullayev, Heyri al-Abbasi**
Selections - **Nariman Abdullayev, Heyri al-Abbasi**

Correktors

Firuzha Nagiyeva, Sevda Agababayeva,
Rena Sultanova, Zemfira Abdullayeva

جاء الآجل ، و اصبحوا تحت الثرى

الدنيا الفانية ، من ورثها ؟

الدنيا الآتية و الزاهية

الدنيا نهايتها نفسها ، الموت

و النهاية ، مهما تعيش

آخرتك الموت و الفراق

هذه الكلمات قالها — د اد ا قورقود ، الذى لا يزال يعيش : // الدنيا

الآتية و الزاهية ، الدنيا نهايتها نفسها ، الموت //

يبدو من هذه الكلمات ان الموت حتمي و لا مفر منه بالنسبة لنا نحن
الناس البسطاء ، اما د اد ا قورقود فليس بالانسان العادى ، و انما هو ممثل
اعلى المخلوقات بيننا نحن البسطاء . انه قديم و جديد دائما مثل شجرة
الزيتون تلك ، و مثل ثمار شجرة الزيتون القديمة التى تمنحها لنا سنويا .

ايلجين

كاتب الشعب

توجد في علم القورقوديات آراء و افكار مختلفة بحق د اد ا قورقود بوصفه شخصية تاريخية حقيقية : هل كان قورقود موجودا " . في الحقيقة ، ام لا ؟ و هل عاش ام لم يعيش في الاوطان الاوغوزية القديمة كما ورد في " اوغوزنامه " ، و اي القبور تعود لد اد ا قورقود في الاراضي التركية الحالية .

لكنني اعتقد بان لا اهمية كبيرة لذلك ، لان في الحقيقة ان د اد ا قورقود الحقيقي هو ذلك الذي يعيش على مدى القرون ضاماً سازه الى صدره و يقول الشعر .

و الجواب على كل ذلك هو ان د اد ا قورقود ، كان موجودا و لا يزال يعيش و يروى ملامحه عبر القرون .

وجود د اد ا قورقود اكبر من حياة و زوال جيل واحد ، انه فوق الزمن و مع الزمن دائما يعيش و يروى :

اين الابطال ، البكوات

القائلين — الدنيا لنا

لا تعوض . و طبعاً ، ان هذه الاحاسيس هي في عين الوقت تعبير ذاتي عن ارواح ابناء شعبه الحبيب و وطنه و آبائه و اجداده .

لكن الى جانب كل ذلك كان " كتاب د ا د ا قورقود " يوحى حتى في اواسط القرن الحالي بنظم هذه المهنهون للمهد في قلوب الجيل الناشئ الاذربايجاني بما فيه ، في قلب ديلسوز ، و يفعل الكتاب فعله في السر و الخفاء ، و الا لما استطاع الشاعر بمثل هذه السلسلة اسطر المهنهون ، لكون طفولته كانت قد تزامنت مع عهد الستالينية الرهيب ، كما تزامن شبابه مع سنوات الحرب الباردة التي كان يقودها بلد متقوقع في اطار حدود لا يمكن اختراقها . . . و الا لما كنا اليوم نستسيغ هذه الايات الشعرية بمثل هذه السهولة .

عادة تنسب كلمة " المواطن " الى الانسان او الى شخصية . و في الادب الروائي يوجد ايضا مفهوم / المواطنة / . اما " المواطن " فقد يكون ناثرا ، او شاعرا ، او كاتباً مسرحياً للدرام . اما هنا ، و بالنسبة لي ، فان هذا المصطلح او المفهوم يعبر عن حقيقة واحدة و هي انها يمكن القول : " المواطن كتاب د ا د ا قورقود ! "

و من المراعى الجبلية لآخرى جبلية

بخ بخ للفتيات البيض الاوغوزية

و هن يقطفن الازهار من المراعى الخضر الجبلية

لتكن الشعوب الاوغوزية ظهيرا لك

و الويل لاعدائك

و لتعرف راياتك من المشرق الى المغرب

حملي الوديع

الطع الملح

نم يا حملي نم

نم يا جنيني نم

انني اطرح على نفسي هذا الؤال : كيف نظم هذا الشعر الرائع ؟

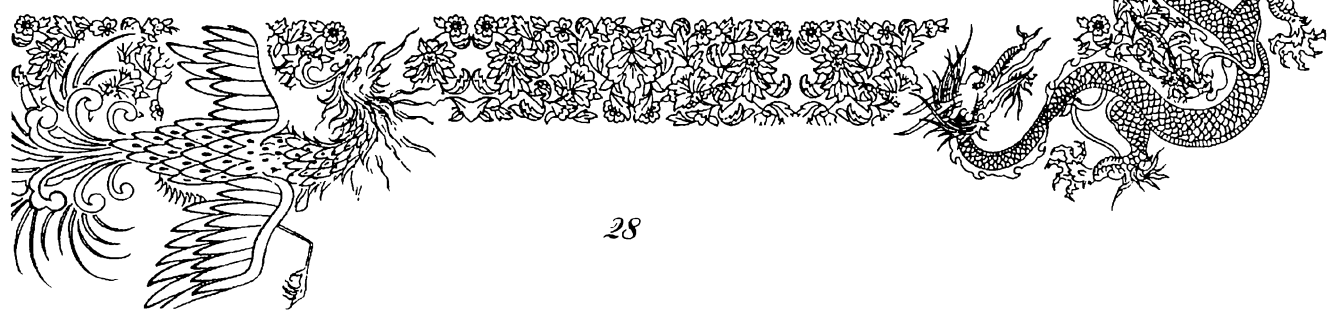
طبعا ، فالشاعر قد استلهم نظمه من " كتاب د اد ا قورقود " بوصفه

المصدر العزيز عليه . و طبعا ، ان تلك الاحاسيس قريبة من الشاعر و

مفهومة لديه ، و كانت تسير في دماء الشرايين بالوراثة منذ القدم ، و انها

قوج كوروغلو
هب له جوادك " قراط "
نم يا طفلي نم
نم يا كبدي نم
نم و اكبر بحجم القمحة
كل ليلة ، قمحة قمحة
كلما تنمو ، ينمو الفرس معك
و كلما يكبر جوادك فليكبر سيفك
و كلما يكبر سيفك — تكبر و تتقوى شجاعتك
و كلما تكبر شجاعتك فلتكبر ارضك
و كلما تكبر ارضك فلتكبر كلمتك
و كلما كبرت كلمتك يكبر قدرك
و كلما كبر قدرك كبر الترنم بك على اوتار الساز
و ليكبر حبك من الساز الى الساز

الوجود حقيقة علة آخري : و هي ان " كتاب د اد ا قورقود " ملك
للبرية كلها ، و تراث انساني .

— 7 —

نحن نعيش السنوات الاخيرة لقرننا الحالي التي فيها قرص الشاعر ديلسوز
قصيده / ههونة المهدي / و هو يعبر عن مشاعر و احساس الشعوب
الاوغوزية القديمة المذكورة في " كتاب د اد ا قورقود " :

وليدي البطل

وليدي الوحيد

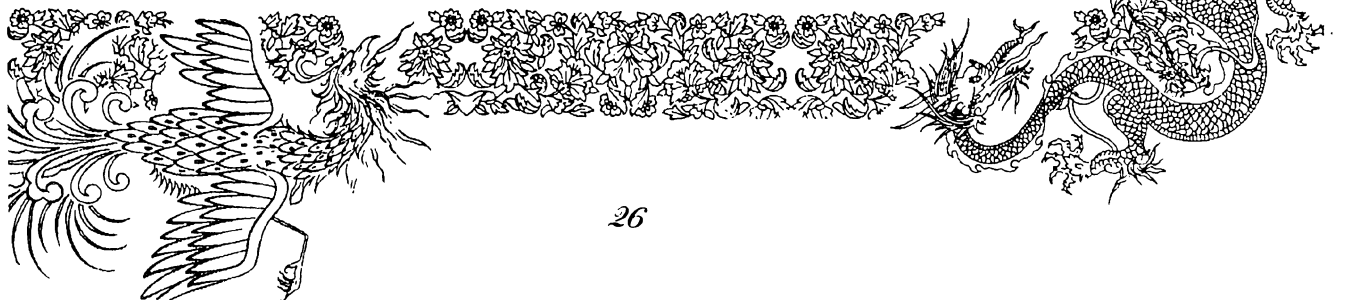
نم يا بطلي نم

نم يا وحيدني نم

جدي قورقود سم الوليد

و عقد في باكو سنة 1988 منتدى علمي لعلماء القورقوديات اكد فيه
المستشرق التركي المعروف عثمان فكري سرتقايا ، و على اساس الوقائع
و الحقائق بان " آذربايجان هي العاصمة الازلية لجغرافية قورقود " . /
جريدة كومونيست . الخامس من اغسطس آب سنة 1988 / .
نعم ، " كتاب د ا د ا قورقود " هو الملحمة الكبيرة الاذربايجانية ، كما انها
الملحمة الكبيرة لكل دنيا الترك .
أجل ، لقد روى و كتب " كتاب د ا د ا قورقود " حسب اثباتات نسخة
دريزدين باللغة الاذربايجانية و باللغة الاذربايجانية — التركية لكنه في عين
الوقت هو التراث التاريخي الكبير لجميع اللغات التركية .
و " كتاب د ا د ا قورقود " هو تاريخ الشعب الاذربايجاني القادم الينا من
اقدم العصور و المختمر بالخمرة الفولكلورية و وجد التعبير عنه في
الفولكلور . لكنه في عين الوقت ليس فقط تاريخ الاوغوز الاذربايجانيين ،
بل و تاريخ الشعوب و الطوائف الاوغوزية كلها . و هو بالاصل و من
حيث العموم ، التاريخ الشفوي للشعب التركي .
لو دققنا النظر في اعماق فلسفة هذه الملحمة و عالم الافكار فيها ، و غناء
الاحداث فيها ، و تعقد الخصال الانسانية ، فسرى عندئذ ستظهر الى

وفاة محمد / ص / " / انظر: آدم اولييارى. الرحالة و اذربايجان . المجلد
الاول . 1961. ص 296 /

يقول الرحالة / آدم اولييارى/ ان قبر قورقود موجود داخل مغارة صخرية
و يصف كيف تزور النساء و الفتيات قبر قورقود للتبرك به .
و تروى الاساطير و الحكايات و الاخبار ليس فقط عن وجود قبر د ادا
قورقود فحسب بل و عن وجود قبور ابطال ملحمة د ادا قورقود مثل
قازان خان و بورلا خاتون ، او قاراجوق جوبان فى اراضى اذربايجان .
اما اوليا جلبي فيذكر فى مؤلفه/ سياحتنامه / بدقة متناهية اسم المكان الذى
يوجد فيه قبر د ادا قورقود: و هو دربند . و يقول ان الشعب يرى فى
القبر مزارا يستحق التبرك به .

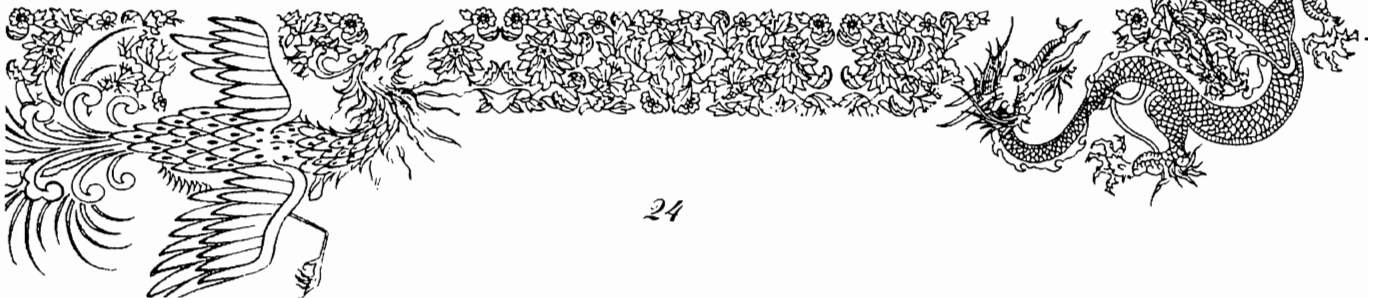
و كان الاكاديمي ف . ف . بارتولد الذى عكف على دراسة و تحقيق "
كتاب د ادا قورقود / منذ ان كان طالبا و نشره مرتين باللغة الروسية
على اساس نسخة دريزدين قد اقتنع بنتيجة تلك الدراسات الطويلة
السنوات بان هذه الحكايات قد جرى تأليفها فى القوقاز و ليس فى اي
مكان اخر .

طهماسب. و بعد ذلك بزمان قصير انعقدت الدورة العلمية لمعهد الادب
و اللغة الموسوم باسم نظامي، استمع الحاضرون فيها تقارير و محاضرات
تتصف بالاهمية المبدئية على ضوء الزمن و الاحداث السياسية و
الاجتماعية، منها مثلاً المحاضرات: / كتاب د اد ا قورقود هي ملحمة
اذربايجانية لحمد اراسلى / و / كتاب د اد ا قورقود — تراث لغوي
اذربايجاني بقلم أزل د اميرجيزاد / و / حكايات د اد ا قورقود هي نماذج
اصيلة للملاحم الاذربايجانية بقلم محمد حسين طهماسب / .

— 6 —

يشمل " كتاب د اد ا قورقود " كلل جغرافية اذربايجان ابتداء من دربند
حتى بحيرة كويجة مروراً ببردى و غنجة و نخجوان و نهر الينجة و قلعتها.
و فى مطلع القرن السابع عشر كتب / آدم اوليارى / الذى زار اذربايجان
يقول: " هنا / فى ضواحي دربند — ايلجين / رأينا قبرين لشخصين من
الاولياء المسلمين. الاول — لمختار بيررى و يقع فى السهوب ، و الاخر
— امام قورقود، فى الجبل. و يروى ان قورقود كان صديقاً لمحمد / ص /
، و دائماً فى خدمته و يتعلم منه الكثير ، و يقال انه عاش ثلاثمئة سنة بعد

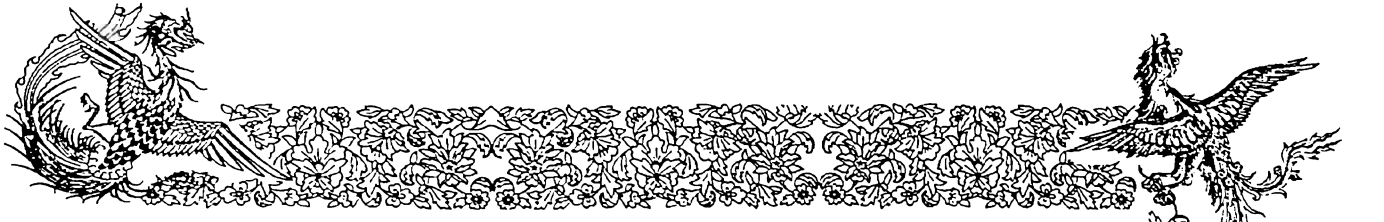

في عام 1951 وصف مير جعفر باقروف — قائد اذربايجان السوفيتية انذاك، كتاب د ا د ا قورقود، وصفا اداريا ايديولوجيا رهيبا هو — / الكتاب — عدو /. و لكن ما الذى كان بمستطاع العلم الاذربايجاني ان يقوله و هو يتعرض للاعدام رميا بالرصاص ، و للنفي الى سيبيريا ، و الملاحقة مرارا و على مراحل خلال العشرينات و الثلاثينات و الاربعينات من القرن الجاري ، حتى ذلك التاريخ؟

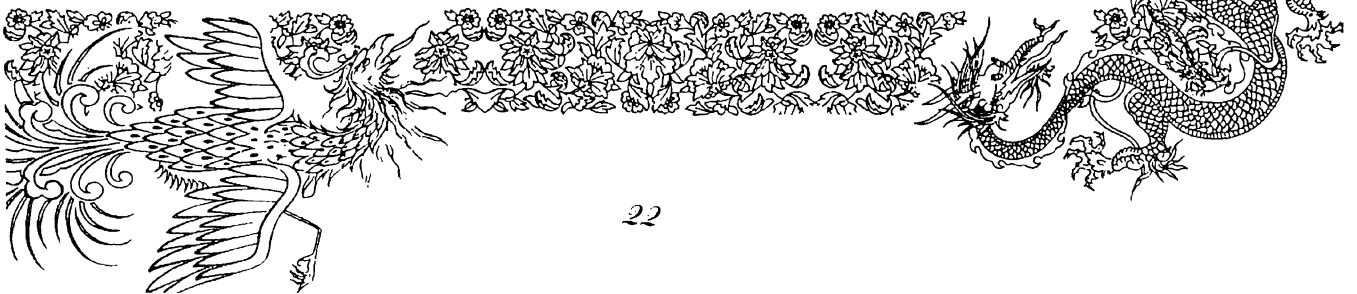
من الطبيعي ان سير التاريخ و مصير كتب و ملاحم مثل " كتاب د ا د ا قورقود لا يتوقف على رغبة الحكام من امثال باقروف بل حتى / ستالين/. و يبدو ان القدر قد شاء ان يصمد " كتاب د ا د ا قورقود" لمثل هذه المحنة ، من اجل وجوده و تواصله.

في عام 1953 توفي ستالين . و بنتيجة الاصلاحات شبه النصفية التى قام بها خروشوف ، قد خفقت نوعا ما من الروحية و التراعات الستالينية للامبراطورية السوفيتية ، الامر الذى استفاد منه العلم الاذربايجاني في الحال.

وفي شهر مارس اذار سنة 1957 نشرت صحيفة " كومونيست " لسان حال الحزب الشيوعي الاذربايجاني مقالة تحت عنوان/ حكايات د ا د ا قورقود/ بتوقيع حميد اراسلى و ازلل دامير جيزاد ا و محمد عارف و محمد حسين

، فقد فرض الحظر في كل الاتحاد السوفيتي، و بطبيعة الحال، في اذربايجان
السوفيتية بالدرجة الاولى، على "كتاب دادا قورقود".
و اعتقد ان القرن العشرين، و عموما التاريخ، قد شهد الاعتقالات و
السجون الكثيرة، و عمليات الاعدام الرهيبة، و حرق الكتب و الناس معا
في النار، و تسوية المكتبات القديمة و الغنية و اتلاف ما فيها من الكتب و
المخطوطات، غير انني لم ار في التاريخ كله حدثا مثل حدث تحريم و حبس
"كتاب دادا قورقود" و ملاحقة كل من يقتنى او يقوم بالدراسة و
البحث العلمي للكتاب ، و تعرضه للعقاب.
و لما كان الجد قورقود في روايته لحكايات الكتاب و هو يعزف على
القوبوز — حاليا الساز — لم ينطلق من العلاقات الطبقية / ! / بل انطلق
من التجسيد الذاتي التاريخي و النفسي و الاثنوجرافي لدنيا الترك ، و
بالطبع للشعب الاذربايجاني، تم التشهير بالكتاب / ! / بوصفه كتابا مضرا
، يجسد الافكار الطورانية و الامبراطورية الاسلامية المتناقضة مع العقيدة و
الاخلاق الاشتراكية.
لقد بلغت الغباوة بالسريالية و الطوبائية حدا لم تفتن فيه بان الطوبائية و
نظرية الامبراطورية الاسلامية هي من ثمار القرن العشرين.
في الحقيقة ليس للرياء حدود.

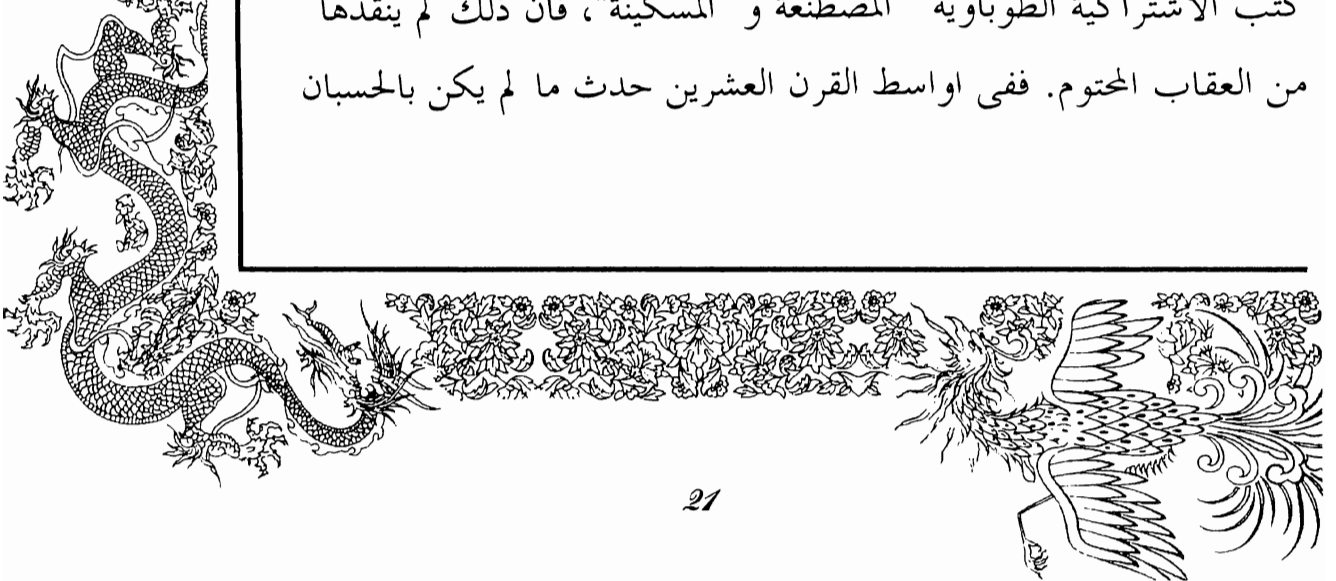

فى ذلك الیوم عرف الناس من هم الابطال المغاوير، و عرفوا فى نفس الیوم كیف كان الاعداء الجبناء یفتشون عن مهرب لهم. و فى نفس الیوم قامت القيامة و امتلات ساحة القتال بالرووس المتدحرجة عن اكتافها. و سقطت نعال الجیاد الاصلیة من الفر و الكر. و كانت الرماح الطویلة و الغلیظة تنغرس فى الاجساد و هی تتهاوى لتستقر شامخة دون حراك، و تكلمت السیوف الدمشقیة الى ان سقطت من مقابضها.

— 5 —

و ابتداء من عام 1917 بدأ " الفكر الاجتماعی السوفییتی " الذی حاولت الایدیولوجیة الحاكمة فرضه بالطرق الاداریة عاى الناس، یبحث فى كتاب دادا قورقود عن " الافكار الاشتراکیة الطوباویة " بإیحاء من نفس الایدیولوجیة الحاكمة / انظر: الافكار الاشتراکیة الطوباویة فى دادا قورقود و نظامی، " فى سبیل الوطن " سنة 1942 — العدد الخامس/. و بالرغم من احتساب " كتاب دادا قورقود " فى عداد الكتب التی تعد من كتب الاشتراکیة الطوباویة " المصطنعة و " المسکينة"، فان ذلك لم ینقذها من العقاب المحتوم. ففى اواسط القرن العشرين حدث ما لم یكن بالحسبان

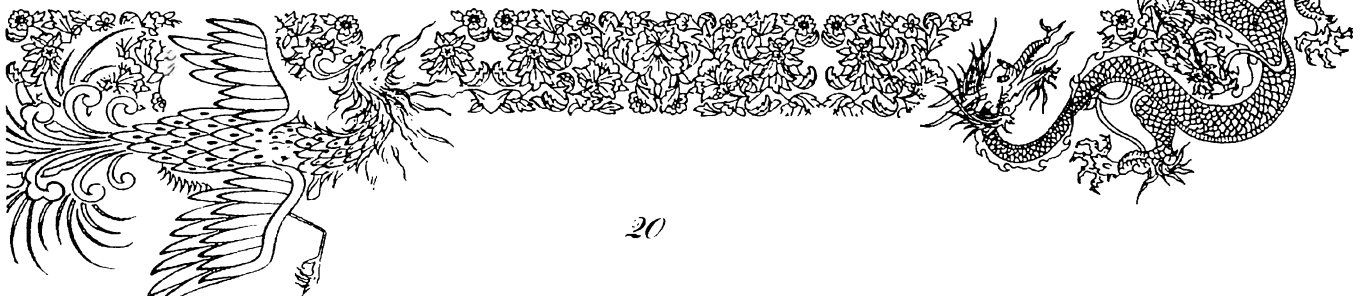
يعدو على صهوة جواده، و هو يهتف، اضرب بسيفك ايها الاخ قازان،
فها انا قد وصلت.

لنرى من الذين جاءوا بعده:

دلي دونداز ابن غيان سلجيك الذى اقتلع بضربة من قبضته الباب
الحديدي لدربند المعروفة بالبوابة الحديدية، و اقتحمها و استولى عليها.
رمحه بطول ستين قبضة يغرسه فى اجسام الابطال و يجعلهم يصيحون
كالثور المجروح، وصل يعدو على صهوة جواده و هو يهتف: اضرب
بسيفك يا سيدي قازان، فها انا ذا قد وصلت.

شير شمس الدين ابن غفلت قوجا الذى انتصر على عدو بياندور خان، و
انه سفك دماء ستين الف كافر، و على عرف جواده الرمادي اللون
يتجمع الثلج و هو يهتف على صهوة جواده: اضرب بسيفك يا سيدي
قازان ها انا ذا قد وصلت " .

من المستحيل معرفة عدد البكوات الاوغوزيين. فقد وصل الجميع، و
توضاوا و سجدوا، و جباههم البيضاء تمس الارض، و صلوا ركعتين، كما
سلموا و صلوا على اسم النبي محمد / ص / . و تخضوا بخفة و امتطوا
صهوات جيادهم يهاجمون الكفرة. و تعمل سيوفهم فى رقاب الاعداء. و
دقت الطبول، و نفخ فى الابواق البرونزية ذات الفوهات الذهبية.

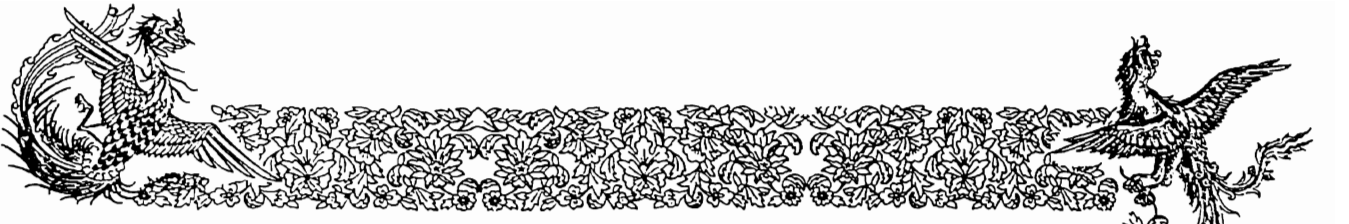
و كان الملحمة باكملها مع ابطالها الاوغوزيين هبوا للنضال بعد قرون من الزمن ضد قوة دخيلة غريبة جبارة و ماكرة.

و كان تبه كوز ياكل فى اليوم الواحد رجلين و خمسمئة خروف، لكن الشاب الجسور بساط قضى عليه، و كانت الايديولوجية الحاكمة و الستالينية ، و الملاحقة الامنية من قبل جهاز امن الدولة /ك. ج. ب/ تبدو و كأنها ضرورة انجبتها التاريخ لتحسد تبه كوز .لكن البطل الشاب بساط فى هذه المرة لم ينتصر معنويا بمفرده بل ان " كتاب دادا قورقود" هو المنتصر.

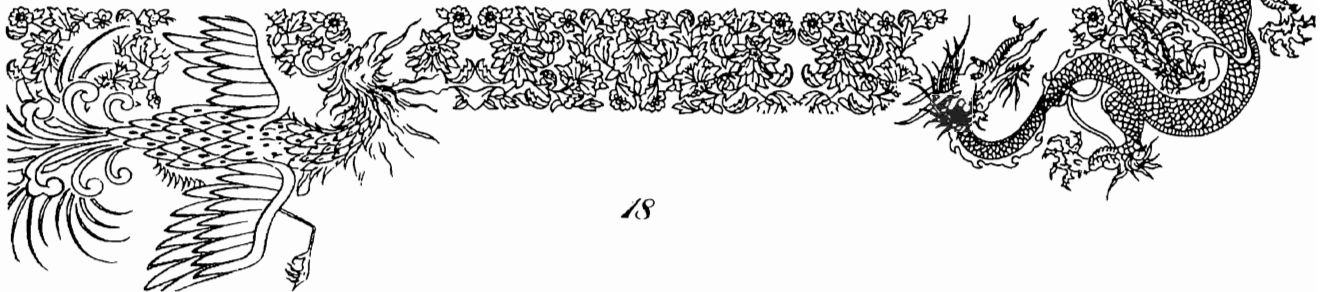
و كانت الايديولوجية الحاكمة تلقن الجيل الناشئ بان اقدام التلميذ بافليك ماروزوف على الوشاية بوالده و جده و الغدر بهما من اجل بناء الكولخوز هى النموذج الاصيل للشجاعة. اما الجيل الناشئ الحالي فكان يقرأ " كتاب دادا قورقود" — كتاب آبائهم و اجداده.

" فى هذا الوقت وصل البكوات الاوغوزيون المشهورون، يا سيدتي، لرى من الذى وصل؟! "

قراكونه شقيق قازان بيه بطل الابطال الذى صنع مهده من جلد الثور الاسود عند مدخل الوادى الاسود، الذى يحطم الصخرة السوداء بقبضته لما يحتد لتكون كالرماد، و يعقد نهايتي شاربيه على قفاه سبع عقد، وصل

التعسف و الاضطهاد اللينيني و الستاليني التي كانت تضع نصب عينها
اجتثاث الشعوب عن جذورها القومية و يفتح اعين الاجيال الناشئة /
الطلائع و الكومسومولين/ التي كانت مضطرة و مجبرة على امتداح لينين
و ستالين و ماركس و انجليس و نجمة الكرملين الحمراء و الساحة الحمراء
في موسكو و سيف بوديوني و هرمون جاباييف و مرغمة على استظهار
كل ما يسطره الجهلة في المدارس عن ظهر قلب. و كان هذا الكتاب يحو
ل ا نظار هؤلاء الناشئة عن نجمة الكرملين الذهبية و الساحة الحمراء نحو
جذورها الاصلية و تدفعها الى التفكير و التحمس و حفزتهم على
الاحاسيس الانسانية و المعاناة بدلا من الشعارات السياسية و المعنوية
الكاذبة التي تقلق مضاجعهم. و من وجهة النظر هذه، "كتاب دادا
قورقود" في الواقع هو العدو الرسمي للايديولوجية الادارية اللينينية الستالينية
التي كانت تشكل الاساس القوي لامبراطورية عظمى.
يبدو و كان قازان خان يهب للنضال من جهة، و ابنه اوروز بيه، و ان
بامسي بيرك ابن بايبورا، من جهة اخرى، و ان دلي دومرول ابن الشيخ
دوخا، و قانتور الى ابن الشيخ قانلى، و قاراجا جوبان من جهة ثالثة....

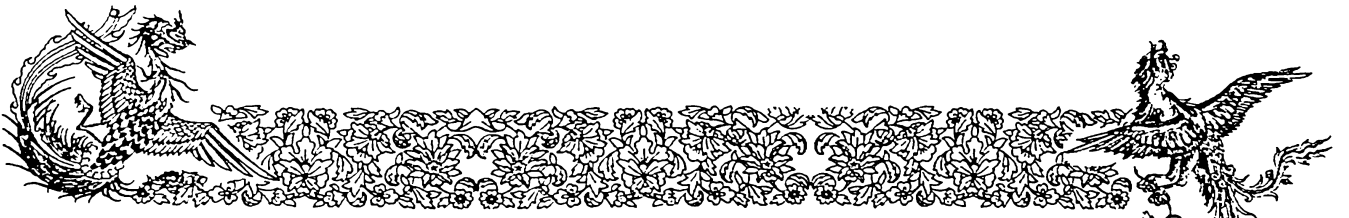

دادا قورقود" بصيغته الاصلية و بلغته المعاصرة مع الاشارة الى الفروق في النسخ و الشروح.

و هنا من المميز و المهم القول ان " كتاب دادا قورقود" لعب دورا هاما بوصفه مصدرا فيلولوجيا في تطوير علم اللغة الاذربايجانية كتطويره لعلم الادب.

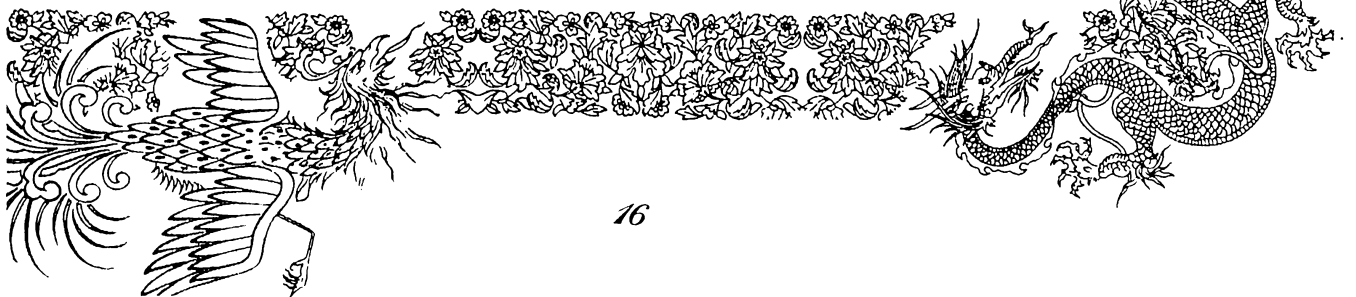
— 4 —

نعم ، لقد لعب " كتاب دادا قورقود" دورا هاما في تطوير اللغة الاذربايجانية و الادب الاذربايجاني ، لكن هذا الكتاب يتلخص على ضوء تاريخ و مصير الشعب الاذربايجاني في القرن العشرين في تحوله الى اهم عامل ليس في صيانة الكرامة القومية فحسب بل و تعميق ذلك الوعي القومي ، و في بناء الجسر المعنوي على ذلك الموقف و الوضع الاداري و السياسي الرهيب نحو جذوره الاصلية. و في اظلم سنوات العهد السوفييتي جرى حدث وضاء و ساطع: فقد اخذت تتغلب المزاج و الروح الاوغوزية القومية و نبل و فروسية الابطال الاوغوزيين و العاب السيف و امتطاء الجياد و افتخار الام الاوغوزية و وفاء و امانة العرائس على

و حقق علم اللغة الاذربايجانية النجاحات في دراسة "كتاب دادا قورقود" على المستوى العلمي و النظري العالي الذى بلغه علم الاستشراق و الاستراك العالمين. و هنا لا بد من ذكر البروفسور ىزل دميرجيزادا و كتابه العلمي الموسوم ب/ لغة حكايات كتاب دادا قورقود/ الذى يعتبر احدى المراحل المبدئية نحو الامام في دراسة تاريخ اللغة الاذرباجانية. و حكايات الكتاب هذه هو المصدر الذى لايعوض في مجال علم اللغة من حيث غنى مفرداته اللغوية المحتفظة بشكلها الاصيل اثناء كتابة نسخة دريزدين.

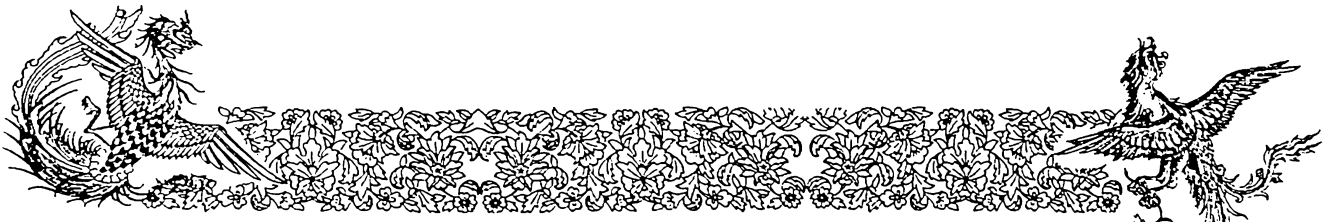
و يحتوى "كتاب دادا قورقود" حسب احصاءات علماء القورقوديات الاذربايجانيين بين دفتيه على 2721 كلمة بينها فقط 559 كلمة عربية و فارسية الاصل. و هذه الحقيقة ذاتها دليل على احتفاظ الملحمة باصالتها حتى في عهد هيمنة اللغتين العربية و الفارسية في الادب الشرقي .. و بودى ان اشير بشكل خاص الى انه لم يحدث منذ اواخر الخمسينات ان وجد عالم لغوي اذربايجاني يصرف النظر عن " كتاب دادا قورقود". فقد قام البروفسور فرهاد زينالوف و البروفسور صامت عليزادا بنشر " كتاب

لقد نشر حميد اراسلى في سنة 1939 " كتاب دادا قورقود" باللغة
الاذربايجانية الفصحى لأول مرة باكملة، و الذى اصبح بعد ذلك الكتاب
الذى لا بد منه بالنسبة له في ابداعه العلمي حتى اخر يوم من حياته ان
جاز التعبير.

واصبح /م.ح. طهماسيب/ و/ى. سلطانلى/ و /م.رفيلي/ و /م.
سيدوف/ و غيرهم من الاذربايجانيين يشاركون بفعالية في الدراسات
العلمية المثمرة المتعلقة بملحمة — دادا قورقود، تلكالدراسات التى ساهمت
ليس فقط في تطوير علم القورقوديات ، بل و في علم الادب الاذربايجاني
عامة.

و كانت سنوات الستينات و السبعينات و الثمانينات مرحلة التطور
النظري و العلمي للدراسات المتعلقة بهذه الملحمة، حتى ان بعض العلماء
مثل شامل جمشيدوف الذى كرس كل حياته لدراسة/كتاب دادا قورقود/
وحده.و هناك بين الكتاب و الادباء الاذربايجانيين، و على سبيل
المثال/انار/ من ابدى ملاحظات هامة و كتب اللمحات عن "كتاب دادا
قورقود".

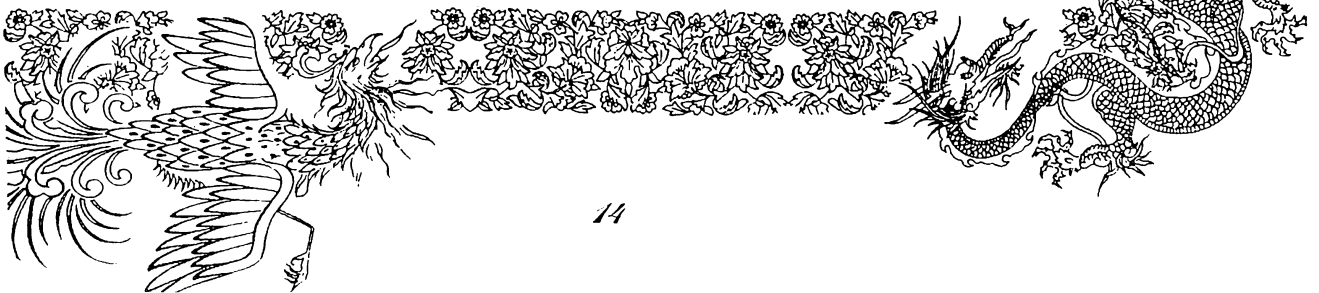

و تستند على " كتاب دادا قورقود " تاريخيا الملاجم الاذربايجانية العريقة في القدم مثل " اصلي و كرم " و " أشوق غريب " و " شاه اسمعيل " و " طاهر و زهره " ، و بالخصوص " كوراوغلو " من حيث الموضوع و الاسباب الفكرية و الادبية حتى في بعض الاحيان من حيث النسج، كما في " كوراوغلو " .

و من الطبيعي جدا، من وجهة النظر التاريخية ان يتأثر بهذه الملحمة كبار الشعراء و الادباء مثل نظامي الذي عاش و ابدع قبل 800 سنة .
و قد يكون الرقم 1300 سنة هو عمر الكتاب الذي جمعت فيه الحكايات الاثني عشرة التي كل منها بتاريخها الى العصور السحيقة .

— 3 —

و كان " كتاب دادا قورقود " في العقود الاولى من قرننا الحالي موضع اهتمام علم اللغة و الادب الاذربايجاني . ففي العشرينات و الثلاثينات منه نشر الادباء / ي . حكمت / و / ي . موسى خانلي / و / أ . عابد / دراساتهم حول هذه الملحمة . لكن اليد الطولي في هذا المجال تعود من غير شك الى الاكاديمي حميد اراسلي .

"الباميش" الاوزبكية و ملحمة "الباميس" الكازاخية تنبعان من حكاية "بامسي بيرك ابن بايبورة، يا سيدتي" و ان موضوع هذه الحكاية وجد التطور له في هتين الحكايتين. لأخذ مثلاً آخر، معلوم ان علم اسماء العلم مؤثر بالغ الاهمية في مسالة دراسة تاريخ الشعوب بما في ذلك تحديد ذلك التاريخ. و اثبت علم اللغة الاذربايجانية بان الاسماء الواردة في "كتاب دادا قورقود" مثل قورقود و باياندور و قازان و بيرك و قاراجا جوبان و دومرول و بورلا و بانيجيحك و غيرها و التي يزيد عددها الاجمالي عن السبعين اسما تتطابق مع المبادئ الواردة في ما هو مكتوب بالابجدية الاورخون — ايلسية، و ان اسماء الاعلام الواردة هنا تعود بقدمها الى اقدم الازمنة. /انظر: توفيق حجييف، اصل البطولة في ادبنا. جامعة باكو الحكومية — المجموعات العلمية. العدد 4 سنة 1976.

و عموما استطيع القول ان التراث الاورخوني مصدر هام و معتبر في علم القورقوديات، و انه ابتداء بالنفسية الاوغوزية و انتهاء بتاريخها تعتبر الحجر الاساس في عدد كبير من الاستقرارات في دراسة "كتاب دادا قورقود" / انظر "محرم ايركين. ديدي قورقود كتابي. انقره — 1964 .

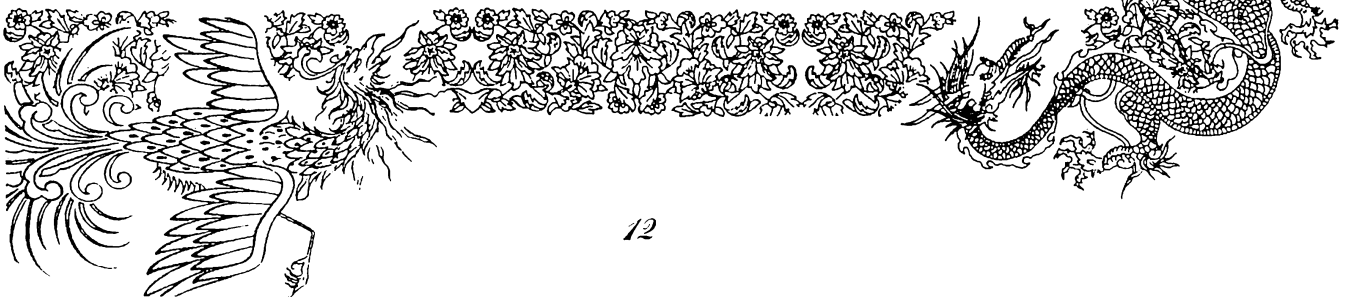

لميروس. و الجدير بالاهتمام ان ديتس يعتبر تبه كوز بطلا لرواية اكثر قدما
و اصالة".

و يقول ديتس ان الاوديسا كانت معروفة في العالم الشرقي بعد تأليفها في
حين كانت الاساطير الشرقية و الادب الشرقي معروفا لدى الاغريق
القدماء حتى قبل ظهور الاوديسا. و يضيف ديتس قائلا ان تبه كوز هو
الصورة الادبية الاصل، اما سيكلوب فهو تقليد له و تعبير جديد عنه في
محيط جديد و بلغة اخرى.

و اعتقد ان هذه الحقيقة عينها تعطى فكرة جيدة عن مدى قدم
تأليف "كتاب دادا قورقود" و انما دليل على نسبية الرقم 1300 سنة اليوبيلية.
لقد اعير الاهتمامات في علم القورقوديات الى الشبه بين حكاية "دلي
دومرول ابن الشيخ دوخا، يا سيدتي" و بين مؤلف "الليكسترا" لآفريبيد. و
يبدو لي ان الاستقراءات الجادة المتعلقة بهذه الوقائع الممتعة، خاصة، و
بموضوع "كتاب دادا قورقود" و بالادب الاغريقي والروماني القديمين
عامة لا تزال في الامام.

كما اثبت علم الاستشراق بان بعض ملاحم الشعوب التركية تستقي
منبعها من "كتاب دادا قورقود". فمثلا يقول علم الفولكلور ان ملحمة

لقد اوجدت كل هذه الدراسات و التحقيقات و التراجم و التأليف و النشر خلال كل هذه المدة فرعا خاصا رصينا يعتد به في علم الاستشراق العالمي عامة و في علم الاستتراك خاصة.

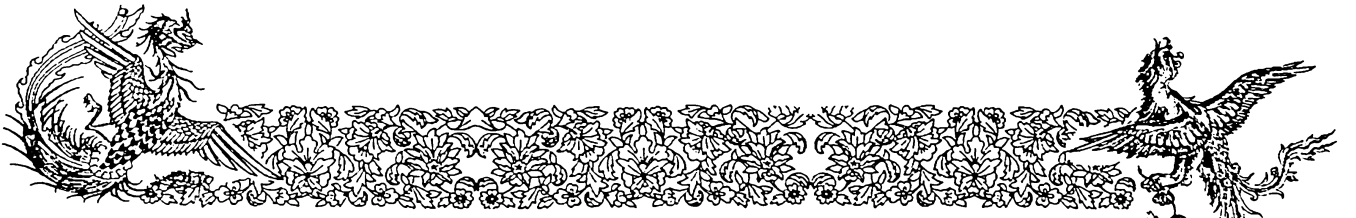
اليوم نجد في مكتبات العالم ثلاث نسخ مخطوطة من كتاب دادا قورقود ،ناهيك عن النسختين المخطوطتين بقلم/ ف.ديتس،ف.ف.بارتولد/ رغم ان المخطوطة الاخيرة في نظر البعض تعتبر ل/ت.ينولديكيه/.

و تعتبر نسخة دريزدين المخطوطة التي تقع في اثني عشر سفرا، النسخة الاساسية من حيث اصلتها اللغوية و كمالها.و هناك نسخة ناقصة تقع في ستة اسفار محفوظة في مكتبة الفاتيكان،و اخرى ناقصة ايضا محفوظة في مكتبة برلين،كان/ف.ديتس/ قد عثر عليها في استامبول.

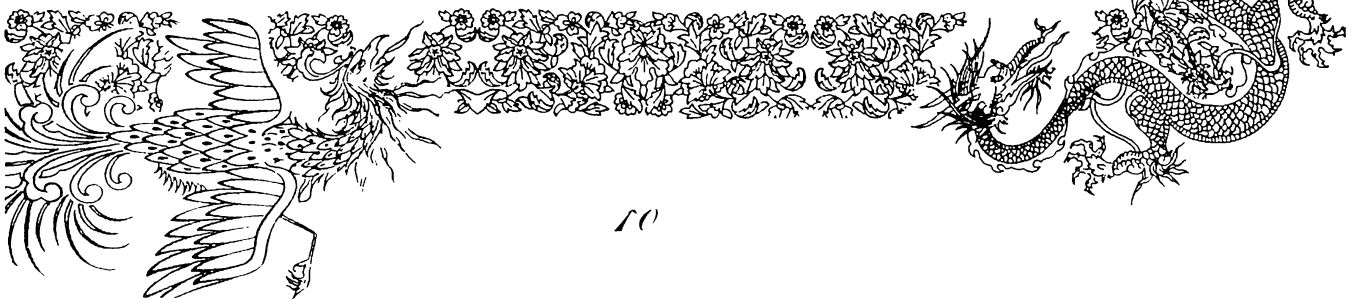
— 2 —

يبدأ تأريخ نشر اسفار "كتاب دادا قورقود" بترجمة ف. ديتس في سنة 1815 لحكاية " باست يقتل "تبه كوز" وحيد العين،يا سيدتي".

و يقارن ف.ديتس في هذا النشر الاول للسفر المذكور علميا بوصفه صورة ادبية مع سيكلوب — وحيد العين — الوارد ذكره في قصيدة الاوديسا

و بالرغم من ان ملحمة دادا قورقود كانت معروفة في القرن الثامن عشر،
فان علم الاستشراق اكتشفها في سنة 1815. و تم ذلك على يد العالم
الالماني هنريخ فريدريخ فون ديتس بمدينة دريسدين. و منذ ذلك الحين، و
طوال ما يقارب القرنين من الزمان جرت دراسات و تحقيقات و شروح
لكتاب دادا قورقود، بالاضافة الي ترجمته و نشره و اعداد المعاجم اللغوية
لمفرداته بمختلف اللغات العالمية، منها مثلاً الالمانية و الروسية و الانجليزية و
الفرنسية و التركية و الايطالية والعربية و الفارسية و الصربية و الجورجية
و التركمانية و الكازاخية و اللاتفية و غيرها من اللغات من قبل
المستشرقين المعروفين على النطاق العالمي مثل ويلهلم غريم و ثيودور
ينولديكيه، ف.ف. بارتولد، و فؤاد كوبرولو، و حميد اراسلي، و معلم
رفعت، و اورخان شائق كوكيائي، و ف.م. جيرومسي، و آ.ن. كونونوف
ولوي بازين، و محمد حسين تهماسب، و ا.ي. ياكوبوفسكي، و محرم
ايركين، و فخرالدين كيرزي اوغلو، و ايتوري روسيه، و ازل دميرجيزاده، و
ايوهان هابن، و فاروق سومر، و احمد اويصال، و علي سلطانلي، و عدنان
بينظر، و جفريه لويس، و ساعات هيزرجي، و احمد هانس شميده، و الكثير
غيرهم.

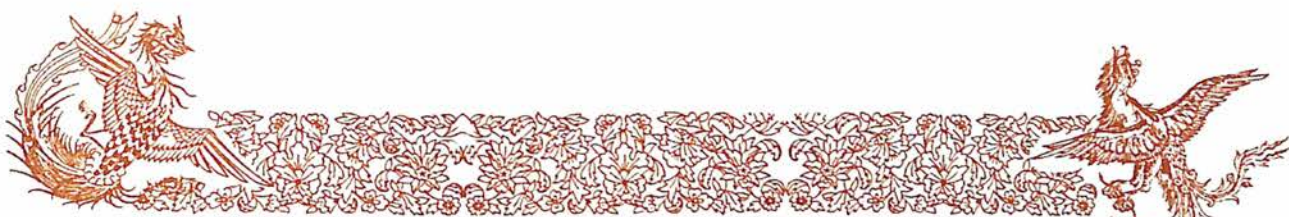
عظمة كتاب \ ده دا قور قود \

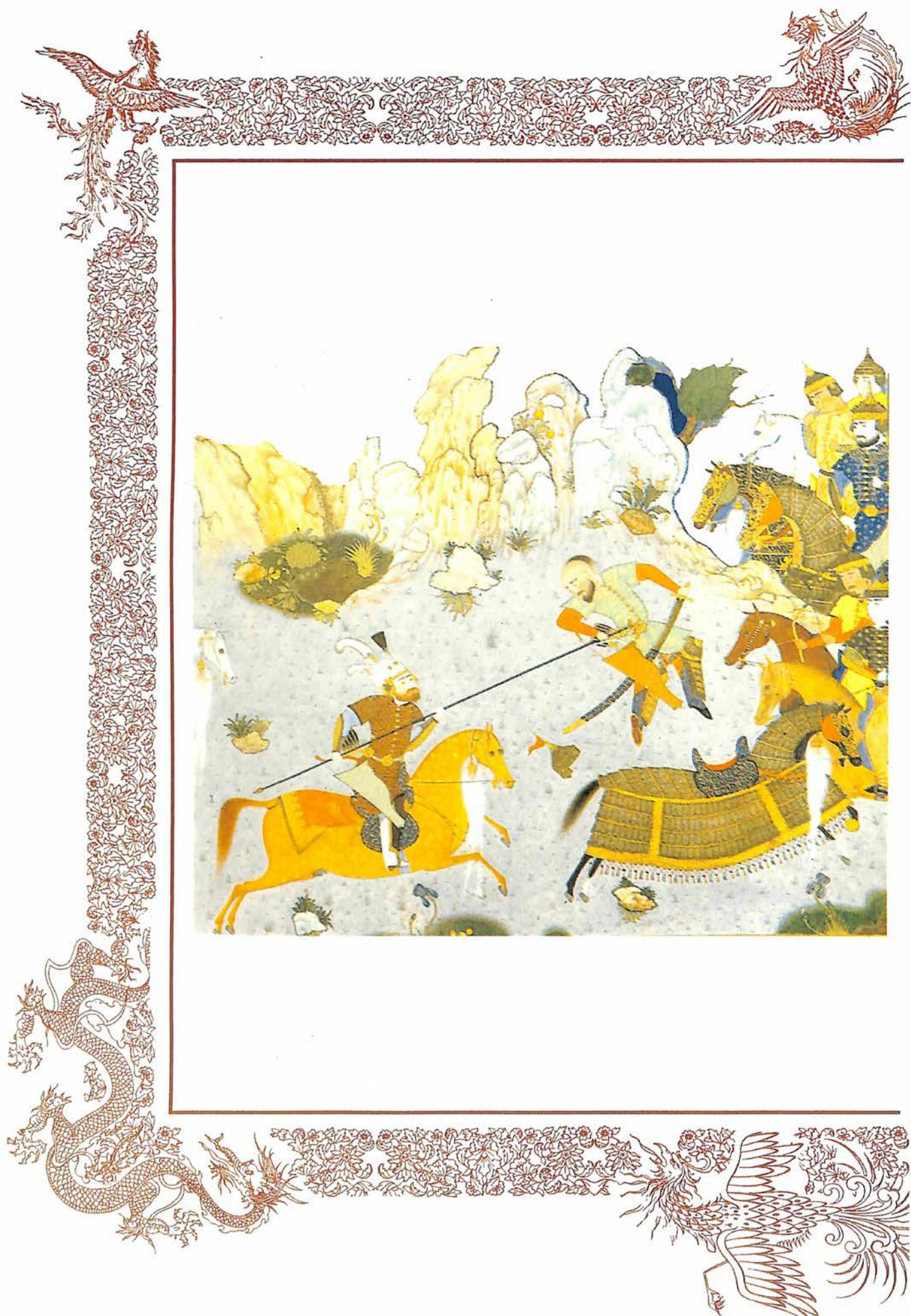
- ١٠ -

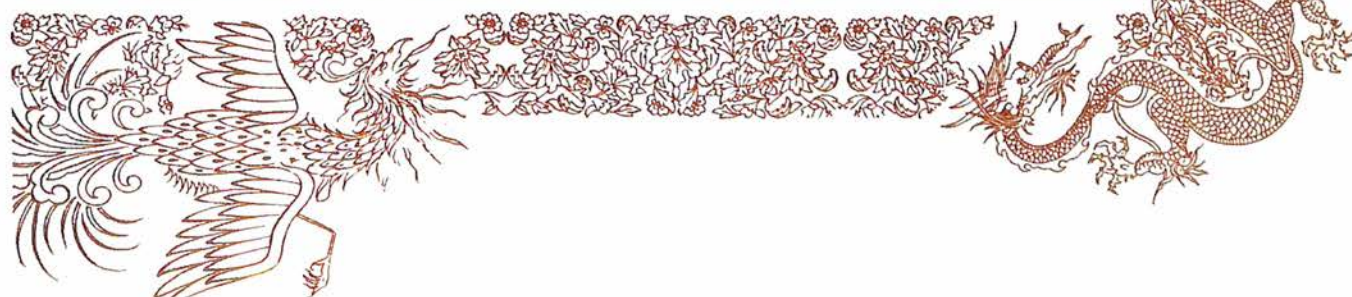
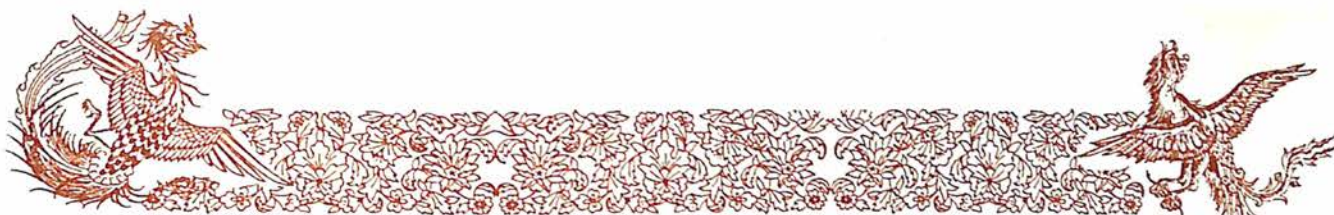
يتحدث كتاب \ ده دا قور قود \ منذ أقدم العصور و الى الان عن الحياة والموت ،والوفاء والخيانة،والحب والكراهية،والشجاعةوالجبن،والخيروالشر. تعاقبت الأجيال و تغيرت العصوروالازمان،وكتاب دادا قور قوديقول،ان دادا قور قود نفسه يروي، لكن يا سيدي تعالي للنظر ماذا يروي؟ " اقواله تلك لا تزال تحفظ بطراوتها و حكمتها الازلية.

لا ازال اذكر شجرة الزيتون العملاقة ، الشاخنة بين انقاض غرطاجه وسط الصحراء القاحلة اللامتناهية و هي لا تنفك تعطي ثمارها الطازجة منذ اكثر من ثلاثة الاف سنة.

عندما اتصفح في بعض الليالي " كتاب دادا قور قود " اذكر تلك الدقائق التي كنت ادقق فيها النظر متأملا حبات الزيتون التي تعطيها تلك الشجرة المعمرة اشعر بذلك الرباط الازلي الذي يربط الحياة القديمة باجوائها الخوالي بالحياة الجديدة المتدفقة من شجرة الزيتون.

« کتاب دده قورقود »
عاليه

ایڈچین

«کتاب ددہ قورقود» عالمی لیب

*1300 anniversary of
“Kitabi - Dede Gorgud”*

NAZIM

IBRAGIMOV

*project, design and
edition of the book*

Azərbaycan,
ingilis, fransız,
rus, alman və
ərəb dillərində

In azerbaijan,
english, french,
russian, germany
and arabian
languages

ایڈچین

«کتاب ددہ قورقود» عالم لیس

